

En ny lag om personnamn

Betänkande av Namnlagskommittén

Stockholm 2013

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2013:35

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-598 191 91
Ordertel: 08-598 191 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss – hur och varför. Statsrådsberedningen (SB PM 2003:2, reviderad 2009-05-02)
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som ska svara på remiss.
Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på
<http://www.regeringen.se/remiss>

Textbearbetning och layout har utförts av Regeringskansliet, FA/kommittéservice.

Omslag: Elanders Sverige AB.

Tryckt av Elanders Sverige AB.
Stockholm 2013

ISBN 978-91-38-23945-2
ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen för Justitiedepartementet

Regeringen beslutade den 21 december 2009 att en parlamentarisk kommitté (Ju 2009:17) skulle se över namnlagen (1982:670) och ta ställning till behovet av ändringar i lagen. Rättschefen Olle Abrahamsson förordnades samma dag att vara ordförande i kommittén. Till ledamöter i kommittén förordnades den 10 mars 2010 riksdagsledamöterna Yvonne Andersson (KD), Anti Avsan (M), Carina Hägg (S), Fredrik Lundh Sammeli (S) och Börje Vestlund (S), dåvarande riksdagsledamöterna LiseLotte Olsson (V), Inger René (M), Birgitta Sellén (C) och Stefan Tornberg (C), före detta riksdagsledamöterna Martin Andreasson (FP) och Gun Hellsvik (M) samt dåvarande förbundsordföranden Felix König (MP).

Regeringen beslutade den 22 december 2010 att utöka kommittén till högst femton ledamöter, varefter riksdagsledamoten Henrik Ripa (M) och pressekreteraren William Hahne (SD) den 2 mars 2011 förordnades till ledamöter i kommittén. William Hahne entledigades den 13 december 2012 och samma dag förordnades riksdagsledamoten Carina Herrstedt (SD) till ledamot i kommittén.

Kommittén antog namnet Namnlagskommittén.

Till sakkunnig förordnades den 10 mars 2010 numera kanslirådet Danijela Pavic samt till experter docenten vid Institutet för språk och folkminnen Eva Brylla, dåvarande avdelningsjuristen vid Patent- och registreringsverket Anne Gustavsson och rättslige experten vid Skatteverket Lars Tegenfeldt. Till experter förordnades den 13 april 2010 professorn och ledamoten av Svenska Akademien Sture Allén samt den 5 april 2012 juristchefen vid Patent- och registreringsverket Magnus Ahlgren.

Som sekreterare anställdes den 1 januari 2010 hovrättsassessorn Sara Norman.

Kommittén överlämnar nu betänkandet *En ny lag om personnamn*.

Kommitténs uppdrag är härmed slutfört.

Stockholm den 28 maj 2013

Olle Abrahamsson

Yvonne Andersson

Anti Avsan

Carina Herrstedt

Felix König

LiseLotte Olsson

Henrik Ripa

Stefan Tornberg

Martin Andreasson

Gun Hellsvik

Carina Hägg

Fredrik Lundh Sammeli

Inger René

Birgitta Sellén

Börje Vestlund

/Sara Norman

Innehåll

Förkortningar	11
Sammanfattning	13
1 Författningsförslag	23
1.1 Förslag till lag om personnamn.....	23
1.2 Förslag till lag om ändring i firmalagen (1974:156).....	35
1.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1977:729) om Patentbesvärsrätten.....	38
1.4 Förslag till lag om ändring i folkbokföringslagen (1991:481).....	40
1.5 Förslag till lag om ändring i varumärkeslagen (2010:1877).....	41
2 Uppdraget och dess genomförande	43
2.1 Kommitténs uppdrag.....	43
2.2 Kommitténs arbete	44
2.3 En helt ny lag om personnamn	45
2.4 Betänkandets disposition m.m.	46
3 Huvuddragen av gällande rätt i vissa länder	47
3.1 Danmark.....	47
3.2 Finland.....	54

3.3	Island.....	58
3.4	Norge	63
3.5	Förenade Konungariket Storbritannien och Nordirland.....	70
3.6	Tyskland.....	73
3.7	Spanien	78
3.8	Polen	80
4	Gällande rätt.....	85
4.1	Inledning.....	85
4.2	Namnlagens gällande lydelse	86
4.3	Efternamn (1–23 a §§)	99
4.3.1	Förvärv av efternamn genom födelsen (1 §)	99
4.3.2	Förvärv av efternamn genom adoption (2–4 §§)	100
4.3.3	Byte till förälders efternamn, m.m. (5–8 §§)	102
4.3.4	Byte till makes efternamn (9–10 §§)	106
4.3.5	Byte till andra efternamn (11–14 §§)	108
4.3.6	Ändring av efternamns genusform (15 §)	115
4.3.7	Förlust av efternamn (16–19 §§).....	116
4.3.8	Särskilt skydd för egenartade efternamn (20–23 §§)	118
4.3.9	Föräldraskap enligt 1 kap. 9 § föräldrabalken (23 a §)	121
4.4	Mellannamn (24–29 §§)	121
4.5	Förnamn m.m. (30–35 §§)	125
4.6	Förfarandet i mål och ärenden enligt namnlagen (36–49 §§).....	130
4.6.1	Anmälan till Skatteverket m.m. (36–37 §§).....	130
4.6.2	Ansökan hos PRV (39–44 §§)	130
4.6.3	Förfarandet inför domstol (45–47 §§).....	133
4.6.4	Särskilda bestämmelser (48–49 §§)	135

5	Frågans tidigare behandling	137
5.1	Historisk tillbakablick	137
5.1.1	Namnskicketts uppkomst och tidiga utveckling	137
5.1.2	En rättslig reglering växer fram.....	139
5.1.3	Namnrettskommitténs förslag och 1963 års namnlag	145
5.2	Tillblivelsen av 1982 års namnlag.....	154
5.2.1	Namnlagsutredningens betänkande	156
5.2.2	Remissutfallet på namnlagsutredningens förslag.....	182
5.2.3	Regeringens proposition	183
5.2.4	Lagrådets yttrande och regeringens ställningstaganden härtill.....	191
5.2.5	Riksdagens ställningstaganden.....	194
5.2.6	Den allmänna debatten inför 1982 års namnlag.....	202
5.3	Det fortsatta reformarbetet.....	210
5.3.1	Riksdagsbehandling 1983–1986	210
5.3.2	Ds Ju 1987:5.....	212
5.3.3	Proposition 1987/88:84.....	217
5.3.4	Vissa ändringar i namnlagen efter 1988.....	218
5.3.5	Riksdagsbehandling 1989–1999	219
5.3.6	Riksdagsbehandling 2000–2012	225
5.3.7	Skrivelser till regeringen m.m.	239
6	Kommitténs attitydundersökning.....	241
6.1	Bakgrund	241
6.2	1975 års undersökning.....	242
6.3	Kommitténs attitydundersökning i sammandrag	243
6.4	Analys och kommentarer	247
7	Familjerättsliga förvärv av efternamn	253
7.1	Inledning.....	253
7.2	Problembeskrivning.....	259
7.3	Överväganden och förslag.....	268
7.3.1	Makars efternamn.....	271

7.3.2	Barns efternamn	276
7.3.3	Behövs spärregler för familjerättsliga namnförvärv?.....	281
7.4	Lagförslag med kommentar.....	283
8	Förvärv av efternamn i annan än familjerättslig ordning.....	291
8.1	Allmänna villkor för förvärv av efternamn i annan än familjerättslig ordning.....	292
8.2	Lämplighetsprövning	296
8.2.1	Praxisgenomgång	297
8.2.2	Problembeskrivning.....	314
8.2.3	Bedömning och förslag.....	321
8.3	Likhetsprövning	328
8.3.1	Praxisgenomgång	331
8.3.2	Problembeskrivning.....	366
8.3.3	Bedömning och förslag.....	372
8.4	Dispensprövning	383
8.5	Ändring av efternamns genusform.....	387
9	Förlust av efternamn	389
9.1	Inledning.....	389
9.2	Överväganden och förslag	394
9.3	Lagförslag med kommentar	397
10	Särskilt skydd för efternamn	401
10.1	Inledning.....	401
10.2	Överväganden och förslag	404
10.2.1	Problembeskrivning.....	404
10.2.2	Ett materiellt skydd mot privat bruk av efternamn behövs inte	407
10.2.3	Reglerna om materiellt skydd mot kommersiell användning av efternamn kan förenklas	409

10.2.4	Konstnärnamn eller liknande namn, m.m.	412
10.2.5	Kopplingen till varumärkeslagen	413
10.2.6	Särreglerna om fastställesetalan i 22 § namnlagen ...	415
10.2.7	Lagförslag.....	416
11	Mellannamn/Dubbelnamn	419
11.1	Inledning.....	419
11.2	Problembeskrivning.....	423
11.3	Överväganden och förslag.....	431
11.3.1	Nuvarande mellannamnsreglering är otillräcklig.....	432
11.3.2	Nybildningar av dubbla efternamn bör tillåtas.....	436
11.3.3	Behovet av mellannamn minskar radikalt om det ges generösa möjligheter att förvärva och avsäga sig dubbla efternamn	440
11.3.4	En ny ordning med enkla och dubbla efternamn	441
11.4	Lagförslag med kommentar.....	446
12	Förnamn och gårdsnamn.....	453
12.1	Förvärv, tillägg, byte, strykning och annan ändring av förnamn	454
12.2	Förnamnets form	458
12.2.1	Praxisgenomgång.....	459
12.2.2	Problembeskrivning.....	460
12.2.3	Bedömning och förslag.....	464
12.3	Gårdsnamn	466
12.3.1	Bedömning och förslag.....	469
12.4	Lagförslag med kommentar.....	470
13	Förfarandet i mål och ärenden	473
13.1	Inledning.....	473
13.2	Uppdelningen av namnärenden mellan Skatteverket och PRV	477
13.2.1	Skatteverket – organisation och verksamhet	479
13.2.2	PRV – organisation och verksamhet	482

13.2.3 Patentbesvärsmöjligheten.....	485
13.3 Problembeskrivning	487
13.4 Överväganden och förslag	492
13.4.1 Namnändringarna bör hanteras av en och samma myndighet, som också bör ha rätt att överklaga beslut som går myndigheten emot.....	492
13.4.2 Endast Skatteverket har förutsättningar att kunna hantera alla namnändringar	494
13.4.3 Skatteverket som ny namnmyndighet; ändrade förfaranderegler.....	497
13.4.4 Närmare om förslaget ekonomiska konsekvenser	505
13.4.5 Lagförslag med kommentar.....	508
14 Ikraftträdande och övergångsbestämmelser	517
14.1 Lagförslag med kommentar	519
15 Konsekvenser	525
Reservationer och särskilt yttrande.....	529
Litteraturlista.....	531
Bilagor	
Bilaga 1 Kommittédirektiv 2009:129.....	537
Bilaga 2 Tilläggsdirektiv 2013:9	545
Bilaga 3 Jämförelsetabeller	547
Bilaga 4 Personnamn – En undersökning av svenska folkets inställning.....	553
Bilaga 5 Domstolspraxis rörande förnamnets form	595

Förkortningar

a.a.	anfört arbete
a.prop.	anförd proposition
bet.	betänkande
Bogdan	Michael Bogdan, Några problem rörande namnlagens tillämpning, TfA 1985
Bomgren-Gehlin	Namnlagen, 1966.
dir.	direktiv
dnr	diarienummer
Ds	departementsserien
Ericsson	Brit-Marie Ericsson, Namnlagen, 1983.
[e.u.]	enligt uppgift
f.	följande sida
ff.	följande sidor
FB	Föräldrabalken
FL	Förvaltningslagen
FPL	Förvaltningsprocesslagen
HD	Högsta domstolen
HFD	Högsta förvaltningsdomstolen
Höglund	Olle Höglund, Namnlagen, En kommentar. 2 uppl., 1998.
NJA	Nytt juridiskt arkiv, avdelning I
PBR	Patentbesvärsrätten

PRV	Patent- och registreringsverket
RB	Rättegångsbalken
RFSL	RFSL - Riksförbundet för homosexuella, bisexuella och transpersoners rättigheter
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SCB	Statistiska centralbyrån
SAS	Studia anthroponymica Scandinavica
SIF	Förordningen (1901 s. 125 nr 1) angående antagande av släktnamn
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
TfA	Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund (Advokaten)

Sammanfattning

Namnlagskommittén lämnar i detta betänkande förslag till en ny lag om personnamn som ska ersätta den drygt 30 år gamla namnlagen (1982:670). Den nya lagen, som föreslås träda i kraft den 1 januari 2015, syftar genomgående till att ge medborgarna större frihet att själva få välja sina namn, samtidigt som lagstiftningen blir lättare att förstå och hanteringen av namnärendena förenklas. Lagen får ett väsentligt mindre omfång än nu gällande namnlag, och antalet paragrafer minskas från 53 till 41.

Kommittén föreslår bland annat följande förändringar.

- Efternamn ska fritt kunna bildas på något av föräldrarnas förnamn med tillägg av ändelserna son eller dotter.
- Det ska bli fritt att byta till ett efternamn som är så vanligt att det bärs av minst 2 000 personer.
- Dubbla efternamn får bildas. Den som har ett dubbelt efternamn bestämmer själv ordningsföljden mellan namnen, om dessa ska vara förenade med bindestreck och om och när något av namnen i dubbelnamnet ska strykas.
- Nya mellannamn kan inte tas, men den som redan har ett mellannamn behåller det så länge han eller hon önskar.
- Hindren mot att ändra förnamn och efternamn flera gånger tas bort.
- Förnamn ska kunna ändras enklare och i samtliga fall kostnadsfritt.
- Skatteverket blir ny namnmyndighet. Patent- och registreringsverkets befattning med personnamn upphör.

Familjerättsliga förvärv av efternamn (1–10 §§)

Den nuvarande regleringen av de familjerättsliga namnförvärven är snårig och i flera fall onödigt restriktiv. Kommittén föreslår en rad ändringar som underlättar för familjer att få namngemenskap och som gör det lättare att byta till ett efternamn som bärs eller tidigare har burits inom familjen.

Om makar vill behålla sina efternamn när de gifter sig ska de inte längre särskilt behöva anmäla detta. Denna ganska naturliga ordning föreslogs av regeringen redan i 1982 års lagstiftningsärende och bör nu införas. Om makarna däremot önskar få ett gemensamt efternamn ska detta kunna ske på fler sätt än hittills. De kan givetvis liksom i dag välja den enas efternamn som gemensamt, men de kan även ta ett gemensamt dubbelt efternamn i vilket bådas efternamn ingår. I vilken ordning namnen i så fall ska stå och om de ska vara förenade med bindestreck eller inte avgör makarna själva. Denna nya möjlighet ersätter den nuvarande hårt kritiserade ordningen med mellannamn, som endast en av makarna kan bära och som inte får föras vidare till makarnas barn eller till en ny make. Möjligheten för makar att anta ett gemensamt dubbelnamn har en viktig jämställdhetspolitisk dimension, eftersom det hittills varit långt vanligare att namngemenskap i en familj uppnås genom att kvinnan avstår från sitt efternamn än att mannen gör det. Genom reformen ökar sannolikheten för att båda makarnas efternamn kommer att leva vidare.

I den nuvarande namnlagen finns regler som hindrar makar som en gång har haft gemensamt efternamn från att på nytt uppnå namngemenskap. Dessa regler avskaffas. Vidare finns i dag vissa regler som hindrar en make eller tidigare make från att byta till ett efternamn som han eller hon tidigare har burit. Också dessa regler avskaffas.

En ytterligare liberalisering är att förbudet mot att byta till den andre makens "giftasnamn" avskaffas. En make som har behållit sitt namn från ett tidigare äktenskap och som sedan gifter om sig ska alltså ha rätt att föra efternamnet vidare, inte bara som nu till gemensamma barn i det nya äktenskapet, utan också till den nya maken.

Barn ska inte längre förvärva efternamn automatiskt vid födelsen, utan föräldrarna ska alltid ansöka hos Skatteverket om barnets efternamn. Denna skyldighet blir dock inte särskilt betungande eftersom föräldrarna under alla förhållanden måste meddela Skatte-

verket vilket eller vilka förnamn som barnet ska ha. Vid valet av barnets efternamn ger den nya lagen fler möjligheter än hittills. Barnet kan t.ex. ges vilket som helst efternamn som någon av föräldrarna tidigare har burit, utom ett tidigare buret "giftasnamn". Nytt är också att barnet kan ges ett dubbelt efternamn eller ett efternamn bildat på något av föräldrarnas förnamn med tillägg av ändelserna son eller dotter (så kallade patro- och metronymikon).

Bestämmelserna om adoptivbarns namn förenklas och liberaliseras på motsvarande sätt samt görs oberoende av adoptivföräldrarnas könstillhörighet.

Även vuxna personer ska ha rätt att byta till ett efternamn som är bildat på faderns eller moderns förnamn med tillägg av ändelserna son eller dotter. De regler som hittills hindrat vuxna från att flera gånger byta till någon av föräldrarnas efternamn avskaffas. Den nya lagen innehåller över huvud taget ingen begränsning för antalet gånger som ett efternamn får bytas.

Förvärv av efternamn i annan än familjerättslig ordning (11–14 §§)

Också i fråga om de så kallade administrativa efternamnsförvärven föreslår kommittén flera lättnader och förenklingar. I fråga om nybildade efternamn sätter kommittén dock en klar gräns vid namn som av språkliga skäl är uppenbart olämpliga, som kan väcka anstöt eller som kan leda till väsentligt obehag för den som bär namnet. Kommittén föreslår bland annat följande förändringar.

Den nuvarande spärren mot att flera gånger byta till ett nybildat efternamn eller andra efternamn som inte kan förvärvas i familjerättslig ordning avskaffas. Kommittén bedömer att risken för missbruk av möjligheten till upprepade efternamnsbyten är så begränsad att det inte längre är nödvändigt att ha kvar denna spärr, som för övrigt föreslogs avskaffad redan av 1972 års namnlagsutredning. Denna risk begränsas ytterligare av att alla byten av efternamn som inte är knutna till en familjesituation, även fortsättningsvis ska vara avgiftsbelagda.

Det hittillsvarande kravet på att ett nybildat efternamn ska ha lämplig språklig form har inte fyllt sin funktion i rättstillämpningen och bör därför få en annan utformning. Kommittén betonar att namnskicket är en oskiljaktig del av språket och att endast ord som verkligen kan betraktas som namn, får godkännas som nybildade

efternamn. Å andra sidan finns inte anledning att – såsom den nuvarande lagtexten kan ge intryck av – underkänna ett nytt namn endast för att det är bildat med utgångspunkt från ett annat språk än svenskan. Kommittén föreslår därför ett nytt och rakare lagkrav som innebär att namn som ”av språkliga eller andra skäl är uppenbart olämpligt som efternamn” inte får godkännas som nybildat efternamn. Vid behov ska språklig expertis medverka vid bedömningen av ett förslaget namns lämplighet.

Av stor praktisk betydelse är att förbudet mot att bilda nya dubbla efternamn avskaffas. Också vissa andra onödiga hinder mot att bilda nya efternamn slopas. Exempelvis bedömer kommittén förbudet mot nya efternamn som kan uppfattas som benämning på järnvägsstationer eller postkontor som otidsenligt och föreslår att det utgår ur lagstiftningen.

När det gäller reglerna om skydd för efternamn lägger kommittén fram förslag som är ömsom skärpande, ömsom mildrande. I liberaliserande riktning går förslaget att efternamn som bärs av minst 2 000 personer inte ska ha något skydd alls. Det innebär att det står vem som helst fritt att, sedan ansökningsavgift har betalats, byta till något av de mest vanliga efternamnen (för närvarande de 467 mest vanliga). Alla som så önskar får således möjlighet att byta till ett i Sverige väletablerat efternamn. Denna reform, som har sin förebild i de nya danska och norska namnlagarna, kan få betydande praktisk användning och även bli av positiv integrationspolitisk betydelse.

Namnlagens skydd för unika eller ovanliga namn har visat sig något svagt i de fall då någon vill nybilda ett namn som är så likt ett existerande att det kan förväxlas med detta. Kommittén påvisar detta förhållande med en rad exempel från rättspraxis, såsom att Milmark har godkänts som nytt efternamn trots att det redan fanns personer som hette Millmark och Milemark. Kommittén föreslår här en viss skärpning till förmån för de befintliga namnhavarna.

Ett annat förslag i skärpande riktning syftar till att ge ett bättre skydd åt namn som har tillhört en utdöd släkt, särskilt i de fall då släkten har haft historisk betydelse eller har fortlevt intill relativt nyligen. Förslaget läggs fram mot bakgrund av att rättspraxis har kommit att bli väl generös mot personer som ansöker om att få byta till ett efternamn som inte längre har levande bärare. Oftast har det gällt adliga namn som Gripensvärd, Gyllenbielke och Nordenstjerna men också borgerliga namn som Gravallius har godkänts för nya innehavare. Domstolarna har på ett mycket snävt

sätt kommit att tolka den nuvarande namnlagens krav på att det gamla namnet måste vara allmänt känt för att vara skyddat om någon obesläktad person vill ta namnet som sitt. I syfte att något strama åt rättstillämpningen och därmed ge ett bättre skydd åt det för landet gemensamma historiska och kulturella arv som dessa namn representerar, föreslår kommittén att uttrycket ”allmänt känt” ersätts av ”historiskt känt”.

Namnlagen innehåller bestämmelser om att namnbyte som inte kan ske enligt de vanliga reglerna i lagen ändå kan komma till stånd under förutsättning att särskilda eller i vissa fall synnerliga skäl föreligger. Dessa dispensregler förlorar till stor del aktualitet som en följd av kommitténs förslag till ny lag om personnamn. Exempelvis kommer det inte längre att behövas dispens för att få byta till ett patro- eller metronymikon. Inte heller kommer det att bli fråga om någon dispensprövning om någon vill byta till ett efternamn som har funnits i släkten inom fyra generationer bakåt i tiden; denna så kallade hundraårsregel skrivs i stället in direkt i lagen som en rättighet.

Även med den nya lagen kommer det dock att finnas situationer då byte av efternamn inte kan medges. Det sökta namnet kan t.ex. vara i bruk som förnamn eller alltför likt ett befintligt efternamn. För sådana och andra fall behövs fortfarande en dispensmöjlighet. Kommittén föreslår att ”särskilda skäl” ska ersätta ”synnerliga skäl” som generell dispensgrund.

Förlust av efternamn (15 §)

I nuvarande namnlag finns en omfattande reglering av situationer i vilka en person kan gå förlustig sitt efternamn. Kommitténs förslag innebär att dessa regler väsentligt förenklas och att ett namn inte ska behöva förloras i lika många fall som i dag. En viktig saklig förändring är att ett barn inte längre automatiskt ska förlora sitt efternamn när det fastställs att den man vars namn barnet har, inte är far till barnet. Om mannen inte vill att barnet ska få behålla hans efternamn får han i stället väcka talan om detta vid domstol. För att barnet inte under lång tid ska behöva leva i ovisshet om det får behålla namnet eller inte införs en regel om att talan inte får väckas senare än ett år efter det att faderskapet har förklarats upphävt.

De i dag komplicerade allmänna bestämmelserna om i vilka fall ett namn ska förloras respektive får behållas ersätts av en enkel

regel om att förlust av namn ska kunna ske bara när någon har olägenhet av att någon annan bär ett efternamn som har förvärvats på oriktiga grunder. Om det finns särskilda skäl ska namnet även i det fallet få behållas.

Särskilt skydd för efternamn (16–18 §§)

Namnlagen ger i dag ett särskilt (materiellt) skydd mot att den som har ett egenartat efternamn till sin nackdel utsätts för obehörig användning av namnet. Begreppet ”egenartat efternamn” är svårtolkat och har ställt till problem i rättstillämpningen. Kommittén föreslår att begreppet utgår ur lagstiftningen, eftersom den begränsning som ligger redan i kravet på nackdel och obehörigt användande är fullt tillräcklig.

Också andra förenklingar föreslås när det gäller reglerna om skydd mot kommersiell användning av andras efternamn. Däremot anser kommittén att ett rent privat bruk av någon annans efternamn inte behöver regleras särskilt, det räcker med det skydd som består i att namnet utgör hinder för nybildning av ett identiskt eller snarlikt efternamn. Alltjämt behövs dock ett särskilt skydd mot att efternamn obehörigen utnyttjas som konstnärsnamn eller liknande. Vidare föreslås att nu gällande bestämmelser om fastställsetalan utgår, eftersom dessa helt täcks in av rättegångsbalkens allmänna bestämmelser.

Mellannamn/Dubbelnamn (19–23 §§)

De genom 1982 års namnlag införda regler som förbjuder nya dubbelnamn men ger make och barn rätt att före efternamnet bära ett personligt mellannamn, har fungerat dåligt och är sannolikt den enskilt största anledningen till att namnlagen uppfattas som otidsenlig och inskränkande. Många förstår inte reglerna, andra förstår men accepterar inte att reglerna ser ut som de gör. Kommittén har övervägt att modernisera bestämmelserna om mellannamn, bland annat genom att tillåta så kallat korsvist bärande och medge att ett mellannamn får föras vidare till andra personer, men har kommit fram till att en mer radikal lösning fordras om medborgarnas behov ska kunna tillgodoses.

Kommittén föreslår därför att den svenska namnrätten åter ska tillåta att nya dubbelnamn bildas. Två namn som var för sig kan förvärvas som efternamn ska få tas som ett dubbelt efternamn. Den som förvärvat ett dubbelt efternamn ska själv få bestämma ordningsföljden mellan namnen och om dessa ska vara förenade med bindestreck eller inte. Likaså ska den som bär ett dubbelt efternamn när som helst kunna avsäga sig det ena eller det andra ledet i det dubbla efternamnet.

Den föreslagna möjligheten att förvärva ett dubbelt efternamn är generell och fordrar alltså, till skillnad från möjligheten att bära mellannamn, inte någon familjemässig anknytning. Vem som helst kan ansöka om att få komplettera sitt efternamn med ett nybildat eller befintligt ytterligare efternamn. Det kommer också att vara möjligt att byta till ett dubbelt efternamn där båda leden består av nybildade efternamn.

En strikt begränsning ska gälla på så sätt att efternamn som består av fler än två namn inte får bildas. Den som har ett dubbelnamn och vill lägga till ytterligare ett efternamn måste alltså först välja bort ett av de namn som ingår i dubbelnamnet.

Erfarenheterna från bland annat Norge visar att ett rättssystem som tillåter både nya mellannamn och nya dubbelnamn skapar oreda och gör namnordningen otydlig. Kommitténs förslag om dubbla efternamn är så generöst utformat att det heller inte kommer att finnas något nämnvärt behov av att börja bära ett mellannamn. Några nya mellannamn ska därför enligt kommitténs förslag inte kunna tas. Den som har ett mellannamn när lagen träder i kraft får dock behålla namnet som mellannamn så länge han eller hon önskar.

I en övergångsbestämmelse anges att den som bär ett mellannamn får ansöka om att namnet ska slopas, antas som ett efternamn eller antas som ett led i ett dubbelt efternamn.

Förnamn (24–26 §§)

Namnlagens regler om förvärv, tillägg, byte, strykning och annan ändring av förnamn framstår som onödigt komplicerade och begränsande. Förenklingar och lättnader föreslås i flera avseenden. Som enhetlig beteckning införs begreppet ”ändring av förnamn”. Förbudet för en person att mer än en gång ändra sitt förnamn avskaffas. En nyhet är också att en persons alla förnamn ska kunna

bytas ut. Det ska heller inte i något fall behövas särskilda skäl för att ändra ett förnamn.

När det däremot gäller förnamnets form, dvs. hur ett förnamn ska se ut och vara beskaffat för att kunna godkännas som förnamn, anser kommittén att nu gällande regler är väl avvägda och inte behöver ändras annat än marginellt. Som förnamn ska därmed inte heller i framtiden kunna godkännas namn som kan väcka anstöt eller som av annan anledning uppenbarligen inte är lämpligt som förnamn. Inte heller får ett förnamn godkännas om det kan antas leda till väsentligt obehag för bäraren.

Gårdsnamn (27 §)

De framför allt i Dalarna men också i andra landsdelar förekommande gårdsnamnen utgör en på lång tradition grundad sedvänja. Dessa namn, som oftast bärs före förnamnet (Hjort Anders Olsson, Busk Margit Jonsson, osv.) representerar ett värdefullt kulturarv som kommittén finner all anledning att bevara. Kommittén föreslår därför att den nuvarande tillåtande regleringen av gårdsnamn förs över till den nya lagen om personnamn. Dessutom vidgas möjligheten att anta gårdsnamn till att omfatta även sådana gårdsnamn som inte längre är i bruk.

Förfarandet i mål och ärenden (28–37 §§)

Personnamnsärenden hanteras i dag dels som anmälningsärenden av Skatteverket i egenskap av folkbokföringsmyndighet, dels som ansökningsärenden av Patent- och registreringsverket (PRV) i egenskap av namnmyndighet. Uppdelningen har visat sig innebära betydande nackdelar, bland annat i form av en oenhetlig och därmed rättsosäker praxis. Ojämnheten i rättstillämpningen beror även på att myndigheternas avgöranden överprövas i skilda beslutslinjer och att Skatteverket men inte PRV har rätt att föra talan mot överinstansens beslut. En annan brist med den nuvarande uppdelningen är att hanteringen som helhet kräver mer resurser än om ärendena hade handlagts av en och samma myndighet.

I samförstånd med de berörda myndigheternas verksamheter föreslår kommittén att de personnamnsärenden som hittills har handlagts av PRV i fortsättningen ska handläggas av Skatteverket,

som därmed blir både folkbokförings- och namnmyndighet. Uppdelningen på anmälningsärenden och ansökningsärenden upphör; endast det sistnämnda begreppet blir kvar.

För att ytterligare säkerställa en enhetlig och rättssäker behandling av ansökningar om förnamn och nya efternamn skrivs i den nya lagen in ett uttryckligt krav på att språklig och annan expertis ska medverka i behövlig omfattning vid Skatteverkets bedömning.

Skatteverkets behandling av anmälningsärenden är avgiftsfri medan PRV sedan länge tar ut en av regeringen fastställd avgift. De ärenden som Skatteverket tar över från PRV ska även fortsättningsvis vara avgiftsbelagda. Skälet för detta är inte bara att reformen härigenom blir självfinansierad utan också att motverka okynnesansökningar avseende byte av efternamn, som annars kunnat befaras öka i och med att de nuvarande spärrarna mot upprepade namnbyten tas bort.

När det gäller ansökningar om ändring av förnamn saknas anledning att skilja på ärendetyper beroende på om de tidigare handlagts av Skatteverket eller PRV; en väsentlig vinst med reformen är att denna komplicerade uppdelning försvinner. En konsekvens härav är att också de förnamnsärenden som handlagts av PRV i fortsättningen ska behandlas utan avgift.

Reformen innebär att det för Skatteverket uppkommer kostnader av engångskaraktär för systemomläggningar m.m. i storleksordningen 12 miljoner kronor. Samhällsreformer som är till gagn för alla medborgare bör normalt bekostas av skattemedel. Kommittén föreslår därför att dessa kostnader i första hand finansieras över ett särskilt anslag på statsbudgeten.

Internationella förhållanden (38–41 §§)

Kommittén har inte haft i uppdrag att se över namnlagens regler om internationella förhållanden. Dessa regler har därför överförts i allt väsentligt oförändrade till den föreslagna lagen om personnamn.

1 Författningsförslag

1.1 Förslag till lag om personnamn

Härigenom föreskrivs följande.

Efternamn

Förvärv av efternamn genom födelsen

1 § Föräldrar ska inom tre månader efter barnets födelse ansöka hos Skatteverket om det efternamn som barnet ska bära. Ansökan får avse

1. det efternamn som föräldrarna eller någon av dem bär,
2. ett efternamn som någon av föräldrarna tidigare har burit, om det namnet inte har förvärvats genom äktenskap,
3. föräldrarnas efternamn som ett dubbelt efternamn enligt 19 §, eller
4. ett efternamn som är bildat av något av föräldrarnas förnamn med tillägg av någon av ändelserna son eller dotter, eller som är bildat på därmed jämförligt sätt.

Barnet anses genom födelsen ha förvärvat det efternamn som efter ansökan registreras av Skatteverket. Görs inte någon ansökan inom tre månader anses barnet genom födelsen ha förvärvat moderns efternamn.

Förvärv av efternamn genom adoption

2 § Adoptivföräldrar ska i adoptionsärendet ansöka om det efternamn som adoptivbarnet ska förvärva genom adoptionen. Ansökan får avse

1. det efternamn som adoptivföräldrarna eller någon av dem bär,
2. ett efternamn som någon av adoptivföräldrarna tidigare har burit, om det namnet inte har förvärvats genom äktenskap,
3. adoptivföräldrarnas efternamn som ett dubbelt efternamn enligt 19 §, eller
4. ett efternamn som är bildat av något av adoptivföräldrarnas förnamn med tillägg av någon av ändelserna son eller dotter, eller som är bildat på därmed jämförligt sätt.

Görs inte någon ansökan förvärvat adoptivbarnet genom adoptionen det efternamn som den äldre av adoptivföräldrarna bär.

3 § Den som adopterar ensam ska i adoptionsärendet ansöka om det efternamn som adoptivbarnet ska förvärva genom adoptionen. Ansökan får avse

1. det efternamn som adoptivföräldern bär,
2. ett efternamn som adoptivföräldern tidigare har burit, om det namnet inte har förvärvats genom äktenskap, eller
3. ett efternamn bildat av adoptivförälderns förnamn med tillägg av någon av ändelserna son eller dotter, eller ett efternamn som är bildat på därmed jämförligt sätt.

Görs inte någon ansökan förvärvat barnet genom adoptionen det efternamn som adoptivföräldern bär. Om en make adopterar den andra makens barn, medför det dock inte någon ändring av barnets efternamn.

4 § Domstol kan i adoptionsärendet besluta att den som adopteras ska behålla det efternamn som han eller hon hade före adoptionen, eller det namnet jämte en adoptivförälders efternamn som ett dubbelt efternamn enligt 19 §.

Byte till förälders efternamn, m.m.

5 § Ett efternamn får bytas till ett annat efternamn som

1. bärs av någon av föräldrarna,
2. har burits av någon av föräldrarna, om namnet inte har förvärvats genom äktenskap,
3. är ett dubbelt efternamn enligt 19 § och som är bildat på de efternamn som föräldrarna bär eller tidigare har burit, om inte något av namnen har förvärvats genom äktenskap, eller
4. är bildat av något av föräldrarnas förnamn med tillägg av någon av ändelserna son eller dotter, eller som är bildat på därmed jämförligt sätt.

Den som har bytt efternamn enligt första stycket får byta till ett annat namn som där anges.

6 § Om ett barn under 18 år bär någon av föräldrarnas namn utan att denna förälder är vårdnadshavare, krävs för byte av barnets efternamn enligt 5 § att föräldern har samtyckt till namnbytet eller att domstol har funnit att namnbytet är förenligt med barnets bästa.

7 § Bestämmelserna i 5 och 6 §§ tillämpas också då den som har adopterats vill byta ett efternamn som har behållits från tiden före adoptionen eller som har förvärvats enligt 2 eller 3 §, till ett efternamn som

1. bärs av någon av adoptivföräldrarna,
2. har burits av någon av adoptivföräldrarna, om namnet inte har förvärvats genom äktenskap,
3. är ett dubbelt efternamn enligt 19 § och som är bildat på de efternamn som adoptivföräldrarna bär eller tidigare har burit, om inte något av namnen har förvärvats genom äktenskap, eller
4. är bildat av något av adoptivföräldrarnas förnamn med tillägg av någon av ändelserna son eller dotter, eller som är bildat på därmed jämförligt sätt.

8 § Ett barn under 18 år, som för stadigvarande vård och fostran i ett enskilt hem har tagits emot av någon annan än barnets föräldrar, får byta sitt efternamn till

1. ett namn som bärs av den eller dem som har tagit emot barnet,
2. ett namn som bärs av någon av dem,

3. ett dubbelt efternamn enligt 19 § som är bildat på deras efternamn, eller

4. ett dubbelt efternamn enligt 19 § som är bildat på enderas efternamn jämte barnets efternamn.

För byte av efternamn enligt första stycket krävs att den eller de vars namn avses har samtyckt till namnbytet och att domstol har funnit att namnbytet är förenligt med barnets bästa.

Den som har bytt efternamn enligt första stycket får byta tillbaka till det efternamn som han eller hon tidigare har burit.

Byte till makes efternamn

9 § När äktenskap ingås behåller vardera maken sitt efternamn, om inte ansökan görs enligt andra stycket före eller i samband med vigseln.

Makar kan få namngemenskap genom att en av dem byter sitt efternamn till den andres efternamn. Makar kan i stället välja att som gemensamt namn förvärva varandras efternamn som ett dubbelt efternamn enligt 19 §. Görs en ansökan om byte av efternamn eller om förvärv av dubbelt efternamn före eller i samband med vigseln, förvärvas namnet vid vigseln.

10 § Den som har bytt efternamn enligt 9 § får under eller efter äktenskapet byta till ett efternamn som han eller hon tidigare har burit.

Byte till andra efternamn

11 § Ansökan om byte av efternamn till ett nybildat efternamn eller till ett befintligt efternamn som inte kan förvärvas enligt 1–10 §§ eller 38 § görs hos Skatteverket.

Avser ansökan ett barn under 18 år och bär barnet någon av föräldrarnas efternamn utan att denna förälder är vårdnadshavare, krävs för byte att föräldern har samtyckt till namnbytet eller att domstol har funnit att namnbytet är förenligt med barnets bästa.

Med byte av efternamn avses även ändring av ett efternamns stavning. Ändring av ett utländskt efternamns genusform anses dock inte som byte till ett annat efternamn.

12 § Som nybildat efternamn får inte godkännas namn som

1. av språkliga eller andra skäl är uppenbart olämpligt som efternamn,
2. är i bruk som förnamn,
3. består av mer än ett ord, om orden inte utgör led i ett dubbelt efternamn,
4. kan väcka anstöt, eller
5. kan leda till väsentligt obehag för den som bär namnet.

13 § Som efternamn, vare sig det är nybildat eller ej, får inte godkännas namn som kan förväxlas med

1. ett efternamn som någon annan lagligen bär,
2. ett historiskt känt efternamn som har burits av en utdöd släkt,
3. ett allmänt känt utländskt efternamn,
4. någon annans konstnärsnamn eller likartat namn, som är allmänt känt,
5. en beteckning för en stiftelse, en ideell förening eller en liknande sammanslutning,
6. någon annans här i riket skyddade firma, varumärke eller annat kännetecken som har inarbetats för någon annan i näringsverksamhet här i riket,
7. en benämning eller ett särskilt skapat namn i någon annans skyddade litterära eller konstnärliga verk, om utnyttjandet av namnet skulle innebära en kränkning av någon annans upphovsrätt till verket.

Har någon efter ansökan förvärvat ett nybildat efternamn, utgör vad som sägs i första stycket 1 inte hinder för föräldrar, syskon eller syskonbarn att med förvärvarens samtycke erhålla det namnet efter ansökan hos Skatteverket. Har det förra förvärvet gjorts av flera, fordras samtycke av dem alla.

Utan hinder av vad som sägs i första stycket får ett efternamn som 2 000 personer eller fler lagligen bär här i riket förvärvas efter ansökan hos Skatteverket.

14 § Utan hinder av 13 § kan byte ske till ett efternamn som funnits i sökandens släkt i rakt uppstigande led i minst två generationer och inom den fjärde generationen räknat från och med sökandens föräldrar eller inom de senaste 100 åren.

I övrigt kan byte till ett efternamn ske utan hinder av 12 eller 13 § om det finns särskilda skäl.

Förlust av efternamn

15 § Har någon förvärvat ett efternamn på oriktiga grunder eller genom någon som har förvärvat ett efternamn på oriktiga grunder, och uppstår på grund härav olägenhet för någon annan, ska domstol på talan av den sist nämnde besluta att namnet förloras, om inte särskilda skäl talar för att namnet får behållas.

Om någon förlorar sitt efternamn enligt första stycket ska domstolen fastställa vilket namn som förvärvas i stället för det som förloras.

Talan enligt första stycket som grundar sig på att ett föräldraskap har hävts får inte väckas senare än ett år efter hävandet.

Särskilt skydd för efternamn

16 § Ingen får obehörigen, till nackdel för den som enligt 13 § åtnjuter skydd för sitt efternamn,

1. i näringsverksamhet använda en firma, ett varumärke eller ett annat kännetecken som kan förväxlas med efternamnet. Med firma likställs beteckning för stiftelse, ideell förening eller därmed jämförlig sammanslutning,

2. använda ett konstnärnamn eller liknande namn som kan förväxlas med efternamnet.

17 § Har ett konstnärnamn eller ett liknande namn blivit allmänt känt och har någon annan en äldre rätt till ett enligt 16 § skyddat efternamn med vilket konstnärnamnet kan förväxlas, måste den andre inom rimlig tid inskrida mot användandet. Annars får konstnärnamnet användas utan hinder av vad som föreskrivs i 16 §.

Första stycket tillämpas även i fall då ett kännetecken av det slag som anges i 16 § har inarbetats och någon annan har en äldre rätt till ett enligt 16 § skyddat efternamn med vilket kännetecknet kan förväxlas.

I de fall som avses i första eller andra stycket kan domstolen efter vad som är skäligt föreskriva att konstnärnamnet eller kännetecknet får användas endast på ett särskilt sätt.

18 § Den som gör intrång i annans rätt till ett enligt 16 § skyddat efternamn är skyldig att ersätta den andres skada, om han eller hon har insett eller borde ha insett att förfarandet var till nackdel för

denne. Vid bedömning om och i vad mån skada har uppstått ska hänsyn tas även till lidande och övriga omständigheter av annan än rent ekonomisk betydelse.

Dubbelt efternamn

19 § Två namn som var för sig kan förvärfvas enligt 1–14 §§ eller 38 § får antas som ett dubbelt efternamn. Vid prövning av frågor om namnskydd enligt 13 § och 16–17 §§ ska ett dubbelt efternamn räknas som två skilda efternamn.

Efternamn som består av fler än två namn får inte bildas.

20 § En make som har haft rätt att förvärva den andra makens efternamn under äktenskapet får, med den andra makens samtycke, förvärva detta namn som en del i ett dubbelt efternamn även sedan äktenskapet har upplösts. En efterlevande make får förvärva ett sådant namn som en del i ett dubbelt efternamn.

21 § Den som har adopterats och som inte har behållit sitt efternamn från tiden före adoptionen kan efter ansökan förvärva detta namn som en del i ett dubbelt efternamn.

22 § Av en ansökan om att få förvärva ett dubbelt efternamn ska framgå i vilken ordning namnen ska bäras och om namnen ska vara förenade med bindestreck.

23 § Den som har ett dubbelt efternamn kan hos Skatteverket ansöka om att ett av namnen ska strykas, att ordningsföljden mellan namnen ska ändras eller att ett bindestreck ska läggas till eller strykas.

Förnamn

24 § Varje barn ska ges minst ett förnamn. Ansökan om barnets förnamn ska ges in till Skatteverket inom tre månader från barnets födelse.

Ett förnamn förvärfvas när det blir registrerat av Skatteverket.

25 § Ändring av förnamn kan ske efter ansökan hos Skatteverket.

26 § Som förnamn får inte godkännas namn som kan väcka anstöt eller som kan antas leda till väsentligt obehag för den som ska bära det eller namn som av någon annan anledning uppenbarligen inte är lämpligt som förnamn.

Gårdsnamn

27 § Den som invid ett förnamn vill bära ett gårdsnamn, som han eller hon har anknytning till genom släktskap eller äktenskap och som enligt gammal sedvänja är eller har varit i bruk som tillnamn, kan hos Skatteverket ansöka om att få bära namnet. Vill han eller hon inte längre bära gårdsnamnet kan ansökan härom göras till Skatteverket.

Förfarandet i mål och ärenden enligt denna lag

Förfarandet hos Skatteverket

28 § Ansökan om namn ska göras skriftligen till Skatteverket. Ansökan om efternamn får vid vigsel lämnas till vigselförrättaren.

29 § Avser ansökan ändring av efternamn som inte kan göras enligt 1–10 §§, 20–21 §§, 23 § eller 38 § ska sökanden betala en ansökningsavgift. Regeringen bestämmer avgiftens storlek.

30 § Om ansökan är ofullständig ska Skatteverket förelägga sökanden att avhjälpa bristen eller att yttra sig. Detsamma gäller om föreskriven avgift inte har betalats. Av föreläggandet ska framgå att ansökan kan avvisas om föreläggandet inte följs.

Finner Skatteverket även efter det att sökanden har yttrat sig att ansökan inte kan bifallas, ska ansökan avslås, om det inte finns anledning att förelägga sökanden på nytt.

31 § I frågor som gäller ett ansökt namns lämplighet från språklig, namnskyddsrättslig eller annan synpunkt ska Skatteverket inhämta yttrande från sakkunnig myndighet, om detta inte är uppenbart obehövligt. Vid behov ska Skatteverket även ge annan sakkunnig tillfälle att inkomma med synpunkter.

32 § Är i fall som avses i 11 § ansökningshandlingarna fullständiga och finns det inte något hinder för bifall till ansökningshandlingarna, ska ansökningshandlingarna kungöras av Skatteverket i Post- och Inrikes Tidningar, om verket inte finner att ett sådant kungörande skulle sakna betydelse.

När kungörande har skett ska den som vill framställa någon invändning mot ansökningshandlingarna göra detta skriftligen inom en månad från kungörelsedagen. Sedan denna tid har gått ut, ska verket avgöra ärendet.

33 § Ett slutligt beslut av Skatteverket får överklagas till den förvaltningsrätt inom vars domkrets klaganden vid tidpunkten för beslutet var folkbokförd.

Beslut, som innebär att en ansökan bifalls trots att en invändning har framställts, får överklagas av den som har gjort invändningen.

Om behörig förvaltningsrätt enligt första stycket inte finns överklagas Skatteverkets beslut till Förvaltningsrätten i Stockholm.

Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

Förfarandet vid domstol

34 § En ansökan om förklaring att ett namnbyte enligt 6, 8 eller 11 § är förenligt med barnets bästa prövas av den domstol som tar upp frågor om vårdnaden om barnet.

I ärenden enligt första stycket ska domstolen, om det kan ske, höra den vars efternamn barnet bär, om denne inte är vårdnadshavare. Domstolen ska även inhämta yttrande från socialnämnden.

Socialnämnden ska, om det inte är olämpligt, söka klarlägga barnets inställning och redovisa den för rätten.

I ärenden enligt första stycket får domstolen besluta att vardera parten ska bära sin rättegångskostnad.

35 § Sådan talan i tvister om efternamn som får föras i särskild rättegång väcks vid domstolen i den ort där den mot vilken talan förs ska svara i tvistemål i allmänhet.

Talan om förlust av efternamn som grundar sig på att ett föräldraskap har hävts väcks vid domstol i den ort där barnet har sitt hemvist. En sådan fråga kan väckas även i samband med mål om hävande av föräldraskap.

Väcks sådan talan som avses i andra stycket mot barn under 18 år ska domstolen inhämta yttrande från socialnämnden.

Finns det inte någon sådan behörig domstol som anges i första och andra styckena får talan väckas vid Stockholms tingsrätt.

Särskilda bestämmelser

36 § För den som är under 18 år görs ansökan i mål eller ärenden enligt denna lag av barnets vårdnadshavare. Har barnet fyllt 12 år får sådan ansökan göras utan barnets samtycke endast om barnet är varaktigt förhindrat att lämna samtycke på grund av en psykisk störning eller på grund av något annat liknande förhållande.

Vid bedömningen av om ett namnbyte enligt 6, 8 eller 11 § är förenligt med barnets bästa ska rätten, även när barnets samtycke inte behövs, ta hänsyn till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad.

37 § Samtycke som avses i denna lag ska lämnas skriftligen. Har i ett ärende som avses i 6 eller 8 § samtycke lämnats hos domstolen, behövs inte nytt samtycke när ansökan görs till Skatteverket.

Internationella förhållanden

38 § Den som har förvärvat ett namn i en annan stat än Sverige inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet eller i Schweiz genom födelse, ändrat civilstånd eller annat familjerättsligt förhållande har genom anmälan till Skatteverket rätt att förvärva det namnet också i Sverige, om han eller hon vid förvärvet i den andra staten var medborgare eller hade hemvist där eller hade annan särskild anknytning dit.

Första stycket ger inte rätt att som förnamn förvärva ett namn som kan väcka anstöt eller kan antas leda till väsentligt obehag för den som ska bära det eller namn som av någon annan anledning uppenbarligen inte är lämpligt som förnamn.

Om ett barn under 18 år bär någon av föräldrarnas efternamn utan att denna förälder är vårdnadshavare, krävs för ett förvärv enligt första stycket som medför att barnet inte längre bär förälderns namn att föräldern har samtyckt till förvärvet eller att dom-

stol har funnit att detta är förenligt med barnets bästa. I ett sådant fall tillämpas 34 §, 36 § andra stycket och 37 § på motsvarande sätt.

39 § Denna lag tillämpas inte på svenska medborgare som har hemvist i Danmark, Finland eller Norge.

40 § Lagen tillämpas på danska, finska och norska medborgare som har hemvist i Sverige.

Andra utländska medborgare som har hemvist i Sverige får med tillämpning av denna lag förvärva, ändra eller behålla namn genom ansökan till Skatteverket. I fråga om efternamn som har förvärvats på detta sätt tillämpas 15–18 §§.

När utländska medborgare adopteras här i landet enligt svensk lag tillämpas alltid 2–4 §§.

41 § Lagen tillämpas på statslösa personer som har hemvist i Sverige eller, om de inte har hemvist i något land, har sin vistelseort här.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2015, då namnlagen (1982:670) ska upphöra att gälla.

2. Personnamn som har förvärvats enligt den gamla lagen eller enligt namnlagen (1963:521) anses som personnamn som har förvärvats enligt den bestämmelse i den nya lagen som gäller för motsvarande fall, om inte annat sägs i det följande.

3. En ansökan som rätteligen har kommit in till Patent- och registreringsverket före ikraftträdandet men då ännu inte har slutligt prövats ska prövas enligt den gamla lagen.

4. Den gamla lagen ska gälla vid överklagande av Patent- och registreringsverkets slutliga beslut och vid Patentbesvärsträtts avgöranden.

5. Om det före den nya lagens ikraftträdande har fastställts att en viss man inte är far till ett barn som på grund av det förmodade faderskapet har förvärvat mannens efternamn eller ett efternamn som mannen har burit, ska i fråga om förlust av barnets efternamn den gamla lagen tillämpas, dock endast om en särskild ansökan om tillåtelse för barnet att få behålla efternamnet har kommit in till domstolen inom den tid som föreskrivs i 16 § andra stycket i den

gamla lagen. Det som här sägs om far och faderskap tillämpas också i fråga om förälder och föräldraskap enligt 1 kap. 9 § föräldrabalken.

6. Den gamla lagen gäller för mål om förlust av efternamn som före ikraftträdandet har anhängiggjorts vid domstol enligt 17–19 §§ i den lagen.

7. Den gamla lagen gäller för mål om skydd för egenartade efternamn som har anhängiggjorts vid domstol före ikraftträdandet.

8. Den som vid denna lags ikraftträdande bär ett mellannamn fortsätter att bära namnet som mellannamn så länge ansökan om annat inte görs till Skatteverket.

Ett mellannamn ska bäras närmast före efternamnet.

9. Den som bär ett mellannamn kan hos Skatteverket ansöka om att namnet ska slopas, antas som efternamn eller antas som led i ett dubbelt efternamn.

För ansökan enligt första stycket ska ansökningsavgift inte betalas.

10. Vid prövning av frågor om namnskydd enligt 13 § och 16–17 §§ ska ett dubbelt efternamn som var i bruk vid lagens ikraftträdande räknas som ett enda efternamn.

1.2 Förslag till lag om ändring i firmalagen (1974:156)

Härigenom föreskrivs att 10, 13 och 14 §§ firmalagen (1974:156) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

10 §¹

En firma får inte registreras om den

1. strider mot lag eller annan författning eller mot goda seder eller allmän ordning,

2. utan tillstånd innehåller en sådan statlig eller internationell beteckning som enligt lag eller annan författning inte får användas obehörigen som firma, eller något som lätt kan förväxlas med en sådan beteckning,

3. i annat fall är ägnad att vilseleda allmänheten,

4. är identisk med ett äldre näringskännetecken för verksamhet av samma slag,

5. är identisk med eller liknar ett äldre näringskännetecken för verksamhet av samma eller liknande slag, om det finns en risk för förväxling, inbegripet risken för att användningen av firman leder till uppfattningen att det finns ett samband mellan den som använder firman och innehavaren av näringskännetecknet,

6. är identisk med eller liknar ett äldre näringskännetecken som är känt inom en betydande del av omsättningskretsen, om användningen av firman skulle dra otillbörlig fördel av eller utan skälig anledning vara till skada för näringskännetecknets särskiljningsförmåga eller anseende,

7. kan förväxlas med ett kännetecken som användes här i landet eller i utlandet av någon annan vid tidpunkten för ansökan och som fortfarande används, om sökanden var i ond tro vid tidpunkten för ansökan,

8. innehåller eller består av något som är ägnat att uppfattas som någon annans *egenartade* efternamn, allmänt kända konstnärnamn eller likartat namn, om användningen av

8. innehåller eller består av något som är ägnat att uppfattas som någon annans *särskilt skyddade* efternamn, allmänt kända konstnärnamn eller likartat namn, om användningen av

¹ Senaste lydelse 2010:1889.

firman skulle medföra en nackdel för bäraren av namnet och om namnet uppenbarligen inte syftar på någon sedan länge avliden,

9. innehåller något som kränker annans upphovsrätt till ett litterärt eller konstnärligt verk, eller

10. innehåller något som är ägnat att uppfattas som benämning på en stiftelse, ideell förening eller liknande sammanslutning.

De hinder för registrering som anges i första stycket 4–6 gäller på motsvarande sätt för

1. ett varumärke som är registrerat enligt 2 kap. varumärkeslagen (2010:1877) eller en internationell varumärkesregistrering som gäller i Sverige,

2. ett gemenskapsvarumärke som är registrerat enligt rådets förordning (EG) nr 207/2009 av den 26 februari 2009 om gemenskapsvarumärken eller en internationell varumärkesregistrering som gäller i Europeiska unionen, samt

3. ett inarbetat varukännetecken.

Om den firma som ansökan om registrering avser ska gälla i hela landet och den äldre rättigheten utgörs av ett inarbetat näringskännetecken eller av ett sådant namn eller inarbetat varukännetecken som är skyddat enligt 2 a §, finns det hinder mot registrering endast om skyddet för den äldre rättigheten gäller inom en väsentlig del av landet.

Trots första stycket 4–10 och andra stycket får registrering ske, om den vars rätt är i fråga medger det och hinder inte finns enligt första stycket 1–3.

13 §

Firma får överlätas endast i samband med överlåtelse av den näringsverksamhet i vilken firman användes.

Överlåtelse av verksamheten omfattar även firman, om *ej* annat avtalats. Detta gäller dock *ej* om firman innehåller överlåtarens eller, vid överlåtelse av handelsbolags verksamhet, bolagsmans *släktnamn*.

Ingår i dödsbo firma som innehåller den avlidnes *släkt-*

Överlåtelse av verksamheten omfattar även firman, om *inte* annat avtalats. Detta gäller dock *inte* om firman innehåller överlåtarens eller, vid överlåtelse av handelsbolags verksamhet, bolagsmans *efternamn*.

Ingår i dödsbo firma som innehåller den avlidnes *efter-*

namn, får boutredningsman *ej* överlåta firman utan samtycke av dödsbodelägarna. *namn*, får boutredningsman *inte* överlåta firman utan samtycke av dödsbodelägarna.

14 §

Firma får *ej tagas i mät*. *Försättes* innehavaren i konkurs, ingår dock rätten till firman i konkursboet, om *ej* firman innehåller gäldenärens eller, vid handelsbolags konkurs, bolagsmans *släktnamn*. Firma som *ej* ingår i konkursbo får likväl användas under den tid verksamheten fortsättes för boets räkning.

Firma får *inte utmätas*. *Försätts* innehavaren i konkurs, ingår dock rätten till firman i konkursboet, om *inte* firman innehåller gäldenärens eller, vid handelsbolags konkurs, bolagsmans *efternamn*. Firma som *inte* ingår i konkursbo får likväl användas under den tid verksamheten fortsättes för boets räkning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2015.

1.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1977:729) om Patentbesvärsrätten

Härigenom föreskrivs att 1 och 17 §§ lagen (1977:729) om Patentbesvärsrätten ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Patentbesvärsrätten prövar som förvaltningsdomstol överklagande av beslut av Patent- och registreringsverket enligt vad som föreskrivs i patentlagen (1967:837) eller med stöd därav utfärdade bestämmelser samt i mönsterskyddslagen (1970:485), varumärkeslagen (2010:1877), *namnlagen* (1982:670) och lagen (1991:1559) med föreskrifter på tryckfrihetsförordningens och yttrandefrihetsgrundlagens områden. Vidare prövar Patentbesvärsrätten överklagande av beslut av Statens jordbruksverk enligt vad som föreskrivs i växtförädlarrättslagen (1997:306).

Av riksdagen beslutad lydelse

I fråga om överklagande av ett slutligt beslut av Patentbesvärsrätten finns bestämmelser i patentlagen (1967:837), mönsterskyddslagen (1970:485), *namnlagen* (1982:670), lagen (1991:1559) med föreskrifter på

Föreslagen lydelse

1 §²

Patentbesvärsrätten prövar som förvaltningsdomstol överklagande av beslut av Patent- och registreringsverket enligt vad som föreskrivs i patentlagen (1967:837) eller med stöd därav utfärdade bestämmelser samt i mönsterskyddslagen (1970:485), varumärkeslagen (2010:1877) och lagen (1991:1559) med föreskrifter på tryckfrihetsförordningens och yttrandefrihetsgrundlagens områden. Vidare prövar Patentbesvärsrätten överklagande av beslut av Statens jordbruksverk enligt vad som föreskrivs i växtförädlarrättslagen (1997:306).

Föreslagen lydelse

17 §³

I fråga om överklagande av ett slutligt beslut av Patentbesvärsrätten finns bestämmelser i patentlagen (1967:837), mönsterskyddslagen (1970:485), lagen (1991:1559) med föreskrifter på tryckfrihetsförord-

² Senaste lydelse 2010:1878.

³ Senaste lydelse 2013:89. (Träder i kraft den 1 juli 2013.)

tryckfrihetsförordningens och yttrandefrihetsyttrandefrihetsgrundlagens grundlagens områden, växtför- områden, växtförädlarrättslagen ädlarrättslagen (1997:306) samt (1997:306) samt i varumärkes- i varumärkeslagen (2010:1877). lagen (2010:1877).

Ett beslut av Patentbesvärsrätten, som inte är slutligt, får överklagas endast i samband med överklagande av beslut i själva målet. Ett beslut får dock överklagas särskilt när rätten har

1. ogillat invändning om jäv mot ledamot av rätten eller invändning om att hinder föreligger för talans prövning,

2. avvisat ombud eller biträde,

3. utdömt vite eller straff för underlåtenhet att iaktta föreläggande eller ålagt vittne eller sakkunnig att ersätta kostnad som vållats genom försummelse eller tredska,

4. förordnat angående ersättning för någons medverkan i målet,

5. utlåtits sig i annat fall än som avses i 4 i fråga som gäller rättshjälp.

Ett särskilt överklagande som avses i andra stycket får göras av den som beslutet angår, om det har gått honom eller henne emot. Beslutet överklagas till Högsta förvaltningsdomstolen. Vid överklagandet tillämpas 6 a, 6 b och 35–37 §§ förvaltningsprocesslagen (1971:291). Patentbesvärsrättens beslut ska innehålla upplysning om att det krävs prövningstillstånd i Högsta förvaltningsdomstolen och om de grunder som ett sådant tillstånd meddelas på.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2015.

1.4 Förslag till lag om ändring i folkbokföringslagen (1991:481)

Härigenom föreskrivs att 31 § i folkbokföringslagen (1991:481) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

31 §⁴

Om det kan antas att en person är skyldig att göra anmälan enligt denna lag, får Skatteverket förelägga personen att antingen göra en sådan anmälan eller skriftligen eller muntligen lämna de uppgifter som behövs för bedömningen av personens folkbokföring. Skatteverket får även i annat fall förelägga en person att lämna uppgifter som behövs för kontroll av bosättningen enligt denna lag. I föreläggandet skall anges vilka uppgifter som skall lämnas.

Skatteverket får förelägga en person att lämna uppgift om lägenhetsnummer, även om skyldighet att göra anmälan enligt första stycket inte föreligger.

Om ett barns vårdnadshavare inte *anmält* barnets förnamn inom föreskriven tid enligt 30 § *namnlagen* (1982:670), får Skatteverket förelägga barnets vårdnadshavare att inom viss tid fullgöra denna skyldighet.

Om ett barns vårdnadshavare inte *ansökt om* barnets förnamn inom föreskriven tid enligt 24 § *lagen* (2014:000) *om personnamn*, får Skatteverket förelägga barnets vårdnadshavare att inom viss tid fullgöra denna skyldighet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2015.

⁴ Senaste lydelse 2006:379. (Ändring av paragrafens lydelse har föreslagits i prop. 2012/13:120.)

1.5 Förslag till lag om ändring i varumärkeslagen (2010:1877)

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 10 § varumärkeslagen (2010:1877) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap. 10 §

Ett varumärke får inte registreras om det innehåller eller består av

1. något som är ägnat att uppfattas som någon annans firma, 2. något som är ägnat att uppfattas som någon annans <i>egenartade</i> efternamn, allmänt kända konstnärsnamn eller likartat namn, om användningen av märket skulle medföra en nackdel för bäraren av namnet och om namnet uppenbarligen inte syftar på någon sedan länge avliden, 3. en bild av någon annan som uppenbarligen inte syftar på någon sedan länge avliden, eller 4. något som kränker någon annans upphovsrätt till ett litterärt eller konstnärligt verk eller någon annans rätt till en fotografisk bild eller ett mönster.	2. något som är ägnat att uppfattas som någon annans <i>särskilt skyddade</i> efternamn, allmänt kända konstnärsnamn eller likartat namn, om användningen av märket skulle medföra en nackdel för bäraren av namnet och om namnet uppenbarligen inte syftar på någon sedan länge avliden,

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2015.

2 Uppdraget och dess genomförande

2.1 Kommitténs uppdrag

Namnlagskommittén fick sina direktiv av regeringen den 21 december 2009. Kommitténs uppdrag har varit att göra en allmän översyn av 1982 års namnlag och föreslå nödvändiga eller lämpliga ändringar. I direktiven angavs bland annat följande.

Kommittén ska undersöka och beskriva hur lagen tillämpas och mot bakgrund av undersökningen ta ställning till vilka förbättringar som kan åstadkommas. – Utgångspunkten för kommitténs överväganden ska vara att regleringen av personnamn ska vara tidsenlig och hålla en lång tid framöver. Den enskildes befogade intresse av att kunna välja namn bör tillgodoses, liksom det allmänna intresset av stabilitet i namnordningen. Kommittén ska undersöka om de avvägningar som gjordes i samband med namnlagens tillkomst mellan intresset av namnstabilitet och enskildas önskemål om att fritt välja namn fortfarande kan anses bärkraftiga, eller om det finns utrymme för ett något större hänsynstagande till enskildas intresse av att själva få välja sitt namn.

I direktiven framhölls särskilt fem problemområden som det, inom ramen för den allmänna översynen och mot bakgrund av synpunkter som hade lämnats av PRV, Skatteverket och Institutet för språk och folkminnen, fanns anledning för kommittén att behandla: byte av efternamn, egenartade efternamn, mellannamn, förnamn samt förfarandet i mål och ärenden enligt namnlagen. Under utredningsarbetets gång framkom att reformbehovet var stort också på andra områden än dessa särskilt nämnda. De nödvändiga lagändringarna blev därför så omfattande att det för kommittén framstod som mest ändamålsenligt att föreslå en helt ny lag om personnamn.

Direktiven (dir. 2009:129) och tilläggsdirektiven (dir. 2013:9), som endast avser förlängning av utredningstiden till och med den 31 maj 2013, återges i sin helhet i *bilagorna 1* och *2*.

2.2 Kommitténs arbete

Utredningsarbetet har bedrivits på det sätt som är brukligt i en kommitté med full parlamentarisk representation. Regelbundna möten har hållits med kommittén i dess helhet. Sekretariatet har haft särskilda arbetsmöten med företrädare för PRV och Skatteverket. Kommittén var företrädd vid ett av Institutet för språk och folkminnen anordnat seminarium i Uppsala den 11 oktober 2012, varvid kommitténs ordförande samt experterna Magnus Ahlgren och Eva Brylla medverkade med var sina föredrag. Vid samma tillfälle utbyttes erfarenheter med expertis på det språk- och namnrättsliga området, däribland namnrättsforskaren Ivar Utne, Universitetet i Bergen. Vidare har ordföranden redogjort för utredningsarbetet i olika sammanhang, bland annat inför Nordiska Administrativa Förbundets svenska avdelning den 11 maj 2011, Föreningen för lagstiftningslära den 3 oktober 2011 och Göteborgs juristklubb den 9 april 2013 samt medverkat med uppsatsen ”Skall man få heta vad som helst? En namnlagsutredares dilemma.” i *Studia anthroponymica Scandinavica – Tidskrift för nordisk personnamnsforskning*, Årgång 29, 2011.

Statistiska Centralbyrån har bistått kommittén vid genomförandet av en statistisk undersökning av befolkningens inställning till personnamn och namnrättsliga frågor.

Jur. dr Torbjörn Odlöw har bistått kommittén med en översikt över personnamnsrätten i Norge, Danmark, Finland, Island, Tyskland, Storbritannien, Spanien och Polen.

Ett stort antal personer har under de tre och ett halvt år som utredningsarbetet pågått spontant delgivit kommittén och dess sekretariat sina synpunkter, i såväl skriftlig som muntlig form.

Kommitténs sekretariat har på Justitiedepartementets begäran lämnat synpunkter under det beredningsarbete som resulterade i proposition 2011/12:12 Rätt till namn som förvärvats i annan stat inom EES.

2.3 En helt ny lag om personnamn

Kommittén har enligt sina direktiv haft i uppdrag att föreslå författningsändringar som bedöms vara nödvändiga eller lämpliga för att regleringen av personnamn ska vara tidsenligt och hålla en lång tid framöver. De reformförslag som kommittén lägger fram i betänkandet är omfattande och syftar genomgående till att göra namnlagstiftningen lättare att förstå och tillämpa för såväl allmänheten som för myndigheter och domstolar. En lång rad hinder mot förvärv av personnamn avskaffas eller mjukas upp. Nybildning av dubbla efternamn tillåts, ordningen med mellannamn fasas ut, de så kallade spärreglerna avskaffas och namnskyddet slopas för de mest vanliga efternamnen. Också reglerna för förfarandet i ärenden om personnamn förändras på ett genomgripande sätt.

Mot bland annat denna bakgrund föreslår kommittén att de nya reglerna tas in i en helt ny *lag om personnamn*. De tidigare lagarna på personnamnsområdet, dvs. 1963 års namnlag och 1982 års namnlag, kan i någon mån sägas ha haft missvisande namn, eftersom namnrätten som sådan omfattar långt fler områden än namnen på fysiska personer. Inom immaterialrätten regleras namnrättsliga frågor i lagar om upphovsrätt, firmarätt och varumärkesrätt. Rätten att använda ett namn regleras också i lagen om namn och bild i reklam. Namnrättsliga spörsmål kan även uppkomma inom exempelvis konkurrensrätten och det industriella rättsskyddet i allmänhet.

Av nu nämnda skäl har det syntts kommittén mest riktigt att som namn på den nya lagen välja ”lag om personnamn”. Redan lagens beteckning kommer på så sätt också att antyda en förändring i förhållande till lagstiftarens tidigare syn på vad som ska gälla i fråga om enskildas rätt att själva få välja sina namn.

Även om kommittén således föreslår en helt ny lag har den nu gällande namnlagen utgjort en given utgångspunkt för arbetet och betänkandet genomsyras naturligt nog av jämförelser med gällande rätt. I de fall då någon förändring av rättsläget inte är avsedd har kommittén så långt det varit möjligt valt att behålla nuvarande formuleringar, ibland med en viss modernisering av språket.

Genom de förenklingar och lättnader som kommittén föreslår har den nya lagen fått ett väsentligt mindre omfång. Det återspeglas också i antalet paragrafer, som kunnat minskas från 53 till 41.

Lagens avslutande del ”Internationella förhållanden” har kommittén lämnat i huvudsak orörd, eftersom en översyn i den delen inte ingått i uppdraget.

2.4 Betänkandets disposition m.m.

Betänkandet inleds med en sammanfattning. Därefter följer kommitténs författningsförslag och en redogörelse för kommitténs uppdrag och arbete. Utländsk rätt beskrivs i *kapitel 3* medan gällande rätt behandlas i *kapitel 4*. För frågans tidigare behandling redogörs utförligt i *kapitel 5*. Den attitydundersökning som kommittén låtit genomföra redovisas i *kapitel 6*. Härfter följer de egentliga förslagskapitlen: Familjerättsliga förvärv av efternamn – *kapitel 7*, Förvärv av efternamn i annan än familjerättslig ordning – *kapitel 8*, Förlust av efternamn – *kapitel 9*, Särskilt skydd för efternamn – *kapitel 10*, Mellannamn/Dubbelnamn – *kapitel 11*, Förnamn och gårdsnamn – *kapitel 12* samt Förfarandet i mål och ärenden – *kapitel 13*. Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser återfinns i *kapitel 14* och en konsekvensbeskrivning i *kapitel 15*. Betänkandet avslutas med en litteraturförteckning och ett antal bilagor. Där finns även en sammanställning över paragrafer i den föreslagna nya lagen och dess motsvarigheter i 1982 års namnlag, och vice versa.

När ordet ”namnlagen” används i betänkandet utan bestämning avses 1982 års namnlag om inte annat framgår av sammanhanget. I de begränsade antal fall då paragrafnummer står utan direkt koppling till någon viss lag avses likaledes 1982 års namnlag om inte annat framgår av sammanhanget.

Någon sammanhållen ”Författningskommentar” finns inte i betänkandet, utan de föreslagna paragraferna kommenteras i slutet av respektive förslagskapitel. I kapitlen 8 och 10 har den föreslagna lagtexten behandlats så ingående i den allmänna motiveringen att någon separat författningskommentar inte har ansetts erforderlig.

3 Huvuddragen av gällande rätt i vissa länder¹

Av jur. dr Torbjörn Odlöw

3.1 Danmark

I Danmark regleras namnfrågor i 2005 års namnlag (*Navnelov*).² Handläggningsföreskrifter ges i *Bekendtgørelse om navne*, nedan NBEK.³ Särskilda handläggningsföreskrifter för Sønderjylland ges i *Bekendtgørelse om anmeldelse af fødsel, navn og dødsfald i de sønderjyske landsdele*.⁴

Närmare vägledning för handläggningen ges i *Vejledning om behandling av navnesager*.⁵ Den danska namnlagen gäller inte på Grönland och Färöarna men lagen kan för Grönlands del sättas i kraft genom särskild förordning, jfr 32 § i 2005 års namnlag. Så har ännu inte skett varför den äldre navneloven från år 1981 fortfarande är gällande lag på Grönland.⁶ Färöarna har särskild lagstiftning på området.⁷ Namnfrågor på Grönland och Färöarna handläggs av respektive Rigsombudsmand.

¹ Följande personer har hjälpsamt bistått med information till studien: Fuldmægtig Stella Jørgensen, Rigsombudsmanden i Grønland; Erlendur Þór Gunnarsson, HRL, Framkvæmdastjóri (Supreme Court Attorney, Partner) Opus Lögmenn; Peter Traynor, University of Leeds; Professor, Jur. Dr Marina Wellenhofer och Assessorin Antje Sußenberger, Goethe-Universität Frankfurt; LL.M. Gabriela Argüello, Göteborgs universitet samt; Jur. Dr Piotr Ruczkowski, Wyższa Szkoła Ekonomii i Prawa im. Prof. E. Lipińskiego w Kielcach (Professor Edward Lipinski School of Economics and Law, Kielce).

² Lov nr. 524 af 24.06.2005; betænkning nr. 1446/2004. Ändrad genom lov nr. 435 af 14/05 2007 och lov nr. 350 af 6/5 2009.

³ BEK. nr. 923 af 29.09.2009.

⁴ BEK nr. 572 af 22.11.1977. Ändrad genom BEK nr. 278 af 22.04.2004.

⁵ VEJ nr 9768 af 30.09.2009.

⁶ 1981 års navnelov sattes i kraft för Grønland genom anordning nr. 549 af 21.08.1986.

⁷ Løgtingslóg nr. 41 frá 26. mars 2002 um fólkanøvn. Den färöiska lagstiftningen behandlas inte vidare.

Den danska namnlagen är indelad i fyra kapitel. Det första tre kapitlen behandlar efternamn (1–10 §§), mellannamn (11 §) och förnamn (12–15 §§). Det avslutande kapitlet (16–32 §§) innehåller handläggningsregler, regler om internationella förhållanden, straffbestämmelser samt promulgationsregler.

Efternamn

Barns efternamn

Senast 6 månader efter födelsen skall barnets vårdnadshavare välja ett efternamn för barnet, 1 § 1 st. Om detta inte görs ges barnet automatiskt moderns efternamn, 1 § 2 st. I de fall moderns efternamn är ett patro- eller metronymikon (nedan föräldranamn) eller ett namn som på annat sätt är bildat av hennes föräldrars, makes eller sambos förnamn, får barnet i stället moderns förnamn med ändelsen -son eller -dotter, 1 § 2 st med hänvisning till 7 §.

Vid adoption av barn får adoptivbarnet ett efternamn i enlighet med reglerna för nyfödda barn om det inte i adoptionsbeslutet anges att barnet skall behålla sitt tidigare efternamn, 9 §. Ett adoptivbarn har rätt att förvärva såväl ett efternamn som bärs av adoptantens eller adoptanternas släkt som sina ursprungliga föräldrars efternamn, 9 § 3 st. Om adoptionsförhållandet upphör har adoptivbarnet rätt att behålla det efternamn som han eller hon har erhållit genom adoptionen, 9 § 4 st.

Vid ansökan om ändring av ett barns efter- eller mellannamn (se nedan) skall en förälder som inte har del i vårdnaden men som bär samma efter- eller mellannamn som barnet höras innan beslut om ändringen fattas om inte sådant hörande kan antas vara till väsentlig skada för barnet eller om hörandet medför en oproportionerligt lång tidsutdräkt i ärendet, 23 §. En begärd ändring kan avslås om hänsyn till barnet eller den förälder som har yttrat sig enligt ovan talar emot en ändring, 23 § 3 st.

Skyddade och fria efternamn, förvärv av efternamn på grund av anknnytning

Ett efternamn som bärs av fler än 2 000 personer kan fritt förvärvas, 2 §. Årligen offentliggörs en lista över fria efternamn, 2 § 2 st. Efternamn som bärs av 2 000 personer eller färre är skyddade, 3 §.

Skyddet omfattar dock inte sådana efternamn som tidigare har burits av fler än 2 000 personer och därmed har varit fria, 2 §. Oberoende av om ett efternamn är skyddat enligt 3 § kan det enligt samma bestämmelse med hänvisning till 4, 5 och 7–9 §§, ändå förvärvas.

I 4 § anges kriterier för att förvärva ett efternamn på grund av släktskapsanknytning eller liknande. Rätt att förvärva ett efternamn på sådan grund föreligger

- i. om den som vill bära efternamnet tidigare har burit det som efternamn eller mellannamn, om efternamnet bärs eller har burits av sökandens föräldrar, mor- och farföräldrar, oldeföräldrar (ex. farfars far), tipoldeföräldrar (ex. farfars farfar), eller en fosterförälder till den sökande och denne lämnar samtycke, pp 1–3 och 5,
- ii. om efternamnet bärs av en make eller, under vissa betingelser, sambo till en av den sökandes föräldrar och styvföräldern lämnar samtycke, p 4,
- iii. om det rör en ändrad genusändelse av ett namn som sökanden har rätt att bära, p 6 eller,
- iv. om sökanden känner till och har inhämtat samtycke från samtliga bärare av efternamnet, p 7.

En make eller sambo kan med sin partners samtycke förvärva dennes efternamn med undantag för om det aktuella efternamnet är ett föräldranamn, 5 § med hänvisning till 7 § 1 st pp 1,2. Regeln är könsneutral. För att förvärva en sambos efternamn krävs att samborna tillsammans med ansökan om namnändring lämnar en formell skriftlig förklaring om att de lever i ett äktenskapsliknande förhållande samt att förhållandet har varat i minst två år eller att de gemensamt har barn under 18 år som bär eller skall bära efternamnet. Möjligheten att förvärva en sambos efternamn infördes med 2005 års namnlag och grundar sig i att även sambor kan ha ett starkt och skyddsvärt intresse av att inför omgivningen tillkännage att de anser sig vara en familj genom att använda ett gemensamt efternamn. Inte minst anføres detta gälla i förhållande till barn till sambor där omständigheten att barn och föräldrar har samma namn kan styrka känslan av att vara en del i en familj.⁸

⁸ Bet. nr. 1446/2004, s. 124 ff.

Det är möjligt att som efternamn förvärva någon av föräldrarnas namn med ändelserna -son eller -dotter eller någon annan ändelse som visar släktskapet, 7 § 1 st pp 1, 2. Ändelsen får dock inte beteckna det motsatta könet i förhållande till den som skall bära efternamnet, 7 § 2 st. Undantag från denna begränsning kan göras för transsexuella personer (se vidare nedan angående regler för undantag i anslutning till redogörelsen för regler om s.k. könskorrekta förnamn). I samma bestämmelse ges också möjlighet att som efternamn använda föräldrars, far- eller morföräldrars eller en makes/sambos förnamn om detta är i överensstämmelse med namntraditioner i en kultur som inte gör skillnad på för- och efternamn, 7 § 1 st p 3.

Den som använder ett namn utan att ha rätt till det straffas med böter. Åtal skall dock endast föras när någon förorättad begär det eller om det krävs med hänsyn till allmänna intressen, 26 §.

Nyskapade efternamn

Ett efternamn som inte bärs av någon i Danmark kan enligt 6 § förvärfvas som efternamn. Kriterier som begränsar möjligheten att förvärva ett nyskapat efternamn är om det i) lätt kan förväxlas med ett skyddat namn, ii) består i eller lätt kan förväxlas med ett registrerat namn på ett företag, en förening, ett varumärke eller liknande, ett registrerat allmänt känt artistnamn eller namn på en allmänt känd utländsk eller historisk person eller iii) är ett egentligt förnamn (jämför dock den ovan behandlade möjligheten att förvärva ett förnamn som efternamn enligt 7 § 1 st p 3), är olämpligt som efternamn i Danmark eller som kan väcka anstöt. Registrering av namn enligt ovan görs genom anmälan till Ankestyrelsen varpå namnet publiceras i en särskild lista.⁹

Sammansatta efternamn

Två namn som i enlighet med ovan nämnda bestämmelser var för sig kan förvärfvas som efternamn kan också användas som ett efternamn om namnen förbinds med ett bindestreck, 8 §. Det är inte möjligt att sätta samman mer än två efternamn till ett sammansatt efternamn. Dubbla efternamn utan bindestreck (i enlighet med

⁹ Se www.familiestyrelsen.dk.

spanskt namnbruk, exempelvis García Jonsson) kan endast förvärvas av den som har anknytning till detta efternamn i enlighet med ovan behandlade regler eller reglerna om mellannamn.¹⁰

Förlust av efternamn

När ett nytt efternamn förvärvas mister den berörde det efternamn han eller hon har haft tidigare, 10 §.

Mellannamn

Mellannamn, dvs. ett namn som inte är vare sig ett förnamn eller ett efternamn, kan förvärvas i enlighet med 11 §. Ett namn som tidigare burits som mellannamn får återtas, p 1. Ett namn som en person i enlighet med ovan behandlade regler skulle kunna ha som efternamn får också bäras som mellannamn, p 2.

Som mellannamn kan också enligt pp 3 och 5–7 användas ett mellannamn som

- i. bärs eller har burits av sökandens föräldrar, far- och morföräldrar, oldeföräldrar och tipoldeföräldrar (se ovan angående betydelsen),
- ii. bärs av en make eller sambo till sökandens förälder om denne lämnar samtycke eller iii) bärs av någon av sökandens fosterföräldrar om denne lämnar samtycke eller
- iii. bärs som mellannamn eller efternamn av sökandens make eller sambo om samlivsförklaring har lämnats under förutsättning att samtycke lämnas. Samtycke enligt ovan krävs inte om den som skall lämna samtycke är avliden under förutsättning att den sökta namnändringen kan antas stämma överens med den avlidnes önskemål, NBEK 10 § 2 st.

Hinder för förvärvet föreligger om det namn som den sökande vill förvärva som mellannamn enligt pp 1, 3, 5–7 är ett föräldranamn.

Även om mellannamn vanligen är efternamnsliknande kan också ett namn som enligt 13 § 1 st (se vidare nedan) är godkänt som förnamn också förvärvas som mellannamn, p 4. Det ställs inget krav på att det förnamn som används skall vara könstypiskt i förhållande

¹⁰ Se Vejledning om behandling av navnesager, VEJ nr 9768 af 30.09.2009, avsnitt 3.15.1.

till den som vill använda det som mellannamn, dvs. Lise Jensen kan få namnet Bjørn godkänt som mellannamn.

Förnamn (Fornavne)

Ett nyfött barn skall senast 6 månader efter födelsen ges minst ett förnamn av den som har vårdnaden (*forældremyndigheden*) om barnet, 12 §. Som förnamn får användas de namn som är upptagna på en särskild lista över godkända förnamn eller namn som efter ansökan godkänns, 13 §.¹¹ Sådana namn som har godkänts efter ansökan förs därefter in på listan över godkända förnamn, 14 § 2 st. Listan över godkända namn innehåller pojknamn, flicknamn och unisex-namn.

För att ett namn skall godkännas efter ansökan måste det uppfylla vissa kriterier, 14 § 3 st. Det skall vara fråga om ett verkligt (*egentligt*) namn vilket innebär att titlar som prins, baron eller talangivelser som III inte tillåts som förnamn. Namnet får inte heller vara olämpligt för användning som förnamn i Danmark. Lämpligheten av ett namn avgörs efter en helhetsbedömning som bland annat innefattar om namnet kan skrivas och uttalas i Danmark och om ordet betecknar något annat än en person.¹² Slutligen får namnet inte heller vara opassande eller väcka anstöt. Ord som kan ge upphov till rasistiska eller vulgära associationer eller liknande anförs kunna väcka anstöt. Avgörande för bedömningen av om ett ord är opassande som namn är om det kan användas i andra sammanhang vilket medför att det inte bör användas som namn, exempelvis interjektioner, substantiv, verb och adjektiv, kända varumärken eller fiktiva personer.

Den danska namnlagen uppställer ett krav på att förnamnet skall vara könskorrekt.¹³ Ett förnamn får inte vara typiskt som namn på personer av det motsatta könet i förhållande till den som skall bära namnet, 13 § 2 st. Ett undantag görs i förhållande till personer som är, eller kan likställas med, transsexuella, 13 § 3 st. Transsexuella personer kan hos personregisterföraren ansöka om att få bära ett namn som associeras till det motsatta könet i förhållande till personen. Beslut i saken fattas av familiestyrelsen, 22 § NBEK.

¹¹ Listan över godkända förnamn handläggs av familiestyrelsen. Den finns tillgänglig på internet för sökning, se www.familiestyrelsen.dk.

¹² Som exempel på det senare anges att orden Trillebør, Skraldespand och Urtepotte (Skottkärra, Soptunna och Blomkruka) inte kan användas som namn, VEJ nr 9768 af 30.09.2009.

¹³ Termen könskorrekt från VEJ nr 9768 af 30.09.2009.

Rigshospitalets Sexologiske Klinik skall som underlag för familjestyrelsens bedömning av om undantag från kravet i 13 § 2 st skall lämnas, bedöma om sökanden är eller kan likställas med transsexuell, 13 § NBEK.

Ett förnamn kan efter anmälan till personregisterföraren tas bort under förutsättning att den enskilde antingen har ett ytterligare förnamn eller i samband med borttagandet tar ett annat förnamn, 15 §. I enlighet med tidigare lagstiftning kunde flickor få tillåtelse att som ett ytterligare förnamn bära ett namn som typiskt sett betecknade det motsatta könet eller ett patronymikon. Den som av den anledningen i dag bär sådana namn som förnamn får inte ta bort sitt första förnamn om hon inte behåller eller samtidigt antar ett namn som uppfyller betingelserna i 13 §.

Ett förnamn kan ändras genom anmälan till personregisterföraren (se vidare angående registreringen nedan).

Registrering

Registrering av personnamn och handläggning av ansökan om ändring av personnamn sköts primärt av den s.k. personregisterföraren i den berördes hemvistförsamling (*sogn*) med undantag för Sønderjylland där namnregistreringen i stället sköts av personregisterföraren i den aktuella kommunen. Personregisterföraren för in namngivningar och namnändringar i Danmarks centrala personregister (*Det Centrale Personregister – CPR*).¹⁴

Personregisterföraren har behörighet att fatta beslut i flertalet namnändringar men i vissa fall skall ärendet i stället avgöras av statsförvaltningen. När anmälan om namngivning eller ändring av namn kommer till personregisterföraren skall denne därför först ta ställningen till om ärendet kan avgöras av personregisterföraren eller om det skall överlämnas till statsförvaltningen för beslut.

Underlåtenhet av vårdnadshavaren att, i enlighet med 12 §, inom 6 månader efter ett barns födelse ge det ett förnamn straffas med böter. Någon sanktion för underlåtenhet att ge barnet ett efternamn finns inte, rättsföljden av sådan underlåtenhet blir i stället som nämnts ovan att barnet automatiskt får moderns namn, se ovan.

¹⁴ Bekendtgørelse af lov om Det Centrale Personregister, nr. 1134 20.11.2006, senast ändrad i lov nr. 1336 19.12.2008.

3.2 Finland

I Finland regleras namnfrågor i 1985 års namnlag.¹⁵ Regler rörande registerföring av bland annat personnamn ges i lag om befolkningsdatasystemet och Befolkningsregistercentralens certifikattjänster¹⁶, Statsrådets förordning om befolkningsdatasystemet¹⁷, lag om registerförvaltningen¹⁸ samt förordning om registerförvaltningen¹⁹. Ärenden om namngivning och namnändring handläggs i första instans av magistraten.²⁰ I vissa ärenden skall magistraten begära utlåtande från nämnden för namnändring (*Nimilautakunta*) innan beslut fattas. Nämnden för namnändring är underställd justitieministeriet och har till uppgift att övervaka praxis i frågor om för- och efternamn. Nämnden är också expertmyndighet i ärenden som gäller tillämpningen av namnlagen och avger i denna roll utlåtanden till magistrater, domstolar och andra myndigheter i frågor som gäller för- och efternamn, jfr 14 §.²¹

Varje person skall ha ett efternamn och ett förnamn, 1 §. Den som saknar ett efternamn eller ett förnamn är skyldig att anta ett sådant.

Den finska namnlagen är uppdelad i nio kapitel. Det första (1 §) innehåller allmänna stadganden. Kapitel 2 (2–6 §§) innehåller regler om barns efternamn (släktnamn). I kapitel 3 (7–9 §§) ges regler om makes efternamn. Kapitel 4 (10–22 §§) reglerar ändring av efternamn. Kapitel 5 (23–24 §§) behandlar förlust av efternamn. I kapitel 6 (25–32) regleras internationella förhållanden. Förnamn regleras i kapitel 6a (32a–32f). I kapitel 7 (33–34 §§) och kapitel 8 (35–39 §§) ges särskilda stadganden och övergångsbestämmelser.

¹⁵ 9.8.1985/694, senast ändrad genom 22.12.2009/1396.

¹⁶ 21.8.2009/661.

¹⁷ 25.2.2010/128.

¹⁸ 15.3.1996/166.

¹⁹ 4.4.1996/248.

²⁰ Magistraten är en del av den statliga lokalförvaltningen. Myndigheten handlägger bland annat ärenden om namnändring, folkbokföring och förmyndarärenden.

²¹ Se <http://www.om.fi/sv/Etusivu/Ministerio/Neuvottelujalautakunnat/Nimilautakunta>

Efternamn (Släktnamn²², Sukunimi)

Barns efternamn

Om föräldrarna till ett barn har ett gemensamt efternamn får barnet detta efternamn vid födelsen, 2 §. Föräldrar som inte har gemensamt efternamn ska, om de är vårdnadshavare, inom två månader från barnets födelse anmäla vilket efternamn barnet skall ha. I de fall föräldrarna redan tidigare har ett barn får dock det nyfödda barnet samma efternamn som sitt syskon. Om anmälan om barnets efternamn inte görs får barnet det efternamn som modern har när barnets uppgifter anmäls till befolkningsdata-systemet, 2 § 5 st. Motsvarande regler gäller vid adoption av ett barn, 3 §. Domstolen kan också i dessa fall besluta att barnet skall behålla det efternamn det bar innan adoptionen om detta på grund av barnets ålder, adoptivföräldrarnas önskemål eller andra omständigheter anses överensstämja med barnets bästa.

Barnets efternamn kan ändras i efterhand om faderskapet inte var fastställt vid barnets födelse eller om barnets föräldrar ingår äktenskap med varandra och de i samband med ingåendet av äktenskapet antar ett gemensamt efternamn, 4–4a §§. Om barnets förälder i stället ingår äktenskap med någon annan än den andre biologiska föräldern kan makarna gemensamt bestämma att barnets efternamn skall ändras så att det får makarnas gemensamma efternamn, förutsatt att föräldern utövar vårdnaden om barnet ensam eller tillsammans med styvföräldern, 5 §. Om barnets biologiska föräldrar har gemensam vårdnad om barnet krävs det dock att båda vårdnadshavarna är överens om en sådan ändring av efternamnet.

Efternamnet på ett barn som har fyllt 12 år kan inte ändras utan barnets samtycke, 33 §. Detsamma gäller också yngre barn om barnet är så utvecklat att avseende kan fästas vid dess vilja.

Om faderskapet för ett barn upphävs kan en domstol på yrkande av mannen besluta att barnet skall vara skyldigt att anta det efternamn som modern bar vid barnets födelse om det inte med hänsyn till barnets bästa anses viktigt att barnet behåller sitt efternamn, 23 §. Sådan talan skall väckas inom ett år från det att faderskapet har upphävts.

²² I den finska namnlagen används ”släktnamn” som beteckning på efternamn. Efternamn förefaller emellertid numera vara den gängse svenskspråkiga termen i offentliga sammanhang varför denna term också används i det följande.

Ändring av efternamn, skydd av efternamn

Vid ingående av äktenskap kan makarna besluta att som gemensamt efternamn anta ett efternamn som någon av dem senast hade som ogift, 7 §. Om makarna inte antar ett gemensamt efternamn behåller vardera maken sitt tidigare efternamn, 8 §. Den vars efternamn ändras till följd av att makar antar ett gemensamt efternamn vid ingående av äktenskap kan emellertid tillfoga sitt tidigare efternamn framför det gemensamma efternamnet, 7 § 3 st och 8a §. Vid upplösning av äktenskapet kan den som har förvärvat den andre makens efternamn genom äktenskapet återta det efternamn han eller hon bar som ogift, 9 §. Den som har tillfogat sitt tidigare efternamn före det gemensamma efternamnet enligt ovan får vid upplösning av äktenskapet återta det som efternamn.

Ändring av efternamn kan enligt 10 § göras om sökanden visar i) att användningen av det nuvarande efternamnet medför olägenhet på grund av namnets främmande ursprung, dess betydelse i allmänt språkbruk etc., ii) det sökta efternamnet tidigare har burits av sökanden eller hävdvunnet har burits av dennes förfäder och ändringen anses ändamålsenlig, eller iii) förvärvet anses motiverat på grund av ändrade förhållanden eller av andra synnerliga skäl. Som nytt efternamn får inte godkännas ett namn som är olämpligt eller vars användning kan medföra uppenbar olägenhet. Normalt godkänns inte heller namn som står i strid med namnskicket i Finland, som allmänt används som förnamn eller som har bildats genom att två efternamn har förenats. Sådana nya efternamn kan emellertid godkännas om det föreligger synnerliga skäl, 11 §. Skydd föreligger för namn som

- i. är registrerade i befolkningsdatasystemet,
- ii. efter vad som är allmänt känt är vedertagna i en viss finländsk eller utländsk släkt,
- iii. kan identifieras med namn på stiftelse, förening eller annat samfund, registrerad firma/varumärke eller annat i näringsverksamhet skyddat kännetecken,
- iv. kan identifieras med konstnärnamn eller signatur som är allmänt kända.

Namn enligt ovan kan inte registreras som nytt efternamn om det inte finns synnerliga skäl, 12 §. Synnerliga skäl föreligger om

sökanden kan visa särskilt angiven anknytning till namnet, 13 §. Den som anser att ett sökt nytt efternamn står i strid med 12 § och att ett godkännande av ansökan skulle kränka hans eller hennes rätt får framställa anmärkning mot ansökan, 19 §. Om sökanden får det nya efternamnet godkänt kan innehavaren av ett skyddat namn eller kännetecken föra talan i domstol om att efternamnet skall förklaras förverkat, 24 §. Sådan talan skall väckas inom fem år från den dag då det nya efternamnet fördes in i befolkningsdatasystemet. Om talan bifalls är den som förlorar sitt (nya) efternamn skyldig att återta sitt tidigare efternamn.

Mellannamn

Mellannamn används inte i Finland.²³ Se emellertid ovan angående möjligheten att tillfoga sitt efternamn som ogift före det efternamn som gemensamt antas vid ingående av äktenskap.

Förnamn (Etunimi)

Barns förnamn

Varje barn skall ges minst ett men inte fler än tre förnamn, 32a §. Namnen skall anmälas till befolkningsdatasystemet inom två månader efter barnets födelse.

Allmänna hinder för godkännande av förnamn anges i 32b §. Som förnamn får i enlighet med den bestämmelsen inte godkännas i) namn som ifråga om form eller skrivsätt står i strid med namnskicket i Finland, ii) kvinnonamn för pojkar eller mansnamn för flickor, iii) efternamn, om det inte är fråga om ett föräldranamn och detta används efter ett annat förnamn, eller iv) ett namn som redan bärs av ett hel- eller halvsyskon, utom vid sidan av ett annat förnamn. Ett förnamn som faller in under de allmänna hindren kan ändå godkännas om valet av förnamn beror på religiös sed, om personen ifråga har anknytning till främmande stat och förnamnet motsvarar namnskicket i den staten eller om det föreligger annat giltigt skäl.

²³ Det har framförts önskemål om att den finska namnlagen ändras så att det blir möjligt att använda mellannamn då barnet annars inte kan dela efternamn med båda föräldrarna i de fall de inte antar ett gemensamt efternamn vid ingäendet av äktenskapet, se C Gestrin (Sfp) <http://svenska.yle.fi/artikel/2009/04/03/gestrin-tillat-mellannamn-i-finland>

Ändring av förnamn

Ett förnamn får ändras en (1) gång genom *anmälan* till magistraten, 32c §. Reglerna rörande namngivning av barn är tillämpliga även vid ändring av namn. Efter *ansökan* om ändring kan ett förnamn ändras om namnet står i strid med de allmänna hindren i 32b § eller om sökanden anför annat giltigt skäl för namnändringen och det inte finns något hinder för att godkänna det nya namn sökanden föreslår, 32d §.

Registrering

Befolkningsregistret på lokal nivå handläggs av magistraten. Ärenden om ändring av efternamn behandlas av magistraten, 14 §.

Föräldrars anmälan om barnets personnamn enligt 2 och 32a §§ skall göras till den magistrat inom vars verksamhetsområde barnet har sin hemkommun eller folkbokföringskommun. Sådan anmälan kan också göras till den församling i den evangelisk-lutherska kyrkan eller ortodoxa kyrkosamfundet där barnet är medlem.

Ansökan om ändring av efternamn kan lämnas till vilken magistrat som helst, 15 §. Om ärendet inte skall handläggas av den magistrat som har fått ansökan skall den överföras till rätt magistrat utan dröjsmål.

3.3 Island

På Island regleras namnfrågor i 1996 års *Lög um mannanöfn* (MNL).²⁴ Island har språkligt strikta namnregler. Från år 1925 får inga nya familjenamn registreras på Island och nya förnamn får bara registreras efter godkännande från den isländska personnamnsnämnden (*Mannanafnanefnd*). Ett förnamn godkänns bara om namnet kan införlivas i det isländska språket (Magnus är inte godkänt, däremot Magnús).²⁵ Regler om nämndens inrättande och uppgifter ges i MNL 21–23 §§.²⁶

²⁴ 1996 nr. 45 17. maí. Senast ändrad genom lag 1.126/2011 från 30.09.2011.

²⁵ http://www.icelandreview.com/icelandreview/daily_news/?cat_id=16539&ew_0_a_id=230637

²⁶ På nämndens hemsida finns en lista över godkända namn och namn som inte har godkänts, <http://www.island.is/islensk-nofn>.

Ett fullständigt personnamn består av minst ett men inte mer än tre förnamn (*eiginnafn*) eventuellt mellannamn (*millinafn*) och efternamn (*kenninafn*), MNL 1 §.

Den isländska namnlagen är uppdelad i nio kapitel. Det inledande kapitlet (1–3 §§) behandlar vad som är personnamn och inom vilken tid ett barn skall ges ett personnamn. Kapitel 2 (4–5 §§) behandlar förnamn. I kapitel 3 (6–7 §§) regleras frågor om mellannamn. Kapitel 4 (8–9 §§) reglerar efternamn. Namnfrågor i förhållande till personer med utländsk härkomst behandlas i kapitel 5 (10–12 §§). I kapitel 6 (13–17 §§) regleras namnändringar. Kapitel 7 (18–20 §§) behandlar registrering och användning av namn. Personnamnsnämndens inrättande och uppgifter regleras i kapitel 8 (21–23 §§). I kapitel 9 (24–28 §§) ges regler om överträdelser av namnlagens bestämmelser och diverse kompetensregler för den isländska regeringen i namnfrågor.

Efternamn (Kenninöfn; Föður-, Móðurnöfn; Ættarnöfn)

Barns efternamn

Ett isländskt efternamn (*kenninafn*) kan vara av två olika slag, ett föräldranamn eller ett släktnamn (*ættarnafn*). Enligt den isländska namnlagen skall alla personer bära ett föräldranamn om de inte har rätt att bära ett släktnamn och väljer att bära det senare, 8 § 1 st. Inga nya släktnamn godkänns på Island varför endast de som är släkt med tidigare bärare av ett släktnamn kan förvärva ett sådant namn, MNL 8 § 6 st.

Ett barn skall namnges inom sex månader från födelsen, MNL 2 §. Både patronymikon och metronymikon kan bäras samtidigt, dessutom med tillägg av ett släktnamn om personen har rätt att bära ett sådant, 8 §. Om faderskapet inte är fastställt för ett barn har barnet rätt att bära ett efternamn som baseras på dess morfars namn.²⁷ Om en person vill bära ett efternamn som baseras på en utländsk förälders förnamn kan detta göras med godkännande från personnamnsnämnden, dvs. om det utländska namnet kan anpassas

²⁷ I MNL 8 § används lokutionen "afa síns" ("its grandfather" i den officiella engelska översättningen). Afi (grundformen av afa) används både för mor- och farfar vilket innebär att regeln inte i och för sig hindrar att barnets efternamn skulle kunna baseras på dess farfaders namn. Då endast moderskapet är rättsligt klarlagt i den situation som regeln tar sikte på torde det emellertid, i vart fall under normala omständigheter, vanligen vara morfaderns namn som används.

till isländskt språkbruk. Om namnet godkänns av nämnden är det införlivat i det isländska språket.

Har föräldrarna inte angett namn för barnet enligt ovan skall den ansvarige för det nationella registret uppmärksamma föräldrarna på att de har skyldighet att ge barnet ett namn, 25 §. Om föräldrarna ändå inte uppger vilka namn barnet skall ha kan de föreläggas vid ett löpande vite (maximalt 1 000 ISK per dag) att namnge barnet.

Ändring av namn, skyddade namn

Som nämnts ovan är det inte tillåtet att skapa några nya släktnamn, MNL 8 § *in fine*. Endast ättlingar till en tidigare bärare av ett släktnamn kan förvärva släktnamnet som efternamn. En person får inte heller (numera) anta sin makes efternamn vid ingående av äktenskap, MNL 9 §. Om en person har förvärvat sin makes föräldranamn som efternamn när de har haft hemvist utanför Island är denne skyldig att sluta använda detta efternamn när de återvänder till Island, MNL 9 § *in fine*. Det isländska efternamssystemet kan vålla en del problem för islänningar som reser eller bosätter sig utomlands eftersom familjemedlemmarna, även eventuella barn, ofta har olika efternamn. Det förekommer då att islänningar i utlandet antar ett och samma efternamn, exempelvis genom att en av familjemedlemmarnas föräldranamn förvärvas av övriga familjemedlemmar. Om så har skett får det utomlands förvärvade efternamnet/föräldranamnet inte användas vid återkomsten till Island enligt den aktuella regeln.

En person av utländsk härkomst som förvärvar isländskt medborgarskap får behålla sitt personnamn utan ändringar, MNL 11 §. Han eller hon får emellertid också förvärva ett nytt personnamn, inklusive efternamn. *Lög um mannanöfn* skall då tillämpas vid utformningen av detta nya namn. En utländsk medborgare som ingår äktenskap med en islänning får emellertid förvärva dennes efternamn, oavsett om det är ett släktnamn eller föräldranamn, MNL 12 §. Den förstnämnde får också förvärva ett föräldranamn baserat på makens fader eller moder med ändelsen *-son* eller *-dóttir*.

Om en mor vars barns faderskap inte har fastställts ingår äktenskap får barnet förvärva ett föräldranamn som baseras på styvföräldrarnas förnamn, MNL 14 §. Om barnets faderskap är fastställt i situationen ovan får barnet förvärva styvföräldrarnas namn efter

godkännande av justitieministern. Innan sådant beslut fattas skall samtycke inhämtas från en biologisk förälder som inte har del i vårdnaden om barnet. Om sådant samtycke inte lämnas kan justitieministern ändå lämna tillstånd till namnändringen om det föreligger särskilda skäl och namnändringen uppenbarligen är till barnets bästa, MNL 14 § 2 st.

Den som bär ett släktnamn som efternamn får byta det mot ett föräldrarnamn. Det tidigare släktnamnet kan då i stället förvärfvas som mellannamn, MNL 15 §. En person över 18 år får förvärva ett nytt efternamn om det finns särskilda skäl för namnbytet, MNL 16 §.

Sådana namnändringar som inte är föremål för godkännande av justitieministern skall anmälas direkt till det nationella registret, MNL 18 § (se vidare nedan). Ändringen träder i kraft när den är införd i registret. Registerföraren kan godkänna en ändring av stavningen av ett namn i det nationella registret efter samråd med personnamnsnämnden. En sådan ändring anses dock inte innebära en ändring av namnet, MNL 20 §. En ändring av stavningen av ett namn kan endast göras en gång per individ om det inte föreligger särskilda omständigheter.

Om en person kan visa att någon annan använder dennes namn, eller ett namn som är så likt att risk för förväxling föreligger, kan den förstnämnde föra talan vid domstol om att den andre skall föreläggas att sluta använda namnet, 24 §.

Mellannamn (Millinöfn)

Det är möjligt att, utöver förnamn, ge ett barn ett (1) mellannamn, MNL 6 §. Skillnaden mellan mellannamn och efternamn är att samma mellannamn kan användas av personer av båda könen. Mellannamn skall ha isländska rötter eller av tradition vara etablerade i det isländska språket, de behöver dock inte ha genitivändelser. Namn som anses ha isländska rötter och som därmed kan användas som mellannamn finns upptagna på en offentlig lista.²⁸

Namn som enbart används som förnamn får inte användas som mellannamn om det inte är en av föräldrarnas förnamn, MNL 6 §. I sådana fall skall mellannamnet förses med genitivändelse. Föräldrarna Guðrún och Jón kan exempelvis ge sin dotter Anna namnen Anna Guðrúnar Jónsdóttir eller Anna Jóns Guðrúnardóttir.

²⁸ Se <http://www.island.is/islensk-nofn?Stafrof=&Nafn=&Millinofn=on&Samthykkt=yes>

Släktnamn får endast användas som mellannamn om den sökande har anknytning till detta namn, MNL 7 §. Sådan anknytning föreligger om i) personen redan bär namnet som efternamn (släktnamn) och i stället vill bära det som mellannamn, ii) om personen inte bär namnet som efternamn (släktnamn) men enligt övriga regler i *Lög um mannanöfn* har rätt att bära namnet som efternamn (jfr MNL 8–9 §§), iii) om personens helsyskon, föräldrar, far- eller morföräldrar bär namnet som för-, mellan- eller efternamn, eller iv) om personens make bär namnet som efternamn eller som mellannamn i enlighet med i) och ii).

Förnamn (Eiginnöfn)

Ett nyfött barns vårdnadshavare har rätt och skyldighet att ge barnet minst ett men inte fler än tre förnamn, MNL 4 §. Förnamnen skall vara möjliga att förse med isländska genitivändelser om de inte redan av tradition är etablerade i det isländska språket, MNL 5 §. Namn som inte redan är etablerade får inte strida mot den isländska språkliga strukturen.

Flickor skall ges kvinnonamn och pojkar skall ges mansnamn, MNL 5 §. Föräldrarna får inte välja ett namn som kan orsaka förlägenhet för barnet.

Registrering

Personnamn registreras i ett nationellt register (*Þjóðskrá*), MNL 19 §. Regler om registrets förande ges i *Lög um þjóðskrá og almannaskráningu*.²⁹ I andra offentliga register och dokument skall personnamnet skrivas på samma sätt som det är registrerat i det nationella registret. Vid kontakt med offentliga myndigheter, upprättande av avtal (såväl muntliga som skriftliga) och vid alla typer av rättshandlande är den enskilde skyldig att använda sitt namn så som det är registrerat i det nationella registret.

²⁹ 1962 nr. 54 27. april, senast ändrad genom lag 1.126/2011 från 30.09.2011. Det nationella registret är en myndighet under inrikesministeriet. Myndigheten ansvarar bland annat för Islands befolkningsregister och (från 2010) fastighetsregistrering, se 15. júní 2010 lög um sameiningu Þjóðskrár og Fasteignaskrár Íslands.

3.4 Norge

Den norska lagstiftningen om namn återfinns i 2002 års lov om personnavn (*navneloven*).³⁰ Närmare vägledning för handläggningen av namnfrågor ges i cirkulär från Justis- och Beredskapsdepartementet *Om ny navnelov*.³¹

Den norska namnlagen stadgar skyldighet att ha ett enkelt eller dubbelt efternamn och ett förnamn, 1 §. Bestämmelsen föreskriver också en skyldighet att använda sitt för- och efternamn som personnamn. Regeln innebär att den enskilde skall använda sitt personnamn i kontakter med myndigheter och att han eller hon bör använda det i kontakt med andra privatpersoner. Det föreligger däremot inte till följd av regeln ett förbud mot användningen av smeknamn, sådana namn anges också i viss grad kunna brukas offentligt. Artistnamn antas kunna användas i större utsträckning än smeknamn i offentliga sammanhang och även vid ingående av kontrakt, kvittering av ersättning m.m.³² Den som i strid med lag använder ett namn kan straffas med böter (se vidare nedan).

Lagen är indelad i fyra kapitel. Det inledande kapitlet (1–2 §§) behandlar namnplikt och plikten att välja namn för barn. I kapitel två (3–10 §§) ges regler om efternamn, mellannamn och förnamn. Tredje kapitlet (11–14 §§) behandlar processuella frågor och lagens tillämplighet vid såväl nationella som internationella förhållanden. Det fjärde kapitlet (15–17 §§) innehåller promulgationsregler.

Efternamn

Barns efternamn

Vårdnadshavaren för ett barn skall senast sex månader efter födelsen anmäla vilket namn barnet skall ha, 2 §. Om sådan anmälan inte görs får barnet automatiskt moderns efternamn. Har modern ett föräldranamn som efternamn får barnet i stället som efternamn moderns förnamn med en ändelse som visar släktskapet, 2 § 2 st med hänvisning till 4 § 1 st p 2.

Vid adoption av underårig, undantaget adoption av makes barn, får adoptivbarnet adoptantens efternamn om inte annat är bestämt i samband med adoptionsbeslutet, 5 §. Vid styvbarnsadoption

³⁰ Lov 2002-06-07 nr 19; Ot.prp. nr. 31 (2001-2002); NOU 2001:1.

³¹ Rundskriv G-20/2002.

³² Rundskriv G-20/2002, avsnitt 2.3.4 med hänvisning till NOU 2001:1, s. 57.

måste ett särskilt beslut om namnändring fattas för att den adopterade skall kunna förvärva sin adoptivförälders namn.³³ I de fall barnet gemensamt adopteras av två makar får adoptivbarnet sin adoptivmoders efternamn om inte adoptionsbeslutet utvisar annat. Även i detta fall görs undantag för situationen att adoptivmoderns efternamn är ett föräldranamn. Om så får adoptivbarnet ett efternamn på samma sätt som för nyfödda barn, dvs. adoptivmoderns förnamn med en ändelse som visar släktskapet, 5 § 2 st sista ledet med hänvisning till 2 § 2 st.

Anmälan om att ta, ändra eller ta bort ett namn skall göras av barnets vårdnadshavare, 12 §. Om någon vårdnadshavare inte har medverkat i anmälan skall denne lämna samtycke för att ändringen etc. skall få göras. Även barnet skall lämna samtycke om det har fyllt 12 år. Det krävs inget samtycke från en förälder som inte har del i vårdnaden om barnet. Vid särskilda skäl kan det enligt samma bestämmelse göras undantag från kravet på samtycke från vårdnadshavare. Som särskilda skäl anförs exempelvis om ett barn som är över 15 år gammal själv önskar namnändringen och barnet bor tillsammans med den föräldern som har lämnat anmälan.³⁴ Detta medför att barn under 15 år som huvudregel inte får beviljat en namnändring om inte båda vårdnadshavarna samtycker. Särskilda skäl kan också föreligga om det föreligger objektivt konstaterbara omständigheter som klart visar att den av föräldrarna som inte vill lämna samtycke inte bör få påverka beslutet.³⁵

En vårdnadshavare som inte i enlighet med 2 § inom sex månader från födelsen anmäler ett namn för barnet kan straffas med böter i enlighet med straffeloven 339 § p 1 (... *undlader at afgive lovbeftet Anmeldelse...*).

Skyddade och fria efternamn, förvärv av efternamn på grund av ankenytning

Ett efternamn som fler än 200 personer i Norge bär kan tas som efternamn av andra utan samtycke, 3 §.³⁶ Om namnet bärs av 200 personer eller färre behöver således samtycke inhämtas från

³³ Rundskriv G-20/2002, avsnitt 3.6.3

³⁴ Rundskriv G-20/2002, avsnitt 2.3.6.

³⁵ Som exempel på en sådan omständighet anförs att vederbörande är dömd för övergrepp mot barnet, Rundskriv G-20/2002, avsnitt 2.3.6.

³⁶ Jfr för danskt vidkommande antalet 2 000 bärare eller färre för att ett namn skall vara skyddat.

samtliga bärare av namnet eller, för det fall bäraren är underårig, dennes vårdnadshavare.

Skyddade efternamn kan trots begränsningen i 3 § förvärvas på grund av anknytning, 4 §. En person kan i enlighet med denna bestämmelse som efternamn förvärva ett namn som

- i. någon av sökandens föräldrar, mor- eller farföräldrar, oldeföräldrar (ex. farfars far) eller tipoldeföräldrar (ex. farfars farfar) har burit som efternamn eller mellannamn under förutsättning att namnet inte har förvärvats genom äktenskap eller samboförhållande, p 1
- ii. bärs som förnamn av en av sökandens föräldrar eller, om detta är i överensstämmelse med namntraditioner i en viss kultur, en av mor- eller farföräldrarnas, med en ändelse som visar släktskapet, p 2
- iii. är eller har varit en av föräldrarnas eller mor- eller farföräldrarnas förnamn om detta är i överensstämmelse med namntraditioner i en kultur som inte skiljer mellan för- och efternamn, p 3
- iv. är eller har varit en makes eller sambos efternamn eller mellannamn under förutsättning att namnet inte har förvärvats i ett tidigare äktenskap eller samboförhållande, p 4
- v. är en makes eller sambos förnamn om detta är i överensstämmelse med namntraditioner i en kultur som inte skiljer mellan för- och efternamn, p 5
- vi. bärs som efternamn eller mellannamn av en styvförälder eller fosterförälder till den sökande och den berörde samtycker, p 6
- vii. sökanden tidigare har burit som efternamn eller ett namn som sökanden bär eller tidigare har burit som mellannamn under förutsättning att namnet inte har förvärvats genom äktenskap eller i ett samboförhållande, p 7
- viii. är namnet på en gård som sökanden eller dennes föräldrar under en längre tid har ägt eller brukat, p 8³⁷
- ix. sökanden i övrigt har särskild anknytning till, p 9.

³⁷ I bestämmelsen anges hur länge ägandet och/eller brukandet skall ha pågått och eventuella andra omständigheter som skall ha förelegat för att gårdsnamnet skall kunna förvärvas som efternamn.

Exempel på när det kan föreligga särskild anknytning enligt 4 § 1 st p 9 är om ett särkullbarn till en sambo som har förvärvat sin sambos efternamn, vill förvärva sin förälders sambos efternamn. På samma sätt som enligt 4 § p 6 bör det krävas samtycke från sambon.³⁸

En förutsättning för att det skall föreligga rätt att förvärva namn efter en sambo enligt pp 4 och 5 är att samboförhållandet har varat i minst två år eller att de har barn gemensamt, 4 § 2 st. Regeln är könsneutral.³⁹

Den som är adopterad har utöver rätten att förvärva namn efter sin adoptivsläkt även rätt att förvärva namn efter sin biologiska släkt i enlighet med pp 1–3 ovan, 4 § 3 st.

Ändringar av ett efternamns stavning i syfte att närma stavningen till hur det vanligen uttalas, till skriftspråket i övrigt eller till bokstäver som är allmänt kända utanför Norge, räknas inte som att förvärva ett annat namn, 6 §. Detsamma gäller ändring av ett efternamns genusändelse.

Nyskapade efternamn

I Det sentrale folkeregister (DSF) registreras de namn som är i bruk som efternamn i Norge (se vidare om registrering av namn nedan). Namn som inte är registrerade i DSF är med vissa undantag fria att förvärva som efternamn, 3 § 3 st. Ett namn som inte är registrerat som efternamn i DSF får likväl inte förvärfas som efternamn om namnet är

- i. så likt ett skyddat efternamn att de lätt kan förväxlas (namnet får i detta fall ändå förvärfas om samtycke inhämtas från samtliga bärare av det skyddade efternamnet),
- ii. om namnet är identiskt eller liknar ett allmänt känt företagsnamn, varumärke, förening eller liknande eller ett allmänt känt artistnamn och det kan antas att berättigade intressen kan skadas om sökanden får efternamnet, eller
- iii. om namnet är eller har varit registrerat i DSF som ett förnamn om det inte rör sig om ett namn som tidigare har använts som efternamn i Norge eller traditionellt används i en kultur som inte skiljer mellan för- och efternamn.

³⁸ Rundskriv G-20/2002, avsnitt 3.5.8.

³⁹ Rundskriv G-20/2002, avsnitt 3.5.10.

Sammansatta efternamn

Två namn som var för sig kan förvärfvas som efternamn får förvärfvas som ett sammansatt efternamn om namnen förbinds med ett bindestreck, 7 §. I förhållande till reglerna i §§ 3 och 4 räknas ett sammansatt efternamn som två separata vilket medför dels att det i ett sammansatt efternamn aldrig kan ingå fler än två enkla efternamn, dels att det är antalet bärare av något av de två enskilda namnen i det sammansatta namnet som avgör om namnet är skyddat eller inte, inte antalet bärare av det sammansatta efternamnet som sådant.⁴⁰

Enligt spanskt och portugisiskt namnskick används två efternamn som skrivs utan bindestreck. Den som vill följa sådant namnskick får antingen förvärva föräldrarnas namn som mellannamn samt efternamn, jfr 9 § och 4 § 1 st p 1 eller som ett sammansatt efternamn, men då med bindestreck.⁴¹

Mellannamn

Ett namn som kan förvärfvas som efternamn får också förvärfvas som mellannamn, 9 §. Den som har ett visst namn som mellannamn räknas inte som bärare av namnet i förhållande till reglerna om fria, skyddade och nya efternamn i 3 §. Skyddet för efternamn som bärs av 200 personer eller färre omfattar inte ett nytt namn som förvärfvas som mellannamn. För att uppnå skydd för namnet krävs att det förvärfvas som efternamn.⁴²

Utformningen av regeln, dvs. att ett namn som kan användas som efternamn också kan förvärfvas som mellannamn, medför att sammansatta namn kan förvärfvas som mellannamn, 9 § jfrt med 7 §.⁴³

Förnamn

Förutom de allmänna begränsningarna för namn (se nedan) uppställer den norska namnlagen hinder för förvärfv av ett namn som förnamn om namnet finns registrerat i DSF som ett namn som är

⁴⁰ Rundskriv G-20/2002, avsnitt 3.7.

⁴¹ Rundskriv G-20/2002, avsnitt 5.2.4.

⁴² Rundskriv G-20/2002, avsnitt 3.9.1.

⁴³ Rundskriv G-20/2002, avsnitt 3.9.2.

eller har varit i bruk som efternamn eller mellannamn, 8 §. Undantag från detta hinder görs för namn som har ursprung i eller traditionellt har använts som förnamn i Norge eller om en sådan användning av namnet är traditionell i en kultur som inte skiljer mellan för- och efternamn.

Allmänna begränsningar för namn

Allmänna begränsningar för personnamn (för-, mellan- och efternamn) stadgas i 8 §. Där anges att en anmälan om att förvärva, ändra eller ta bort ett namn inte skall godkännas om namnet kan leda till väsentlig nackdel (*vesentlig ulempe*) eller om det finns andra starka skäl för att vägra den sökta åtgärden. Väsentlighetskravet innebär att det skall föreligga starka skäl för att en anmälan skall avslås med hänvisning till att det kan leda till nackdelar för den enskilde och att tillämpningen skall vara mycket liberal (*svært liberal*). Avslagsbeslut skall endast fattas undantagsvis och tolkningen av vad som utgör en väsentlig nackdel skall också kunna ändras i takt med samhällsutvecklingen.⁴⁴ I förhållande till motsvarande bestämmelse i 1964 års navnelov innebär regeln att färre namn skall vägras med hänvisning till nackdelsrekvisitet.

Bestämmelsen uppställer inte i sig någon anvisning rörande könstypiska namn. I motiven till lagstiftningen och i handläggningsföreskrifterna anges emellertid att pojknamn inte kan väljas som namn på flickor och omvänt.⁴⁵ Flicknamn för män eller pojknamn för kvinnor skall dock tillåtas för personer som är i färd med en könsbytesprocess och som har påbörjat en hormonbehandling samt för personer med transsexuell identitet.⁴⁶

En ytterligare begränsning föreligger vad gäller möjligheten att upprepade gånger förvärva, ändra eller ta bort namn. För personer över 18 år gäller härvidlag att detta inte får göras vid mer än ett tillfälle vart tionde år, 10 § 2 st. Ett undantag från denna begränsningsregel görs för i) förvärv av makes eller sambos efternamn eller förnamn (i enlighet med sådant kulturellt betingat namnskick som inte skiljer mellan för- och efternamn), ii) återtagande av ett för- eller efternamn som personen tidigare har haft, iii) förvärv av styv-

⁴⁴ Rundskriv G-20/2002, avsnitt 3.7.

⁴⁵ NOU 2001:1, s. 196; Rundskriv G-20/2002, avsnitt 2.3.7. Om detta bygger på "ulempekriteriet" eller kriteriet om "sterke grunner" anføres vara av mer teoretisk än praktisk betydelse.

⁴⁶ Rundskriv G-20/2002, avsnitt 2.3.7.

föräldrars, fosterföräldrars eller adoptivföräldrars efternamn, eller iv) om det föreligger särskilda skäl.

Om det föreligger intrång i någons rättigheter på grund av ett beslut om att godkänna en anmälan om att förvärva, ändra eller ta bort ett namn kan den berörde inom två år från det att denne fick eller borde ha skaffat sig kunskap om beslutet väcka talan mot beslutet, 13 §. Oavsett tvåårsfristen skall talan väckas senast tio år från det att beslutet fattades. Talan kan väckas antingen mot staten eller mot den som beslutet gäller.⁴⁷ Den som lagstridigt brukar ett namn för sig själv eller för sina barn kan straffas med böter i enlighet med straffeloven 337 §. Offentligt åtal får endast föras om detta krävs med hänsyn till allmänna intressen.

Registrering

Registrering

Anmälan om att förvärva, ändra eller ta bort ett namn skall enligt 11 § ställas till skattekontoret som därefter avgör om anmälan skall godkännas. Enligt samma bestämmelse kan departementet bestämma att anmälan i vissa fall skall ställas till annat förvaltningsorgan. I linje härmed skall anmälan lämnas till folkeregistret i den kommun som den som anmälan gäller är folkbokförd i. Anmälan av namn i direkt samband med en adoption skall göras till Barne-, ungdoms- och familieförvaltningen (BUFA). Anhängiggörandet av ärendet sker genom en anmälan (*melding*) vilket anför indikera en snabbare och mer ordinär handläggning än vad som vanligtvis är fallet med handläggning av en ansökan (*søknadsbehandling*).⁴⁸ Om anmälan godkänns förs namnet in i Det sentrale folkeregister (DSF)⁴⁹

⁴⁷ Ot.prp. nr. 31, s. 72.

⁴⁸ Rundskriv G-20/2002, avsnitt 2.3.1.

⁴⁹ Se Lov 1970-01-16 nr 01: Lov om folkeregistrering (folkeregisterloven).

3.5 Förenade Konungariket Storbritannien och Nordirland⁵⁰

Den brittiska inställningen till namn, vilken bygger på common law, är liberal i förhållande till många andra länder. Namn kan fritt antas, bytas eller förkastas så många gånger som önskas så länge ändringen inte syftar till att bedra någon eller användningen kan skada någon annan. Det krävs inte heller något särskilt rättsligt förfarande för att en person skall kunna börja använda ett helt nytt eller på något sätt ändrat namn, det räcker med att personen helt enkelt börjar använda sig av det nya namnet så skall detta anses vara dennes namn. I den förklarande texten till The Enrolment of Deeds (Change of Name) Regulations 1994 (se vidare nedan) anges: "At common law a surname is the name by which a person is generally known, and the effect of changing it by deed poll is only evidential and formal."⁵¹

I den mån det nya namnet skall brukas i officiella dokument, såsom körkort, pass etc., krävs emellertid att namnändringen kan dokumenteras (*documentary evidence*). En dokumenterad namnändring påverkar dock inte tidigare utfärdade officiella dokument, såsom födelse- och äktenskapsbevis eller utfärdade examina. Då ett sådant officiellt utfärdat dokument skall ge uttryck för de omständigheter som förelåg vid utfärdandet skall det inte heller ändras senare; det var sanningsenligt vid utfärdandet och utgör därmed ett "matter of fact".

Registrering i födelseregistret m.m., begränsningar avseende namn

Registrering av nyfödda barn i Storbritannien inkluderar även registrering av barnets för- och efternamn. Registrering av barnet, inklusive barnets för- och efternamn, skall normalt ske på det lokala registreringskontoret inom 42 dagar från barnets födelse, Births and Deaths Registration Act 1953 § 2. General Register Office (GRO) ansvarar för registreringen av bland annat nyfödda

⁵⁰ I texten nedan används i stället det mer vardagliga Storbritannien som beteckning för hela konungadömet, inklusive Nordirland. Rättsläget är i princip detsamma för alla fyra länderna, skillnader finns dock avseende vilken myndighet som ansvarar för ärenden rörande personregistrering handläggs samt vart en enrolled deed of poll skall sändas.

⁵¹ UK Statutory Instruments 1994 No. 604 (L.3), Explanatory Notes. Se vidare nedan angående Enrolment of Deed Poll.

barn och ingångna och upplösta äktenskap.⁵² Under vissa förutsättningar kan ett barns namn omregistreras.

I Nordirland kan ett barns namn ändras i födelseregistret fram till 18-årsdagen. En person under 16 år kan själv ändra sitt namn med samtycke från vårdnadshavaren.

I Skottland kan en namnändring registreras vid GRO. En (1) ändring av för- respektive efternamn får registreras för personer under 16 år (för barn under två år får endast en (1) ändring av förnamn registreras). För personer över 16 år får en ändring av förnamnet registreras vid ett (1) tillfälle och ändring av efternamnet vid tre tillfällen. En tid av fem år måste passera mellan varje registrering av ett nytt efternamn. En person som har uppnått maximalt antal möjliga registreringar av namnändringar kan fortfarande ändra sitt namn. En sådan namnändring kan emellertid inte registreras hos GRO.

I England och Wales registreras inte namnändringar.

Det finns inga begränsningar rörande vilka namn som kan registreras för ett nyfött barn eller på namn som skall föras in i exempelvis ett pass förutom i sådana undantagsfall då namnet kan anses stötande, vilket anförs bör ske endast undantagsvis. Hinder för att få ett nytt pass med ett ändrat namn föreligger bland annat i) om namnet innehåller siffror eller symboler, ii) om namnet innehåller andra skiljetecken än bindestreck eller apostrofer, iii) om namnet är vulgärt, anstötligt eller hädiskt, iv) om namnet är ett registrerat varumärke eller föremål för upphovsrätt, v) om det är fråga om en kombination av namn som sammantaget bildar en mening eller fras som normalt inte uppfattas som ett namn, vi) om namnet potentiellt kan vara lagstridigt, exempelvis främjar rashat eller religiös förföljelse, hånar minoriteter eller främjar användning av narkotikaklassade droger.⁵³

Barnet kan också själv ändra sitt namn från 16 års ålder. I England och Wales krävs inte vårdnadshavarens samtycke för att den unge skall kunna genomföra namnändringen. I den mån det är den underåriges vårdnadshavare som genomför namnändringen och

⁵² Det finns tre GRO i Storbritannien, ett för England/Wales, ett för Skottland och ett för Nordirland.

⁵³ Information från IPS (Identity and Passport Service – avdelning under Home Office) samt nyhetsmedia (angående begränsningar avseende registrering i födelseregistret). Det finns, såvitt kunnat utrönas, ingen officiell information från General Register Office rörande tillåtna/otillåtna namn för barn men mot bakgrund av att föräldrar skall kunna ansöka om pass för barnet torde motsvarande hinder föreligga även avseende registrering av namn i födelseboken.

den underårige är över 16 år kan denne ansöka hos domstol att namnändringen hindras.

Dokumentation (documentary evidence) om namnändring

För vissa sammanhang krävs att den enskilde kompletterar en ansökan med dokumentation som visar att namnändring har skett, exempelvis vid ansökan om pass då det namn som sökanden vill skall stå i passet inte överensstämmer med det namn som finns registrerat för personen i födelseregistret. Sådan dokumentation kan vara av olika slag, privata och mer officiella. Vilket slag av dokumentation som krävs varierar beroende av vad beviset på namnändring skall användas till. Exempel på olika slags dokumentation på att en namnändring har skett är i) ett intyg från en betrodd person, ii) ett offentligt tillkännagivande (exempelvis genom annonsering i en tidning), iii) ett äktenskapsintyg där det nya namnet används, iv) en deed poll, och v) en statutory declaration.⁵⁴

Ett vanligt förekommande bevis på att en namnändring har skett är genom att personen ifråga utfärdar en s.k. deed poll.⁵⁵ En deed poll är en formell förklaring om något och kan även användas i andra sammanhang än vid namnändring. En förklaring för namnändring innefattar tre särskilda tillkännagivanden från den som signerar handlingen, i) att han eller hon överger användningen av sitt tidigare namn, ii) att han eller hon i framtiden endast skall använda det nya namnet, och iii) en begäran om att andra i framtiden enbart skall kalla honom eller henne vid det nya namnet. Förklaringen skall dateras och undertecknas av den som förklaringen gäller samt bevittnas. Namnet anses lagligen ändrat när undertecknaren har använt sin deed poll för att ändra sitt namn i merparten av de olika dokument och register det äldre namnet förekommer i.⁵⁶ En deed poll behöver inte registreras någonstans för att kunna användas om bevis om namnändring. Det finns dock möjlighet att registrera en deed poll offentligt genom inskrivning, föreskrifter om sådan inskrivning ges i The Enrolment of Deeds (Change of Name) Regulations 1994.⁵⁷ En s.k. enrolled deed poll registreras i England/Wales vid Supreme Court of Justice där

⁵⁴ Se exempelvis Citizens Advice; National Association of Citizens Advice Bureaux.

⁵⁵ Deed Polls förekommer dock inte i skotsk rätt.

⁵⁶ Se exempelvis UK Deed Poll Service, www.deedpoll.org.uk.

⁵⁷ UK Statutory Instruments, 1994 No. 604 (L.3) – Supreme Court of England and Wales, senast ändrad genom UK Statutory Instruments, 2005 No. 2056 (L. 20).

dokumentet förvaras i the Enrolment Books of the Senior Courts of England and Wales. En enrolled deed poll annonseras publikt via en notis i London Gazette.

En statutory declaration är en personlig kungörelse om att en person inte längre använder ett tidigare namn och att denne antar ett annat namn. Kungörelsen skall bevittnas av en solicitor eller av en fredsdomare.

3.6 Tyskland

Den tyska namnrätten tar sin utgångspunkt i *Bürgerliches Gesetzbuch* (BGB) och i *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland* (GG). Namnreglerna i sagda författningar kompletteras genom särskild lagstiftning och i förvaltningsföreskrifter. Vissa namnfrågor är oreglerade varför namnrätten har utfyllts genom praxis, bland annat från *Bundesverfassungsgericht* (BverfG).

Efternamn (Familiename; Eheame; Geburtsname; Lebenspartnerschaftsname)

I tysk rätt begagnas olika termer avseende efternamn. Familjenamnet (*Familiename*) visar tillhörigheten till en viss familj och kan vara av två slag: Födelsenamn (*Geburtsname*) som visar en persons tillhörighet till dennes föräldrars familj och äktenskapsnamn respektive partnerskapsnamn (*Eheame, Lebenspartnerschaftsname*) som visar tillhörigheten till makarnas egen familj.

Barns efternamn (*Geburtsname*)

Det efternamn som registreras för barnet vid födelsen är dess födelsenamn, BGB 1355 § 6 st. Barnet skall ges det efternamn som båda föräldrarna bär (dvs. föräldrarnas *Eheame*) vid dess födelse, BGB 1616 §. I de fall föräldrarna inte har ett äktenskapsnamn, men ändå har gemensam vårdnad om barnet, får barnet det av föräldrarnas efternamn som de tillsammans anger, dvs. föräldrarna kan välja antingen faderns eller moderns efternamn, BGB 1617 § 1 st. Det efternamn som föräldrarna då anger skall också registreras för eventuella efterföljande barn. Om föräldrarna inte inom en månad från barnets födelse har angett vilket av föräldrarnas efternamn

som barnet skall bära, ger familjedomstolen (*Familiengericht*) en av föräldrarna rätten att ange barnets efternamn, BGB 1617 § 2 st. Domstolen kan i detta beslut ange en tidsperiod inom vilken den förälder som har fått rätten att ange barnets efternamn skall utöva sin rättighet. Om denna tidsperiod löper ut utan att den på det sättet utpekade föräldern har angett något efternamn för barnet så får barnet den föräldrarnas efternamn.

När föräldrarna har olika efternamn och en av föräldrarna har ensam vårdnad ges barnet det efternamn som vårdnadshavaren bar vid barnets födelse, BGB 1617a § 1 st. Vårdnadshavaren får i dessa fall även ge barnet den andre föräldrarnas namn under förutsättning att denne lämnar samtycke. Om barnet har fyllt fem år skall även barnet lämna samtycke, BGB 1617a § 2 st (regler om samtycket ges i BGB 1617c §).

Får föräldrarna gemensam vårdnad om barnet när barnet redan har ett efternamn så kan barnets efternamn ändras under en period av tre månader efter att vårdnaden har blivit gemensam. Om föräldrarna antar ett gemensamt efternamn (*Ebename*) efter barnets födelse får barnet detta namn som födelsenamn. Om barnet har fyllt fem år måste barnet samtycka till namnbytet (jfr ovan angående samtycket). Ett barn kan också, om det bor i samma hushåll, förvärva en förälders och en styvförälders gemensamma efternamn (*Ebename*) som familjenamn, BGB 1618 §. Ett på detta sätt förvärvat familjenamn kan även läggas till före eller efter barnets tidigare familjenamn, dvs. barnet får då ett ytterligare familjenamn. Om barnet på sådant sätt redan tidigare förvärvat ett extra familjenamn mister barnet det tidigare namnet vid förvärvet av det nya.

När ett faderskap har upphävts får barnet efter ansökan från barnet eller, om barnet inte ännu är fem år fyllda, efter ansökan från mannen det efternamn som modern bar vid födelsen, BGB 1617 b § 2 st.

Ett adoptivbarn förvärvat vid adoptionen adoptivföräldrarnas eller adoptivföräldrarnas familjenamn som efternamn (*Geburtsname*), BGB 1757 §. Om makarna inte har ett gemensamt familjenamn får barnet ett efternamn i enlighet med vad som gäller för nyfödda barn enligt BGB 1617 § 1 st (se ovan). Familjedomstolen får också, om det finns tungt vägande skäl för att detta är i enlighet med barnets bästa, på ansökan av adoptivföräldrarna och med samtycke från barnet lägga till barnets tidigare efternamn före eller efter det efternamn barnet förvärvat genom adoptionen (regler om samtycket ges i BGB 1746 §).

Förvärv av annat efternamn, ändring av efternamn, skydd av namn

Vid ingående av äktenskap eller partnerskap kan makarna/partnerna anta ett gemensamt efternamn (*Ehename, Lebenspartnerschaftsname*), BGB 1355 § respektive *Lebenspartnerschaftsgesetz* (LPartG) 3 §. De får som gemensamt efternamn välja ett namn som någon av makarna bär vid registreringen av det gemensamma namnet. En make/partner vars namn inte väljs som gemensamt efternamn får lägga till sitt tidigare namn före eller efter det gemensamma efternamnet. Namnen i ett på detta sätt bildat dubbelnamn skall förbindas med ett bindestreck, *Allgemeine Verwaltungsvorschrift zum Personenstandgesetz* (PStG-VwV) p 45.4. I de fall dennes tidigare familjenamn består av mer än ett namn får endast ett av dem läggas till. Efter äktenskapsskillnad får en make/partner återta det efternamn som denne hade vid tidpunkten för förvärvet av det gemensamma familjenamnet.

I tysk rätt anförs personnamn ha en viktig funktion som markör för en persons identitet. Ändring av efternamn i andra fall än de ovan behandlade kan därför endast göras om det föreligger särskilda skäl för ändringen (*wichtiger Grund*), *Gesetz über die Änderung von Familiennamen und Vornamen* (NamÄndG) 3, 11 §§. Riktlinjer för bedömningen samt exempel på vad som utgör skäl för ändring ges i *Allgemeine Verwaltungsvorschrift zum Gesetz über die Änderung von Familienamen und Vornamen* (NamÄndVwV), pp 34–50. Sådana skäl kan exempelvis vara förväxlingsrisk (p 34) eller om namnet väcker obscena eller löjeväckande associationer (p 35). När stavningen eller uttalet av ett namn medför svårigheter som inte är oväsentliga (till exempel långa eller särskilt omständliga namn) är en namnändring som regel rättfärdigad (p 36).

I NamÄndVwV pp. 51–55 ges föreskrifter för val av nytt efternamn för det fall en namnändring godkänns. Det nya efternamnet får inte ge ett falskt intryck av familjerelationer. Ett efternamn som förknippas med en tidigare bärare av namnet, exempelvis en känd historisk person, en känd författare eller en känd politiker kommer i allmänhet inte att beviljas, NamÄndVwV p 54 3 st. Ett tidigare adligt efternamn (*Familiennamen mit einer früheren Adelsbezeichnung*) bör endast beviljas i undantagsfall, 4 st. Ett vanligt förekommande namn får inte väljas som nytt efternamn på grund av förväxlingsrisken (jfr motsatta regler i dansk och norsk rätt där vanligt förekommande efternamn i stället är fria att förvärva). Personnamn är också skyddade genom den tyska konstitutionen då namnet anses

utgöra en del av personligheten, GG 1–2 §§. Den tyska författningsdomstolen har meddelat en rad avgöranden i namnfrågor. Det är möjligt att använda sig av ett annat namn än det registrerade personnamnet (såsom artistnamn, pseudonymer) i olika sammanhang under förutsättning att namnanvändningen inte gör intrång i någon annans rätt till ett visst namn. Det är tillåtet att underteckna exempelvis ett kontrakt med ett artistnamn och kontraktet är därmed bindande om det går att fastställa vem personen är.⁵⁸ Otillåten användning av ett personnamn kan beivras genom förbuds-föreläggande, BGB 12 §.

Mellannamn (Zwischename)

Mellannamn används inte generellt i Tyskland.⁵⁹ I praxis har emellertid föräldrar fått rätt att som ett extra förnamn ge barnet en av barnets föräldrars efternamn om detta inte är barnets familjenamn (*geburtsname*), se vidare nedan angående föräldrars rätt att välja namn för sina barn.⁶⁰ En förutsättning för detta är att namnet inte kan antas leda till svårigheter för barnet.

Förnamn (Vorname)

Det saknas generella lagregler rörande utformningen av förnamn i Tyskland. Handläggningsföreskrifter för registreringskontorens (*Standesamt*) formella handläggning av namnären den ges i *Regelungen des Personenstandsgesetzes (PStG)*, *Verordnung zur Ausführung des Personenstandsgesetzes (PStV)* och *Dienstanweisung für die Standesbeamten und ihre Aufsichtsbehörden (DA)*. De angivna föreskrifterna är inte bindande för domstolar vid rättsliga avgöranden.

Det finns omfattande praxis rörande föräldrars val av förnamn till sina barn samt lagstiftning rörande transsexuella personers namn. Praxis grundar sig i främst i föräldrars rätt och skyldighet att fatta beslut i barnets personliga angelägenheter, GG 1–2, 6 §§ och BGB 1626 §.⁶¹ Begränsningarna i föräldrarnas rätt att välja förnamn

⁵⁸ BGH NJW 1996, 997.

⁵⁹ Viss lokal användning synes dock förekomma.

⁶⁰ OLG Frankfurt, beslut 03.05.2011, 20 W 284/10, barnet kunde därmed få efternamnet Bock som förnamn. Se även från samma domstol beslut 14.02.2000, 20 W 190/94.

⁶¹ Se exempelvis BVerfG, 1 BvR 691/03 från 3.11.2005, pp. 1 – 27, med talrika hänvisningar till tidigare avgöranden av Bundesverfassungsgericht.

för barnet tar sikte på om namnet kan påverka barnets välfärd.⁶² Barnet intressen i (bland annat) namnfrågor bevakas av det allmänna, GG 6 § 1 st.⁶³ Praxis synes dock vara relativt liberal.⁶⁴

I DA – *Regelungen für die Eintragung von Vornamen* anges hur namn får väljas. Anvisningarna i förordningen utgör grund för handläggningen av registreringsärendet, de betraktas inte som bindande rättsliga regler om tillåtlighet och hinder vad gäller val av förnamn. I den mån förvaltningen fattar beslut om att inte registrera det namn som föräldrarna har valt för sitt barn så kan frågan efter klagan på beslutet slutligen avgöras av domstol. Domstolen har då att avgöra frågan med hänsyn dels till föräldrarnas rätt och skyldighet att fatta beslut i angelägenheter som rör barnet, GG 6 § 2 st 1 ledet och BGB 1626 § 1 st, såsom att välja namn, dels till det allmännas skyldighet att övervaka att föräldrarnas beslut inte påverkar barnets välfärd negativt, GG 6 § 2 st 2 ledet.

Ord som inte till sitt väsen är namn, exempelvis geografiska angivelser, får enligt förordningen inte väljas som förnamn, p 1. En kortform av ett längre namn är tillåtet (ex. Max i stället för Maximilian), p 3. Endast pojkar får ges mansnamn och vice versa, p 4. Ett undantag härvidlag görs av tradition för namnet Maria som får bäras även av pojkar. En förutsättning för detta är dock att pojken ges minst ett ytterligare könstypiskt namn. Genom förnamnet skall en persons kön kunna läsas ut. Om föräldrarna väljer ett könsneutralt namn ska, enligt förordningen, även ett könstypiskt namn registreras för barnet, p 5. Förnamn skall inte heller vara oanständiga, löjväckande etc. (se ovan angående särskilda skäl för namnändring i NamÄndG).

Ytterligare möjligheter att ändra ett namn ges i *Gesetz über die Änderung der Vornamen und die Feststellung der Geschlechtszugehörigkeit in besonderen Fällen (Transsexuellengesetz – TSG)*. En person med transsexuell identitet kan efter ansökan få rätt av domstolen att ändra sitt förnamn, TSG 1 § 1 st.

⁶² BVerfG, 1 BvR 691/03 från 3.11.2005, p. 14.

⁶³ Se exempelvis BVerfG, 1 BvR 576/07 från 5.12.2008, p 12.

⁶⁴ Se praxis angående tillåtna och otillåtna namn på Universität Leipzig - Personennamen Beratungstelle (rådgivningssentrum för personnamn), <http://www.uni-leipzig.de>.

Registrering

I enlighet med 18 § PStG (*Personenstandgesetz*) med hänvisning till 19 § skall ett nyfött barns vårdnadshavare eller, om dessa är förhindrade, någon annan som antingen har närvarat vid födelsen eller har kunskap om att den har ägt rum, inom vecka muntligen lämna ett meddelande om födelsen vid det lokala registreringskontoret (*Standesamt*). I födelseregistret skall bland annat barnets förnamn och efternamn registreras, 21 § 1 st p 1 PStG. Om den som lämnar meddelande om ett barns födelse enligt 19 § PStG inte samtidigt anger vilket förnamn barnet skall ha måste barnets förnamn meddelas muntligen eller skriftligen och registreras inom en månad från barnets födelse, PStG 22 § 1 st.

Namnval vid födelse, ingående av äktenskap etc. och namnändringar enligt NamÄndG och TG enligt ovan förs in i personregistret (*Personenstandsregister – Personenstandsbuch*). Registrets förande regleras i PStG med särskilda handläggningsföreskrifter i *Allgemeine Verwaltungsvorschrift zum Personenstandsgesetz* (PStG-VwV).

3.7 Spanien

I Spanien regleras namnfrågor i *Código Civil* (CC)⁶⁵, i *Ley del Registro Civil* (RC)⁶⁶ och i *Reglamento de la Ley del Registro Civil* (RRC)⁶⁷. Begränsningar rörande val av namn regleras i den sistnämnda förordningen, dvs. begränsningarna rör främst vilka namn som kan registreras i civilregistret.

Efternamn (Apellidos)

Barns efternamn

Det spanska namnbruket innefattar användning av flera efternamn. Det är släktskapet som avgör vilka efternamn en person får. Samma regler gäller oavsett om föräldrarna är gifta, ogifta eller om släktskapet beror på adoption, CC art. 108. Barnets efternamn består av respektive förälders första efternamn, CC art. 109. Exempel: José

⁶⁵ Civilbalk från 24.07.1889 senast ändrad 23.07.2011.

⁶⁶ Lag om civil registrering från 08.06.1957, senast ändrad 22.07.2007.

⁶⁷ Förordning om lag om civil registrering från 14.11.1958, senast ändrad 09.03.2007.

García Hernandez och Anna Jonssons barn får efternamnet García Jonsson. Föräldrarna har valfrihet avseende ordningen (dvs. Garcia Jonsson eller Jonsson García). Om föräldrarna inte väljer ordningsföljd på efternamnen skall faderns första efternamn föras in i civilregistret som barnets första efternamn och moderns första efternamn som barnets andra efternamn, RRC art. 194. Den ordningsföljd som har tillämpats för det första barnet skall tillämpas för efterföljande barn. När barnet blivit myndigt får det begära att ordningsföljden ändras, CC art. 109 4 st och RRC art. 198.

Ändring av efternamn

Personer som ingår äktenskap behåller sina tidigare efternamn.

Ett efternamn kan ändras av justitieministeriet i enlighet med RC art. 57 med hänvisning till RRC art. 205 ff. Ändring kan medges om i) personen faktiskt använder och är känd under det sökta namnet (användningen får inte vara tillfälligt skapad enbart i syfte att få ändringen till stånd) och ii) det sökta efternamnet härstammar från båda föräldrarnas släktlinjer. I särskilda fall kan ändringar av efternamn godkännas även om ändringen inte uppfyller de generella kraven.

Undantag från kravet om att personen skall använda och vara känd under det namn han eller hon vill få registrerat kan göras om det registrerade namnet är oanständigt eller olämpligt eller om det finns risk för att ett spanskt efternamn utslocknar, RRC art. 208 1 st. Det finns också en möjlighet att göra undantag från samtliga krav för att namnändring skall få göras vid exceptionella omständigheter, RRC art. 208 2 st, eller om sökanden har varit utsatt för könsrelaterat våld, RCC art. 208 3 st. Ändring av namn kan också bestå i avskiljande eller sammanfogande av namn, tillfogande eller borttagande av bokstäver eller accenttecken, etc. RRC art. 206 under förutsättning att en sådan ändring är skäligen och inte menlig för någon annan.

En person som förvärvar spanskt medborgarskap får behålla sitt tidigare efternamn, RRC art. 199. I registret skall maskulin- eller femininformen av ett sådant utländskt efternamn behållas och de får också föras vidare till eventuella barn, RRC art. 200. Ett utländskt efternamn kan också ändras så att det i uttal och skrift anpassas till det spanska språket, RRC art. 209 1 st p 5.

Såvitt kunnat utrönas finns det inga regler om skydd för efternamn i spansk rätt.

Mellannamn

Mellannamn används inte Spanien.

Förnamn (Nombre; primer nombre)

Vid registrering av ett barns förnamn får det inte bestå av mer än ett sammansatt namn eller två separata namn, dvs. José-Luís eller José Luís, RCC art. 192. Föräldrarna väljer vilket/vilka namn barnet skall ha, RCC art. 193 1 st.

Föräldrarna får inte välja ett förnamn som i) för sig själv eller tillsammans med efternamnet är vanärande, löjeväckande, förödmjukande eller nedsättande, ii) skapar oklarhet om barnets identitet (exempelvis användning av ett efternamn som förnamn), iii) kan leda till missuppfattning om personens könstillhörighet, eller iv) redan bärs av ett levande syskon till det nyfödda barnet.

Om föräldrarna inte anger något namn på barnet eller om det valda namnet är oacceptabelt skall registerföraren be föräldrarna att välja ett namn. Registerföraren skall samtidigt varna föräldrarna om att i det fall de inte väljer ett namn för barnet så kan ett namn för barnet föras in i registret genom registerförarens försorg, dvs. denne väljer barnets namn, RCC art. 193 3 st.

3.8 Polen

I Polen regleras frågor om namngivning av barn och ändringar av efternamn på grund av äktenskap i *Kodeks rodzinny i opiekuńczy* (KRO).⁶⁸ Ändring av för- och efternamn i andra fall regleras i *Ustawa o zmianie imienia i nazwiska* (ZIN).⁶⁹ Regler om registrering av namn finns i *Prawo o aktach stanu cywilnego* (ASC).⁷⁰

⁶⁸ Familj- och förmynderskapsbalk; Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (ung. Polsk författningssamling – DU) z 2012 r. poz. 788.

⁶⁹ Lag om ändring av namn; DU z 2008 nr 220 poz. 1414.

⁷⁰ Ung. lag om registrering av civilstånd m.m.; DU z 2011 r. No. 212, poz. 1264. Lagen reglerar bland annat registrering av födselar, vigslar och dödsfall, ASC 1 §.

Efternamn (Nazwisko)

Barns efternamn

Ett barn till gifta föräldrar med samma efternamn får samma efternamn som sina föräldrar, KRO art. 88 1 st. Om föräldrarna bär olika efternamn skall de välja antingen något av dessa efternamn för barnet eller båda föräldrarnas efternamn sammansatt, de båda efternamnen skall då förbindas med ett bindestreck. Motsvarande regler gäller för barn vars faderskap fastställs genom bekräftelse, KRO art. 89. Barnets efternamn skall då registreras i samband med bekräftelsen av faderskapet. Samma efternamn skall registreras för samtliga gemensamma barn, KRO art 89 4 st. Om föräldrarna inte väljer ett namn för sitt barn och de inte bär samma efternamn registreras ett efternamn som består av föräldrarnas båda efternamn sammanbundna med ett bindestreck. I de fall det inte har fastställts ett faderskap för barnet får barnet det efternamn som modern bär vid barnets födelse, KRO art. 89 3 st. Har talan om hävande av faderskap vunnit bifall förlorar barnet sin faders efternamn (om detta var barnets efternamn eller en del av det) och får i stället det efternamn som modern bär vid barnets födelse. Gifter sig barnets moder med en man som inte är barnets far kan barnet få det efternamn som makarna antar genom äktenskapets ingående om de är överens om detta, KRO art. 88. Samtycke från barnet krävs om barnet är över 13 år.

Vid adoption av ett barn får adoptivbarnet det efternamn adoptivföräldrarna bär, KRO art 122 1 st. Om adoptivföräldrarna redan har barn får adoptivbarnet samma efternamn som sina adoptivsyskon. Efter ansökan från adoptivbarnet, och med samtycke från adoptivföräldrarna, får en domstol besluta att adoptivbarnet får bära ett sammansatt efternamn bestående av sitt tidigare efternamn och adoptivföräldrarnas, KRO art. 122 2 st.

Ändring av efternamn, skyddade efternamn

Vid ingående av äktenskap kan makarna gemensamt anta ett av makarnas efternamn. En make kan också behålla det efternamn han eller hon bär som ogift eller bilda ett nytt efternamn bestående av makens tidigare efternamn sammansatt med den andres efternamn, KRO art 25 2 st. Ett sammansatt efternamn får inte bestå av mer än två efternamn vilket således begränsar möjligheten att bilda ett

sammansatt efternamn vid äktenskapet om maken redan tidigare bär ett sammansatt efternamn, KRO art. 90. Det uppställs inget krav på att ange ett nytt eller ändrat efternamn med anledning av vigseln, om detta inte görs behåller makarna sina tidigare namn. Om en person antar sin makes efternamn (hela eller som en del i ett sammansatt efternamn) så ändras också efternamnets genusform. Exempel: Jan Kowalski och Anna Nowak ingår äktenskap och de vill anta mannens efternamn, efternamnen blir då Jan Kowalski och Anna Kowalska. I den mån någon av makarna eller båda vill ha ett sammansatt efternamn kan de se ut på följande sätt i) Jan Kowalski och Anna Nowak-Kowalska (vanligast), ii) Jan Kowalski och Anna Kowalska-Nowak (mindre vanligt), iii) Jan Kowalski-Nowak och Anna Kowalska-Nowak (sällsynt) och iv) Jan Nowak-Kowalski och Anna Nowak-Kowalska (sällsynt).

Det finns möjlighet att ändra sitt efternamn, mindre ändringar eller hela namnet, om det finns synnerliga skäl för ändringen, ZIN art 4. Sådana skäl föreligger exempelvis i) om namnet är löjväckande eller i strid mot mänsklig värdighet (*godności człowieka*), ii) om efternamnet är identiskt med ett förnamn, eller iii) personen har annat medborgarskap och namnet kan bäras enligt medborgarskapslandets lag. För en person med flyktingstatus i Polen får namnändring göras endast om det är nödvändigt med hänsyn till dennes rätt till liv, hälsa, frihet eller personliga säkerhet, ZIN art. 4 2 st. Om makar genomför en namnändring så ändras även efternamnen för makarnas barn samt för kommande barn, ZIN art. 8.

Vissa efternamn har särskilt skydd enligt namnändringslagen. Sådant skydd föreligger för namn som bärs eller har burits av kända kulturutövare, vetenskapsmän, politiker eller personer med andra offentliga uppdrag samt militärer, ZIN art. 5. Ett skyddat namn får dock förvärfvas om sökanden har familjemedlemmar som bär efternamnet.

Det saknas kriterier i polsk namnrätt för nybildning av efternamn eller förnamn. Namn som skulle kunna omfattas av de nyss nämnda rekvisiten i ZIN art. 4 för ändring av namn eller i ASC art. 50 1 st avseende registrering av förnamn för nyfödda (se nedan) kan dock inte registreras som nybildade namn.

Mellannamn

Mellannamn används inte i Polen, se dock ovan angående möjligheten att bilda ett sammansatt efternamn vid exempelvis ingående av äktenskap.

Förnamn (Imię)

För ett nyfött barn skall barnets föräldrar (vårdnadshavare) välja namn. Föräldrarna skall fatta beslut om namnet gemensamt, en eventuell tvist mellan föräldrarna kan avgöras i domstol, KRO art 97 2 st. Föräldrarna har relativt stor frihet att välja namn. Registrering av ett visst namn kan emellertid vägras i) om föräldrarna anger fler än två namn, ii) om namnet är löjeväckande, obscen/anstötligt eller i diminutivform (smeknamn) eller iii) om namnet inte visar barnets genus, ASC art. 50 1 st.

Ett barns föräldrar kan inom sex månader från det att födelsen registrerades lämna en skriftlig anmälan om ändrat namn för barnet vid det lokala registreringskontoret, ASC art. 51 1 st.

Även förnamn kan ändras i enlighet med den polska namnändringslagen, ZIN, art. 1. Motsvarande regler som gäller för ändring av efternamn gäller vid ändring av förnamn. Om ändringen avser ändring av ett barns namn skall båda föräldrarna lämna samtycke om de har del i vårdnaden, samtycke krävs också av barnet om det har fyllt 13 år, ZIN art. 8. Om föräldrarna inte kan komma överens om namnändring kan föräldern vända sig till en domstol som kan ge tillstånd till namnändringen, ZIN art. 8 3 st.

Registrering

Registrering av personnamn görs i "civilstånds-boken" (*księga stanu cywilnego*), ASC art. 2. Uppgifterna i registret anses vara sanningsenliga när uppgiften har införts. För att ändra en påstått felaktig uppgift i registret krävs beslut av domstol, ASC art. 4.

4 Gällande rätt

4.1 Inledning

Namnlagen (1982:670) trädde i kraft 1 januari 1983 och reglerar den svenska namnrätten på ett i princip uttömmande sätt. Lagen behandlar sålunda namnrätten inte bara från familje- och privaträttslig synpunkt utan också från materiellt namnrättsliga (immaterialrättsliga) och administrativa utgångspunkter. Namnrättens inslag av personlighetsrätt lämnas dock utanför och regleras i stället huvudsakligen i lagen (1978:800) om namn och bild i reklam.

Namnlagen bygger på den dubbla föreställningen att namnets funktion av kännetecken för fysiska personer är en offentlig angelägenhet samtidigt som namnet privaträttsligt tillhör den enskilde. Till grund för lagstiftningen ligger också idén om jämlikhet som ett eftersträvänsvärt mål i namnrättsligt hänseende samt tanken att barn bör behandlas lika oavsett om föräldrarna är gifta med varandra eller inte.

Jämfört med tidigare lagstiftning ger namnlagen större utrymme åt den enskilde att själv bestämma sitt namn. Kravet på en viss namnstabilitet begränsar dock detta utrymme i flera hänseenden, bland annat genom att det i lagen uppställs restriktioner för upprepade namnbyten.

Förfarandet vid namnbyte kan vara komplicerat men har genom namnlagen förenklats jämfört med hur det var tidigare. I många fall räcker det med en anmälan till Skatteverket för att åstadkomma ett namnbyte.

Namnlagen är uppbyggd av fem huvudavdelningar i vilka regleras efternamn, mellannamn, förnamn (och gårdsnamn), förfarandet i mål och ärenden enligt lagen samt internationella förhållanden. Den mest omfattande avdelningen – den om efternamn – är i sin tur indelad i åtta underavdelningar. Den del av lagen (49 a–52 §§) som avser internationella förhållanden behandlas inte i denna översikt.

4.2 Namnlagens gällande lydelse

Namnlag (1982:670)

Efternamn

Förvärv av efternamn genom födelsen

1 § Barn till föräldrar med gemensamt efternamn förvärvar genom födelsen det namnet.

Har föräldrarna olika efternamn när barnet föds och har de tidigare ett eller flera gemensamma barn som står under deras vårdnad, förvärvar barnet genom födelsen det efternamn som det senast födda syskonet bär.

Har föräldrarna olika efternamn när barnet föds och är andra stycket inte tillämpligt, anses barnet genom födelsen ha förvärvat det av föräldrarnas efternamn som anmäls till Skatteverket inom tre månader efter födelsen. Anmälan kan i stället avse ett namn som någon av föräldrarna senast har burit som ogift. Görs inte någon anmälan i fall som nu har sagts, anses barnet genom födelsen ha förvärvat moderns efternamn.

Fastställs inte faderskapet inom tre månader efter födelsen, anses barnet genom födelsen ha förvärvat moderns efternamn.

Förvärv av efternamn genom adoption

2 § Den som adopteras av makar med gemensamt efternamn förvärvar genom adoptionen det namnet.

Har adoptivföräldrarna olika efternamn och har de tidigare ett eller flera gemensamma barn som står under deras vårdnad, förvärvar adoptivbarnet genom adoptionen det efternamn som adoptivföräldrarnas senast födda barn bär.

Har adoptivföräldrarna olika efternamn och är andra stycket inte tillämpligt, förvärvar adoptivbarnet genom adoptionen det av adoptivföräldrarnas efternamn som dessa anmäler i adoptionsärendet. Anmälan kan i stället avse ett namn som någon av adoptivföräldrarna senast har burit som ogift. Görs inte någon anmälan i fall som nu har sagts, förvärvar adoptivbarnet genom adoptionen adoptivmoderns efternamn eller, om adoptivföräldrarna är av samma kön, det efternamn som den äldre av dem bär.

3 § Den som adopteras av en person ensam förvärvar genom adoptionen det efternamn som denne bär. I stället för detta namn kan den som adopteras genom adoptionen förvärva ett efternamn som adoptivföräldern senast har burit som ogift, om denne anmäler detta namn i adoptionsärendet. Om en make adopterar den andra makens barn, medför det dock inte någon ändring av barnets efternamn.

4 § Domstolen kan i adoptionsärendet besluta att den som adopteras skall behålla det efternamn som han eller hon hade före adoptionen.

Byte till förälders efternamn, m.m.

5 § Den som vill byta ett efternamn som har förvärvats genom födelsen enligt 1 eller 49 a § till ett annat efternamn som bärs av någon av föräldrarna kan göra detta genom anmälan till Skatteverket. Har föräldern förvärvat sitt namn enligt 9 eller 10 § genom äktenskap med någon annan än den andra föräldern, krävs att maken i detta äktenskap samtycker till namnbytet.

Genom anmälan till Skatteverket kan byte även ske till ett efternamn som någon av föräldrarna senast har burit som ogift.

Den som har bytt efternamn enligt första eller andra stycket och som vid namnbytet var under 18 år kan genom anmälan till Skatteverket byta till ett annat namn som anges i något av dessa stycken.

6 § Om ett barn under 18 år bär någon av föräldrarnas namn utan att denna förälder är vårdnadshavare, krävs för byte av barnets efternamn enligt 5 § att föräldern har samtyckt till namnbytet eller att domstol har funnit att namnbytet är förenligt med barnets bästa.

7 § Bestämmelserna i 5 och 6 §§ tillämpas också då den som har adopterats vill byta ett efternamn som har förvärvats enligt 2 eller 3 § till ett annat efternamn som bärs av någon av adoptivföräldrarna eller som någon av dem senast har burit som ogift. Detsamma gäller om den som har adopterats har behållit sitt efternamn från tiden före adoptionen och vill byta det till ett efternamn som nyss har angetts.

8 § Ett barn under 18 år, som för stadigvarande vård och fostran i ett enskilt hem har tagits emot av någon annan än barnets föräldrar, kan genom anmälan till Skatteverket byta sitt efternamn till ett namn som bärs av den eller dem som har tagit emot barnet eller till ett namn som bärs av någon av dem, om den eller de vars namn avses har samtyckt till namnbytet och domstol har funnit att namnbytet är förenligt med barnets bästa.

Den som har bytt efternamn enligt första stycket kan genom anmälan till Skatteverket byta tillbaka till det efternamn som han eller hon har burit närmast före det namnbytet.

Byte till makes efternamn

9 § De som ingår äktenskap kan välja antingen att ha den enes efternamn som gemensamt efternamn eller att behålla var och en sitt efternamn från tiden närmast före äktenskapet.

De som ingår äktenskap skall anmäla sitt val av efternamn till Skatteverket senast i samband med vigseln. Har de valt att ha den enes efternamn som gemensamt efternamn förvärvat den andre det namnet vid vigseln.

Efternamn får antas som gemensamt efternamn endast om den vars namn avses lämnar sitt samtycke och namnet inte har förvärvats genom ett tidigare äktenskap.

10 § En make som vid äktenskapets ingående har behållit sitt efternamn kan med den andra makens samtycke senare under äktenskapet genom anmälan till Skatteverket byta sitt efternamn till den andra makens efternamn.

Den som har bytt efternamn enligt första stycket eller enligt 9 § kan under eller efter äktenskapet genom anmälan till Skatteverket byta till det efternamn som han eller hon senast har burit som ogift.

Byte under äktenskapet till en makes efternamn får inte avse ett efternamn som den maken har förvärvat genom ett tidigare äktenskap eller ett efternamn som maken under äktenskapet har bytt till enligt andra stycket eller enligt 5 eller 7 §. En make som under äktenskapet har bytt efternamn kan inte därefter byta till den andra makens efternamn.

Byte till andra efternamn

11 § Den som vill byta sitt efternamn till ett nybildat efternamn eller till ett efternamn som inte kan förvärfvas enligt 1–10 och 49 a §§ kan göra ansökan om tillstånd till bytet hos Patent- och registreringsverket. Den som en gång har bytt efternamn efter en sådan ansökan får på nytt byta efternamn på detta sätt endast om det finns särskilda skäl.

Avser ansökningen ett barn under 18 år, kan Patent- och registreringsverket som villkor för namnbytet uppställa att domstol har funnit att detta är förenligt med barnets bästa.

Med byte av efternamn enligt denna paragraf jämställs ändring av efternamns stavning.

12 § Som nybildat efternamn får inte godkännas

1. namn som till bildning, uttal eller stavning har en sådan språklig form att det inte är lämpligt som efternamn här i landet,
2. namn som är i bruk som förnamn, om det inte finns särskilda skäl att namnet ändå skall få bäras som ett nybildat efternamn,
3. dubbelnamn,
4. namn som kan uppfattas som en benämning på järnvägsstationer, postkontor eller liknande och därför kan medföra olägenhet eller i övrigt kan vilseleda allmänheten,
5. namn som kan väcka anstöt, eller
6. namn som kan antas leda till obehag för den som bär det.

13 § Som efternamn, vare sig det är nybildat eller ej, får inte godkännas namn som lätt kan förväxlas med

1. ett efternamn som någon annan enligt lag bär eller har rätt att bära,
2. ett allmänt känt efternamn som har burits av en utdöd släkt,
3. ett allmänt känt utländskt efternamn,
4. någon annans konstnärsnamn eller ett likartat namn som är allmänt känt,
5. en beteckning för en stiftelse, en ideell förening eller någon liknande sammanslutning,

6. någon annans här i riket skyddade firma eller varumärke eller ett annat kännetecken som har inarbetats för någon annan i en näringsverksamhet här i riket, eller
7. en titel på någon annans skyddade litterära eller konstnärliga verk, om titeln är egenartad, eller ett särskilt skapat namn som förekommer i ett sådant verk och vars utnyttjande skulle innebära en kränkning av någon annans upphovsrätt till verket.

Har någon efter ansökan förvärvat ett nybildat efternamn, utgör vad som sägs i första stycket 1 inte hinder för föräldrar, syskon eller syskonbarn att med förvärvarens samtycke erhålla det namnet efter ansökan hos patent- och registreringsverket. Har det förra förvärvet gjorts av flera, fordras samtycke av dem alla.

14 § Utan hinder av 12 eller 13 § kan, om det finns särskilda skäl, byte ske till ett efternamn som är bildat av faders eller moders förnamn med tillägg av ändelsen son eller dotter eller till ett efternamn som sökanden har burit tidigare utan att ha förlorat det enligt 16–19 §§.

I övrigt kan byte till ett efternamn ske utan hinder av 12 eller 13 § endast om det finns synnerliga skäl.

Ändring av efternamns genusform

15 § Ändring av ett utländskt efternamns genusform anses inte som byte till annat efternamn. Sådan ändring sker genom anmälan till Skatteverket.

Förlust av efternamn

16 § Fastställs det att en man inte är far till ett barn som på grund av faderskapet har förvärvat mannens efternamn eller ett efternamn som mannen har burit, förlorar barnet det efternamnet. I stället förvärvat barnet moderns efternamn vid tiden för barnets födelse. Barnet anses då ha förvärvat det namnet enligt 1 §.

Finns det synnerliga skäl, får domstol tillåta att barnet behåller sitt efternamn. Sådant tillstånd meddelas, om frågan angående faderskapet prövas av domstol, i samband med domen. I annat fall prövas namnfrågan efter särskild ansökan, som skall ha kommit in till domstolen inom en månad efter fastställelsen.

17 § Har någon genom anmälan till Skatteverket förvärvat ett efternamn som han eller hon inte har rätt till och är det inte fråga om fall som avses i 16 §, skall domstol på talan av den vars namn sålunda har förvärvats besluta att namnet förloras, om inte synnerliga skäl talar för att namnet får behållas. Den som på detta sätt förlorar sitt namn återfår det efternamn han eller hon hade före anmälningen.

18 § Har någon efter ansökan hos patent- och registreringsverket bytt till ett efternamn som han eller hon inte har burit tidigare och uppstår olägenhet för någon annan till följd av sådan risk för förväxling som anges i 13 § första stycket, skall domstol på talan av den andre besluta att den som har erhållit namnet förlorar detta, om inte synnerliga skäl talar för att han eller hon får behålla det. Den som på detta sätt förlorar sitt namn återfår det efternamn han eller hon hade före ansökningen.

19 § Förlorar någon sitt efternamn enligt 16–18 §§ skall domstolen, om talan förs om detta, besluta att också den som genom denne har förvärvat eller i övrigt har rätt att bära namnet förlorar namnet eller rätten att bära det, om inte synnerliga skäl talar mot detta. Detsamma gäller om någon som borde ha förlorat sitt efternamn enligt 16–18 §§ har avlidit.

Förlorar någon sitt efternamn enligt första stycket, skall domstolen med tillämpning av 1–10 §§ fastställa det namn som förvärvas i stället för det som förloras.

Särskilt skydd för egenartade efternamn

20 § Har någon förvärvat ett egenartat efternamn, får ett namn som lätt kan förväxlas med detta användas av någon annan endast om han eller hon enligt denna lag kan åberopa rätt till namnet eller om han eller hon eller släkten av ålder eller annars enligt ortens sed har burit det som tillnamn.

Ingen får obehörigen, till nackdel för den som har förvärvat ett egenartat efternamn, i näringsverksamhet använda en firma, ett varumärke eller ett annat kännetecken som lätt kan förväxlas med namnet. Med firma likställs beteckning för stiftelse, ideell förening eller därmed jämförlig sammanslutning.

Ett efternamn skall anses som egenartat, om det är ägnat att utmärka tillhörigheten till en viss släkt.

21 § Har ett konstnärnamn eller ett liknande namn blivit allmänt känt och har någon annan en äldre rätt till ett egenartat efternamn med vilket konstnärnamnet lätt kan förväxlas, måste den andre inom rimlig tid inskrida mot användandet. Annars får konstnärnamnet användas utan hinder av vad som föreskrivs i 20 §.

Första stycket tillämpas även i fall då ett kännetecken av det slag som anges i 20 § andra stycket har inarbetats och någon annan har en äldre rätt till ett egenartat efternamn med vilket kännetecknet lätt kan förväxlas.

I de fall som avses i första eller andra stycket kan domstol efter vad som är skäligt föreskriva att konstnärnamnet eller kännetecknet får användas endast på ett särskilt sätt.

22 § Talan om fastställelse huruvida en rätt till ett egenartat efternamn består eller ej eller huruvida ett förfarande utgör intrång i en sådan rätt eller ej får prövas av domstol, när det råder ovisshet om förhållandet och ovissheten är till nackdel för den som har väckt talan.

23 § Den som gör intrång i någon annans rätt till ett egenartat efternamn är skyldig att ersätta den andres skada, om han eller hon har insett eller borde ha insett att förfarandet var till nackdel för denne. Vid bedömning om och i vad mån skada har uppstått skall hänsyn tas även till lidande och övriga omständigheter av annan än rent ekonomisk betydelse.

Föräldraskap enligt 1 kap. 9 § föräldrabalken

23 a § Det som sägs i 1 § fjärde stycket och 16 § om far och faderskap tillämpas också i fråga om förälder och föräldraskap enligt 1 kap. 9 § föräldrabalken.

Mellannamn

24 § En make som har förvärvat den andra makens efternamn får bära ett tidigare efternamn som mellannamn.

Har makar olika efternamn får en av dem, med den andres samtycke, bära den andres efternamn som mellannamn, om inte detta har förvärvats på grund av ett tidigare äktenskap. Rätten för en

make att med den andra makens samtycke börja bära dennes efternamn som mellannamn gäller även sedan äktenskapet har upplösts. En efterlevande make får utan samtycke börja bära ett sådant mellannamn.

25 § Har barn förvärvat ett efternamn som bärs av enbart den ena av föräldrarna får barnet bära den andra föräldrarnas efternamn som mellannamn.

Om en förälder förvärvar ett nytt efternamn genom äktenskap med någon annan än den andra föräldern krävs att maken i detta äktenskap samtycker till att barnet bär detta namn som mellannamn.

26 § Den som har adopterats av makar med gemensamt efternamn och som har förvärvat det namnet får som mellannamn bära sitt efternamn från tiden före adoptionen. Har adoptivföräldrarna olika efternamn och har adoptivbarnet förvärvat ett efternamn som en av dem bär, får adoptivbarnet som mellannamn bära den andra adoptivföräldrarnas efternamn eller sitt efternamn från tiden före adoptionen.

Om den som adopterats har behållit sitt tidigare efternamn, får han eller hon som mellannamn bära ett efternamn som bärs av adoptivföräldrarna eller en av dem.

Om en adoptivförälder förvärvar ett nytt efternamn genom äktenskap med någon annan än den andra adoptivföräldern, krävs att maken i detta äktenskap samtycker till att den som har adopterats bär detta namn som mellannamn.

27 § Den som har adopterats av en person ensam och som har förvärvat adoptivföräldrarnas efternamn får som mellannamn bära sitt namn från tiden före adoptionen.

Om den som adopterats har behållit sitt tidigare efternamn, får han eller hon som mellannamn bära adoptivföräldrarnas efternamn.

Om adoptivföräldern förvärvar ett nytt efternamn genom äktenskap, krävs att maken i detta äktenskap samtycker till att den som har adopterats bär detta namn som mellannamn.

28 § Har ett barn under 18 år för stadigvarande vård och fostran i ett enskilt hem tagits emot av några andra än barnets föräldrar och har barnet bytt sitt efternamn till ett efternamn som bärs av enbart den ena av dem som har tagit emot barnet, får barnet med sam-

tycke av den andre av dem som har tagit emot barnet bära dennes efternamn som mellannamn.

29 § Bestämmelserna i 24–28 §§ medför inte rätt att samtidigt bära mer än ett mellannamn. Mellannamnet skall alltid bäras närmast framför efternamnet.

Den som vill bära ett mellannamn skall anmäla detta namn till Skatteverket. Vill han eller hon inte längre bära mellannamnet skall anmälan härom göras till Skatteverket.

Förnamn m.m.

30 § Varje barn skall ges ett eller flera förnamn, som inom tre månader från födelsen skall anmälas till Skatteverket.

31 § Den som enligt 30 § har förvärvat ett enda förnamn kan genom anmälan till Skatteverket förvärva ytterligare ett eller flera förnamn.

Den som enligt 30 § har förvärvat flera förnamn kan genom anmälan till Skatteverket byta ut, stryka eller lägga till ett eller flera förnamn. Ett av de förnamn som har förvärvats enligt 30 § skall dock alltid behållas.

Anmälan enligt denna paragraf får göras endast en gång.

32 § Ändring av ordningsföljden mellan två eller flera förnamn kan göras genom anmälan till Skatteverket. Genom en sådan anmälan får även stavningen ändras, om inte namnets uttal ändras genom detta.

33 § Tillägg, ändring eller strykning av förnamn kan i andra fall än som avses i 30–32 och 49 a §§ ske efter ansökan hos Patent- och registreringsverket, om det finns särskilda skäl.

34 § Som förnamn får inte godkännas namn som kan väcka anstöt eller kan antas leda till obehag för den som skall bära det eller namn som av någon annan anledning uppenbarligen inte är lämpligt som förnamn.

Förnamn som anmäls till Skatteverket enligt 30 eller 31 § förvärvas genom anmälingen, om det inte finns något hinder enligt första stycket mot att namnet godkänns.

35 § Den som invid ett förnamn vill bära ett gårdsnamn, som han eller hon har anknytning till genom släktskap eller äktenskap och som enligt gammal sedvänja är i bruk som tillnamn, kan anmäla gårdsnamnet till Skatteverket. Vill han eller hon inte längre använda gårdsnamnet, kan anmälan härom göras till Skatteverket.

Förfarandet i mål och ärenden enligt denna lag

Anmälan till Skatteverket m.m.

36 § Anmälan till Skatteverket skall göras skriftligen.

Som anmälan till Skatteverket anses anmälan som

1. görs till Försäkringskassan,
2. vid vigsel görs om efternamn till vigselförrättaren och vid dop inom svenska kyrkan görs om förnamn till dopförrättaren.

37 § Beslut av Skatteverket får överklagas hos den förvaltningsrätt inom vars domkrets klaganden vid tidpunkten för beslutet var folkbokförd.

Om behörig förvaltningsrätt enligt första stycket inte finns, överklagas Skatteverkets beslut hos Förvaltningsrätten i Stockholm.

Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

38 § Har upphävts genom lag (1991:493).

Ansökan hos patent- och registreringsverket

39 § Ansökningar hos patent- och registreringsverket skall göras skriftligen. De skall innehålla uppgift om sökandens postadress och om skälen för ansökningen. Till ansökningen skall fogas ett personbevis.

Sökanden skall betala ansökningsavgift. Regeringen bestämmer avgiftens storlek.

40 § Har sökanden inte iakttagit vad som är föreskrivet om en ansökan eller finner patent- och registreringsverket annars att det föreligger hinder för att bifalla ansökningen, skall verket förelägga sökanden att yttra sig eller göra rättelse samt erinra att ansökningen annars kan avskrivas.

Finner verket även efter det att sökanden har yttrat sig att ansökningen inte kan bifallas, skall ansökningen avslås, om det inte finns anledning att förelägga sökanden på nytt.

Föreläggande enligt denna paragraf skall delges sökanden.

41 § Är i fall som avses i 11 § ansökningshandlingarna fullständiga och finns det inte något hinder för bifall till ansökningen, skall ansökningen kungöras av patent- och registreringsverket i Post- och Inrikes Tidningar, om verket inte finner att ett sådant kungörande skulle sakna betydelse.

När kungörande har skett skall den som vill framställa någon invändning mot ansökningen göra detta skriftligen inom en månad från kungörelsedagen. Sedan denna tid har gått ut, skall verket avgöra ärendet.

42 § Ett slutligt beslut av patent- och registreringsverket får överklagas av sökanden, om beslutet har gått emot honom eller henne. Beslut, som innebär att en ansökan bifalls trots att en invändning har framställts, får överklagas av den som har gjort invändningen. Återkallar denne sin talan får invändningen ändå prövas, om det finns särskilda skäl.

Beslut som avses i första stycket får överklagas till patentbesvärsrätten genom besvär.

43 § Ett slutligt beslut av Patentbesvärsrätten får överklagas till Högsta förvaltningsdomstolen. Därvid tillämpas bestämmelserna i 35–37 §§ förvaltningsprocesslagen (1971:291) om besvär över kammarrättens beslut. Patentbesvärsrättens beslut skall innehålla uppgift om att särskilt tillstånd krävs för prövning av besvär till Högsta förvaltningsdomstolen och om de grunder på vilka sådant tillstånd meddelas.

44 § Har en ansökan om namn bifallits, skall patent- och registreringsverket utfärda namnbevis till sökanden sedan beslutet har vunnit laga kraft.

Förfarandet inför domstol

45 § En ansökan om förklaring att ett namnbyte enligt 6, 8 eller 11 § är förenligt med barnets bästa prövas av den domstol som tar upp frågor om vårdnaden om barnet.

I ärenden enligt första stycket skall domstolen, om det kan ske, höra den vars efternamn barnet bär, om denne inte är vårdnadshavare. Domstolen skall även inhämta yttrande från socialnämnden.

Socialnämnden skall, om det inte är olämpligt, söka klarlägga barnets inställning och redovisa den för rätten.

I ärenden enligt första stycket får domstolen förordna att vardera parten skall bära sin rättegångskostnad.

46 § Särskild ansökan enligt 16 § andra stycket prövas av den domstol som tar upp frågor om vårdnaden om barnet eller, om barnet inte står under någons vårdnad, av domstolen i den ort där barnet har sitt hemvist. Finns det inte någon sådan behörig domstol prövas ansökningen av Stockholms tingsrätt.

I ärenden enligt första stycket skall domstolen, om det kan ske, höra den vars efternamn barnet avses få. Är barnet under 18 år skall domstolen även höra modern, om hon inte är vårdnadshavare, samt inhämta yttrande från socialnämnden.

47 § Sådan talan i tvister om efternamn som får föras i särskild rättegång väcks vid domstolen i den ort där den mot vilken talan förs skall svara i tvistemål i allmänhet. Finns det inte någon sådan behörig domstol får talan väckas vid Stockholms tingsrätt.

Talan som avses i 18 § får inte väckas senare än fem år efter det att patent- och registreringsverkets beslut med anledning av en ansökan har vunnit laga kraft. Detsamma gäller talan enligt 19 § mot någon som genom anmälan till Skatteverket har förvärvat ett efternamn som någon annan har erhållit efter ansökan hos patent- och registreringsverket.

Särskilda bestämmelser

48 § För den som är under 18 år görs anmälan eller ansökan i mål eller ärenden enligt denna lag av barnets vårdnadshavare. Har barnet fyllt 12 år får sådan anmälan eller ansökan göras utan barnets samtycke endast om barnet är varaktigt förhindrat att lämna sam-

tycke på grund av en psykisk störning eller på grund av något annat liknande förhållande.

Vid bedömningen av om ett namnbyte enligt 6, 8 eller 11 § är förenligt med barnets bästa skall rätten, även när barnets samtycke inte behövs, ta hänsyn till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad.

49 § Samtycke som avses i denna lag skall lämnas skriftligen. Har i ett ärende som avses i 6 eller 8 § samtycke lämnats hos domstolen, behövs inte nytt samtycke när anmälan görs till Skatteverket.

Internationella förhållanden

49 a § Den som har förvärvat ett namn i en annan stat än Sverige inom Europeiska ekonomiska samarbetsområdet eller i Schweiz genom födelse, ändrat civilstånd eller annat familjerättsligt förhållande har genom anmälan till Skatteverket rätt att förvärva det namnet också i Sverige, om han eller hon vid förvärvet i den andra staten var medborgare eller hade hemvist där eller hade annan särskild anknytning dit.

Första stycket ger inte rätt att som förnamn förvärva ett namn som kan väcka anstöt eller kan antas leda till obehag för den som ska bära det eller namn som av någon annan anledning uppenbarligen inte är lämpligt som förnamn.

Om ett barn under 18 år bär någon av föräldrarnas efternamn utan att denna förälder är vårdnadshavare, krävs för ett förvärv enligt första stycket som medför att barnet inte längre bär förälderns namn att föräldern har samtyckt till förvärvet eller att domstol har funnit att detta är förenligt med barnets bästa. I ett sådant fall tillämpas 45 §, 48 § andra stycket och 49 § på motsvarande sätt.

50 § Denna lag tillämpas inte på svenska medborgare som har hemvist i Danmark, Finland eller Norge.

51 § Lagen tillämpas på danska, finska och norska medborgare som har hemvist i Sverige.

Andra utländska medborgare som har hemvist i Sverige får med tillämpning av denna lag förvärva, ändra eller behålla namn genom anmälan till Skatteverket eller efter ansökan hos patent- och registreringsverket. I fråga om efternamn som har förvärvats på

detta sätt tillämpas 16–23 §§. Utländska medborgare som har hemvist i Sverige får också bära mellannamn enligt denna lag efter anmälan till Skatteverket.

När utländska medborgare adopteras här i landet enligt svensk lag tillämpas alltid 2–4 §§.

52 § Lagen tillämpas på statslösa personer som har hemvist i Sverige eller, om de inte har hemvist i något land, har sin vistelseort här.

[Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser: Här utelämnade].

4.3 Efternamn (1–23 a §§)

4.3.1 Förvärv av efternamn genom födelsen (1 §)

I *första stycket* anges att barn till föräldrar med gemensamt efternamn genom födelsen förvärvar det namnet. Bestämmelsen tar därmed i första hand sikte på barn vars föräldrar genom giftermål har förvärvat namngemenskap. Bestämmelsen är emellertid tillämplig också när föräldrarna av någon annan anledning har samma efternamn. I båda fallen förvärvar barnet vid födelsen automatiskt det för föräldrarna gemensamma namnet. Någon möjlighet för föräldrarna att med verkan redan från barnets födelse genom anmälan till Skatteverket ge det ett annat namn, exempelvis faderns eller moderns efternamn som ogift, finns inte (prop. 1981/82:156 s. 49).

Andra och tredje styckena reglerar i huvudsak de fall då föräldrarna har olika efternamn, oavsett om de är gifta med varandra eller inte. Enligt *andra stycket* förvärvar i dessa fall ett nyfött barn samma efternamn som det senast födda syskonet bär, förutsatt att syskonet står under båda föräldrarnas vårdnad. Bestämmelsen, som kom till efter riksdagskritik av regeringens proposition i lagärendet, syftar till att så långt möjligt uppnå namngemenskap mellan hel-syskon (LU 1981/82:41 s. 21). Inte heller i detta fall finns någon möjlighet att med verkan från barnets födelse i stället ge det faderns eller moderns efternamn som ogift.

Om *andra stycket* inte är tillämpligt anses barnet enligt *tredje stycket* ha förvärvat det av föräldrarnas efternamn som anmäls till Skatteverket inom tre månader efter födelsen. Endast ett av namnen får anmälas, varför anmälan inte kan avse båda föräldrarnas

namn i förening såsom ett dubbelnamn på barnet. Föräldrarna kan alltså fritt välja vilket av föräldrarnas efternamn barnet ska få, och det även om de själva förvärvat sina namn genom tidigare äktenskap. Alternativt kan de välja att ge barnet det efternamn som en av dem senast burit som ogift, vilket innebär att barnet kan komma att ges ett namn som inte någon av föräldrarna bär.

Vad som avses med att ett namn senast burits av någon som ogift har varit föremål för olika tolkningar. Klart är att syftet varit att möjliggöra namngemenskap mellan barnet och den ena förälderns släkt också i fall då föräldern inte bär släktnamnet. Det är därför följdriktigt att det i propositionen sägs att anmälan inte kan avse "ett namn som en förälder har förvärvat i ett tidigare äktenskap eller som denne har förvärvat sedan ett sådant äktenskap har upplösts" (a. prop. s. 49). Emellertid synes det vara svårt att utläsa denna begränsning av enbart lagtexten; det fordrar i så fall att man utesluter att en skild person på nytt kan vara att betrakta som ogift (jfr Ericsson, s. 90–91; häremot Bogdan, s. 265). Däremot står det klart att med det namn som en förälder senast burit som ogift kan avses inte bara det namn som föräldern förvärvade vid födelsen utan även ett namn som föräldern därefter men före ingående av äktenskap har förvärvat genom adoption, genom anmälan till Skatteverket eller efter ansökan hos PRV.

Om det inte görs någon anmälan, t.ex. därför att föräldrarna inte kan komma överens om vilket namn som ska anmälas, anses barnet vid födelsen ha förvärvat moderns efternamn. Skulle faderskapet inte vara fastställt när anmälan görs kan endast moderns namn anmälas.

Har faderskapet inte fastställs inom tre månader – något som kan ske genom så kallad legal presumtion, faderskapsbekräftelse eller faderskapsdom – anses, enligt *fjärde stycket*, barnet genom födelsen ha förvärvat moderns namn.

4.3.2 Förvärv av efternamn genom adoption (2–4 §§)

Reglerna om förvärv av efternamn genom adoption är i huvudsak uppbyggda på samma sätt som reglerna om förvärv av efternamn genom födelsen.

Således anges i 2 § *första stycket* att den som adopteras av makar med gemensamt efternamn förvärvar det namnet genom adoptionen.

Har adoptivföräldrarna olika efternamn och har de tidigare ett eller flera gemensamma barn som står under deras vårdnad förvärvar enligt 2 § *andra stycket* adoptivbarnet det efternamn som adoptivföräldrarnas senast födda barn bär. Som gemensamt barn torde även räknas tidigare adopterat barn, eftersom adoptivbarn enligt 4 kap. 8 § FB ska anses som adoptantens barn och inte som barn till sina biologiska föräldrar. En konsekvens härav är att om det tidigare adoptivbarnet har behållit det efternamn som barnet hade före adoptionen, kommer det nya adoptivbarnet att förvärva detta namn, trots att varken barnet eller adoptivföräldrarna normalt sett har någon anknytning till namnet (Höglund, s. 61).

För det fall att adoptivföräldrarna har olika efternamn och *andra stycket* inte är tillämpligt förvärvar adoptivbarnet, enligt 2 § *tredje stycket*, genom adoptionen det av adoptivföräldrarnas efternamn som de anmäler. Denna anmälan kan, på motsvarande sätt som gäller för barns förvärv av namn genom födelsen, alternativt avse ett namn som någon av adoptivföräldrarna senast burit som ogift. Bestämmelserna kompletteras också här av en hjälpregel för det fall att någon anmälan inte görs. I dessa fall förvärvar således adoptivbarnet adoptivmoderns namn eller – efter lagändring år 2002 – om adoptivföräldrarna är av samma kön, det efternamn som den äldre av föräldrarna bär.

I 3 § regleras det fall att en ensam person adopterar. I paragrafen återfinns även en särbestämmelse för det fallet att en make adopterar andra makens barn. I en sådan situation medför adoptionen inte någon ändring av barnets efternamn.

Enligt 4 § kan domstol i adoptionsärenden besluta att den som adopteras ska behålla det efternamn som han eller hon hade före adoptionen. Bestämmelsen är avsedd främst för de fall när vuxna personer adopteras, men den är också tillämplig på underåriga barn som uppnått viss mognad och självständighet och som önskar behålla ett efternamn till vilket de har knutit sin identitet (a. prop. s. 51–52). Frågan om adoptivbarnet ska behålla sitt namn behandlas i adoptionsärendet efter begäran av adoptivföräldrarna men kan även prövas självmant av domstol.

4.3.3 Byte till förälders efternamn, m.m. (5–8 §§)

I 5 § uppställs vissa förutsättningar för att byte till förälders efternamn ska få ske genom endast anmälan till Skatteverket. I *första stycket* anges att så är möjligt i fråga om den som vill byta ett efternamn som har förvärvats enligt 1 § eller 49 a §, dvs. ett efternamn som har förvärvats vid födelsen, till ett annat efternamn som bärs av någon av föräldrarna. Om föräldern har förvärvat detta namn genom äktenskap med någon annan än den andra föräldern krävs samtycke från maken i det tidigare äktenskapet. I praktiken krävs alltså i sådana fall samtycke av en tidigare make eller av en styvförälder (a. prop. s. 28–29 och 52–53).

Enligt 5 § *andra stycket* kan genom anmälan byte även ske till ett efternamn som någon av föräldrarna senast har burit som ogift. (Jfr vad som i anslutning till 1 § ovan sagts om innebörden av detta begrepp).

Enligt 5 § *tredje stycket* får den som bytt efternamn enligt första eller andra stycket och som vid namnbytet var under 18 år, genom anmälan byta till ett annat efternamn som avses i något av dessa stycken. Bestämmelsen innebär att den som är under 18 år, vid ett i princip obegränsat antal tillfällen kan byta till ett efternamn som har anknytning till någon av föräldrarna. Den som en gång har bytt ett namn som har förvärvats genom födelsen kan dock inte därefter ta tillbaka det namnet, såvida inte någon av föräldrarna fortfarande bär det namnet eller senast har burit det som ogift (a. prop. s. 29 och 53). För den som är över 18 år innebär bestämmelsen att han eller hon genom anmälan endast en gång kan byta sitt efternamn till något annat namn med anknytning till föräldrarna; för byten härutöver fordras tillstånd av PRV (LU 1981/82:41 s. 25).

Oklarhet har rätt huruvida 5 § är tillämplig i en situation där en person som exempelvis i samband med äktenskap har bytt namn, efter äktenskapsskillnad återtagit sitt namn som ogift och därefter önskar byta till ett efternamn som har anknytning till någon av föräldrarna. I förarbetena uttalade departementschefen sig i olika riktningar (se a. prop. s. 53 och 95) och även i litteraturen har bestämmelsen i detta avseende getts olika tolkningar (Höglund s. 68 och Ericsson s. 106–107).

I RÅ 2004 ref. 46 I var det fråga om en kvinna som vid födelsen erhöll faderns efternamn K men därefter, innan hon fyllde 18 år, fick moderns efternamn R. Genom äktenskap förvärvade hon efternamnet P och efter äktenskapsskillnad återtog hon efternamnet R.

Kvinnan ville därefter, genom anmälan till Skatteverket, byta till namnet K, vilket hon nekades av Skatteverket men beviljades av länsrätt och kammarrätt. Regeringsrätten kom dock fram till att kvinnan inte kunde anses ha förvärvat efternamnet R enligt 1 §, vilket domstolen ansåg vara en förutsättning för byte enligt 5 § första eller andra stycket (eftersom hon efter äktenskapsskillnaden hade återtagit detta namn med stöd av 10 § andra stycket). Enligt Regeringsrätten kunde kvinnan därmed inte anses bära ett sådant efternamn som åsyftas i 5 § tredje stycket.

I RÅ 2004 ref. 46 II var frågan om en kvinna som med stöd av 5 § tredje stycket ville byta tillbaka till det efternamn som hon hade erhållit vid födelsen men som, medan hon var liten, hade bytts mot det namn som hennes mor hade haft som ogift. Namnet M som kvinnan erhöll när hon föddes var moderns genom giftermål förvärvade namn och när kvinnan ville byta tillbaka till detta efternamn var moderns make, som sålunda inte var far till kvinnan, avliden. Skatteverket avlog kvinnans ansökan om byte med motiveringen att samtycke inte kunde inhämtas från moderns make då denne var avliden. Länsrätten och kammarrätten medgav kvinnan rätt till namnbyte. Kammarrätten citerade i sin dom följande uttalanden av departementschefen i prop. 1981/82:156 s. 28 ff:

De regler om förvärv av efternamn vid födelsen som har förordats - - - innebär att det inte längre skall finnas några begränsningar i valet mellan de namn som föräldrarna då bär. Det gäller även om detta namn är ett giftasnamn. Och enligt de förordade reglerna skall det även vara möjligt för barn att vid födelsen förvärva ett efternamn som någon av föräldrarna senast har burit som ogift. I princip finns det knappast något bärande skäl till att ett barn därefter skulle ha mindre möjligheter att ta något av dessa namn. Ett barn bör alltså genom anmälan - - - kunna byta sitt efternamn till något annat namn som barnet hade kunnat förvärva redan vid födelsen. I fråga om giftasnamn som barnet inte har förvärvat vid denna tidpunkt utan senare vill byta till sig bör dock lämpligen [kammarrätten citerar här felaktigt "rimligen"] krävas att den som tidigare har varit gift med barnets förälder samtycker till namnbytet.

Kammarrätten, som till synes tog fasta på detta förarbetsuttalande, anförde i sin dom följande: "När A.E. föddes var hennes mor änka och A.E. erhöll då enligt 1963 års namnlag efternamnet M eftersom detta var hennes mors släktnamn. Detta efternamn byttes senare till E med stöd av 5 § andra stycket i nu gällande lag. När A.E. nu med stöd av 5 § tredje stycket [namnlagen] vill byta tillbaka till det efternamn som hon förvärvade vid födelsen och som modern

alltjämt bär uppställs enligt kammarrättens mening inget krav på sådant samtycke som regleras i första stycket andra meningen samma lagrum.” Regeringsrätten gjorde samma bedömning som kammarrätten och fastställde domen. Ett regeringsråd var skiljaktigt och ansåg att 5 § inte medgav byte utan samtycke.

De ganska besvärliga tillämpningsproblem som kan uppkomma vid anmälan om namnbyte enligt 5 § tredje stycket har genom Regeringsrättens här refererade avgöranden i viss mån blivit utredda. Full klarhet i vad som gäller i alla tänkbara situationer kan dock inte sägas råda.

I 6 § uppställs krav för att byte av efternamn enligt 5 § ska kunna ske i vissa fall för barn under 18 år. Om ett barn under 18 år bär en förälders efternamn som inte är barnets vårdnadshavare, krävs sålunda att föräldern har samtyckt till namnbytet eller att domstol funnit att namnbytet är förenligt med barnets bästa.

Härtill kan nämnas att det enligt 48 § som huvudregel krävs att barn över 12 år samtycker till namnbyte för att det ska kunna ske. Om barnet står under vårdnad av båda sina föräldrar måste de ansöka gemensamt om byte. Skulle vårdnadshavarna inte vara överens kan byte sålunda inte ske.

Om barnet bara har en vårdnadshavare är denne ensam behörig att ansöka om byte. 6 § tillförsäkrar dock den förälder som inte är vårdnadshavare men vars efternamn barnet bär en möjlighet att påverka namnfrågan. Om föräldern inte samtycker till namnbytet, eller är avliden, är den förälder som har vårdnaden hänvisad till att vända sig till (allmän) domstol och där göra gällande att namnbytet är förenligt med barnets bästa. Enligt 45 § ska domstolen inhämta ett yttrande från socialnämnden som, om det inte är olämpligt, ska söka klarlägga barnets inställning och redovisa denna för rätten. Om domstolen lämnar en förklaring om att namnbytet är förenligt med barnets bästa innebär inte det med automatik att namnet har förvärvats, utan en anmälan måste även i det fallet lämnas till Skatteverket.

I fråga om vad som är förenligt med barnets bästa uttalades i förarbetena till namnlagen att det är viktigt att ett namnbyte inte återverkar ofördelaktigt på relationerna mellan barnet och den förälder vars namn barnet bär och som inte är vårdnadshavare samt att dåvarande praxis i motsvarande fall torde kunna ge viss ledning i frågan (a. prop. s. 54). Åtskilliga tvister mellan föräldrar om namnbyte för deras barn har genom åren behandlats i tingsrätt och hovrätt, ett antal även i HD. I tidigare praxis gavs uttryck för en för-

hållandevis restriktiv inställning till namnbyte när den vars namn barnet bär, oftast fadern, vägrat samtycka till bytet, särskilt om utredningen visade att denna förälder hade intresse för och upprätthöll en närmare kontakt med barnet (se exempelvis NJA 1965 s. 259 I och II). En viss uppmjukning av denna restriktiva hållning kunde skönjas i praxis under 1970-talet samt under 1980-talets början, och utvecklingen i denna riktning fick än mer fart efter införandet av 1982 års namnlag. Hänsyn tas numera – särskilt efter lagändring år 1995, som i det följande redovisas under 45 och 48 §§ – dessutom i större utsträckning till barnets egna synpunkter och önskemål (se exempelvis NJA 1987 s. 496, NJA 1990 s. 565 och RH 2003:6).

7 § reglerar de fall då den som har adopterats vill byta ett efternamn som har förvärvats enligt 2 eller 3 § till ett annat efternamn som bärs av någon av adoptivföräldrarna eller som någon av dem senast har burit som ogift. I dessa fall får namnbyte ske på samma villkor som gäller enligt 5 och 6 §§. Dessa bestämmelser är även tillämpliga i fall då adoptivbarnet har behållit sitt namn från tiden före adoptionen och vill byta till ett efternamn som avses i 7 §.

Bestämmelsen ger uttryck för den princip som tidigare nämnts om att adoptivbarnet i rättsligt hänseende ska betraktas som barn till adoptivföräldrarna och inte till de biologiska föräldrarna. Om en make har adopterat den andre makens barn blir både 5 § och 7 § tillämpliga; 5 § i förhållande till den biologiska föräldern och 7 § i förhållande till adoptivföräldern.

Enligt 8 § *första stycket* kan barn under 18 år som för stadigvarande vård och fostran tagits emot i ett enskilt hem byta till fosterförälders efternamn. I praktiken är det frågan om barn som fosterhemsplacerats efter medgivande från socialnämnden enligt 6 kap. 6 § socialtjänstlagen (2001:453) och barn som fostras hos en särskilt förordnad vårdnadshavare. Begränsningen av bytesmöjligheten till att avse ett namn som någon av fosterföräldrarna bär – och inte ett namn som någon av fosterföräldrarna tidigare burit – motiveras av att namnbytet är tänkt att skapa namngemenskap med fosterföräldern, inte att knyta an till deras släktförhållanden. För att namnbyte ska få ske krävs samtycke från den eller de vilkas namn avses. Om någon av fosterföräldrarna bär ett namn från tidigare äktenskap krävs, till skillnad från 5 och 7 §§, inte samtycke från den tidigare maken. Vidare fordras för namnbyte att domstol funnit detta förenligt med barnets bästa. Domstolen prövning bör gälla inte bara fosterbarnsförhållandets var-

aktighet utan även lämpligheten av namnbytet över huvud taget (a. prop. s. 55). Sedan de angivna kraven uppfyllts sker namnbytet genom en anmälan till Skatteverket.

I 8 § *andra stycket* återfinns en regel som medger barnet att genom anmälan till Skatteverket återta det efternamn som barnet bar närmast före bytet till fosterföräldrarnas namn. Byte enligt denna bestämmelse får göras även av den som fyllt 18 år, vilket innebär att ett fosterbarn i vuxen ålder enkelt kan ta tillbaka det efternamn som de biologiska föräldrarna bar.

4.3.4 Byte till makes efternamn (9–10 §§)

9 § reglerar makars namnval vid äktenskapets ingående och föreskriver att de som ska ingå äktenskap kan välja antingen den enes efternamn som gemensamt efternamn eller behålla var och en sitt efternamn från tiden närmast före äktenskapet. Anmälan av valt efternamn ska ske till Skatteverket senast i samband med vigseln. Om den enes efternamn valts som gemensamt efternamn förvärvat den andre det i samband med vigseln. Någon regel om vilket namn makarna ska bära om de underlåter att göra någon anmälan finns inte. Om de blivande makarna inte kan enas i namnfrågan bör vigselförrättaren kunna utgå från att makarna tills vidare behåller sina namn från tiden före äktenskapet (LU 1981/82:41 s. 16).

Ett namn som ena maken har förvärvat genom ett tidigare äktenskap (så kallat giftasnamn) får inte – inte ens efter medgivande av den tidigare maken – antas som gemensamt efternamn.

För att ett namn ska kunna antas som gemensamt efternamn av dem som ingår äktenskap krävs medgivande av den vars namn avses. Detta formella krav har uppfattats som onödigt med hänsyn till att anmälan om namnbytet under alla förhållande måste göras av båda makarna (Höglund s. 83 f.)

10 § reglerar makes familjerättsliga namnförvärv efter vigseln. Utgångspunkten är att make ska kunna göra samma namnförvärv under äktenskapet som i samband med vigseln. Enligt *första stycket* kan make som har behållit sitt efternamn vid äktenskapets ingående, senare under äktenskapet, med den andre makens samtycke, byta till dennes efternamn genom anmälan till Skatteverket.

Den som har bytt efternamn enligt paragrafens första stycke eller enligt 9 § kan, enligt 10 § *andra stycket*, under eller efter äkten-

skapet, genom anmälan till Skatteverket, byta till det efternamn som han eller hon senast har burit som ogift.

Uttrycket ”efternamn som han eller hon senast burit som ogift” har givits en viss definition i förarbetena men begreppets innebörd kan som nämnts ändå inte sägas vara helt klar.

I RÅ 1989 ref. 113 I och II ansågs efternamn som antagits genom så kallat administrativt förvärv – vilket skett i tiden efter förvärv av makes efternamn – som det efternamn som senast burits som ogift. Byte till detta namn ansågs kunna ske med tillämpning av 10 § andra stycket. Regeringsrätten uttalade härvid att det administrativt förvärvade namnet utöver att ersätta det namn som bärs vid förvärvet även ska träda i stället för ett tidigare familjerättsligt förvärvat namn. ”Det nyförvärvade namnet kommer - - - att släcka ut även det namn sökanden haft som ogift”.

I 10 § tredje stycket uppställs vissa begränsningar i rätten att byta namn enligt första eller andra stycket. Byte till en makes efternamn får inte avse ett efternamn som den maken har förvärvat genom ett tidigare äktenskap eller ett efternamn som maken under äktenskapet har bytt till enligt andra stycket eller enligt 5 eller 7 §. Som ett uttryck för den strävan efter namnstabilitet som bär upp gällande lagstiftning, stadgas i styckets sista mening att en make som under äktenskapet har bytt efternamn därefter inte kan byta till den andra makens efternamn. Bestämmelsen tillkom under riksdagsbehandlingen av regeringens förslag och torde vara tillämplig oavsett om det tidigare bytet skett genom anmälan till Skatteverket eller efter en ansökan enligt exempelvis 11 § (LU 1981/82:41 s. 18 och Höglund s. 93–94).

En innebörd av de angivna begränsningarna är att makar har möjlighet att en gång få namngemenskap och att därefter om de så önskar, byta tillbaka till sina namn som ogifta. Ytterligare namnbyten kan makarna inte göra enbart genom anmälan, utan de får i så fall ansöka hos PRV om tillstånd (enligt 11–14 §§). Eftersom bestämmelserna i 10 § gäller också i fall då makarna tidigare har skilt sig, kan tillämpningen av bestämmelserna bli ganska komplicerad. En make som i ett nytt äktenskap har behållit ett tidigare genom äktenskap förvärvat namn och sedan återtagit sitt efternamn som ogift kan exempelvis inte därefter vare sig föra över det sistnämnda namnet till den andre maken eller själv byta till den andre makens namn. Om maken däremot före ingåendet av det senaste äktenskapet har återtagit sitt namn som ogift kan den andre maken byta till det sistnämnda namnet. Är fallet att båda makarna

har namn som de förvärvat i tidigare äktenskap kan de uppnå namngemenskap (genom anmälan enligt 10 §) endast om en av dem före ingåendet av det senaste äktenskapet har återtagit sitt namn som ogift.

4.3.5 Byte till andra efternamn (11–14 §§)

Under den angivna rubriken behandlar lagen vad som brukar kallas administrativa förvärv av efternamn, att skilja från de familjerättsliga förvärv som regleras i 1–10 eller 49 a §§. Administrativa namnförvärv sker efter ansökan hos och prövning av PRV.

Huvudregeln i 1963 års namnlag var att endast den som hade ett släktnamn som inte var tillräckligt särskiljande eller som eljest var mindre tjänligt fick anta annat efternamn, nybildat eller redan befintligt. De krav som sålunda uppställdes på namnet som skulle bytas bort syftade till att gynna intresset av namnstabilitet men även att främja en mera allmän övergång till särskiljande eller i övrigt lämpliga efternamn (a. prop. s. 83–84). Erfarenheter av 1963 års namnlag ansågs sedermera visa att det inte var vanligt att personer önskade byta till nybildade efternamn utan tungt vägande skäl. Mera vanligt var att man önskade byta till efternamn som redan fanns eller hade funnits i släkten. Eftersom risken för missbruk av möjligheterna till byte av nybildat efternamn bedömdes vara i det närmaste obefintliga, valde lagstiftaren att i 1982 års namnlag ta bort de angivna begränsningarna. I gällande namnlag finns det därför inte längre några villkor avseende det namn som sökanden vill byta bort. Däremot har, i namnstabilitetens intresse, krav bibehållits som syftar till att undvika upprepade administrativa namnbyten.

I 11 § anges att den som vill byta sitt efternamn till ett nybildat sådant eller till ett efternamn som inte kan förvärvas enligt 1–10 §§, kan ansöka om tillstånd till byte hos PRV. I fall då det inte går att förvärva ett efternamn genom anmälan till Skatteverket enligt de familjerättsliga reglerna ger alltså förevarande paragraf en möjlighet att likväl få ett namnbyte till stånd. Med nybildat efternamn förstås namn som inte tidigare använts som efternamn. Det kan vara fråga om helt nykonstruerade namn men också ord eller ordbildningar som redan finns men som inte tidigare har använts som efternamn (a. prop. s. 58).

Namnlagsutredningen fann det inte nödvändigt att införa någon spärr mot upprepade administrativa namnbyten. Regeringen ansåg emellertid att en sådan spärr behövdes för att stävja eventuellt missbruk av namnbyten av dem som önskar undandra sig sina förpliktelser gentemot enskilda eller samhället eller som ägnar sig åt brottsliga förfaranden (a. prop. s. 39). I 11 § första stycket infördes därför bestämmelsen att den som en gång har bytt efternamn i administrativ ordning på nytt får byta efternamn på detta sätt endast om det finns särskilda skäl. Som ett sådant särskilt skäl angavs att det nybildade efternamnet av allmänheten har kommit att förknippas med något klandervärt, exempelvis grov brottslighet. Släktingar till en känd brottsling som bär samma namn borde också kunna byta namn på detta sätt, även om namnet har förvärvats genom ett tidigare byte i administrativ ordning (a. prop. s. 58).

Om ansökningen avser namnbyte för barn under 18 år kan, enligt 11 § andra stycket, PRV uppställa som villkor för namnbytet att domstol funnit bytet förenligt med barnets bästa. Utan denna bestämmelse hade bestämmelserna i 6 § och 8 § om samtycke från den vars namn barnet bär, alternativt domstols tillstånd, alltför lätt kunnat kringgås. Vid denna typ av namnbyte är domstolsprövning emellertid inte obligatorisk såsom är fallet enligt 6 § och 8 § vid namnbyte efter anmälan. Det ankommer på PRV att i varje särskilt fall avgöra om en domstolsprövning är påkallad för att tillvarata barnets bästa. Ett alternativ härtill kan vara att höra socialnämnden (a. prop. s. 96). Bestämmelsen i 48 § är tillämplig även vid denna typ av namnbyte, vilket medför att samtycke till namnbytet normalt krävs av barn som är över 12 år. Även om barnets samtycke inte krävs ska vid bedömningen av vad som är förenligt med barnets bästa, hänsyn tas till barnets vilja under beaktande av barnets ålder och mognad.

Enligt 11 § tredje stycket jämföras ändring av efternamns stavning med byte av efternamn. Med hänvisning till att stavningsändringar kan vara av mycket enkel beskaffenhet – såsom när Andersson ändras till Anderson – föreslog Namnlagsutredningen att det i sådana fall skulle vara tillräckligt med anmälan till Skatteverket. Regeringen befarade emellertid att en sådan ordning skulle medföra gränsdragningsproblem (a. prop. s. 40, 87–88 och 96) och fick i det fallet medhåll av riksdagen. Varje stavningsändring kräver alltså tillstånd av PRV, med åtföljande kostnader för sökanden.

I 12 § finns intagna de krav som från språkliga och därmed jämförliga hänseenden ska ställas på ett namn för att det ska kunna godkännas som nybildat efternamn.

Enligt *punkten 1* får inte godkännas namn som till bildning, uttal eller stavning har en sådan språklig form att det inte är lämpligt som efternamn här i landet. I förhållande till vad som gällde enligt 1963 års lag – där det i fråga om nybildade efternamn krävdes att namnen till bildning, uttal och stavning stämde överens med inhemskt språkbruk – innebar denna reglering en viss uppmjukning. Som motiv angavs hänsynen till dels svenska medborgare som arbetar utomlands i internationell tjänst och som vill ha ett internationellt mer gångbart namn, dels invandrare i Sverige som vill göra sitt namn lättare att uttala utan att för den skull helt anpassa namnet till svenskt språkbruk. Det ansågs även vara av värde att lagtexten ger utrymme för en utveckling mot större internationalisering av namnskicket inom ramen för vad som kan vara godtagbart för svenska förhållanden (a. prop. s. 59).

I RÅ 1997 ref. 75 I var fråga om en person som sökt tillstånd till byte av sitt efternamn till det nybildade efternamnet Beachman. Ett byte skulle enligt ansökan underlätta en planerad bosättning i USA. PRV avslog i ett inledande ärende ansökan, men sedan målet efter överklagande återförvisats av Patentbesvärsträtten (PBR) biföll PRV ansökningen trots invändning. Sedan invändaren överklagat beslutet framhöll PBR, vars dom Regeringsrätten fastställde, att utländska namn i århundraden införlivats i det svenska namnförrådet genom att deras bärare har flyttat in till Sverige, och att den stora ökningen av utländska namn i bruk i Sverige hade kommit genom de senaste decenniernas invandring. Eftersom okynnesbyten av namn alltjämt inte behövde befaras i någon större utsträckning och det i de flesta namnmål framstår som viktigt för sökanden att hans önskan om ett visst byte villfars, ansåg PBR att namnbyte bör hindras bara om allmänna eller enskilda intressen skadas av bytet. PBR fann inte hinder av dessa slag föreligga och godkände namnet Beachman. – Samtidigt beviljades i RÅ 1997 ref. 75 II en sökande byte till det år 1707 utdöda namnet Mortaigne.

Enligt *punkten 2* får namn som är i bruk som förnamn godkännas endast om det finns särskilda skäl att namnet ändå ska få bäras som ett nybildat efternamn. Denna punkt har i sak överförts oförändrad från 1963 års lag, i vars förarbeten det särskilt underströks att godkännande får ske endast i undantagsfall (prop. 1963:37 s. 87).

Punkten 3 infördes genom 1982 års lag och förbjuder godkännande av dubbelnamn som nybildat efternamn. Med dubbelnamn avses i allmänhet två namn som var för sig kan utgöra efternamn och som i regel är förenade med varandra genom bindestreck. Namnlagsutredningen diskuterade tämligen ingående de olägenheter och svårigheter som kan tänkas uppstå vid bruk av dubbelnamn och kom fram till att möjligheten att anta nya dubbelnamn inte borde öppnas (SOU 1979:25 s. 84). Regering och riksdag gick på samma linje. Även om bestämmelsen var ny 1982, upphörde möjligheten att byta till dubbelnamn i stort sett redan genom 1963 års lag trots att något uttryckligt förbud alltså inte skrevs in i lagen. Den som har förvärvat ett dubbelnamn före 1982 års lag har naturligtvis rätt att bära detta namn oberoende av det explicita förbud som nu råder (LU 1981/82:41, s. 27).

Enligt *punkten 4* får som efternamn inte godkännas namn som kan uppfattas som benämning på järnvägsstationer, postkontor eller liknande och därför kan medföra olägenhet eller i övrigt vilseleda allmänheten.

I RÅ 1986 ref. 129 ansåg PRV att namnet Deverner med hänsyn till dess uttal och därmed adelsnamnskaraktär kunde vilseleda allmänheten på sätt anges i lagrummet. Regeringsrätten var emellertid av annan uppfattning och godkände namnbytet.

Punkten 5 förbjuder godkännande av namn som kan väcka anstöt. Begreppet anstöt ska ses ur allmän synvinkel eftersom förbudet avser att tillgodose ett allmänt intresse av att förhindra olämpliga namnbyten. Det ska röra sig om någon påtaglig egenskap hos namnet som ska vara anstötlig, exempelvis att namnet ger associationer till obscena ord eller svordomar (SOU 1960:5 s. 161).

Punkten 6 förbjuder godkännande av efternamn som kan antas leda till obehag för den som bär det. Det är alltså här hänsyn till sökandens egen person som ska tas i beaktande. Namnet får inte vara sådant att det väcker löje eller medför olämpliga associationer. Vid bedömningen ska hänsyn tas inte bara till sökanden utan även till den som i framtiden kan komma att bära namnet.

I RÅ 1990 ref. 107 godkände Regeringsrätten, i motsats till PRV och PBR, efternamnet Solstråhle. Som motivering till att namnet inte kunde antas leda till obehag för bäraren anförde Regeringsrätten följande:

Uppenbarligen kan ett namn, som allmänt sett är acceptabelt, för en viss bärare leda till obehag på grund av en speciell situation eller speciella förhållanden i övrigt som är knutna just till bäraren. Den nu

ifrågavarande bestämmelsen [12 § 6] kan emellertid inte anses i första hand ta sikte på sådana fall. Vad som åsyftas med bestämmelsen får i stället anses främst vara sådana fall där ett visst namn är av sådan beskaffenhet att det generellt kan utmana löjet eller på annat sätt kan leda till obehag för bäraren. Betydelse måste också tillmätas hur ett namn, som motsvarar ett ord i språket, stavas. En avvikelse från vedertagen stavning kan sålunda i viss mån leda tanken från ordet som sådant och i stället understryka dess egenskaper som namn.

13 § första stycket innehåller en uppräkningslista i form av en hinderskatalog över fall då efternamn på grund av risken för förväxling med andra namn och kännetecken inte får godkännas. För avslag på en ansökan räcker det inte att det finns en viss förväxlingsrisk utan det krävs att namnet "lätt" kan förväxlas. Förväxlingsrisken är naturligtvis uppenbar om namnen är helt identiska. I andra fall blir en rent språklig bedömning av likhet och förväxlingsrisk ett centralt moment. Avgörande är dock om förväxling i det praktiska livet kan befaras. Härtill ska om möjligt ske en bedömning av hur stor den faktiska risken för förväxling är. En sådan konkret bedömning torde ha störst betydelse i högre instanser där en klagande mot det sökta namnet ställer ett bestämt efternamn, med vilket det sökta efternamnet påstås vara lätt förväxlingsbart.

Enligt lagrummets första punkt får inte som efternamn godkännas namn som lätt kan förväxlas med ett efternamn som någon annan enligt lag bär eller har rätt att bära. Var och en som bär ett lagligt förvärvat efternamn kan därmed sägas åtnjuta ett administrativt namnskydd. Skyddet gäller också namn som en person inte bär men har rätt att förvärva enligt namnlagens familjerättsliga förväxlingsregler, exempelvis 5 eller 10 §, dvs. även latent namnrätter skyddas.

I RÅ 1986 not 91 godtogs inte efternamnet Armis eftersom det ansågs lätt kunna förväxlas med det redan befintliga efternamnet Armi. I RÅ 2003 ref. 97 I och II ansågs de sökta efternamnen Berneckow och Hemilton lätt kunna förväxlas med de redan förekommande namnen Barnekow och Hamilton och godkändes därför inte. Regeringsrätten tog i fallet I, utöver den rent språkliga likheten, även fasta på att det förekommande namnet Barnekow var ett i Sverige välkänt men för svenskt språkbruk ovanligt efternamn av tyskt ursprung. Den konkreta risken för att ett sådant namn förväxlas med ett annat namn av samma konstruktion ansågs vara större än om det hade varit fråga om ett namn där de olika leden är typiskt svenska ord. I fallet II anförde Regeringsrätten att även

andra omständigheter än de rent språkliga bör kunna beaktas vid en prövning av frågan om förväxlingsrisk och konstaterade att namnet Hamilton tillhör kategorin allmänt kända existerande efternamn. Med hänsyn härtill ansåg Regeringsrätten att den konkreta risken för att det sökta namnet Hemilton – inte minst visuellt – kunde förväxlas med Hamilton var så uppenbar att namnet var att anse som lätt förväxlingsbart.

Enligt *andra punkten* får efternamn inte godkännas om det lätt kan förväxlas med ett allmänt känt efternamn som har burits av en utdöd släkt. För att namnet ska vara skyddat enligt bestämmelsen, krävs att det har varit av viss betydelse i den svenska politiska eller kulturella historien eller på annat sätt blivit känt och att det därför framstår som olämpligt att någon utan släktanknytning till namnet tillåts förvärva det. Enligt motiven till den ursprungliga bestämmelsen i 1963 års lag är det inte fråga om ett skydd i vanlig mening för det utdöda namnet, utan bestämmelsen tar mer sikte på ett samhällsintresse i kulturellt avseende än på namnrätten (SOU 1960:5 s. 167).

I RÅ 1996 ref. 29 ansåg Regeringsrätten att efternamnet Leijoncrona, som burits av en utdöd släkt, var att anse som allmänt känt med hänsyn till att de två mest kända bärarna av namnet fanns upptagna i flera moderna uppslagsverk. – PBR tillät genom dom den 18 oktober 2005 byte till namnet Stiernkors, som burits av en svensk-finsk adelssläkt, till vilken hört bland andra en biskop i Åbo och en fältöverste. Deras levnadsöden fanns beskrivna i äldre uppslagsverk men inte i Nationalencyklopedin som kom ut på 1990-talet. Till skillnad mot PRV fann PBR att namnet inte kunde anses vara allmänt känt.

I *tredje punkten* upptas ett förbud mot att godkänna namn som lätt kan förväxlas med allmänt känt utländskt efternamn. Härmed avses såväl efternamn som fortfarande är i bruk och namn som burits av en utdöd släkt.

Enligt *fjärde punkten* får som efternamn inte godkännas namn som lätt kan förväxlas med annans konstnärsnamn eller ett likartat namn som är allmänt känt. Med likartade namn avses exempelvis pseudonymer, signaturer och artistnamn som journalister, författare, idrottsmän och andra använder sig av eller gjort sig kända under i riket som helhet. I motsats till vad som gäller för redan existerande efternamn finns inte någon skyldighet för PRV att *ex officio* undersöka förväxlingsrisken. Bestämmelsen har därmed sin

främsta betydelse som grund för talan om förlust av efternamn enligt 18 §.

I *femte punkten* stadgas förbud mot att som efternamn godkänna namn som lätt kan förväxlas med en beteckning för en stiftelse, en ideell förening eller någon liknande sammanslutning. En ”liknande sammanslutning” kan enligt motiven utgöras av ett sällskap, en orden eller en klubb. På samma sätt som föregående punkt har denna bestämmelse sin främsta betydelse som underlag för talan enligt 18 §.

Sjätte punkten hindrar att som efternamn godkänns namn som lätt kan förväxlas med någon annans här i riket skyddade firma eller varumärke eller annat kännetecken som har inarbetats för någon annan i en näringsverksamhet här i riket. Bestämmelsen kan härigenom sägas komplettera det skydd som finns i firma- och varumärkeslagstiftningen.

Enligt *sjunde punkten*, som i sak var ny i 1982 års lag, får som efternamn inte godkännas namn som lätt kan förväxlas med en titel på någon annans skyddade litterära eller konstnärliga verk, om titeln är egenartad, eller med ett särskilt skapat namn som förekommer i sådant verk och vars utnyttjande skulle innebära en kränkning av någon annans upphovsrätt till verket. För att en titel på ett verk ska vara skyddad enligt bestämmelsen krävs att den är egenartad och härigenom har en sådan särprägel att den uppfattas som benämning på ett visst verk. Skyddet för särskilt skapade namn i litterära eller konstnärliga verk förutsätter att namnet har en sådan originalitet att det i sig är upphovsrättsligt skyddat (prop. 1981/82:156 s. 60).

I 13 § *andra stycket* återfinns bestämmelser om så kallade anslutningsförvärv, som innebär att föräldrar, syskon och syskonbarn till den som efter ansökan förvärvat ett nybildat efternamn, med förvärvarens samtycke har rätt att också erhålla det namnet. Ansökan härom ska göras hos PRV.

I 14 § *första stycket*, finns ett praktiskt viktigt undantag från de i 12 och 13 §§ upptagna hindren för byte av efternamn. I lagrummet anges nämligen att byte får ske till ett efternamn som är bildat av faders eller moders förnamn med tillägg av ändelsen son eller dotter (så kallade patronymikon och metronymikon). Detsamma gäller efternamn som sökanden burit tidigare utan att ha förlorat namnet enligt de särskilda bestämmelserna om förlust av efternamn i 16–19 §§. I båda fallen fordras dock att särskilda skäl för namnbytet föreligger. Utformningen av lagrummet kom till under riks-

dagsbehandlingen av regeringens proposition, i vilken hade förordats mer begränsade möjligheter att byta till efternamn bildade på föräldrars förnamn (LU 1981/82:41 s. 27 ff.)

Enligt 14 § *andra stycket* kan byte till ett efternamn också i andra fall ske utan hinder av 12 eller 13 §, förutsatt att synnerliga skäl är för handen. Bestämmelsen hade sin motsvarighet i 1963 års lag, i anslutning till vilken departementschefen angav vissa exempel till ledning för bedömningen av vad som kan utgöra synnerliga skäl. Sådana skäl kunde vara att namnet tidigare har funnits i sökandens släkt, att en person under lång tid *de facto* burit ett visst namn eller att det är fråga om ett konstnärsnamn eller liknande namn som sökanden blivit känd under (prop. 1963:37 s. 99). När det gäller efternamn som tidigare burits i släkten har i praxis, under lång tid, uppställts krav på att efternamnet ska ha burits i sökandens släkt i rätt uppstigande led de senaste 75–80 åren och att det har burits i åtminstone två generationer. PBR har under senare år utsträckt den tidsperiod inom vilken namnet senast ska ha burits till 100 år ”eller inom den fjärde generationen från sökanden räknat” (se bland annat PBR:s dom den 13 april 2006 i mål nr 04-310 och dom den 9 februari 2010 i mål nr 07-192). Om dessa krav inte är uppfyllda godkänns ett efternamn som tidigare burits i släkten endast om alla som bär namnet eller har en latent rätt till det och som fyllt 18 år samtycker till namnändringen; i praktiken kan det därför i det fallet bara bli frågan om byte till namn som bärs av ett fåtal personer. Synnerliga skäl för byte av efternamn har också ansetts föreligga när barn med dubbelt medborgarskap har velat få samma efternamn registrerat i de båda medborgarstaterna, liksom undantagsvis även då en utlänning önskat byta till ett mer svenskklingande namn. Allmänt sett kan möjligheten till namnbyte enligt 14 § *andra stycket* sägas ha fått ett vidare tillämpningsområde än vad som förutsattes när namnlagen infördes (Höglund, s. 130).

4.3.6 Ändring av efternamns genusform (15 §)

I 15 § stadgas att ändring av ett utländskt efternamns genusform inte är att anse som byte till ett annat efternamn. Ändringen görs genom en enkel anmälan till Skatteverket. Bestämmelsen har tillkommit av hänsyn till den tradition som finns i exempelvis grekiskan och vissa slaviska språk att ändelsen på efternamnet varierar beroende på om bäraren är man eller kvinna.

4.3.7 Förlust av efternamn (16–19 §§)

Rätten att bära ett efternamn kan gå förlorad i de fall som anges i 16–19 §§, som avser andra situationer än den automatiska förlust av efternamn som blir följd av ett byte från ett namn till ett annat.

Om det fastställs att en man inte är far till ett barn, som på grund av det förmodade faderskapet har förvärvat mannens efternamn eller ett efternamn som mannen burit, förlorar barnet enligt 16 § första stycket det efternamnet. Barnet förvärvar i stället det efternamn som modern bar vid tiden för födelsen, och barnet anses då ha förvärvat detta efternamn enligt 1 §. En given förutsättning för bestämmelsens tillämpning är att modern och den förmodade fadern hade olika efternamn vid barnets födelse. Vad som sker om barnet har förvärvat ett efternamn enligt 1 § andra stycket, dvs. på grund av att ett äldre syskon bar namnet vid barnets födelse, har inte berörts av lagstiftaren. Eftersom också ett sådant namnförvärv grundas på antagandet om visst faderskap, har det antagits att namnet även i det fallet förloras om faderskapet hävs (Ericsson s. 159 och Höglund s. 134).

Även om situationen är den som anges i paragrafens första stycke får enligt 16 § andra stycket domstol tillåta att barnet behåller sitt efternamn, om det finns synnerliga skäl härför. Skulle frågan angående faderskapet prövas av domstol avgörs namnfrågan i samband med domen. I annat fall prövas frågan efter särskild ansökan, som ska ha kommit in till domstolen inom en månad efter fastställelsen av faderskapet. Som exempel på vad som kan vara synnerliga skäl anges i motiven hänsyn till yrkesutövning och familjeförhållanden (prop. 1963:37 s. 109–110) samt den risk för identitets-kris hos barnet som kan uppstå vid namnförlust (prop. 1981/82:156 s. 63).

I NJA 1987 s. 634 fann HD synnerliga skäl föreligga med hänsyn till barnets starka bindning till mannen, vars efternamn barnet bar, och till vikten av namngemenskap med barnets syster. Som ytterligare skäl angavs att barnets moder efter giftermål hade förvärvat det efternamn som barnet önskade behålla.

I 17 § stadgas att om någon genom anmälan till Skatteverket har förvärvat ett efternamn som han eller hon inte har rätt till (och det inte är fråga om fall som avses i 16 §) ska domstol på talan av den vars namn sålunda har förvärvats besluta att namnet förloras, såvida inte synnerliga skäl talar för att namnet får behållas. Den som har förlorat sitt namn på detta sätt återfår det efternamn som han eller

hon hade före anmälningen. Synnerliga skäl för att få behålla namnet kan utgöras av att namnet burits under lång tid eller att det varit fråga om ett mindre allvarligt fel under handläggningen i Skatteverket (Höglund s. 140).

18 § innebär att ett efternamn i vissa fall kan förloras även om namnet efter ansökan har godkänts av PRV. Så är fallet om någon bytt till ett efternamn som han eller hon inte tidigare har burit och det visar sig uppstå olägenhet för någon annan till följd av sådan förväxlingsrisk som anges i 13 § första stycket. På talan av den som drabbats av olägenheten ska domstol då besluta att namnet ska förloras, såvida inte synnerliga skäl talar häremot. Den som på detta sätt förlorar sitt namn återfår det efternamn han eller hon hade före ansökningsen. Bestämmande för domstolens prövning enligt 18 § är inte riktigheten av PRV:s beslut utan den olägenhet som har uppstått till följd av namnförvärvet. Även rent ideella intressen torde kunna beaktas vid prövningen, såsom att någon lider obehag av att inte längre vara helt ensam bärare av ett namn och till följd härav ofta sätts i relation med någon som har erhållit ett likalydande namn (SOU 1960:5 s. 204).

Talan om att någon ska förlora sitt namn enligt 18 § ska föras inom fem år från det att PRV:s beslut med anledning av en ansökan har vunnit laga kraft (47 § andra stycket). Någon motsvarande preskriptionstid finns inte för talan om förlust av namn enligt 16 och 17 §§.

I 19 § finns bestämmelser om vilka konsekvenser en förlust av efternamn enligt 16–18 §§ kan få för dem som har förvärvat sina namn genom så kallade anslutningsförvärv. I paragrafens *första stycke* stadgas att om någon förlorar sitt efternamn enligt 16–18 §§ ska domstolen på talan härom besluta att också den, som genom den förstnämnda personen har förvärvat eller i övrigt har rätt att bära personens namn, förlorar namnet eller rätten att bära det, om inte synnerliga skäl talar mot detta. Detsamma gäller om någon som borde ha förlorat sitt efternamn enligt 16–18 §§ har avlidit.

De personer som enligt bestämmelsen riskerar att förlora sina efternamn är i första hand make, barn, adoptivbarn eller fosterbarn, dvs. personer som har förvärvat namnet enligt de familjerättsliga förvärvsreglerna i 1–10 §§. Med uttrycket ”i övrigt har rätt att bära namnet” åsyftas de som enligt reglerna om mellannamn har rätt att använda namnet som mellannamn. Förlust av efternamnet sker inte per automatik utan talan måste föras mot var och en av dem som bär namnet. Talan mot anhöriga kan inte få framgång om huvud-

personen, dvs. den som ursprungligen förvärvade namnet, fått behålla namnet på grund av att synnerliga skäl ansetts föreligga för hans eller hennes vidkommande. Har däremot huvudpersonen förlorat namnet ska som grundregel även de anhöriga förlora namnet, men som framgår av lagtexten kan de få behålla namnet om synnerliga skäl skulle tala för detta.

Om någon förlorar sitt namn enligt 19 § första stycket återstår frågan vad han eller hon herefter ska heta. Något automatiskt återfående av ett tidigare namn såsom enligt 17 eller 18 § blir det i detta fall inte fråga om. I stället ska domstolen, enligt 19 § *andra stycket*, med tillämpning av 1–10 §§ fastställa vilket namn som ska ersätta det som förlorats. Domstolen får försöka ta reda på vilket namn som skulle ha anmälts i stället för det förlorade, om frågan hade varit aktuell när det förlorade namnet förvärvades. Det innebär att de berörda personernas egna önskemål blir av grundläggande betydelse (a. prop. s. 65, 89 och 97).

4.3.8 Särskilt skydd för egenartade efternamn (20–23 §§)

Alla efternamn har ett "administrativt" skydd genom förbudet i 13 § att godkänna efternamn som lätt kan förväxlas med annans efternamn. Bestämmelserna i 20–23 §§ ger i tillägg egenartade efternamn ett materiellt skydd. Vad som avses med att ett efternamn är egenartat förklaras i 20 § *tredje stycket*: "Ett efternamn skall anses som egenartat, om det är ägnat att utmärka tillhörigheten till en viss släkt". Det fordras alltså inte att namnet är originellt eller säreget, utan vad som krävs är endast att det har förmåga att verka individualiserande. Exempelvis kan även ett sonnamn uppfylla kriteriet att vara egenartat, om det har tillräckligt få bärare.

I 20 § *första och andra styckena* regleras ensamrätten till egenartade efternamn. I paragrafens första stycke stadgas att om någon har förvärvat ett egenartat efternamn, får ett namn som lätt kan förväxlas med detta användas av någon annan endast om han eller hon enligt namnlagen kan åberopa rätt till namnet eller om han eller hon eller släkten av ålder eller annars enligt ortens sed har burit det som tillnamn. Bestämmelsen anger sålunda i vilka fall någon annan har rätt att använda namnet. I alla andra fall ger bestämmelsen ett skydd mot att någon annan använder ett namn som är identiskt med eller i övrigt så likt det egenartade efternamnet att det lätt kan förväxlas med detta. Bedömningen av för-

växlingsrisken ska göras utifrån samma kriterier som i 13 §. Skyddet har knutits till användandet och inte till bärandet av namnet. Härigenom har man i lagtexten velat tydliggöra att namnet inte får användas ens vid enstaka tillfällen, t.ex. som författarpseudonym (a. prop. s. 65).

Enligt 20 § *andra stycket* får ingen obehörigen, till nackdel för den som har förvärvat ett egenartat efternamn, i näringsverksamhet använda en firma, ett varumärke eller ett annat kännetecken som lätt kan förväxlas med namnet. Med firma likställs beteckningen för stiftelse, ideell förening eller därmed jämförlig sammanslutning. Bestämmelsen ger sålunda ett skydd mot att näringsidkare utan samtycke använder sig av firma, varumärke eller annat kännetecken som lätt kan förväxlas med det egenartade efternamnet. På samma sätt som i första stycket avser skyddet det faktiska användandet av namnet. Huruvida kännetecknet bort registreras prövas inte enligt namnlagen utan enligt varumärkes- eller firmalagen. För att ett användande av namnet ska kunna förbjudas måste det kunna påvisas att förväxlingsrisken är till nackdel för den som innehar namnet.

I NJA 1973 s. 717 förde innehavare av efternamnet Wänerskog talan mot dåvarande skogsägarföreningen Wänerskog med yrkande om skadestånd och om förbud för föreningen att använda firman Wänerskog. Underinstanserna lämnade talan utan bifall. HD fann att Wänerskog var ett i hög grad egenartat efternamn och ansåg att det fick anses ha inneburit förfång [nackdel enligt 1982 års namnlag] för de personer som förvärvat efternamnet att föreningen använt ordet Wänerskog såsom kännetecken i sin näringsverksamhet. Föreningen förbjöds därför att använda namnet och ådömdes dessutom skadestånd.

NJA 1985 s. 563 gällde frågan om användandet av ordet Gullmarstrand som benämning på en turistanläggning kunde innebära nackdel i namnlagens mening för innehavaren av efternamnet Gullmarstrand. HD jämförde med 1973 års rättsfall och anförde:

Gullmarstrand, som framstår som en tämligen naturlig ordbildning och som redan tidigare kommit till användning i trakten, får anses ha en klarare och mer preciserad geografisk anknytning än beteckningen Wänerskog, som avsåg att ange skogsägarföreningens anknytning till trakterna runt sjön Vänern. Med hänsyn härtill kan efternamnet Gullmarstrand inte anses lika särpräglad som namnet Wänerskog. - - - [D]en som antar ett efternamn, där hela eller större delen av namnet leder sitt ursprung från en geografisk benämning såsom i detta fallet Gullmaren, får räkna med viss förväxling med allehanda likartade eller snarlika sammansättningar med samma anknytning.

Efter ett resonemang kring turistanläggningens omfattning och art kom HD till slutsatsen att det knappast kunde antas att namnhavarens person i detta fall sattes i sådant samband med rörelsen att han därav led något beaktansvärt psykiskt obehag. Domstolen fann det därmed inte visat att bolagets användande av Gullmarstrand som benämning på sin verksamhet innebar någon nackdel för namnbäraren i namnlagens mening.

I NJA 1992 s. 491 bedömdes efternamnet Ell visserligen vara egenartat, men det ansågs på grund av namnets enkla ordbildningstyp – den ljudenliga utskriften av bokstaven L – ändå inte kunna åtnjuta skydd enligt 20 §.

I 21 § återfinns ett så kallat passivitetsskydd för allmänt kända konstnärsnamn och liknande namn samt för inarbetade kännetecken. Om någon annan har en äldre rätt till ett egenartat efternamn med vilket det allmänt kända eller inarbetade namnet lätt kan förväxlas, måste den som har det egenartade efternamnet inskrida mot användandet inom rimlig tid. Annars får konstnärsnamnet eller kännetecknet användas utan hinder av vad som föreskrivs i 20 §. Vidare anges att domstol efter vad som är skäligt kan föreskriva att konstnärsnamnet eller kännetecknet får användas endast på ett särskilt sätt.

Bestämmelserna i 21 § ansluter nära till reglerna i varumärkeslagen (2010:1877) om skydd för inarbetade kännetecken. Frågan när enligt namnlagen ett kännetecken ska anses inarbetat torde få bedömas utifrån de regler som finns i varumärkes- och fimalagarna (Höglund s. 156). Detsamma torde gälla tolkningen av begreppet ”rimlig tid”, varvid hänsyn kan böra tas till bland annat vilka möjligheter den som innehar namnet har haft att upptäcka intrånget.

Enligt 22 § får talan om fastställelse huruvida en rätt till ett egenartat efternamn består eller ej eller huruvida ett förfarande utgör intrång i en sådan rätt eller ej prövas av domstol, när det råder ovisshet om förhållandet och ovissheten är till nackdel för den som väckt talan. Bestämmelsen omfattar både positiv och negativ fastställsetalan. Vid positiv fastställsetalan kan käranden få fastställt om och i vilken utsträckning han eller hon är skyddad mot efternamn eller annat kännetecken som annan använder eller tänker använda. En negativ fastställsetalan går ut på att få fastställt att annan inte har rätt till ett visst efternamn eller att den andres namnrätt inte utgör hinder för käranden att använda liknande namn eller kännetecken. För exempelvis den som använder en

författarpseudonym kan det vara av värde att få fastslaget att han eller hon kan fortsätta att göra detta utan hinder av någon annans rätt till ett egenartat efternamn (Höglund s. 159).

I 23 § föreskrivs att den som gör intrång i annans rätt till egenartat efternamn är skadeståndsskyldig, om han eller hon har insett eller borde ha insett att förfarandet var till nackdel för rättighetshavaren. Skadeståndstalan kan föras utan att förbudstalan samtidigt förs. Motivet härför är att rättighetshavaren kan tänkas tolerera att någon annan fortsätter att bruka namnet så länge det sker inom vissa gränser men vilja få ersättning för den skada som uppstår när dessa gränser överskrids. Ersättning kan utgå för både ekonomisk och ideell skada.

I NJA 1994 s. 461 fastslog HD att ett bokförlag kan ådra sig skadeståndsskyldighet enligt 23 § för intrång i rätt till egenartat efternamn som skett genom användning av författarpseudonym.

4.3.9 Föräldraskap enligt 1 kap. 9 § föräldrabelagen (23 a §)

23 a § likställer i vissa avseenden (tillämpningen av 1 § fjärde stycket och 16 § som avser de namnrättsliga konsekvenserna av att faderskap fastställs respektive inte fastställs) barn, som har kommit till genom assisterad befruktning i äktenskap, i registrerade partnerskap eller i samboförhållanden mellan två kvinnor, med andra barn.

4.4 Mellannamn (24–29 §§)

Bestämmelserna om mellannamn finns i 24–29 §§. Begreppet mellannamn motsvarar vad som i 1963 års namnlag kallades tilläggsnamn, vilka kunde bäras endast av hustru och adoptivbarn. Genom 1982 års lag fick även mannen i äktenskapet och andra barn än adoptivbarn rätt att bära mellannamn. Ett mellannamn består av ett efternamn som man tidigare har burit eller som tillkommer någon annan. Till skillnad från efternamn är mellannamn personliga och kan inte föras vidare till barn eller make. Ordningen med mellannamn, som i flera avseenden visat sig vara svårförståelig för allmänheten, är avsedd att göra det möjligt för en make att synliggöra både sin nuvarande och tidigare familjanknytning och för ett barn att visa samhörighet med den av föräldrarna vars efternamn barnet inte bär. Någon möjlighet för makar att korsvis bära varandras

efternamn som mellannamn ger lagen inte. Mellannamnet bärs utan bindestreck, närmast framför efternamnet (29 §).

Enligt 24 § *första stycket* får en make som har förvärvat den andra makens efternamn bära ett tidigare efternamn som mellannamn. Med ett tidigare efternamn avses inte bara ett namn som maken burit som ogift utan även efternamn som har förvärvats på grund av ett tidigare äktenskap. Något särskilt samtycke från den tidigare maken krävs inte om namnet en gång har förvärvats på grund av äktenskap. Om det nya äktenskapet skulle upplösas får det tidigare efternamnet fortfarande bäras som mellannamn. Det finns heller inget som hindrar en fränskild make från att *börja* använda det tidigare efternamnet som mellannamn (a. prop. s. 35 och 67).

I 24 § *andra stycket* regleras den numera vanliga situationen att vardera maken har behållit sitt efternamn. Om makarna har olika efternamn får en av dem, med den andres samtycke, bära den andres efternamn som mellannamn, utom i det fallet att namnet har förvärvats på grund av ett tidigare äktenskap. Det ankommer på makarna själva att bestämma vem av dem som ska ta den andres namn som mellannamn. Som framgått är det bara en av makarna som får bära den andres efternamn som mellannamn. Vid namnlagens tillkomst ansågs att det inte lämpligt att vardera maken skulle kunna ta den andres namn som mellannamn så att makarna härigenom skulle få två olika namnkombinationer (a. prop. s. 35). Möjligheten att makarna skulle kunna tillåtas att bära samma namnkombination synes i det sammanhanget inte ha diskuterats. Frågan aktualiserades emellertid sedermera på visst sätt i ett avgörande av Regeringsrätten.

I RÅ 1987 ref. 117 hade båda makarna behållit sina efternamn, varefter mannen med hustruns samtycke tagit hustruns namn som mellannamn. Hustrun anmälde härefter att hon med mannens samtycke ville byta sitt efternamn till mannens efternamn samt att hon ville bära sitt tidigare efternamn som mellannamn. Underinstanserna avslog begäran, kammarrätten med hänvisning till att namnlagens syfte inte är att skapa nya familjenamn av dubbelnamnstyp. Regeringsrätten fann emellertid att lagliga förutsättningar för det begärda namnbytet förelåg och återförvisade ärendet.

Av andra stycket framgår vidare att rätten att *börja* bära den andra makens efternamn som mellannamn gäller även efter att äktenskapet upplösts, under förutsättning att samtycke lämnas. Är maken död får efternamnet *börja* bäras som mellannamn utan samtycke.

I båda fallen är syftet att en make ska kunna visa samhörighet med barn i tidigare äktenskap som har den tidigare makens efternamn. Om samtycke en gång lämnats kan en make, oavsett omständigheterna, inte därefter hindra att den andra maken fortsätter att bära namnet som mellannamn. (LU 1981/82:41 s. 29–30).

I 25 § regleras barns rätt att bära mellannamn. I paragrafens första stycke slås fast att ett barn som har förvärvat ett efternamn som bärs av enbart den ena av föräldrarna har rätt att bära den andra förälderns efternamn som mellannamn. Som framgått är syftet härmed att möjliggöra en namnmässig samhörighet mellan barnet och dess båda föräldrar. Det har därför inte i lagen givits någon möjlighet för barnet att som mellannamn bära t.ex. förälderns namn som ogift eller moderns eller faderns mellannamn (LU 1981/82:41 s. 31–32). Frågan är emellertid i vad mån ett så restriktivt synsätt står sig gentemot EU-rätten och dess krav på icke-diskriminering och erkännande av de rättigheter som följer med unionsmedborgarskapet. Under åberopande av EU-rätten medgav Kammarrätten i Göteborg i en dom år 2008 (mål nr 2684-08) ett barn med både svensk och danskt medborgarskap att som mellannamn själv bära sin moders mellannamn. Domstolen hänvisade härvid särskilt till EG-domstolens dom i *C-148/02 Avello* (jfr *Bogdan*, SvJT 2003 s. 1057 ff., och *Abrahamsson*, SvJT 2004 s. 523 ff.).

I 25 § andra stycket återfinns en bestämmelse tillämplig för fall då en av föräldrarna gifter om sig och förvärvar den nya makens efternamn. För att barnet i dessa fall ska ha rätt att bära förälderns nya efternamn som mellannamn krävs samtycke från den nya maken.

Adoptivbarns rätt att bära mellannamn regleras i 26 och 27 §§.

26 § avser det vanliga fallet att det är makar som har adopterat. Om makarna och adoptivbarnet har gemensamt efternamn får barnet som mellannamn bära sitt efternamn från tiden före adoptionen. Har adoptivföräldrarna olika efternamn och har adoptivbarnet förvärvat ett efternamn som en av dem bär, har adoptivbarnet rätt att som mellannamn bära den andra adoptivförälderns efternamn eller sitt eget efternamn från tiden före adoptionen. Det finns inget som hindrar att adoptivbarnet fortsätter eller börjar bära ett sådant mellannamn även om barnet senare byter efternamn enligt 7 §.

Om adoptivbarnet i enlighet med 4 § har behållit sitt tidigare efternamn har barnet rätt att som mellannamn bära ett efternamn som bärs av adoptivföräldrarna eller en av dem.

Om en adoptivförälder förvärvar ett nytt efternamn genom äktenskap med någon annan än den andra adoptivföräldern krävs att den nya maken samtycker för att adoptivbarnet ska få bära detta nya namn som mellannamn.

Lika lite som i fråga om barn tillåter lagen adoptivbarn att som mellannamn bära den ena förälderns efternamn som ogift (LU 1981/82:41 s. 33).

27 § avser fall då en person är ensam adoptant. Här gäller samma principer som för mellannamn på barn som adopterats av makar. Således krävs exempelvis samtycke från make för det fall adoptivföräldern efter adoptionen förvärvar ett nytt efternamn genom äktenskap.

I 28 § regleras fosterbarns rätt att bära mellannamn. Med fosterbarn menas den som är under 18 år och för stadigvarande vård och fostran i ett enskilt hem har tagits emot av andra än barnets föräldrar. För det fall att fosterföräldrarna har olika efternamn och fosterbarnet har bytt till den ena fosterförälderns efternamn medger paragrafen att fosterbarnet får bära den andra fosterförälderns efternamn som mellannamn, under förutsättning av dennes godkännande. Till skillnad från vad som gäller för adoptivbarn finns däremot ingen rätt för fosterbarn att som mellannamn bära det efternamn som barnet tidigare haft; något behov av en sådan möjlighet har inte ansetts föreligga (LU 1981/82:41 s. 33).

I 29 § finns vissa gemensamma bestämmelser om mellannamn. I paragrafens *första stycke* föreskrivs att bestämmelserna i 24–28 §§ inte ger rätt att bära flera mellannamn samtidigt. Den som bär t.ex. sin ena förälders efternamn som mellannamn och sedan ingår äktenskap kan alltså inte ta sin makes efternamn som mellannamn utan att först stryka det tidigare mellannamnet (LU 1981/82:41 s. 34). I lagrummet föreskrivs också att mellannamnet alltid ska bäras närmast framför efternamnet. Däremot finns ingen föreskrift om att mellannamnet inte får förenas med efternamnet medelst bindestreck, trots att det i motiven slås fast att "[m]ellannamnet bärs utan bindestreck" (a. prop. s. 66)

Den som vill bära ett mellannamn ska enligt paragrafens *andra stycke* anmäla detta till Skatteverket, som då prövar förutsättningarna härför enligt 24–28 §§. Den som inte längre vill bära ett mellannamn ska likaledes anmäla detta till Skatteverket. Lagen innehåller inte några regler om förlust av mellannamn (något som enligt Höglund s. 178 ff. öppnar möjlighet för kringgåenden av de begränsningar som i övrigt gäller för bärande av mellannamn).

4.5 Förnamn m.m. (30–35 §§)

Den grundläggande regeln om förvärv av förnamn finns i 30 §. Enligt denna bestämmelse ska varje barn ”ges” ett eller flera förnamn, som inom tre månader från födelsen ska anmälas till Skatteverket. Det är genom denna anmälan som namnförvärvet sker (34 § andra stycket). En anmälan som görs till dopförrättare i Svenska kyrkan anses tillika utgöra en anmälan till Skatteverket (36 § andra stycket). För det fall att vårdnadshavare underlåter att inom föreskriven tid anmäla förnamn får Skatteverket enligt bestämmelser i folkbokföringslagen förelägga vårdnadshavare att fullgöra sin anmälningskyldighet och ytterst förelägga vite.

31 § reglerar möjligheten att lägga till, byta ut eller stryka förnamn. Bestämmelsen liberaliserades genom lagändring år 1988 (prop. 1987/88:84, LU 1987/88:26) och innebär numera att den som enligt 30 § har förvärvat ett enda förnamn, genom anmälan till Skatteverket kan förvärva ytterligare ett eller flera förnamn. Den som enligt samma paragraf har förvärvat flera förnamn, kan på motsvarande sätt byta ut, stryka eller lägga till ett eller flera förnamn. Ett av de förnamn som har förvärvats enligt 30 § måste dock, av hänsyn till kravet på viss namnstabilitet, alltid behållas. Av samma hänsyn är föreskrivet att anmälan enligt 31 § får göras endast en gång; för ändringar härutöver fordras godkännande av PRV.

Enligt 32 § kan även stavningen av förnamn ändras genom anmälan till Skatteverket, förutsatt att namnets uttal inte härigenom ändras. Som exempel på tillåtna stavningsändringar anfördes i förarbetena att Ann kan ändras till Anne, Erik till Eric och Göran till Jöran. Marie kan däremot inte ändras till Mary eftersom namnen uttalas olika. Bindestreck kan läggas till eller tas bort efter anmälan enligt paragrafen, som även gör det möjligt att anpassa utländska namn till svenskt språkbruk så länge som uttalet inte ändras; som exempel nämndes ändring från Krystyna till Kristina (prop. 1981/82:156 s. 70). Paragrafen gör det också möjligt att genom blott en anmälan ändra ordningsföljden mellan förnamn.

Av 33 § framgår att i alla de fall då ändring av förnamn inte får ske genom anmälan till Skatteverket – t.ex. på grund av att möjligheten till ändring redan har utnyttjats eller att ändringen påverkar namnets uttal – måste ansökan göras till PRV, som då har att pröva om särskilda skäl ger anledning att medge ändring. Detsamma gäller om en anmälan inte får behandlas av Skatteverket därför att

ändringen skulle innebära ett utbyte av samtliga förnamn som har förvärvats enligt 30 §.

34 § anger genom negativ bestämning de krav som ställs på ett förnamns beskaffenhet för att det ska kunna godkännas. Namnrättskommittén uttalade i sitt betänkande att ”valet av förnamn är en så personlig angelägenhet, att namngivaren bör ges en mycket vid ram för valfrihet, och det torde knappast vara möjligt eller ens önskvärt att i positiv form föreskriva namnets språkliga beskaffenhet”. Kommittén valde därför att inskränka sig till att uppställa regler för hur förnamn inte får vara (SOU 1960:5 s. 222–223). Departementschefen framhöll i propositionen att väsentligt med regleringen av förnamnets form var att förhindra att barn belastas med kuriösa eller frånstötande namn (prop. 1963:37 s. 134).

Bestämmelsen, som har gett upphov till en varierande praxis, uppställer i *första stycket* tre hinder för att ett namn ska kunna godkännas som förnamn. Namnet får sålunda inte kunna väcka anstöt, inte kunna antas leda till obehag för den som ska bära det samt inte heller av någon annan anledning uppenbarligen inte vara lämpligt som förnamn.

Bedömningen av om namnet kan väcka anstöt ska ske utifrån hur allmänheten uppfattar namnet medan frågan huruvida ett förnamn kan leda till obehag ska besvaras utifrån namnbärarens egen synvinkel. Motsvarande kriterier uppställs beträffande efternamn i 12 § 5 respektive 12 § 6.

Med namn som av annan anledning uppenbarligen inte lämpar sig som förnamn åsyftas framför allt namn av påtaglig efternamnskaraktär, men även namn där man inte kan avgöra om det är frågan om ett förnamn eller ett efternamn. Det ansågs vid lagstiftningens tillkomst angeläget att motverka det då vanligt förekommande bruket att ge barnet moderns efternamn som ett av dess förnamn, en företeelse som hade uppkommit för att kringgå dåvarande restriktioner rörande efternamn.

Med uttrycket ”uppenbarligen inte lämpar sig som förnamn” avsåg man emellertid att fånga in också andra typer av ord som är olämpliga som förnamn. Namnrättskommittén anförde sålunda att formuleringen även kunde ta sikte på ord som inte kunde sägas vara direkt stötande eller på annat sätt besvärande för bäraren men som ändå ligger sådana ordtyper så nära att de lämpligen bör underkännas. Enligt kommittén skulle det vid denna bedömning ibland kunna bli aktuellt att ifrågasätta om ett namn är tänkt som förnamn för det barn som avses, såsom då föräldrar önskar att ge en flicka

ett pojknamn (SOU 1960:5 s. 222–223). Någon avsikt att hindra bruket av patronymikon som förnamn fanns inte, utom i fall då patronymikonet kunde uppfattas som det verkliga efternamnet. Risken för sådan sammanblandning bedömdes emellertid inte som hög eftersom patronymikon nästan alltid ges i de fall då efternamnet är ett annat än ett sonnamn (prop. 1963:37 s. 135). På motsvarande sätt bör metronymikon kunna godkännas som förnamn (LU 1981/82:41 s. 37).

I RÅ 85 2:8 frångick Regeringsrätten underinstansernas bedömning och medgav en flicka med dubbelt medborgarskap att utöver förnamnet Nadia förvärva namnkombinationen ”Bent Mohamed Moncef” som var att jämställa med ett svenskt patronymikon. Vad som talade mot att tillåta förvärv av ett så beskaffat förnamn var enligt Regeringsrätten att det här i landet skulle kunna ge det felaktiga intrycket att flickan utöver Nadia erhållit tre manliga förnamn. I ett namnärede med stark internationell prägel kunde emellertid en sådan synpunkt inte vara utslagsgivande. Större vikt borde tillmätas barnets tunisiska medborgarskap och starka anknytning till Tunisien samt det allmänna intresset av att hon fick samma namnkombination här som där.

I RÅ 1987 ref. 9 hade underinstanserna ansett att Twilight såväl språkligt som innehållsligt var så främmande för svenskt namnbruk att det uppenbarligen inte var lämpligt som förnamn. Regeringsrätten kom emellertid till annan slutsats och godkände namnet som förnamn: ”Det förhållandet att Twilight är ett engelskt ord som kan vålla osäkerhet i fråga om uttalet innebär inte att Twilight uppenbarligen inte är lämpligt som förnamn. Twilight kan ej heller i övrigt anses uppenbarligen olämpligt som förnamn.”

I RÅ 1989 ref. 75 hade Kammarrätten i Stockholm underkänt namnet Jolin som förnamn på en flicka, med motivering att namnet hade påtaglig släktnamnskaraktär. Regeringsrätten ansåg att namnet Jolin visserligen hade viss efternamnskaraktär, men att det inte kunde anses vara av påtaglig efternamnstyp. Med hänsyn härtill och då namnet inte heller av någon annan anledning bedömdes vara uppenbart olämpligt som förnamn godkändes namnet.

RÅ 2003 ref. 66 rörde frågan om namnet C:son kunde godtas som förnamn, något som underinstanserna inte hade ansett. Riksskatteverket anförde att C:son till sin form uppenbart är av efternamnskaraktär och menade att om Regeringsrätten godkände namnet som förnamn skulle olämplighetskriteriet ”namn som av

någon annan anledning uppenbarligen inte är lämpligt som förnamn” helt komma att sakna tillämplighet.

Även i detta fall visade sig Regeringsrätten ha en i förhållande till sökanden mer generös inställning än underinstanserna. Regeringsrätten konstaterade att namnet C:son företedde påtagliga likheter med ett patronymikon utan att fördenskull vara ett sådant. Namnet C:sons likhet med ett patronymikon kunde emellertid, med hänsyn till att ett sådant fick anses ha karaktär av såväl förnamn som efternamn, inte anses innebära att namnet var uppenbart olämpligt som förnamn. Härefter prövade Regeringsrätten om namnet av annat skäl var uppenbart olämpligt som förnamn. Vid denna bedömning beaktade domstolen att barnet skulle få ytterligare två förnamn. Om barnet skulle ha fått C:son som enda förnamn, hade det enligt Regeringsrätten kunnat ifrågasättas om inte namnet skulle ha varit uppenbart olämpligt och om det inte dessutom skulle kunna antas leda till obehag för bäraren. När så emellertid inte var fallet och inte heller förekomsten av det för förnamn ”något främmande” skiljetecknet kolon föranledde att namnet borde anses uppenbarligen olämpligt, fann Regeringsrätten att namnlagen inte utgjorde hinder mot att barnet gavs namnet C:son.

Den 28 september 2009 avgjorde Regeringsrätten ytterligare tre mål av betydelse för tolkningen av det i 34 § förekommande uttrycket ”av någon annan anledning uppenbarligen inte är lämpligt som förnamn”.

I RÅ 2009 ref. 55 I hade Skatteverket, under hänvisning till ditillsvarande praxis och till att förnamn bestående av enstaka bokstäver riskerade att inte fungera som namn i samhället, vägrat godkänna en anmälan om förnamnet Q för ett barn. Institutet för språk och folkminnen gjorde samma bedömning och betonade att en enstaka bokstav kan tolkas som en förkortning och därför kan vara vilseledande. Regeringsrätten godkände Q som förnamn och anförde: ”Valet av förnamn är en så personlig angelägenhet att en omfattande valfrihet måste tillerkännas den enskilde. Den omständigheten att ett förnamn som består av en enstaka bokstav skulle kunna tolkas som en förkortning av ett annat förnamn innebär inte i sig att det uppenbarligen inte är lämpligt. Inte heller av någon annan anledning är Q uppenbarligen inte lämpligt som förnamn”. – En ledamot av Regeringsrätten reserverade sig mot domslutet.

RÅ 2009 ref. 55 III gällde frågan om tillägg av det traditionellt kvinnliga förnamnet Madeleine till de manliga förnamnen Jan-Olov.

Mannen i fråga var transvestit och hade under närmare 20 år och i allt större utsträckning använt sig av förnamnet Madeleine parallellt med namnet Jan-Olov. Kammarrätten i Sundsvall godkände anmälan. Skatteverket överklagade under åberopande av att tidigare kammarrättsavgöranden hade gått i motsatt riktning och att det rådde betydande oklarhet om hur ärenden av detta slag skulle bedömas. Regeringsrätten avlog överklagandet med i huvudsak följande motivering: ”Valet av förnamn är en så personlig angelägenhet att en omfattande valfrihet måste tillerkännas den enskilde. Särskilt gäller detta när en myndig person önskar byta ut eller, som i förevarande fall, lägga till ett förnamn. Regeringsrätten finner att det inte finns skäl att anse att namnet Madeleine uppenbarligen inte är lämpligt för Jan-Olov”.

Mot bakgrund av de återgivna rättsfallen kan det konstateras att den vida ram vid val av förnamn som Namnrättskommittén redan 1960 ansåg borde gälla, efterhand har blivit ännu vidare.

Som tidigare redovisats finns i 34 § *andra stycket* en bestämmelse som klargör att det är genom anmälan till Skatteverket som förnamn förvärvas enligt namnlagen, inte genom en föregående dopceremoni eller likande.

I 35 § regleras bruket av gårdsnamn, som främst i Dalarna alltså är vanliga som personnamn. Den som ”invid ett förnamn” vill bära ett gårdsnamn, som han eller hon har anknytning till genom släktskap eller äktenskap och som enligt gammal sedvänja är i bruk som tillnamn kan enligt paragrafen anmäla namnet till Skatteverket.

Ett gårdsnamn är således inte ett förnamn – och inte heller ett efternamn, även om åtskilliga gårdsnamn med tiden har tagits som efternamn – utan går i en egen kategori som tillnamn. Gårdsnamnet kan bäras före eller efter ett förnamn. Exempel på i bruk varande gårdsnamn är Annicka, Barbro, Busk, Daniels, Gubb, Hjort, Klockar, Niss, Nygårds, Perols, Pers, Saras, Skinnar, Snickar, Sparf, Tysk och Täpp. Någon möjlighet att anmäla nybildade gårdsnamn ger paragrafen inte.

4.6 Förfarandet i mål och ärenden enligt namnlagen (36–49 §§)

Beroende på vad för typ av frågor det rör sig om handläggs namn-ärenden i första instans av antingen Skatteverket eller PRV. (Att även allmän domstol i vissa fall direkt kan ta befattning med en namnfråga framgår av t.ex. 4 §). Skatteverket handlägger frågor om familjerättsliga namnförvärv, dvs. om barns och makars förvärv och byte av efternamn, samt frågor om mellannamn och vidare de flesta frågor som rör förnamn. PRV handlägger de administrativa namnförvärven, dvs. ärenden angående byte m.m. till efternamn som inte kan förvärvas i familjerättslig ordning, samt vidare vissa frågor om ändring av förnamn. Anmälningar till Skatteverket är avgiftsfria, medan det tas ut en avgift vid ansökan hos PRV.

4.6.1 Anmälan till Skatteverket m.m. (36–37 §§)

I 36 § anges att anmälan till Skatteverket ska göras skriftligen samt att anmälan som görs till Försäkringskassan och i vissa fall till vigsel- eller dopförrättare ska anses som anmälan till Skatteverket.

I 37 § föreskrivs att beslut av Skatteverket får överklagas till den förvaltningsrätt inom vars domkrets klaganden vid tidpunkten för beslutet var folkbokförd. Om behörig förvaltningsrätt enligt första stycket inte finns, får Skatteverkets beslut överklagas till Förvaltningsrätten i Stockholm. Sistnämnda bestämmelse är av betydelse huvudsakligen för svenskar födda och bosatta i utlandet. I fråga om överklagande av förvaltningsrättens beslut gäller bestämmelserna i FPL (1971:291). Prövningstillstånd krävs vid överklagande av förvaltningsrättens beslut till kammarrätten.

4.6.2 Ansökan hos PRV (39–44 §§)

Ansökningar hos PRV ska göras skriftligen och innehålla uppgifter om bland annat skälen för ansökningen, 39 §. PRV kan förelägga sökanden att på olika sätt komplettera ansökningen, 40 §. Föreläggandet kan exempelvis avse skyldighet för sökanden att inkomma med domstols utlåtande om att namnbytet är förenligt med barnets bästa (11 § andra stycket).

Närmare föreskrifter om ansökningsförfarandet finns i 1–5 §§ namnförordningen (1982:1136). Ansökningsavgiften är för närvarande (maj 2013) 1 000 kr för förnamn. För efternamn är avgiften i normalfallet 1 800 kr, men 3 600 kr när flera släktingar eller familjer i släkten ansöker gemensamt.

I 41 § finns bestämmelser om när PRV ska kungöra ansökningar om byte av efternamn enligt 11 §. Om ansökningshandlingarna i fall som avses i 11 § är fullständiga och om det inte finns något hinder för bifall, ska ansökningen kungöras i Post- och Inrikes Tidningar. Syftet med kungörandet är att tillförsäkra myndigheten information om eventuella relevanta invändningar mot namnbytet så att ärendet får en så långt möjligt fullständig belysning. Sedan kungörelse har skett ska den som vill framställa någon invändning mot ansökningen göra detta skriftligen inom en månad från kungörelsedagen.

Kungörelseförfarandet kan underlåtas om åtgärden bedöms sakna betydelse. I förarbetena anges som exempel sådant förvärv av efternamn enligt 13 § andra stycket där samtycke från den som kan ha något att invända mot namnbytet måste föreligga i själva ärendet. Om saken gäller byte till något av våra vanligare namn eller enklare fall av stavningsändring kan likaledes kungörelseförfarandet framstå som överflödigt. Över huvud taget torde kungörelse behöva ske bara när ansökningen kan antas komma i konflikt med något allmänt eller enskilt intresse (prop. 1981/82:156 s. 75).

I 42 § finns bestämmelser om rätten att överklaga PRV:s beslut till PBR, som är en särskild förvaltningsdomstol inrättad 1977 för att pröva besvär i mål om patent, mönster, varumärken och namn.

Slutliga beslut av PRV får överklagas av sökanden om beslutet gått honom eller henne emot. Dessutom får beslut, som innebär att en ansökan bifalls trots att en invändning framställts, överklagas av den som gjort invändningen, oavsett om denne är direkt berörd eller inte.

I RÅ 2003 ref. 86 fann Regeringsrätten att Institutet för språk och folkminnen inte var behörigt att överklaga ett beslut från PRV, trots att institutet under handläggningen framställt invändningar:

Språk- och folkminnesinstitutet har framställt invändning mot ansökningen, vilket enligt 42 § namnlagen skulle kunna kvalificera institutet som klagoberättigad. Enligt allmänt antagen praxis saknar dock statlig myndighet rätt att utan särskild föreskrift överklaga en annan statlig myndighets beslut (se t.ex. RÅ 1974 ref. 98 och RÅ 1989 ref. 47). I den mån en myndighet inte uttryckligen i författning tillagts

klagorätt för tillvaratagande av de allmänna intressen myndigheten representerar, har myndigheten sålunda i regel inte ansetts behörig att föra talan inför högre myndighet. – Inom ramen för sin beslutsfunktion företräder och tillvaratar PRV de allmänna intressena i namn-ärenden. Den omständigheten att Språk- och folkminnesinstitutet enligt sin förordning skall yttra sig i frågor som gäller personnamn innebär inte att institutet också, dvs. jämte PRV, skall bevaka de allmänna intressena i ett rättsligt förfarande. Bestämmelsen i 42 § namnlagen om att ett beslut får överklagas av den som gjort invändningen motsvarar 35 § i 1963 års namnlag (1963:521). Vid införandet av denna bestämmelse angavs att rätt att föra talan mot namnmyndighetens beslut skulle tillkomma endast sökanden och den som i behörig ordning framställt invändning mot ansökningsbeslutet (se prop. 1963:37 s. 145). Bestämmelsen avsåg sålunda att begränsa möjligheten för eventuellt berörda att föra talan i det fall de inte framfört invändning. Om avsikten hade varit att tillerkänna statliga myndigheter rätt att överklaga beslut av PRV måste en sådan ordning mot bakgrund av den praxis som tidigare omnämnts införas genom ett uttryckligt stadgande härom. – Varken nu berörda bestämmelse eller - - - i den angivna förordningen med instruktion för Språk- och folkminnesinstitutet kan därför ges innebörden att den tillerkänner institutet rätt att överklaga det beslut som PRV meddelade med anledning av Y.J:s ansökan. Någon annan föreskrift som kan ge institutet en sådan rätt finns inte.

I RÅ 2003 ref. 19 fann Regeringsrätten att en person, som inte framfört invändning i ett namn-ärende och därmed inte haft rätt att överklaga beslutet i ärendet, ändå hade möjlighet att söka resning eftersom hon på ett väsentligt sätt berörts av beslutets verkningar och haft ett i namnlagen erkänt intresse i saken. Bakgrunden var att PRV efter kungörande hade beviljat en person rätten att bära efternamnet Tivenäs och att en annan person som redan hette Tivenäs inte hade invänt häremot. Efter att således ha konstaterat att denna person var så berörd av beslutet att hon hade rätt att söka resning, fann Regeringsrätten likväl att sådana synnerliga skäl som enligt 37 b § FPL krävs för att få en rättskraftigt avgjord sak prövad på nytt inte förelåg.

PBR:s beslut får enligt 43 § överklagas till HFD. Därvid gäller bestämmelserna i 35–37 §§ FPL, vilket bland annat innebär att prövningstillstånd krävs.

Rätten att överklaga PBR:s slutliga beslut infördes genom 1982 års namnlag. Härigenom kom även ansökningsärenden, i likhet med vad som redan gällde för anmälningsärenden, att kunna fullföljas till Regeringsrätten och numera HFD. Rätt att klaga på PBR:s beslut tillkommer, enligt allmänna processrättsliga regler, samma

personer som enligt 42 § hade fått föra talan mot PRV:s beslut, om beslutet gått dem emot (Höglund s. 211–212).

När en ansökan om namn har bifallits och beslutet vunnit laga kraft ska PRV utfärda namnbevis till sökanden, 44 §.

4.6.3 Förfarandet inför domstol (45–47 §§)

Det helt övervägande antalet namnfrågor handläggs i förvaltningsrättslig ordning – i första instans av Skatteverket och i förekommande fall av PRV. Som framgått ska emellertid vissa namnfrågor prövas av allmän domstol, dvs. i första instans av tingsrätt. Till dessa hör adoptivbarns och underåriga barns namnbyten i vissa fall (4, 6 och 8 §§ samt 11 § andra stycket), tillstånd att få behålla efternamn (16 § andra stycket), talan om förlust av efternamn (18–19 §§) och talan om särskilt skydd för egenartat efternamn (20–23 §§). De regler för förfarandet som gäller i dessa fall finns i 45–47 §§.

I 45 § *första stycket* anges att en ansökan om förklaring av att ett namnbyte enligt 6, 8 eller 11 § är förenligt med barnets bästa ska prövas av den domstol som tar upp frågor om vårdnaden om barnet. Det innebär att rätten i den ort där barnet har sitt hemvist är behörig domstol, alternativt Stockholms tingsrätt om någon sålunda behörig domstol inte finns (6 kap. 17 § FB).

Enligt 45 § *andra stycket* ska domstolen, i ärenden enligt första stycket, om det kan ske, höra den vars efternamn barnet bär, om denne inte är vårdnadshavare. Domstolen ska även inhämta yttrande från socialnämnden. Vad som närmare avses med ”om det kan ske” har inte berörts i förarbetena. För att domstolen ska kunna underlåta att höra vederbörande torde i varje fall krävas att hindret är av något betydande slag (Höglund s. 215).

I NJA 1989 s. 449 beviljade HD återställande av försutten tid i ett namnärende enligt 6 § där tingsrätten underlåtit att höra fadern. HD lade i målet vikt vid att tingsrätten inte företagit några efterforskningar kring faderns adress.

Av 45 § *tredje stycket* framgår att socialnämnden ska, om det inte är olämpligt, söka klarlägga barnets inställning och redovisa den inför rätten. Bestämmelsen infördes år 1995 mot bakgrund av Sveriges tillträde till barnkonventionen 1990. Samtidigt infördes motsvarande bestämmelser i FB för tvister om vårdnad och umgänge och för adoptionsärenden. I förarbetena anfördes att det kan vara olämpligt att försöka klargöra en inställning hos ett barn som inte är gammalt

eller moget nog att ha en egen uppfattning. Även i andra situationer än då barnet är mycket ungt kan det tänkas vara olämpligt att söka klarlägga barnets inställning, t.ex. om barnet är känsligt eller labilt (prop. 1994/95:224 s. 54–56).

Huvudprincipen vad gäller rättegångskostnaderna är att vardera parten ska bära sin kostnad, 45 § *ffjärde stycket* (LU 1987/88:26 s. 3–4).

Enligt 46 § *första stycket* ska en särskild ansökan enligt 16 § andra stycket – dvs. i de fall då faderskapet hävs utan prövning av domstol och särskild ansökan i namnfrågan därför måste göras hos domstol – prövas av den domstol som tar upp frågor om vårdnaden om barnet, eller om barnet inte står under någons vårdnad, av domstolen i den ort där barnet har sitt hemvist. Finns inte någon sådan behörig domstol prövas ansökningen av Stockholms tingsrätt. Det kan noteras att ”den domstol som tar upp frågor om vårdnaden om barnet” sedan 1994 är just den domstol där barnet har sitt hemvist, varför bestämmelsen i denna del synes vara överflödig (Höglund s. 220).

Enligt *andra stycket* ska domstolen, om det kan ske, höra den vars efternamn barnet avses få (eller egentligare: avses få behålla, se Höglund s. 221). Är barnet under 18 år ska domstolen även höra modern, om hon inte är vårdnadshavare, samt inhämta yttrande från socialnämnden.

Av 47 § *första stycket* framgår att i övrigt – dvs. med undantag för de forumregler som anges i 45 och 46 §§ – gäller de vanliga familjerättsliga forumreglerna. Det innebär att tvister om efternamn ska handläggas av domstolen i den ort där den mot vilken talan förs ska svara i tvistemål i allmänhet, eller vid Stockholms tingsrätt om det inte finns någon sålunda behörig domstol. Forumregeln i 47 § får sin betydelse i tvister om förlust av efternamn enligt 16 § *första stycket* och andra tvister enligt 17–23 §§.

I paragrafens *andra stycke* finns, som redogjorts för i anslutning till 18 §, en regel om femårig preskription av rätten att föra talan enligt det lagrummet. Detsamma gäller talan enligt 19 § mot någon som genom anmälan till Skatteverket har förvärvat ett efternamn som någon annan har erhållit efter ansökan hos PRV.

4.6.4 Särskilda bestämmelser (48–49 §§)

Enligt 48 § första stycket görs, för den som är under 18 år, anmälan eller ansökan i mål eller ärenden enligt namnlagen av barnets vårdnadshavare. Har barnet fyllt 12 år får sådan anmälan eller ansökan göras utan barnets samtycke endast om barnet är varaktigt förhindrat att lämna samtycke på grund av psykisk störning eller annat liknande förhållande.

Bestämmelsen förutsätter att den som är under 18 år står under någon annans vårdnad. Om den underårige har ingått äktenskap står denne enligt 6 kap. 2 § FB inte längre under någons vårdnad och bestämmelsen blir därmed inte tillämplig i dessa fall (prop. 1981/82:156 s. 78).

Såsom framgår av bestämmelsen krävs alltid samtycke från barn som har fyllt 12 år utom då barnet är varaktigt förhindrat att lämna samtycke. Förutom vid psykisk sjukdom kan hinder finnas på grund av något annat liknande förhållande, som även kan avse fysisk sjukdom. Läkarutlåtande för att styrka att hindret är av varaktig natur torde krävas (a. prop. s. 78–79).

Som ytterligare garanti för att barn får möjlighet att komma till tals i processen infördes år 1995 ett nytt *andra stycke* i 48 §. Vid bedömningen av om ett namnbyte enligt 6, 8 eller 11 § är förenligt med barnets bästa, ska rätten sålunda ta hänsyn till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad, även när barnets samtycke inte behövs. Barnets samtycke är alltså i dessa fall ingen absolut förutsättning för namnbyte; andra omständigheter kan tillsammans väga tyngre (prop. 1994/95:224 s. 41–42 och 56, bet. 1995/96:LU2 s. 11).

Enligt 49 § ska alla samtycken som avses i namnlagen lämnas skriftligen. Har samtycke lämnats inför domstol i ett ärende som avses i 6 eller 8 § behövs inte nytt samtycke när anmälan görs till Skatteverket.

5 Frågans tidigare behandling

5.1 Historisk tillbakablick

5.1.1 Namnskicketts uppkomst och tidiga utveckling

Det äldsta kända personnamnsförrådet i Norden är känt genom runinskrifter och ortnamn. Från början hade man bara ett namn. Så är det t.ex. på runstenarna, där en person vanligtvis omtalas med endast ett namn, t.ex. *Ragnhildr*, *Ari* (örn) eller *Gunnarr*. Gemensamt för vår del av världen är att namnen i regel är bildade av substantiv och adjektiv som förekommit i det allmänna ordförrådet.

Systemet med två namn, förnamn och ett tillnamn¹, började uppträda i Europa från 800-talet och framåt. Syftet var i huvudsak att hålla familjen samman. Bruket startade i de högre samhällsskikten i norditalienska städer. Därifrån spreds det västerut och norrut. I Frankrike förekom fasta släktnamn redan på 1000-talet, och till England kom bruket med Wilhelm Erövraren i och med den normandiska erövringen (1066). I Frankrike och England fick de ärftliga släktnamnen fäste under 1100-talet och i Tyskland något senare.

I Norden levde däremot den äldre strukturen med så kallade patronymikon kvar länge. Man tog faderns förnamn med tillägg av *-son* eller *-dotter*. Även metronymikon, namn efter moder, förekom, men i mycket liten utsträckning. Namnen växlade således från generation till generation.

Det fanns också ett behov av att särskilja personer med identiska förnamn. I medeltida dokument är det därför vanligt att personer har ett förnamn och ett särskiljande namntillägg, ett binamn. Binamnen kan delas in i följande betydelsekategorier: fysiska karakteristika (*Bunkafoter* 'som har klumpfot', *Kroknæf* 'som har krokig näsa'), psykiska karakteristika (Ingridh *Thiuvafinger* 'som

¹ *Tillnamn* är en övergripande term för *släktnamn* och *binamn*.

har en tjuvs finger', dvs. som är tjuvaktig), hemort, födelseort, tillhåll (*Holmbo*, *Magnus i Walsta*), funktion i familjesammanhang (Sven *Hakonarson* (patronymikon), Sven *Estridson* (metronymikon)), funktion i samhället (*Bakerska*, *Slotssmidher*) och karakteristiska situationer, händelser, vanor och uttryckssätt (*Anna Godemaltid*, *Lasse Dyrkøp*). Till skillnad mot binamnen nere på kontinenten och i England utvecklades dessa namn inte till ärftliga släktnamn. Under medeltiden var det bara några få binamn som gick i arv i Sverige. Det var först på 1500- och 1600-talen som de ärftliga släktnamnen kom i bruk, tidigast i Danmark och Norge och omkring hundra år senare i Sverige. På Island är fortfarande det gamla patronymikonbruket levande. På Färöarna avskaffades patronymikonssystemet på 1800-talet, men det har återinförts på 1990-talet.

De svenska släktnamnen² är starkt förknippade med de fyra stånden: adel, präster, borgare och bönder.

Under medeltiden var det bara några få adelssläkter som hade ärftliga släktnamn, t.ex. *Trolle* och *Bonde*. Under 1500-talet började man alltmer att använda fasta släktnamn, och efter inrättandet av Riddarhuset 1626 blev det mera vanligt. Bruket har antagligen att göra med att Danmark hundra år tidigare fick en förordning om att alla adelsmän skulle ta sig fasta tillnamn. Den svenska Riddarhusordningen innehöll inte någon uttalad bestämmelse om att adeln måste anta ett släktnamn. Däremot stadgades att adelsmännen inte fick anta någon annan släkts namn eller vapen. De första sammansatta adelsnamnen är bildade till familjens vapensköld och mönstret är troligen danskt, t.ex. *Gyllenstierna* och *Sjöblad*. Redan under senmedeltiden började prästerna och de lärda att latinisera sina namn. Man anser att namntypen har sina rötter i 1400-talets italienska akademier. Bruket spreds till akademiska miljöer över hela Europa. De tidigast uppkomna lärda namnen fungerade knappast som ärftliga tillnamn. De var ofta rena härkomstbeteckningar, t.ex. *Angermannus* (person från Ångermanland), som fungerade när en student var utomlands och studerade. I stället bildades som släktnamn i Sverige namn som angav ursprung från en socken eller en gård, t.ex. *Floderus* till *Floda* och *Kjellander* till *Källhult*, med latinsk respektive grekisk ändelse.

De borgerliga släktnamnen började uppträda på 1600-talet. De tvåledade adelsnamnen har stått modell vad gäller den yttre formen.

² Från och med 1982 års namnlag motsvaras termen *släktnamn* av *efternamn*.

Men man undvek adelsnamnselement som *-crona*, *-hjälm* och *-sköld*. I stället valdes naturbetecknande efterleder som *-berg*, *-gren*, *-kvist*, *-lund* och *-vall*, vilka i princip kom att bli helt betydelselösa ändelser. Till dessa fogades en förled som i regel var en del av ett ortnamn, t.ex. *Almgren* till ortnamnet *Almby*. Denna namntyp blev mycket framträdande i det ofrälse namnskicket och kan sägas vara ett kännetecken för ”typiskt” svenska släktnamn.

På landsbygden dröjde det länge innan man började använda fasta släktnamn. Patronymikonbruket var länge förhärskande, och det var först under senare delen av 1800-talen som *-sonnamnen* kom att bli fasta och verkliga släktnamn. Även kvinnor började då ges *-sonnamn*.

Först i och med att 1963 års namnlag trädde i kraft kan släktnamnsutvecklingen i Sverige med någorlunda säkerhet sägas vara avslutad. Enligt 1963 års namnlag förvärvade varje svensk medborgare vid födelsen ett släktnamn. I övergångsbestämmelserna till lagen föreskrevs att för den som vid lagens tillkomst saknade släktnamn och inte inom viss tid anmält antagande av visst släktnamn, skulle fortsättningsvis sådant tillnamn som fanns antecknat i kyrkoboken anses som släktnamn. Med tillnamn avsågs här i det närmaste enbart patronymikon. Genom 1963 års namnlag avslutades sålunda definitivt seden med växlande patronymika från generation till generation som tillnamn.

5.1.2 En rättslig reglering växer fram³

Bruket av namn uppstod som nämnts ur ett behov av att särskilja individer. Utvecklingen från förnamn över tillnamn till efternamn har i allmänhet skett spontant och avspeglat det behov som invånarna i de framväxande samhällena har haft av bättre och stabilare medel för individualisering. Ibland har det från samhällets sida ansetts nödvändigt att ingripa för att påskynda utvecklingen eller för att hindra denna från att ta oönskade vägar. Ett problem som krävt åtgärder från samhällets sida för att kunna lösas, har exempelvis varit frågan om skydd för befintliga namn och skyldighet för den enskilde att framträda under det namn som ansetts vara hans rätta. En förutsättning för ett ingripande från samhällets sida har i regel varit att det existerat fasta former för förvärv av namn. En ytterligare uppgift för samhället på namnrättens område har därför

³ Uppgifterna i detta avsnitt är huvudsakligen hämtade ur SOU 1960:5 och SOU 1979:25.

blivit att befästa förvärvsformer som utvecklats sedvanemässigt eller, om sådana saknats, utforma en ordning för namnförvärv.

Den första kända bestämmelsen om namn i Sverige finns i 1626 års riddarhusordning. Enligt dess 23 § fick ingen anta annan levande eller utdöd släkts namn eller vapen. Med denna bestämmelse som utgångspunkt gjorde adeln upprepade framställningar till Kungl. Maj:t om skydd för adelns släktnamn. Framställningarna ledde till slut dels till en kunglig resolution år 1682, dels ett kungligt brev till hovrätterna år 1705. I resolutionen anfördes: ”- - och sist beträffande de ofrälse män, som upptaga någon utdöd familjs namn, så skall sådant inte vidare tillåtas, utan måste i det fallet förfaras efter privilegierna”. I brevet till hovrätterna anbefalldes dessa att i protokoll och domar inte kalla missdådare vid sådana adliga namn som de kunde ha tagit samt att, då brottslingar inte dömdes till döden, vid straffansvar förbjuda dem att bruka namn som liknade adelsnamn.

De adliga privilegierna av år 1723 innehöll inte någon direkt bestämmelse om skydd för adliga släktnamn. Emellertid anbefalldes Kungl. Maj:t i ett cirkulärbrev år 1752 cheferna för armén till lands och sjöss att vid nästa mönstring ändra rullorna om någon ryttare, dragon, soldat eller båtsman skulle ha tagit en adlig släkts namn. Orden upprepades år 1762, samma år som 1626 års riddarhusordning ersattes med en ny, vilken emellertid inte innehöll någon bestämmelse om namn. Sedan ridderskapet och adeln begärt att Kungl. Maj:t måtte ”ånyo genom allmänt påbud i nåder förordna det ingen ofrälse man varken av civil- eller militärstanden må vid ansenligt vite bära och bruka några av de tillnamn, som både de än subsisterande och utdöde adliga familjerna enligt matrikelns innehåll ensamma av kungl. nåd äro berättigade att nyttja och bruka”, förklarade kungen genom brev den 14 juli 1767 sig vilja samtycka till vad adeln sålunda hade begärt.

De kungliga breven av 1752 och 1762 berörde direkt manskapet inom krigsmakten. Någon bestämmelse om militärmyndighetens rätt att ingripa beträffande de underställdas namn fanns inte därutöver. I ett kungligt brev år 1887 hänvisades till den av vederbörande generalmönsterherre ”enligt hävdvunnet bruk” dittills utövade rättigheten för manskapet, vare sig indelt eller värvat, att medge namnbyte samt bestämdes att denna rättighet i framtiden skulle utövas av regementschefen eller motsvarande chef. En namnbestämmelse inflöt sedermera i det år 1889 fastställda tjänstereglementet för armén. För underofficerare utfärdades år 1880 ett

cirkulär, i vilket – under återopande av att det ansågs att namn, varunder en vid armén anställd person var upptagen i arméns rullor, inte utan vederbörligt tillstånd kunde utbytas mot annat – föreskrevs hur sådant namnbyte skulle ske.

Beträffande sjömän fanns före 1900-talet en del bestämmelser angående namn. Bland annat stadgades i reglementet för sjömanshusen i riket år 1870 att det namn, varunder en sjöman vid sjömanshuset inskrivits, ej sedermera fick av honom förändras utan att anmälan i sådant avseende gjorts hos sjömanshusombudsmannen.

De angivna bestämmelserna rörde, som framgått, antingen ett visst stånd eller vissa yrkesgrupper. För folk i allmänhet fanns ännu vid utgången av 1800-talet inte några regler angående förvärv av namn eller skydd för namn i vidsträckt mening. Under 1880-talets lagstiftningsarbete angående varumärke och firma kom namnskyddet emellertid att beaktas. I ett år 1882 framlagt förslag till varumärkeslag framhölls att det redan kunde anses erkänt att näringsidkare även utan registrering åtnjöt skydd för sitt namn som varumärke. Lagstiftaren nöjde sig därför med att i lagtexten erinra om detta skydd. I övrigt upptogs skydd för namn främst i form av förbud att registrera varumärke vari obehörigen intagits annat namn än sökandens.

Under förarbetena till 1887 års lagstiftning angående firma, gjorde sig behovet av ett ordnat namnväsende starkare gällande och diskussioner fördes om risken för förväxling av släktnamn med ett i firma ingående släktnamn. Så länge frågorna om släktnamn inte reglerats utan det stod envar fritt att byta namn ansågs en sådan risk föreligga. Önskemålet om lagstiftning vann dock inte gehör. Departementschefen hänvisade till att frågan om lagstiftning angående släktnamn skulle lösas först om det vid tillämpningen av firmalagen skulle framkomma behov av sådan lagstiftning.

I samband med tillkomsten av 1894 års kyrkobokföringsförordning intogs i de ”Regler till församlingsbok med kommunionlängd”, som fogades vid förordningen, en redan gällande bestämmelse enligt vilken det, i fall av ändring av befintligt namn, det gamla namnet inte skulle falla bort ut kyrkoboken utan sättas inom parentes tillsammans med det nya. Samtidigt infördes i förordningen ett förbud mot ändring av förnamn. Däremot medgav förordningen tillägg av förnamn genom dop.

Vid 1896 års riksdag väckte chefen för fångvårdsstyrelsen, generaldirektören Sigfrid Wieselgren, i första kammaren en motion

om släktnamnsfrågorna. Han framhöll, att han från sin verksamhet hade erfarenhet av hur bruket med patronymika lett till att så många personer bar de vanligaste sonnamnen att de inte längre kunde särskiljas med hjälp av förnamnen. Friheten att anta annat namn hade också lett till att förbrytare ständigt växlade namn och ofta uppträdde under kända släktnamn, i synnerhet adelsnamn. Motionen ledde dock inte till någon åtgärd från riksdagens sida.

När Wieselgren vid 1898 års riksdag på nytt begärde lagstiftning i namnfrågan bifölls yrkandet. I riksdagsskrivelsen framhölls att ”lagbestämmelser som dels kraftigt främjade anläggandet av verkliga släktnamn och dels gåve vid handen hvilka enskilda ett en gång antaget släktnamn borde tillhöra och under hvilka betingelser andra borde anses uteslutna från rätt att antaga eller bära detta namn, likasom ock de former, hvilka för rätt att byta om släkt- eller efternamn borde iakttagas, skulle tjena till att bringa reda och ordning i flera samfundslifvets förhållanden, jemte det sålunda släktens ideela rätt till sitt namn blefve sedd till godo”. Det var sålunda en heltäckande lagstiftning om personnamnsfrågor som riksdagen påkallade.

Riksdagsskrivelsen sändes på remiss till bland andra samtliga länsstyrelser och domkapitel. Under remissbehandlingen gjordes invändningar mot en så genomgripande och omfattande lagstiftning som föreslagits och särskilt mot tanken att man skulle tvinga de släktnamnslösa att anta släktnamn.

När ärendet anmälades i statsrådet år 1900 hade ämnesområdet starkt begränsats. I stället för ett förslag till lag om släktnamn framlades ett förslag till förordning angående anteckning i kyrkobok om ändring eller antagande av släktnamn. Departementschefen fann att införandet av en privaträtt till namn knappast skulle vara lämplig. Han ansåg att huvudvikten borde läggas på att sådana former för antagande eller ändring av släktnamn skapades, att varje ovisshet om en persons rätta namn undanröjdes. Detta mål kunde nås genom föreskrift om vissa villkor för ett nytt namns inskrivande i kyrkobok. Eftersom de ifrågasatta bestämmelserna inte omedelbart berörde privaträttsliga förhållanden, fann departementschefen inte anledning att meddela dem i civillags form. Genom att ge reglerna förordningsform ville han undvika missförstånd om betydelsen av meddelad tillåtelse att anta släktnamn och hålla möjligheterna öppna att lättare kunna jämka föreskrifterna. Efter remissbehandling och omarbetning av förslaget utfärdades den

5 december 1901 förordningen (1901 s. 125 nr 1) angående antagande av släktnamn (SIF).

Formellt sett utgjorde SIF närmast ett komplement till kyrkobokföringsreglerna, eftersom förordningen innehöll bestämmelser om när antagande av nytt släktnamn fick antecknas i kyrkoboken.

Enligt SIF var i princip envar berättigad att få ett nytt släktnamn. Om sökanden hade ett ”mera egenartat släktnamn” måste han dock enligt förordningen (§ 3) anföra ”skälig orsak” till namnändringen. När sökanden hade rätt att byta namn skulle det sökta namnet godkännas, såvida det inte bars av annan släkt och tillika var av mera egenartad beskaffenhet eller kunde väcka anstöt. Uttrycket ”mera egenartad beskaffenhet” synes närmast ha tolkats så, att det innefattade alla icke-sonnamn samt alla sonnamn som bildats på icke ”allmänt brukligt” dopnamn.

Den praxis som utvecklades ledde till att den tidigare fria rätten att anta nytt släktnamn inskränktes. I princip fick endast den som saknade släktnamn eller som hade sonnamn bildat på ett vanligt förnamn rätt att utan vidare byta släktnamn. Som nytt släktnamn fick antas dels sonnamn bildade på vanliga förnamn, dels namn som inte tidigare hade burits av någon släkt. Så småningom gick praxis några steg längre. Personer med namn som slutade på ”son” eller ”dotter” kunde efter ansökan få ett nytt släktnamn godkänt utan närmare prövning av son- eller dotternamnets relativa särprägelse. Däremot kom i praxis inte att godkännas byten till redan befintliga släktnamn – ej ens om dessa utgjordes av vanliga sonnamn. De befintliga släktnamnen erhöll härigenom ett administrativt skydd som kom att *de facto* grunda en viss ensamrätt till namnet för dess bärare.

SIF innehöll inga särbestämmelser om dubbla efternamn. I princip kunde därför som nytt släktnamn godkännas ett dubbelnamn som bestod av två fristående släktnamn med bindestreck emellan. I praktiken kom myndigheterna dock att ställa sig avvisande till sådana namn. Det är förklaringen till att flesta av de dubbelnamn som ännu är i bruk och som inte har kommit in i landet genom invandring, härstammar från 1800-talet.

SIF upptog även vissa föreskrifter av familjerättslig natur. Bland annat föreskrevs att äkta makar endast i förening fick göra anmälan eller ansökan enligt förordningen samt att anmälan eller ansökan av fader i regel gällde även hans ”äkta barn” under 18 år. Vidare reglerades frånskild hustrus möjlighet att återta släktnamn som tillkom henne före äktenskapet.

I övrigt saknades familjerättsliga bestämmelser om namn intill ikraftträdandet av 1915 års lag om äktenskaps ingående och upplösning. Lagen innehöll en bestämmelse om hustrus släktnamn i vissa fall av återgång av äktenskap. Regler om utomäktenskapliga barns och adoptivbarns förvärv av släktnamn reglerades genom 1917 års lagar om barn utom äktenskap och om adoption. Genom 1920 års lag om barn i äktenskap och genom giftermålsbalken samma år infördes regler även om hustrus och inomäktenskapliga barns släktnamn. I samband härmed ändrades SLF så att anteckning av nytt släktnamn i kyrkoboken fick ske då utomäktenskapligt barn antagit sin faders eller sin styvfaders släktnamn och då hustru anmält sig vilja bära sitt eget och mannens släktnamn i förening eller återtagit det namn hon hade som ogift. Hustru kunde sålunda enligt uttrycklig föreskrift i SLF få anta dubbelt efternamn.

Tillkomsten av SLF och de nämnda familjerättsliga bestämmelserna innebar emellertid inte att kraven på en reformering av namnrätten upphörde. Förslag till lagstiftning framlades år 1921 av professor Gösta Eberstein som särskilt tillkallad sakkunnig. Varken hans förslag eller andra reformönskemål ledde emellertid till lagstiftning. Först år 1956 ansågs tiden mogen för att inleda ett nytt lagstiftningsarbete. Namnrättskommittén, som då tillkallades, skulle enligt sina direktiv bedriva utredningsarbetet förutsättningslöst, även om vissa frågeställningar ansågs behövas ägnas särskild uppmärksamhet. Dit hörde bland andra frågor rörande namnförvärv och namnbyte i administrativ ordning, valrätt vid de familjerättsliga förvärven och möjlighet till domstolsprövning för den som ansett sin rätt kränkt genom att annan på administrativ väg antagit ett släktnamn. Namnrättskommittén gjorde en genomgripande översyn av namnrätten i hela dess vidd och avgav år 1960 betänkandet "Förslag till namnlag" (SOU 1960:5). Utredningsarbetet bedrevs i samverkan med sakkunniga i Danmark och Norge. Det förslag som lämnades innefattade en reglering av både namnplikt och namnrätt. Formellt innebar förslaget att alla bestämmelser om släktnamn och förnamn sammanfördes i en och samma lag. Sålunda överfördes från giftermåls- och föräldrabalkarna de familjerättsliga bestämmelserna om förvärv och förlust av släktnamn till den föreslagna lagen. På grundval av betänkandet antogs en ny namnlag (1963:521), vilken trädde i kraft den 1 januari 1964.

5.1.3 Namnrättskommitténs förslag och 1963 års namnlag

Namnrettskommitténs förslag till namnlag byggde på uppfattningen att namnet som individualiseringsmedel är en offentlig-rättslig angelägenhet men att namnet även, såsom den enskildes kännetecken, privaträttsligt tillkommer honom eller henne (SOU 1960:5 s. 257 f.). Dessa utgångspunkter ledde till förslag om en allmän namnplikt och ett administrativt och privaträttsligt skydd för släktnamn.

Namn rätt och namnplikt

Namnplikten utformades i förslaget som en allmän plikt för envar att bära det namn som tillkommer honom eller henne. Denna plikt avsåg i första hand släktnamnet, men omfattade i princip även förnamn, i den mån och i den omfattning förnamn brukas som identifieringsmedel.

Till namnplikten hänfördes också skyldigheten att ha släktnamn och förnamn. Denna skyldighet var undantagslös vad gällde förnamn i det att förslaget innefattade bestämmelser som ålade föräldrar att inom viss tid ge barnet ett förnamn. Plikten att ha släktnamn följde av de regler enligt vilka barn vid födelsen automatiskt förvärvat sådant namn. Vid tiden för förslaget hade det svenska namnskicket inte nått dit att alla medborgare kunde förvärva släktnamn automatiskt. De släktnamnslösa fanns som regel upptagna i kyrkböckerna under tillnamn och kommittén föreslog därför att namnplikten kunde avse sådant namn och att tillnamnen efter en övergångsperiod skulle komma att behandlas som släktnamn. Kommittén ansåg att man dock inte kunde föreslå en så långt gående namnplikt att den som helt saknade släktnamn skulle åläggas att förvärva ett sådant. Det ansågs inte heller lämpligt att i namnlagen införa ett allmänt straffansvar för den som bröt mot namnplikten.

Kommittén framhöll att rätten till släktnamn bör omfatta rätt att förvärva släktnamn, rätt att behålla ett en gång förvärvat släktnamn samt rätt att utesluta annan från att förvärva eller bära samma släktnamn. Rätten att förvärva släktnamn var i princip oinskränkt. Den vars börd vid födelsen var känd förvärvade automatiskt visst släktnamn; i denna del sammanföll namnrätt och namnplikt. Vidare innebar förslaget att den som saknade släktnamn tillerkändes en

ovillkorlig rätt att efter ansökan erhålla ett sådant. Som en form av denna rätt betraktades även den namnbytesrätt som i förslaget tillerkändes den vars släktnamn inte utgjorde ett tillfredställande identifieringsmedel.

Vidare framhöll kommittén att rätten att förvärva släktnamn bör omfatta även rätt att förvärva visst bestämt namn som bärs i förvärvarens släkt, främst namn som bärs av föräldrarna eller någon av dem. Denna princip fanns uttryckt redan i föräldrabalkens namnregler. Kommittén byggde vidare på dessa bestämmelser och föreslog en utvidgad möjlighet för den enskilde att välja mellan olika namn. Rätten till visst släktnamn gjordes i huvudsak beroende av familjeanknytning mellan namnförvärvaren och den vars namn han eller hon berättigades att förvärva. I princip föreslogs att alla som en gång hade förvärvat ett släktnamn därefter ägde rätt att behålla namnet. De undantag härifrån som kommittén föreslog avsåg i huvudsak en kodifiering av gällande rätt och tog sikte på dels de familjerättsliga situationer där det visat sig att förutsättningar för namnförvärv faktiskt inte varit för handen, dels de situationer som uppkom vid bland annat hävande av adoptionsförhållanden och återgång av äktenskap. Genom en uttrycklig reglering av frågor kring förlust av släktnamn menade kommittén att det även gavs tillfälle att göra en avvägning mellan de olika intressen som kunde beröras, vilket inte var möjligt enligt ditillsvarande ordning.

Det administrativa skydd för släktnamn som redan gällde och som innebar att ett redan existerande släktnamn inte fick godkännas för någon annan, föreslogs oförändrat bli införlivat i namnlagen. Vidare föreslogs namnhavare – som ansåg sin namnrätt kränkt genom namnmyndighetens godkännande av släktnamn för annan – ges rätt att överklaga namnmyndighetens beslut och att väcka talan vid domstol med yrkande att den senare namnförvärvaren skulle förklaras namnet förlustig. Med hänsyn till att namnhavaren även hade rätt att överklaga namnmyndighetens beslut, ansåg kommittén att möjligheten att föra talan vid domstol skulle begränsas till fall då namnhavaren lider men av den andres namnförvärv. Domstolen skulle ges möjlighet att ta hänsyn även till svarandens positiva intressen och enligt förslaget skulle domstolen, om svarandens yrkesutövning, familjeförhållanden eller i övrigt synnerliga skäl förelåg, tillåta svaranden att behålla namnet. Kommittén ansåg även att det behövdes en spärr mot chikanösa

rättegångar och föreslog därför en preskriptionstid på fem år från det namnmyndighetens beslut vunnit laga kraft.

När det gällde den materiella namnrätten ansåg kommittén att släktnamnen borde tillerkännas ett så fullständigt skydd som var praktiskt möjligt. En följd härav var att den som hade ett egenartat släktnamn skulle kunna hindra annan att bära eller bruka namnet. Som egenartat släktnamn ansågs sådant namn som är ägnat att utmärka tillhörigheten till en viss släkt, varmed avsågs släktnamn som väckte föreställning om viss släkttillhörighet. Någon principiell skillnad skulle inte längre göras mellan sonnamn och andra släktnamn. Det som oftast men inte alltid borde vara avgörande för om namnet skulle anses som egenartat var namnfrekvensen.

Utöver namnhavarens möjlighet att överklaga beslut från namnmyndigheten och att föra talan om förbud mot oberättigade att bära visst namn, föreslog kommittén att namnhavare i vissa fall skulle ha rätt till skadestånd. Förutsättningarna var att intrånget inneburit men för namnhavare, att den som gjort intrånget förklarats oberättigad att bära eller eljest bruka namnet samt att den som talan riktades mot insett eller bort inse att hans förfarande var till men för namnhavaren. Ersättning skulle utgå för såväl ekonomisk som ideell skada.

Familjerättsliga förvärv av släktnamn

I fråga om de familjerättsliga förvärven av släktnamn byggde kommitténs förslag till stora delar på befintlig lagstiftning. Lagstiftningen föreslogs sålunda bekräfta att barn i äktenskap förvärvat faderns släktnamn. Som en nyhet föreslogs emellertid att sådant barn även skulle få rätt att genom anmälan hos pastor förvärva moderns släktnamn som ogift. Vidare föreslogs regler om barns möjlighet att förvärva styvfaders släktnamn, om utomäktenskapliga barns och trolovningsbarns antagande av släktnamn samt om släktnamnsfrågans reglering rörande så kallade hittebarn. Beträffande adoptivbarn föreslogs att de även i namnhänseende, så långt möjligt, skulle jämföras med barn i äktenskap. Adoptivbarn föreslogs få rätt att behålla sitt tidigare släktnamn samt, beroende på vilket namn som antogs som släktnamn, få rätt att antingen bära tidigare släktnamn eller adoptivföräldrarnas släktnamn som tilläggsnamn. Fosterbarn föreslogs få rätt att förvärva fosterföräldrarnas släktnamn efter en prövning av om samhörigheten var starkare med

dessas än med de biologiska föräldrarna och om det i övrigt var till barnets bästa.

Beträffande förvärv av släktnamn i samband med äktenskap föreslog kommittén, i överensstämmelse med vad som redan gällde, att hustrun som huvudregel genom vigseln automatiskt skulle förvärva mannens namn. Hustrun skulle dock ha rätt att även efter äktenskapets ingående behålla och bära det släktnamn hon hade före äktenskapet, om en förklaring härom avgavs före vigseln. Både fränskild hustru och änka föreslogs få rätt att återta sitt släktnamn som ogift. Denna möjlighet hade änkor tidigare inte haft. Som framgått var det endast hustrus rätt att förvärva mannens släktnamn som ansågs nödvändig att reglera genom uttryckliga bestämmelser. Mannen skulle ha rätt att förvärva hustruns släktnamn endast efter ansökan hos namnmyndigheten, och för godkännande skulle synnerliga skäl krävas.

Administrativa förvärv av släktnamn

Vad gällde förvärv av släktnamn efter ansökan ansåg kommittén att det fanns förutsättningar att i många avseende bygga vidare SLF:s regler och namnmyndighetens praxis, men att det fordrades ett fullständigande av lagstiftningen och en ny systematisering av aktuella problem. Kommittén valde att dela upp ansökningsärendena i två huvudgrupper. Till den första gruppen knöts fall där sökanden hade en i lagen bestämd objektiv anknytning till namnet. Någon prövning av om sökanden skulle äga rätt att byta bort sitt nuvarande namn eller om det sökta namnet var tillfredsställande såsom svenskt släktnamn, borde då inte förekomma. Namnmyndighetens uppgift skulle vara att pröva om det utöver den nämnda objektiva anknytningen även fanns ett så starkt subjektivt intresse att ansökningen borde bifallas. Prövningen skulle bland annat avse om namnbytet kunde anses vara till barnets bästa. Tre familjerättsbetonade fall var att hänföra till denna grupp av ärenden, nämligen inomäktenskapligt barns förvärv av styvfaderns släktnamn, utomäktenskapligt barns förvärv av moderns namn som gift samt fosterbarns förvärv av fosterföräldrarnas släktnamn.

Den andra gruppen omfattade fall då sökanden vill byta bort sitt namn därför att detta mindre tillfredsställande fyller sin funktion som identifikationsmedel eller därför att det av annat skäl är olämpligt för namnhavaren. Kommittén föreslog att man skulle

reglera dessa fall i tre hänseenden: Namnbyte skulle tillåtas endast under vissa villkor; det sökta namnet skulle kunna godtas med avseende på svenskt språkbruk; det sökta namnet fick inte hamna i kollision med annans känneteckensrätt.

Huvudregeln skulle vara att den vars släktnamn befanns vara icke särskiljande eller i övrigt otjänligt skulle få förvärva annat släktnamn. Att namnet var icke särskiljande innebar framförallt att namnet var så vanligt att dess karaktär av individualiseringsmedel i viss utsträckning gått förlorad. Med namn som i övrigt är otjänligt avsågs framförallt namn som till sin form starkt avvek från svenskt språkbruk och sådant namn som kunde väcka anstöt eller av andra liknande skäl inte var tillfredsställande som identifieringsmedel för namnhavaren. Enligt förslaget skulle även de som saknade släktnamn få rätt att efter ansökan förvärva ett namn.

Kommittén föreslog även en reglering av de språkliga krav som skulle ställas på det nya namnet, och enligt dessa skulle namnet till bildning, uttal och stavning överensstämma med svenskt språkbruk. Med "svenskt" avsågs i första hand sådant namnstoff som vunnit hävd i svenskt namnskick och speglade en svensk namntradition oavsett om namnet ursprungligen bildats med främmande språkelement. Beträffande den som redan hade ett utländskt namn ansåg kommittén, i överensstämmelse med gällande praxis, att man borde kunna godkänna släktnamn som innebär en anpassning av det gamla namnet till svenskt språk. I lagen borde även intas förbud mot att godkänna namn som kunde väcka anstöt eller kunde antas leda till obehag för bäraren. Om det sökta namnet var i bruk som förnamn skulle det endast undantagsvis få godkännas som släktnamn.

Som en av de viktigaste nyheterna i denna del av förslaget framhöll kommittén bestämmelsen om vilka namn och andra kännetecken som skulle utgöra hinder för godkännande av det sökta namnet. Kommittén uppställde en hinderkatalog om fem punkter, enligt vilken släktnamn inte skulle få godkännas om det var lätt förväxlingsbart med 1) annans släktnamn, 2) allmänt känt utdött släktnamn eller här i riket allmänt känt utländskt släktnamn, 3) konstnärsnamn eller likartat namn som är känt här i riket, 4) beteckning för stiftelse, ideell förening eller därmed likställd sammanslutning, eller 5) annans här i riket skyddade firma eller varumärke eller annat kännetecken, som här i riket är inarbetat för annan vid utövning av näring eller yrke. Förväxlingsrisken skulle i samtliga fall bedömas med hänsyn till både stavning och uttal.

För det fall de angivna kraven var uppfyllda ansåg kommittén att sökanden i princip skulle vara berättigad att erhålla det sökta namnet.

Till den tredje gruppen av ansökningsärenden förde kommittén de fall då någon efter födelsen förvärvat ett nytt släktnamn, oavsett om detta skett genom familjerättsligt förvärv eller efter ansökan, men det därefter inträtt ett sådant förhållande att intresse uppstått för att återförvärva det tidigare släktnamnet. En ansökan härom skulle bifallas om särskilda skäl förelåg.

Kommittén framhöll vidare att det fanns andra fall där namnbyte borde tillåtas men där omständigheterna inte kunde inrymmas under några bestämda regler. Kommittén föreslog därför att namnmyndigheten skulle ha möjlighet, att om synnerliga skäl förelåg, göra undantag från de uppställda allmänna kraven för namnbyte.

Förnamn

Förnamn skulle enligt kommitténs förslag förvärvas genom att namnet antecknades i kyrkobok. Sådan anteckning skulle kunna ske endast om namnet hade givits, antagits eller erhållits i den ordning som namnlagen föreskrev. Barn skulle inom tiden för anmälan av födelsen – sex veckor – ha getts förnamn. Inom ett år efter födelsen föreslogs barnet kunna ges ytterligare förnamn. Kommittén föreslog även att namnmyndigheten, efter ansökan, skulle kunna tillåta tillägg eller utbyte av förnamn. Enligt då gällande lagstiftning var detta tillåtet endast om det fanns ”synnerliga skäl”. Kommittén ansåg att det fanns anledning att alltjämt uppställa vissa krav för utbyte av förnamn men att det räckte med ”särskilda skäl” för att utbyte av förnamn skulle godtas.

I fråga om förnamnets form föreslog kommittén, i överensstämmelse med gällande rätt, förbud mot namn som kunde väcka anstöt. Förbud föreslogs också mot förnamn som kunde antas leda till obehag för bäraren eller i övrigt inte var ägnade som förnamn. Bruket av patronymikon i vissa släkter var dock inte tänkt att träffas av förbudet.

Förfarandet i mål och ärenden

Vad avsåg förfarandet avvek kommitténs förslag på väsentliga punkter från vad som var gällande rätt. Kommittén föreslog bland annat att ansökan om släktnamn och förnamn skulle göras hos en gemensam namnmyndighet, som även skulle vara besvärsmyndighet vid överklagande av pastors beslut. Namnmyndighetens beslut skulle enligt förslaget få överklagas till regeringsrätten.

Prop. 1963:37

Namnrettskommitténs betänkande remissbehandlades i sedvanlig ordning och fick ett i stort sett positivt mottagande. I allmänhet ansågs betänkandet kunna läggas till grund för lagstiftning. Även departementschefen ansåg att kommitténs förslag hade betydande förtjänster och att det i huvudsak borde kunna läggas till grund för en gemensam namnlagstiftning (prop. 1963:37 s. 35 f.). Departementschefen ansåg dock att vissa omstruktureringar och väsentliga jämkningar av kommitténs förslag var nödvändiga. Nedan behandlas, i övergripande drag, ett urval av de viktigare frågor som i propositionen kom att få en annan utformning än i betänkandet.

Kommitténs förslag om ett inledande stadgande med generella regler om namnrätt och namnplikt hade ifrågasatts i flera remissyttranden. Departementschefen delade i huvudsak kritiken och ansåg att det saknades tillräckliga skäl för att i lagen ta upp en bestämmelse om namnplikt, som ”skenbart men inte reellt går utöver vad som gäller enligt annan författning eller enligt sakens natur”. Inte heller ansåg han att den generella bestämmelsen om namnrätt hade någon väsentlig funktion att fylla. Han lät därför det ifrågavarande stadgandet i förslaget utgå.

Kommitténs uppdelning av ansöknings- och anmälningsärenden hade i flertalet remissyttranden utsatts för kritik. Departementschefen sade sig i viss utsträckning dela denna kritik och föreslog en annan uppdelning av ärendena. Som en utgångspunkt för uppdelningen tog departementschefen fasta på att namnmyndighetens uppgift huvudsakligen skulle vara att bevaka det allmännas intresse av namnstabilitet m.m. och de enskilda namnhavarnas behov av namnskydd. Om dessa intressen inte berördes borde ärendet kunna handläggas som ett anmälningsärende. Genom en sådan uppdelning ansågs ansökningsärendena väl lämpa sig för handläggning inom

patentverket, som var namnmyndighet, där ärendena skulle utgöra en naturlig del av de immaterialrättsliga ärenden som myndigheten i övrigt hade att behandla.

Departementschefen ansåg vidare att det inte var lämpligt att namnmyndigheten i de familjerättsligt betonade fallen skulle pröva om ett namnbyte var förenligt med barnets bästa. En sådan prövning borde i stället ske i domstol. Domstolhandläggningen kunde visserligen ses som en extra betungande åtgärd för namnsökanden men i gengäld behövde sökanden, med stöd av domstolsbeslutet, i flertalet fall endast anmäla namnbytet för anteckning direkt hos pastor.

Förslaget om inomäktenskapliga barns ovillkorliga rätt att, genom anmälan, förvärva moderns släktnamn hade utsatts för kritik i flertalet remissyttranden. Särskilt framhölls att en sådan ordning skulle kunna leda till okontrollerat många namnbyten och att samhällets intresse av namnstabilitet skulle kunna bli åsidosatt. Det framfördes också synpunkter av innebörd att barnet inte skulle gynnas av den splittring i namngemenskapen som den föreslagna ordningen skulle kunna medföra. Departementschefen fann kommitténs förslag principiellt riktiga och i linje med den utveckling som den familjerättsliga lagstiftningen hade haft de senaste årtiondena. Han ansåg likväl att de synpunkter som framförts i flertalet remissyttranden var berättigade och att barnets bästa inte skulle kunna beaktas på ett tillbörligt sätt med den av kommittén föreslagna regleringen. I propositionen gavs därför barn under 18 år rätt att genom anmälan hos pastor förvärva det släktnamn modern haft som ogift, ”såframt rätten funnit namnbytet vara förenligt med barnets bästa”. Departementschefen framhöll att domstolen särskilt skulle vaka över att namnbytet inte medförde en för barnet negativ splittring av familjens namngemenskap och som regel även se till att alla syskon i familjen hade samma släktnamn. Inomäktenskapliga barn som fyllt 18 år skulle enligt propositionen få förvärva moderns namn som ogift efter ansökan hos namnmyndigheten, dock endast om särskilda skäl förelåg.

I fråga om den språkliga utformningen av nya släktnamn anslöt sig departementschefen helt till de synpunkter som kommittén lagt fram. I remissyttranden hade dock framförts kritik mot bestämmelsens formulering om att nytt efternamn, för att godkännas, skulle vara i överensstämmelse med ”svenskt språkbruk”. Departementschefens anslöt sig till denna kritik och föreslog att formuleringen om ”svenskt språkbruk” skulle ersättas med ”inhemskt

språkbruk” för att därigenom även inbegripa ”de lapska och finskspråkiga folkgrupperna”.

I flera remissyttranden hade riktats kritik mot förslaget att förnamn skulle förvärfvas genom att namnet antecknades i kyrkobok och att sådan anteckning inte fick ske om inte namnet givits eller erhållits i den ordning som föreskrevs i relevanta bestämmelser i namnlagen. Departementschefen anslöt sig till det betraktelsesätt som förordats i dessa yttrande och föreslog att förnamn skulle förvärfvas i och med att namnet gavs eller erhöles på sätt stadgades i lagen. Den av kommittén föreslagna fristen om sex veckor, inom vilken anmälan om förnamn skulle ske, ansågs alltför kort och borde utsträckas till sex månader. Vad gällde bestämmelserna om förnamnets form anslöt sig departementschefen i huvudsak till vad kommittén föreslagit och uttalade att vad som var väsentligt i detta sammanhang var att förhindra att barn belastades med kuriösa och frånstötande förnamn.

Beträffande förfarandet i mål och ärenden enligt namnlagen kan nämnas att departementschefen, i motsats till kommittén, ansåg att bestämmelser om kungörelse av ansökan i namnärenden skulle tas in i namnlagen. Kungörelse skulle ske i de ärenden som gällde godkännande av nytt släktnamn då namnmyndigheten funnit att ansökningen kunde tas upp. Invändningar mot ansökningen skulle göras inom en månad från kungörelsedagen. Departementschefen ansåg även att talerätten i visst avseende kunde knytas till invändningsförfarandet och föreslog därför att inga andra än sökanden och den som inom rätt tid invänt mot ansökan skulle ha rätt att klaga på namnmyndighetens slutliga beslut. Departementschefen ansåg dock inte att namnmyndighetens beslut skulle få överklagas till Regeringsrätten och hänvisade härvid till Regeringsrättens redan alltför stora arbetsbörda. Han föreslog i stället att namnmyndighetens (dvs. PRV:s) beslut skulle få överklagas till PRV:s besvärsavdelning, vars beslut i sin tur inte skulle få överklagas.

Vissa frågor kom sålunda att regleras på annat sätt än vad som föreslagits av kommittén. Propositionen innehöll även en del språkliga och redaktionella förändringar i förhållande till betänkandet. Det finns likväl fog för påståendet att 1963 års namnlag kom att vila på namnrättskommitténs förslag.

5.2 Tillblivelsen av 1982 års namnlag

Nya reformkrav

1963 års namnlag kom att gälla fram till dess att 1982 års namnlag trädde i kraft den 1 januari 1983. Under denna tid genomgick lagstiftningen vissa förändringar, främst sådana som hörde samman med reformer på det familjerättsliga området. Förändringarna kom huvudsakligen att röra barns rätt till släktnamn. Grunddragen i 1963 års lag förblev desamma under hela dess varaktighetstid.

Bara några år efter ikraftträdandet av 1963 års namnlag började lagen emellertid ifrågasättas och bli föremål för reformönskemål. Det var främst lagens familjerättsliga bestämmelser som kritiserades för att vara otidsenliga och inte motsvara den jämställdhetssträvan mellan män och kvinnor som i allt större utsträckning kom till uttryck i samhället. Lagen ansågs vidare onödigt krånglig och svår att tillämpa. Bland andra framförde PRV till regeringen att det i olika avseenden fanns behov av en översyn av namnlagen (Ericsson s. 20–21). I en motion år 1971 hemställdes om utredning eller omedelbart förslag om rätt för makar att anta hustruns släktnamn som makarnas gemensamma. Lagutskottet anförde (LU 1971:18) att från familjerättslig synpunkt var reglerna om mannens rätt att förvärva hustruns släktnamn i behov av en modernisering. Utskottet ansåg att det i sammanhanget också borde beaktas att släktnamnet genom den ökade användningen av personnummer fått minskad betydelse för samhällets behov av att kunna identifiera medborgare. Vidare behövdes en översyn av bestämmelserna om makars rätt att anta enderas släktnamn som gemensamt. Riksdagen gav som sin mening regeringen tillkänna vad utskottet anförde.

Regeringen beslutade den 5 maj 1972 direktiv till en utredning (Namnlagsutredningen) med uppdrag att verkställa en översyn av namnlagen. Till sakkunnig (särskild utredare) utsågs justitierådet Olle Höglund.

Direktiven till namnlagsutredningen

I direktiven framhöll föredragande statsrådet att det vid översynen av namnlagen kunde finnas anledning att göra andra avvägningar mellan offentlighetsrättsliga och privaträttsliga hänsyn än dem som präglade den gällande regleringen av namnrätten. Den ökade användningen av personnummer som identifieringsmedel hade, från det

allmännas synpunkt, möjligen i någon mån minskat behovet av stabiliteten i namnordningen och det kunde därför finnas utrymme för ett något större hänsynstagande till de enskildas intresse av att själv få välja sitt namn. Å andra sidan måste beaktas att det alltjämt förelåg ett berättigat krav på att namnet skyddas mot obehörig användare, åtminstone i fråga om mera särpräglade namn.

Statsrådet anförde vidare att de regler som gällde i fråga om makars namn inte helt överensstämde med en modern syn på förhållandet mellan makarna i ett äktenskap. Den sakkunnige borde därför överväga vilka ändringar som kunde vara påkallade för att uppnå en bättre överensstämmelse med samtida uppfattning om äktenskapet som en form för frivillig samlevnad mellan självständiga personer. Enligt statsrådet föreföll en naturlig utgångspunkt vid utformningen av regler om makars släktnamn vara att makarna borde kunna välja mellan att bära samma namn eller att behålla vardera sitt namn. Det borde även stå make fritt att använda den andre makens släktnamn som tilläggsnamn. Vissa undantag från dessa huvudregler torde dock enligt statsrådet bli nödvändiga, bland annat för de fall då make förvärvat sitt släktnamn genom giftermål. Reformerade regler om makars släktnamn krävde också en översyn av reglerna rörande makes möjlighet att under äktenskapet förvärva nytt släktnamn eller återta tidigare sådant namn.

Beträffande barns släktnamn anförde statsrådet att barn inom äktenskap i princip borde ha samma rätt till sin mors som till sin fars släktnamn och att föräldrarna borde ha frihet att välja vilket av dessa namn barnet skulle bära. Av praktiska skäl behövdes emellertid en regel om vilket namn barnet ska ha när föräldrarna inte bestämt något härom. Utformningen av en sådan regel borde ske mot bakgrund av de ändrade bestämmelserna om makars förvärv av släktnamn som den sakkunniga kunde komma att föreslå.

Vid utredningsarbetet borde även övervägas om det fanns behov av särskilda regler om namnförvärv för sammanboende.

Den sakkunnige skulle dessutom överväga om reglerna beträffande rätt till namnbyte kunde mjukas upp något – särskilt vad avsåg kravet på att det namn som avsågs bytas bort inte var tillräckligt särskiljande eller annars mindre tjänligt – så att större hänsyn skulle kunna tas till de enskildas önskemål.

I övrigt skulle det stå den sakkunnige fritt att inom ramen för utredningsuppdraget ta upp andra frågor än dem som uttryckligen hade nämnts i direktiven.

5.2.1 Namnlagsutredningens betänkande

Efter närmare sju års utredningsarbete överlämnade den sakkunnige sitt betänkande den 5 mars 1979 (Nya namnregler SOU 1979:25). Under arbetets gång företog utredningen, i samverkan med sociologiska institutionen vid Uppsala universitet, en enkätundersökning angående allmänhetens uppfattning om vilka regler rörande släktnamn som borde gälla i familjerättsliga hänseenden. Undersökningen omfattade bland annat frågor om det lämpliga i att medlemmarna i en familj har samma eller skilda släktnamn och om regleringen av makars släktnamn i samband med äktenskaps ingående och upplösning och av barns förvärv av släktnamn. Resultatet av undersökningen redovisades i en bilaga till betänkandet och gav bland annat vid handen att en stor majoritet (78 procent) av de tillfrågade fann det lämpligt eller önskvärt att makar har samma släktnamn.

Det kan noteras att endast personer i åldrarna 18–35 år ingick i enkätunderlaget. Som motivering för denna begränsning angavs dels ekonomiska skäl, dels att en lagändring skulle få ”ringa inverkan på äldre människor medan den däremot sannolikt kommer att ha större inverkan på yngre personer” (s. 243 f.).

I direktiven hade framhållits att utredningen borde ta till vara möjligheterna till nordiskt samarbete. På namnlagsutredningens initiativ förekom också vid ett flertal tillfällen överläggningar med representanter för justitiedepartementen i Danmark, Finland och Norge. Därvid nåddes enighet om det huvudsakliga innehållet i de förslag till familjerättsliga bestämmelserna om släktnamnsförvärv som skulle lämnas i Sverige, Finland och Norge. Från dansk sida anfördes att motsvarande ändringar i reglerna om makars och barns släktnamn kunde förmodas bli påfordrade även i Danmark.

De reformkrav som hade aktualiserats gällde, som framgått, i stor utsträckning den familjerättsliga regleringen av makars och barns släktnamn. Namnlagsutredningen kom därför att lägga tyngdvikten i sitt arbete på förändring och modernisering av dessa regler. De föreslagna förändringarna var inom detta område så ingripande att utredningen övervägde att föreslå en helt ny namnlag. Förändringarna i övrigt var emellertid inte alls lika omfattande, varför utredningen stannade vid att behålla 1963 års lag som ram även för den reformerade lagstiftningen: ”De paragrafer som behålls oförändrade eller som blivit föremål för endast mindre

ändringsförslag är till antalet så övervägande att det vill förefalla överdrivet att utfärda en ny namnlag.”(s. 150).

En viktig förutsättning för det förslag som utredningen kom att lämna var det system med personnummer och personakter som hade införts i folkbokföringen. Systemet med personnummer var vid denna tid ifrågasatt av integritetsskäl, men sedan Datalagstiftningskommittén i sitt år 1978 avgivna betänkande (SOU 1978:54) ”Personregister, datorer, integritet” stannat för att inte föreslå ett avskaffande av personnumren, utgick namnlagsutredningen från att personnumret även i fortsättningen skulle komma att utgöra ett säkert identifikationsmedel. Med den utgångspunkten ansåg utredningen att det allmännas intresse av namnstabilitet inte var lika framträdande som tidigare varit fallet. Den enskildes önskemål om större valfrihet i fråga om namnförvärv kunde därmed ges ökat spelrum.

Betänkandet kom att delas upp i huvudavdelningarna släktnamn, förnamn och internationellträttsliga regleringar. I det följande redogörs huvudsakligen för utredningens överväganden i fråga om släktnamn och förnamn och därmed sammanhängande frågor.

5.2.1.1 Släktnamn

Makars släktnamn

Regleringen av makars släktnamn hade kommit att kritiseras för att vara otidsenlig. Utgångspunkten för namnlagsutredningen var sålunda att modernisera reglerna. Utredningen framhöll att den väg utvecklingen tagit sedan namnlagens tillkomst hade gjort det självklart att en kvinna som gifter sig ska ha rätt att behålla sitt släktnamn under äktenskapet. Utredningen ställde sig till och med frågan om det mot bakgrund av ”[d]en iver med vilken man på sina håll vill markera kvinnans självständighet” längre fanns utrymme för en ordning med namngemenskap. Emellertid gav den nämnda enkätundersökningen klart vid handen att en stor majoritet av befolkningen alltjämt ansåg det lämpligt eller önskvärt med namngemenskap makar emellan. Erfarenheter av namnlagen visade vidare att gifta kvinnor i mycket liten omfattning utnyttjat sig av möjligheten att efter anmälan behålla sitt efternamn under äktenskapet. Utredningen framhöll som positivt att namngemenskap stärker makarnas känsla av samhörighet och markerar denna samhörighet

utåt samt medför stora praktiska fördelar. Vidare betonade utredningen att det fanns en stark tradition av att kvinnan vid giftermål antar mannens namn. För att avskaffa denna huvudregel i namnlagstiftningen borde det krävas alldeles särskilt starka skäl.

Utredningen framhöll samtidigt att det av jämställdhetsskäl var nödvändigt att namngemenskap skulle kunna vinnas även genom att mannen förvärvar kvinnans släktnamn. Det var inte längre godtagbart att kvinnor kunde vinna namngemenskap med sina män enbart genom att själva byta namn.

Namnstabiliteten hade tidigare framförts som argument mot en ordning där mannen utan särskild prövning skulle ha rätt att anta hustruns släktnamn. Utvecklingen – även internationellt – talade emellertid för att bryta upp denna ordning och ge makar lika rätt att anta mannens eller kvinnans namn som gemensamt släktnamn. Makarna borde alltså fritt kunna välja mellan tre olika alternativ: 1) vardera maken behåller sitt släktnamn; 2) makarna väljer mannens släktnamn som gemensamt namn; 3) makarna väljer kvinnans släktnamn som gemensamt namn.

Alternativ 3 hade tidigare ansetts medföra den olägenheten att mannen efter skilsmässa och omgifte skulle kunna bära med sig förra hustruns släktnamn till hustru och barn i den nya familjen och på det sättet överföra namnet till en grupp personer som saknade all anknytning till den förra hustrun och hennes släkt. Utredningen påpekade att de familjebildningsmönster som kommit att utvecklas, där det i allt större utsträckning förekom att par bodde ihop utan att ingå äktenskap, kunde leda till principiellt liknande situationer. Exempelvis kunde en frånskild kvinna som behållit sin makes efternamn och som bildat ny familj utan vigsel föra över den förra makens släktnamn till barnen i den nya familjen vid födelsen utan att barnen hade någon anknytning till mannen eller hans släkt. Eftersom redan gällande ordning sålunda kunde leda till för namnstabiliteten oönskade effekter ansåg utredningen att alternativ 3 inte längre tedde sig som en så märkvärdig inbrytning i namnlagens system.

För att motverka olämpliga följdverkningar av en lagändring som på angivet sätt skulle ge makar större valfrihet ansåg utredningen att den som varit gift och förvärvat sin makes släktnamn visserligen skulle få behålla namnet även efter ingående av nytt äktenskap men däremot inte få leda över namnet på sin nya make. En sådan ordning stämde också överens med de finska och norska förslag som skulle läggas fram.

När det gällde den närmare utformningen av den ökade frihet som föreslogs för makar i deras val av släktnamn, såg utredningen två möjligheter. Den ena var att införa en obligatorisk regel att mannen och kvinnan i samband med vigseln måste anmäla om de ville anta enderas namn som gemensamt eller om de ville behålla var och en sitt namn. Den andra möjligheten var att utforma en huvudregel som makarna om de så önskade kunde avvika från genom en enkel anmälan. Utredningen stannade för det senare alternativet, med motiveringen att det alternativet befriade makarna från kravet att fatta ett beslut i namnfrågan inför äktenskapet, och att en sådan ordning genom sin enkelhet underlättade ingående av äktenskap.

Den huvudregel som då skulle utformas borde enligt utredningen vara så praktisk som möjlig i den meningen att den skulle kunna passa det stora flertalet. Den nämnda enkätundersökningen rörande befolkningens preferenser gav ett starkt stöd för att den då gällande huvudregeln, dvs. att kvinnan vid vigseln förvärvar mannens släktnamn, skulle behållas. Den avvek emellertid bjärt från strävandena efter jämställdhet mellan man och kvinna och kunde därför inte godtagas. Direkt olämplig var en huvudregel enligt vilken mannen med automatik förvärvar kvinnans släktnamn. För utredningen återstod därför endast det första alternativet, dvs. att mannen och kvinnan behåller var och en sitt släktnamn under äktenskapet, om de inte gör anmälan om annat. Förutom att vara strikt könsneutral hade alternativet den fördelen, att det minskade den psykiska press som kvinnor kunde utsättas för som önskade behålla sitt släktnamn under äktenskapet. Utredningen vidgick emellertid att alternativet inte optimalt tillgodosåg det allmänna önskemålet om att namngemenskap så långt möjligt borde råda inom familjer.

Utredningen föreslog sålunda att makar skulle ges tre valmöjligheter i fråga om släktnamn. Sedan makarna gjort sitt släktnamnsväl fanns det enligt utredningen inte anledning att inskränka rätten för makar att välja något annat av de alternativ som enligt förslaget hade stått dem till buds. Motiveringen härför var att behovet av namnstabilitet inte gjorde sig lika starkt gällande som förut samt att man knappast behövde befara att denna obegränsade valmöjlighet skulle komma att missbrukas.

Mellannamn för make

Enligt 1963 års namnlag hade hustru som förvärvat mannens släktnamn rätt att framför det namnet bära det släktnamn hon hade som ogift. Detta namn betecknades då som tilläggsnamn. Om hustrun hade behållit sitt släktnamn från tiden före äktenskapet fick hon på motsvarande sätt framför namnet bära mannens namn som tilläggsnamn. Tilläggsnamnet fick anmälas hos pastorsämbetet för anteckning i kyrkobok. Tilläggsnamn saknade egentlig rättslig betydelse och var då, liksom alltjämt, rent personligt och kunde inte föras vidare till barn. Tilläggsnamnet har sitt ursprung i en ordning med namnplikt, där bruk av namn inte är tillåtet utan stöd i lag. Trots att namnrättskommitténs förslag om namnplikt inte togs med i 1963 års namnlag kom bruket av tilläggsnamn att regleras i lagen. Reglerna om tilläggsnamn gav hustru möjlighet att, oavsett sitt namnval i övrigt, markera tidigare eller ny familjeanknytning.

De föreslagna förändringarna i regleringen av makars släktnamn uteslöt enligt namnlagsutredningen inte behovet av tilläggsnamn för hustru. Ordningen med tilläggsnamn borde därför finnas kvar samt utsträckas till att även gälla mannen. Om både mannen och hustrun sålunda skulle få möjlighet att bära tilläggsnamn uppstod frågan om begränsning i någon riktning borde införas i rätten att bära tilläggsnamn. Utredningen anmärkte härvid att användandet av tilläggsnamn gör namnskicket otympligare och även kan göra det svårt att bedöma huruvida det är fråga om ett släktnamn i form av dubbelnamn eller en namnkombination av tilläggsnamn och släktnamn.

Utredningen ansåg sig kunna konstatera att frågan om en begränsning av rätten till tilläggsnamn inte uppkommer för det fall makar väljer namngemenskap, eftersom önskemål om tilläggsnamn då bara kan finnas för den ena av makarna, nämligen för den av makarna som lämnat sitt tidigare släktnamn. Men när makarna behåller var och ett sitt släktnamn blir situationen densamma för bägge. Om vardera maken då skulle ta den andres släktnamn som tilläggsnamn, erhålls två namnkombinationer i familjen (t.ex. Rosengren Svensson och Svensson Rosengren). Utredningen ansåg att det för ändamålet med tilläggsnamn var onödigt att tillskapa mer än en namnkombination, och menade att det borde räcka att familjeanknytningen mellan makarna framgick genom att endera maken tog den andres släktnamn som tilläggsnamn. – Möjligheten och än mindre behovet av att åstadkomma fullständig namnlighet

genom att inte bara växelvis utan också i omvänd ordning låta makarna bära varandras namn som tilläggsnamn (så att i exemplet ovan båda makarna skulle kunna bära namnet Rosengren Svensson, alternativt Svensson Rosengren), synes över huvud taget inte ha föresvävat utredningen.

Som framgått betecknades det som vi i dag kallar för mellan-namn "tilläggsnamn" i 1963 års namnlag. På närmare angivna skäl förordade utredningen att beteckningen skulle ändras till mellan-namn, vilket också stämde överens med den i Danmark och Norge brukade terminologin.

Utredningen tog även upp vissa särskilda frågor beträffande frånskild makes och efterlevande makes rätt att använda mellan-namn. Utredningen fann att det saknades anledning att helt upphäva rätten för efterlevande eller frånskild make att använda mellannamn. Inte heller fanns skäl att fränkänna efterlevande make rätten att börja bära mellannamn, vare sig denne antagit sin makes släktnamn och ville bära sitt tidigare släktnamn som mellannamn eller denne behållit eget släktnamn och ville bära avlidens makes släktnamn som mellannamn. I de fall då äktenskapet upplöstes genom äktenskapsskillnad och båda makarna behållit sitt eget släktnamn uppstod frågan om vem av makarna som skulle ha rätten till mellannamn. Utredningen fann inte skäl att helt avvisa möjligheten till mellannamn ens i en sådan situation, utan ansåg att den ena maken skulle ha rätt att, med den andres samtycke, bära mellan-namn även efter äktenskapets upplösning.

Utredningen förordade även en rätt för make att i nytt äkten-skap som mellannamn bära sådant släktnamn som denne förvärvat genom tidigare äktenskap. Däremot ansåg utredningen att make som behållit sitt släktnamn, inte ens som mellannamn skulle få bära andra makens släktnamn när det namnet var förvärvat på grund av tidigare äktenskap. Visserligen var skälen mot att tillåta en sådan ordning inte lika starka som skälen mot att namnet får förvärvas som släktnamn, men utredningen ansåg det likväl "mest följd-riktigt" att inte tillåta ny make att bära sådant namn som mellan-namn (s. 96).

Ogifta samboende

Utredningen hade till uppgift att överväga om det fanns behov av särskilda regler om namnförvärv för ogifta samboende. Med hänsyn till framför allt svårigheten att klart avgränsa kategorin samboende fanns sig utredningen emellertid inte böra föreslå någon särreglering för ogifta samboende och då inte heller för homosexuella samboende. Om ogifta samboende ville vinna namngemenskap skulle de därmed även i fortsättningen behöva ansöka hos namnmyndigheten om att endera av dem skulle få förvärva den andres namn som släktnamn.

Barns släktnamn

Den agnatiska namnordning, som innebar att hustru och barn med automatik förvärvade mannens namn och som genomsytrade 1963 års namnlag, kom under 1960- och 70-talen i konflikt med allt starkare krav på full jämställdhet mellan könen. Den då gällande namnregleringen innebar också att ett inomäktenskapligt barn under 18 år inte kunde anta sin moders släktnamn som ogift med mindre än att rätten funnit detta förenligt med barnets bästa. Om barnet fyllt 18 år kunde moderns släktnamn som ogift få antas efter ansökan hos namnmyndigheten om särskilda skäl förelåg. Samhällets intresse av namnstabilitet hade åberopats som främsta skäl till att inomäktenskapliga barns antagande av moderns släktnamn måste prövas i särskild ordning. Någon motsvarande prövning ansågs emellertid – efter lagändring år 1969 – inte nödvändig för att ett utomäktenskapligt barn skulle få anta faderns släktnamn. I lagändringsärendet hade anförts att starka principiella skäl talade för att alla barn borde ha rätt att, om de så önskade, bära sin faders namn (prop. 1969:124 s. 94).

Utredningen framhöll att även om den agnatiska namnföljden hade gammal hävd och gynnade intresset av namnstabilitet, kunde den inte längre förenas med strävandena efter full jämställdhet mellan man och kvinna. Från den synpunkten borde en reglering vara så beskaffad att barnet kan förvärva den ena av föräldrarnas släktnamn lika väl som det andra, något som inte heller stod i strid med den överordnade principen om hänsynstagande till barnets bästa. Utredningen ansåg därför att avgörande skäl talade för en ovillkorlig rätt för barn i äktenskap att förvärva moderns släktnamn

och föreslog en ordning där inomäktenskapliga barn skulle ha lika rätt till moderns släktnamn som till faderns.

I fråga om den lagtekniska utformningen förespråkade utredningen, i överensstämmelse med vad som redan gällde, en automatiskt verkande regel om barns förvärv av släktnamn vid födelsen. I de fall då föräldrarna hade samma släktnamn föranledde en sådan regel inte några bekymmer, eftersom regeln då kunde föreskriva att barnet vid födelsen förvärvade föräldrarnas namn. När föräldrarna däremot hade skilda namn uppkom frågan vilket av namnen som barnet ska förvärva. För att inte omkullkasta den strävan efter neutralitet som utredningen i övrigt hade som ledstjärna och ge något av föräldrarnas släktnamn företräde, föreslog utredningen att det skulle ankomma på föräldrarna att själva bestämma vilket av deras släktnamn som barnet skulle förvärva. En särskild förtjänst med en sådan ordning ansågs vara att den var tillämplig på barn såväl inom som utom äktenskapet. När föräldrarna hade skilda släktnamn skulle alltså barnet alltid förvärva det av föräldrarnas namn som, inom sex månader efter födelsen, anmälades hos pastorsämbetet.

Hjälpregel

En ordning som under alla förhållanden förutsatte ett beslut av föräldrarna måste enligt utredningen kompletteras med en hjälpregel för det fall att föräldrarna inte kunde komma överens eller av annat skäl underlät att anmäla vilket släktnamn barnet skulle ha. Återigen uppkom då spørsmålet om vilketdera av mannens eller kvinnans namn som skulle ges företräde.

Enligt utredningen låg det nära till hands att välja den dittillsvarande ordningen, enligt vilken barn i äktenskap förvärvade faderns namn och barn utom äktenskap moderns. Emellertid vore det principiellt felaktigt att på detta sätt fortsätta att göra åtskillnad på inom- och utomäktenskapliga barn. Det var inte heller möjligt med en hjälpregel som innebar att även utomäktenskapliga barn förvärvade faderns namn, eftersom faderskapet inte alltid var klarlagt vid barnets födelse. Även den återstående lösningen – att barnet skulle förvärva moderns namn oavsett föräldrarnas civilstånd – ingav tveksamhet. En sådan övergång från den på tradition grundade agnatiska principen till en rakt motsatt kognatisk princip kunde ”befaras bli stötande för många”. Likväl stannade utredningen för att barnet ska anses ha vid födelsen

förvärvat moderns släktnamn, om inte anmälan om annat släktnamn för barnet sker inom föreskriven tid. Samtidigt hävdade utredningen att förändringen i praktiken inte behövde bli så dramatisk som den vid första påseendet kunde synas vara (s. 105–106).

Valmöjligheter

Tidigare har behandlats de begränsningar som namnlagsutredningen ville lägga på makar i deras val av släktnamn. Makar skulle enligt förslaget som gemensamt släktnamn inte få anta ett namn som make förvärvat genom äktenskap, utan enbart släktnamn som någondera maken hade som ogift.

Frågan var om motsvarande begränsning borde gälla för barn, dvs. om de skulle vara förhindrade att anta namn som föräldern förvärvat i tidigare äktenskap. Starkaste skälet för en sådan begränsning var det namnskydd som kunde anses tillkomma maken i det tidigare äktenskapet och dennes släkt. Mot en sådan begränsning talade barnets blodsband med namnhavaren (föräldern), och att det även hade visat sig att olägenheterna av en begränsning blev mer påtagliga i fråga om barn än när det gällde make. En begränsning skulle kunna leda till att barnet inte fick namngemenskap med någon av sina föräldrar med mindre än att en av dem bytte namn. Utredningen gjorde vidare den bedömningen att olägenheter i form av minskat namnskydd för den tidigare maken och dennes släkt inte behövde bli så stora. Sammantaget ansåg utredningen att det inte fanns skäl att föreslå sådana begränsningar i barnets rätt till moders eller faders släktnamn att barnet skulle bli förhindrat att förvärva ett namn som fadern eller modern hade förvärvat genom tidigare äktenskap. Detta borde enligt utredningen gälla både vid namnförvärv enligt huvudregeln och vid förvärv av moders släktnamn genom hjälpregeln.

Om båda föräldrarna hade släktnamn som härrörde från tidigare äktenskap kunde det finnas önskemål om att barnet hellre skulle förvärva det släktnamn som fadern eller modern hade som ogift. Sådant önskemål kunde finnas även i det fallet att den ena av föräldrarna förvärvat den andres släktnamn. För att tillmötesgå dessa önskemål föreslog utredningen att det för barnets räkning skulle kunna väljas det släktnamn som den ena föräldern hade som ogift. Valet av släktnamn borde enligt förslaget kunna träffas redan i samband med barnets födelse även i fall då fadern eller modern bar namn som förvärvats genom tidigare äktenskap.

Byte av barns släktnamn

Utredningen konstaterade att dess förslag innebar rika valmöjligheter rörande barns förvärv av släktnamn vid födelsen. Dessa valmöjligheter borde kunna utnyttjas även senare. Enligt utredningen borde det kunna överlämnas till barnets vårdnadshavare att genom ett enkelt anmälningsförfarande göra bruk av dessa möjligheter. Det innebar att det inte längre skulle behövas någon prövning från rättens eller namnmyndighetens sida för att ett barn i äktenskap skulle få byta från faderns släktnamn till det släktnamn som modern bar som ogift och för övrigt inte heller för byte till faderns namn som ogift.

Utredningen ställde sig härefter frågan om en så liberal ordning medförde behov av någon slags spärr mot onödiga eller alltför många namnbyten. Klart var att flera namnbyten för en och samma person stod i strid med intresset av namnstabilitet. Emellertid menade utredningen att missbruk inte behövde befaras, eftersom namnbytet i sig för med sig vissa nackdelar och att dessa torde utgöra en tillräcklig spärr mot byten av okynneskaraktär. En lagreglerad spärr kunde däremot bli ett onödigt hinder mot välgrundade namnbyten. Inte heller behövde man i regel befara sakligt ogrundade anmälningar om namnbyte från barnet självt sedan det blivit myndigt.

Mot bakgrund av barnets ovillkorliga och lika rätt till såväl faderns som moderns namn stannade utredningen sålunda för att inte föreslå någon inskränkning i barnets rätt att genom namnbyte välja mellan föräldrarnas släktnamn. Rätten avsågs omfatta även det släktnamn som fadern eller modern hade som ogift i det fall då fadern eller modern förvärvat annat släktnamn på grund av äktenskap.

I fall då bara en av föräldrarna har vårdnaden om barnet krävdes enligt 1963 års namnlag att den vars släktnamn barnet skulle gå miste om skulle beredas tillfälle till yttrande. Utredningen ansåg att en sådan ordning stämde dåligt överens med principen om barnets ovillkorliga rätt till såväl faderns som moderns släktnamn. Det angivna kravet gick vidare inte ihop med förslaget att namnbytet skulle kunna göras genom en enkel anmälan hos pastorsämbetet. Namnbytet borde alltså i fortsättningen få ske utan hörande av den av föräldrarna som inte är vårdnadshavare.

Sammanfattningsvis föreslog utredningen i fråga om barns namnbyte att barnet, sedan det vid födelsen förvärvat faderns eller

moderns släktnamn, skulle genom en enkel anmälan kunna erhålla den andres släktnamn eller släktnamn som endera hade som ogift. För minderåriga skulle anmälan göras av vårdnadshavare, och om vårdnaden tillkom bara en av föräldrarna skulle yttrande från den andra inte behöva inhämtas. Om barnet fyllt femton år förutsattes att barnet självt samtyckte till namnbytet.

Mellannamn för barn

I och med att det hade blivit allt vanligare att föräldrar hade olika släktnamn fanns det också i ökad utsträckning önskemål om att barn genom sitt namn skulle kunna visa samhörighet med båda föräldrarna. Inom ramen för en namnordning som inte tillät antagande av dubbelnamn kunde dessa önskemål, enligt vad utredningen framhöll, tillgodoses genom att barnet medgavs rätt att jämte det av föräldrarnas namn som förvärvats som släktnamn bära det andra namnet som mellannamn.

Som tidigare redovisats utmärks mellannamn av att det är rent personligt och inte kan föras vidare vare sig till barn eller till någon annan. De problem som kan vara förenade med dubbelnamn, när sådana ska föras över till senare generationer, uppkommer därför inte vid mellannamn. Andra skäl talade emellertid enligt utredningen starkt mot en ordning med mellannamn för barn. Bland annat kunde det finnas risk för att barnets namn uppfattades som ett dubbelnamn och alltså i sin helhet som släktnamn. Vid mer särskiljande mellannamn befarades att barnet skulle föredra mellannamnet och därför i dagligt bruk skulle använda endast mellannamnet. Missförstånd skulle därigenom kunna uppkomma om barnets släktnamn.

Utredningen konstaterade samtidigt att det från föräldrarnas synpunkt kunde vara svårt att förstå en ordning som inte medgav barnet möjligheten att bära bådas namn. Att så var fallet hade också bekräftats vid ”en rad förfrågningar i saken” (s. 111). Det gällde inte bara då föräldrarna behållit var sitt släktnamn under äktenskapet utan exempelvis också när en förälder efter äktenskapskillnad återtagit sitt tidigare släktnamn eller då föräldrarna sammanbor utan att vara gifta. Som närmare kommer att framgå i det följande hade utredningen avvisat en ordning med dubbla efternamn och menade att ett tillåtande av mellannamn, i viss mån skulle kunna vara ett sätt att komma till rätta med avigsidorna av

att nya dubbelnamn inte fick förvärvas. Till stöd för en ordning med mellannamn även för barn lyftes vidare fram att man i Norge och Danmark, där det redan fanns utvecklade ordningar med mellannamn, inte hade erfårit olägenheter med mellannamnen. Sammantaget fann utredningen att en ordning av liknande slag borde accepteras även i Sverige.

Utredningen ville inte kännas vid något annat ändamål med mellannamn för barn än att visa samhörighet mellan barnet och den av dess föräldrar vars släktnamn barnet inte förvärvat. För detta ändamål ansågs tillräckligt att barnet fick som mellannamn bära det släktnamn som den senare föräldern faktiskt bar. Utredningen ansåg därför att det saknades anledning att, som i Danmark, medge rätt för barnet att som mellannamn välja annat släktnamn. Behovet av enkelhet i namnordningen var ännu ett skäl som medförde att den variation av valmöjligheter som föreslagits i fråga om släktnamn inte borde stå till buds när det gällde mellannamn. ”Om t.ex. den av föräldrarna, vars släktnamn är i fråga som mellannamn för barnet, förvärvat släktnamnet genom äktenskap, får barnet alltså inte som mellannamn välja hans eller hennes släktnamn som ogift. Inte heller bör komma i fråga att barnet får som mellannamn välja moders eller faders mellannamn.” (s. 112)

Utredningen fann det i och för sig önskvärt att rätten till mellannamn kunde begränsas genom något slags nödvändighetsrekvisit. Tanken på en sådan begränsningsregel avvisades emellertid med motivering att den var alltför lätt att kringgå. Däremot ansåg utredningen att regleringen skulle knyta an till behovet av namnsamhörighet på så sätt att barnet i första hand skulle hänvisas till att välja det släktnamn som angav samhörigheten med föräldrarna. Utredningen kom därför att föreslå den ordningen att när barn förvärvat släktnamn som tillkom enbart den ena av föräldrarna, skulle barnet få bära den andres släktnamn som mellannamn framför släktnamnet. Genom en sådan lydelse ansåg utredningen sig även ha uteslutit möjligheten för barnet att förvärva släktnamn som inte tillkom någon av föräldrarna.

I sammanhanget tog utredningen upp ytterligare en komplikation, som rörde situationen när barnet uppnått vuxen ålder: ”Har barn enligt detta förslag valt att bära mellannamn, bör rätten därtill få bestå så länge barnet önskar. En komplikation kan emellertid så småningom inträda när barnet ingår äktenskap. Om det då vill bära mellannamn enligt reglerna för make, kan inte komma på fråga att det skall få bära två mellannamn. Så långt kan ett system med

mellannamn inte sträcka sig. Barnet får då välja mellan sitt redan antagna mellannamn och mellannamn för make.” (s. 113)

Adoptivbarn, styvbarn och fosterbarn

Adoptivbarn

Adoptivbarns rättsliga förhållande till adoptanten hade genom lagändringar 1970 och 1971 kommit att stärkas i syfte att uppnå en allt större likhet med rättsförhållandet mellan förälder och biologiskt barn. Utredningen fann därmed naturligt att ändringarna i adoptionsinstitutet skulle återspeglas i namnregleringen och att reglerna för adoptivbarns namnförvärv så långt möjligt skulle närma sig dem som gällde för barn i allmänhet. Mot denna bakgrund föreslog utredningen att den som adopteras av ensam person genom adoptionen förvärvar adoptantens släktnamn. I fall då makar med namngemenskap adopterar skulle barnet genom adoptionen förvärva adoptivföräldrarnas släktnamn. Om adoptivföräldrarna hade skilda släktnamn skulle de i adoptionsansökningen ange det av släktnamnen som barnet skulle förvärva. För sistnämnda fall ansåg utredningen att det kunde finnas ett visst, om än mindre framträdande behov av en hjälpregel, som skulle motsvara den som föreslagits för barn i allmänhet. Utredningen föreslog sålunda att, för det fall att val av släktnamn inte angivits i ansökningen, adoptivbarnet skulle förvärva adoptivmoderns släktnamn genom adoptionen.

Adoptivbarnets namnförvärv skulle avse adoptivmoderns eller adoptivfaderns släktnamn, även i fall då detta förvärvats genom tidigare äktenskap. Om adoptivbarnet förvärvat adoptivföräldrarnas gemensamma släktnamn eller släktnamn som adoptivfader eller adoptivmoder förvärvat genom tidigare äktenskap skulle adoptivbarnet, i analogi med vad som föreslogs gälla för barn i allmänhet, få rätt att genom en enkel anmälan förvärva det namn som adoptivmodern eller adoptivfadern hade som ogift.

Även när det gällde byte av släktnamn ansåg utredningen att reglerna för adoptivbarn skulle motsvara dem för barn i allmänhet.

Adoptivbarn hade tidigare med rättens tillstånd kunnat behålla det släktnamn som det hade före adoptionen. Eftersom namnreglerna för adoptivbarn så långt som möjligt borde överensstämma med de för barn i allmänhet, ansåg utredningen att den angivna

möjlighet egentligen borde tas bort. Med tanke på att adoption även kan beröra vuxna och äldre barn och då det i dessa fall kan finnas skäl som talar mot att adoptionen ovillkorligen ska medföra namnbyte, stannade utredningen för att det även fortsättningsvis borde finnas en möjlighet att underställa frågan rättens prövning. Utrymmet för rättens medgivande borde dock snävas in, och utredningen föreslog därför att namnet före adoptionen skulle få behållas endast om det förelåg särskilda skäl härför.

Utredningen ansåg vidare att den dittillsvarande möjligheten för adoptivbarn att bära sitt släktnamn från tiden före adoptionen som tilläggsnamn (mellannamn) stod i strid med principen att adoptivbarn i rättsligt hänseende ska behandlas som adoptantens biologiska barn. Utredningen föreslog därför att denna möjlighet skulle slopas och att adoptivbarn i stället skulle få möjlighet att i förhållande till sina adoptivföräldrar bära mellannamn i överensstämmelse med vad som föreslagits i fråga om barn i allmänhet.

Styvbarn

Den princip som utredningen genomgående lade till grund för sina förslag rörande barns förvärv av släktnamn var att barnet skulle ha ovillkorlig och lika rätt till såväl moderns som faderns släktnamn, också i fall då det släktnamnet var förvärvat genom ett tidigare äktenskap. En konsekvens härav var, som tidigare berörts, att barnets vårdnadshavare skulle kunna besluta att barnet skulle förvärva ett namn som vårdnadshavaren sålunda förvärvat, dvs. styvföräldrarnas namn. Kravet i 1963 års namnlag om samtycke från den förälder som inte är vårdnadshavare, alternativt domstols medgivande, ansåg utredningen alltså böra tas bort.

Principen om företräde för barnets intresse av namngemenskap föll sig enligt utredningen inte naturlig att upprätthålla för fall av vuxna barns förvärv av det släktnamn som den ene av föräldrarna förvärvat genom nytt äktenskap. Någon specifik åldersgräns befanns emellertid inte godtagbar som skiljelinje för i vilka fall intresset av namngemenskap gjorde sig så starkt gällande att barnet skulle tillåtas förvärva styvföräldrarnas släktnamn. I stället förespråkades en ordning där det som villkor för barnets namnförvärv i samtliga fall krävdes samtycke från den nya maken. Utredningen utgick från att samtycke kunde påräknas i de fall då det var fråga

om ett litet barn som levde i familjegemenskap med styvfadern eller styvmodern.

I 1963 års namnlag (4 §) utgjorde det inte någon förutsättning för barnets namnbyte till styvfaderns släktnamn att barnets moder förvärvat namnet. Barnet kunde alltså vinna namngemenskap med andra barn i den nya familjen utan att modern hade samma namn som styvfadern. För namnbytet krävdes rättens prövning i de fall barnet var under 18 år, och namnmyndighetens prövning (enligt 12 §) om barnet var över 18 år. Enligt utredningen föreföll det naturligt att låta frågan om barnets namnbyte prövas av namnmyndigheten i samtliga fall då modern eller fadern inte förvärvat ny makes släktnamn. Någon skillnad skulle alltså inte göras mellan barn som hade fyllt 18 år och de som var under 18 år. Reglerna skulle även utan vidare vara tillämpliga på adoptivbarn.

I fråga om mellannamn konstaterade utredningen att intressekonflikter kunde uppstå på det sättet att samhörighet genom mellannamn kunde önskas både i förhållande till den andra av barnets föräldrar, å ena sidan, och i förhållande till styvfadern och styvmodern, å den andra sidan. I sådana fall ansåg utredningen att företräde borde ges åt det släktnamn som tillkom den andra av barnets föräldrar. Det föreslogs därför att styvbarn skulle få bära mellannamn enligt samma principer som föreslagits för barn i allmänhet, dvs. när föräldrarnas äktenskap upplösts eller när föräldrarna inte var gifta med varandra.

Fosterbarn

Fosterbarnsfallen skiljde sig principiellt från de i det föregående behandlade fallen därigenom att för namnförvärvet inte kunde åberopas vare sig släktskap eller giftermål. Enligt utredningen föll det sig här inte lika naturligt att godta ett namnbyte enbart genom anmälan. För fosterbarn fanns därför alltså skäl att ha kvar ditillsvarande krav på rättens prövning huruvida namnbytet var förenligt med barnets bästa. I övrigt ansåg utredningen att de förslag till ändringar i reglerna om namnförvärv för barn i allmänhet borde få sin motsvarighet i förhållandet mellan fosterbarnet och fosterföräldrarna. I de fall då fosterföräldrarna hade namngemenskap skulle fosterbarnet sålunda förvärva fosterföräldrarnas släktnamn. I annat fall skulle fosterbarnet förvärva det av fosterföräldrarnas båda släktnamn som vårdnadshavaren, i samråd med fosterföräld-

rarna, bestämde. Däremot ansågs anledning saknas att ge fosterbarnet rätt till annat släktnamn än sådant som endera av fosterföräldrarna faktiskt bar. I likhet med vad som gällde för barn i allmänhet föreslogs att fosterbarn efter förvärv av släktnamn, som endera av fosterföräldrarna bar, skulle ha rätt att genom anmälan hos pastorsämbetet byta till den andres släktnamn. I dessa fall ansågs rättens prövning inte vara nödvändig.

Beträffande mellannamn för fosterbarn hade det uttryckts önskemål om att dessa barn, i de fall de förvärvat fosterföräldrarnas namn, skulle få rätt att bära sina föräldrars släktnamn som mellannamn. Utredningen ansåg att en sådan rätt till mellannamn skulle falla utanför det system som i övrigt hade föreslagits för mellannamn. Med hänsyn till den återhållsamhet som utredningen hade förespråkats i fråga om mellannamn ville utredningen inte föreslå en rätt för fosterbarn att bära mellannamn i syfte att visa samhörighet med sina föräldrar. Däremot fann utredningen att det saknades skäl att inte medge fosterbarn rätt att i förhållande till sina fosterföräldrar bära mellannamn på ett sätt som motsvarade vad som föreslagits för barn i allmänhet.

5.2.1.2 Administrativa förvärv av släktnamn och förlust av släktnamn

Allmänna villkor för namnbyte

Vid sidan av de familjerättsliga bestämmelserna om förvärv av släktnamn fanns i 1963 års namnlag (8 §) bestämmelser om hur släktnamn efter ansökan hos namnmyndigheten kunde förvärvas också i andra fall, så kallade administrativa förvärv. För förvärv av släktnamn i administrativ ordning uppställdes vissa villkor både i fråga om det släktnamn som sökanden hade och i fråga om det släktnamn denne ville förvärva. Som allmän förutsättning gällde att sökandens namn inte var tillräckligt särskiljande eller eljest mindre tjänligt.

I det lagstiftningsarbete som föregick 1963 års namnlag hade övervägts om några sådana allmänna förutsättningar för namnbyte alls behövdes, särskilt som det då gällande kravet, att ett släktnamn skulle sakna egenartad beskaffenhet för att berättiga till byte, inte hade upprätthållits med någon större stränghet i praxis. Det främsta skälet till att den angivna allmänna begränsningen likväl

kom att inflyta i 1963 års namnlag var det allmännas intresse av namnstabilitet.

Utredningen ansåg sig – bland annat med stöd av ett omfattande undersökningsmaterial – kunna anta att en person inte gärna byter släktnamn annat än om det finns vägande skäl för namnbytet. Risker för vad som kunde kallas okynnesansökningar bedömdes som ringa. Erfarenheten hos namnmyndigheten visade vidare att de sökande i namnbytesärendena hellre ville förvärva namn som tidigare funnits i släkten än nybildade släktnamn. Det syntes därför inte längre behöva iakttas någon återhållsamhet när det gällde att ta i anspråk nybildade släktnamn.

Dessa omständigheter i förening med det minskade behovet av namnstabilitet föranledde utredningen att föreslå ett borttagande av kravet på namnmyndighetens prövning vad avsåg det befintliga släktnamnet. Genom en sådan förenkling skulle det på denna punkt också uppnås överensstämmelse med dansk och norsk rätt.

Utredningen ville inte heller förorda någon särskild begränsning med avseende på antalet tillfällen som en person skulle kunna byta släktnamn i administrativ ordning. Detta med hänsyn till ”den ringa risk för upprepade namnbyten” som enligt utredningen fick anses föreligga (s. 125).

Kraven på nytt släktnamn

I 1963 års namnlag uppställdes (9 och 10 §§) vissa bestämmelser om hur nytt släktnamn fick vara beskaffat. Utredningen fann att dessa bestämmelser i huvudsak kunde behållas, dock med de tillägg och justeringar som tas upp i det följande.

Dubbelnamn

Dubbelnamn, dvs. ett släktnamn bestående av två namn vilka även var för sig kan utgöra släktnamn, hade under senare delen av 1900-talet alltmer kommit att framstå som en udda företeelse i den svenska namnrätten. Längre tillbaka i tiden hade det dock inte funnits hinder mot att anta dubbelnamn. Fram till 1963 års namnlags ikraftträdande innehöll giftermålsbalken till och med en uttrycklig bestämmelse om rätt för hustru att anta dubbelnamn, bestående av hennes släktnamn som ogift och mannens släktnamn.

Antagande av dubbelnamn härutöver förekom i viss mån under 1800-talet men synes inte ha varit föremål för diskussion i lagstiftningssammanhang förrän själva konstruktionen med dubbelnamn avfärdades i det förslag till namnreglering som lades fram på 1920-talet.

Också 1956 års namnrättskommitté förkastade tanken på att tillåta nya dubbelnamn och menade att dessa genom sin konstruktion i många fall var ohanterliga. Även om det inte fanns något uttryckligt förbud mot dubbelnamn och något sådant heller inte kom att inflyta i 1963 års namnlag kom namnmyndigheten också fortsättningsvis att inta en restriktiv praxis och bara undantagsvis godkänna nya dubbelnamn.

Namnlagsutredningen konstaterade att dubbelnamn även utomlands var en ovanlig namnform för barn. I Spanien fanns dock en sådan ordning liksom, för visst fall beträffande utomäktenskapligt barn, i Italien. Stora praktiska olägenheter talade enligt utredningen mot en ordning med dubbelnamn. Redan dubbelnamnens längd gjorde dem otympliga och svårhanterliga. Härtill kom att ett system med dubbelnamn kräver att det bestäms i vilken ordning de båda namnen får bäras och vilken av dubbelnamnets beståndsdelar som får föras vidare när barn vill förvärva båda föräldrarnas namn och en av dem eller båda har dubbelnamn. Utredningen såg även problem med hur man skulle lösa den situation som kan uppstå om en person med dubbelnamn vill bli befriad från det ena ledet i ett dubbelt efternamn. Eftersom de befarade olägenheterna av en ordning med dubbelnamn antogs bli betydande ville utredningen inte föreslå att den möjligheten skulle öppnas i det svenska namnskicket. Utredningen föreslog i stället ett uttryckligt förbud mot att godkänna släktnamn som bestod av dubbelnamn.

Inhemskt språkbruk

I det föregående har redovisats vilka krav 1963 års namnlag kom att ställa i fråga om släktnamns överensstämmelse med inhemskt språkbruk. Som nytt släktnamn fick sålunda, med vissa undantag, godkännas endast namn ”som till bildning, uttal och stavning överensstämmer med inhemskt språkbruk”. Utredningen föreslog en viss uppmjukning av dessa regler för att tillgodose önskemål dels från svenska medborgare som arbetade utomlands i internationell tjänst och som ville ha ett från internationell synpunkt

mera gångbart namn, dels från invandrare i Sverige som ville göra sitt namn lättare att uttala utan att för den skull anpassa namnet helt till svenskt språkbruk. Enligt utredningen borde därför ett nytt släktnamn kunna godkännas om det ”till bildning, uttal och stavning är för svenska förhållanden tjänligt som släktnamn”.

Skyddade kännetecken

1963 års namnlag (10 §) angav i sex särskilda punkter i vilka fall släktnamn inte fick godkännas på grund av att de lätt kunde förväxlas med annat släktnamn eller med annat kännetecken som tillkom annan. Denna så kallade hinderkatalog stämde i huvudsak överens med motsvarande hinderkatalog i varumärkeslagen, mönsterskyddslagen och firmalagen. I dessa lagar föreskrevs dessutom förbud mot registrering när varumärke, mönster eller firma innehöll något som var ägnat att uppfattas som en egenartad titel på annans skyddade litterära eller konstnärliga verk eller något som kränkte annans upphovsrätt till sådant verk. För att reglerna skulle bli så lika som möjligt inom immaterialrättens område föreslog utredningen att namnlagen skulle kompletteras med en motsvarande bestämmelse.

Stavningsändring

Ändring av ett släktnamns stavning jämställdes enligt namnlagen med ett namnbyte och innebar bland annat att en ansökningsavgift undantagslöst måste betalas. Utredningen noterade att alla stavningsändringar inte är av samma karaktär. En ändring kan innebära att ett icke särskiljande namn blir särskiljande likaväl som motsatsen kan bli fallet. Ett namn kan också efter ändrad stavning få samma form som ett befintligt särskiljande eller egenartat släktnamn och därmed medföra intrång i annans rätt till släktnamnet. Som exempel härpå nämnde utredningen ändring från Josefsson till Josephson, från Pettersson till Petersohn, från Sylvan till Sylwan och från Essén till Esseen. Andra stavningsändringar kan vara av enkel beskaffenhet och inte föranleda att namnet får ny karaktär. Som exempel på sådana enkla ändringar angavs ändring från Josefsson till Josefson och från Karlsson till Carlson. Utredningen bedömde det som tydligt att den förra sortens ändringar inte heller

fortsättningsvis kunde medges utan prövning av namnmyndigheten, medan ändringar av det senare slaget föreslogs kunna medges i en enklare form, dvs. genom anmälan till pastorsämbetet.

Makars namnbyte

Makar med samma släktnamn kunde enligt 1963 års namnlag som huvudregel endast gemensamt förvärva annat släktnamn. Regeln hade motiverats med att det var angeläget att i möjligaste mån vidmakthålla en uppkommen namngemenskap mellan makar. Med av utredningen föreslagna ändringar i fråga om släktnamn för makar, där grundregeln skulle vara att vardera maken behöll sitt släktnamn från tiden före vigseln, kunde det enligt utredningen inte anses lika angeläget från lagstiftarens synpunkt att namngemenskap vidmakthölls under äktenskapets bestånd. De i övrigt föreslagna reglerna om makars släktnamn skulle även medge makar stora valmöjligheter att, närhelst de så ville, övergå från ett alternativ till något annat av de alternativ i släktnamnsfrågan som skulle stå dem till buds. Utredningen föreslog därför att tvånget i fråga om namngemenskap för makar skulle upphävas. Efter en sådan ändring skulle make ha rätt att, oavsett om namngemenskap rådde mellan makarna eller inte, självständigt förvärva släktnamn enligt de regler som utredningen i övrigt hade lagt fram.

Utredningens förslag i denna del öppnade också en ditills stängd möjlighet för en gift kvinna, som tillsammans med sin make efter ansökan förvärvat nytt släktnamn, att bära sitt ursprungliga flicknamn som mellannamn liksom att efter äktenskapets upplösning återta flicknamnet.

Förlust av släktnamn

Utredningen fann att de bestämmelser om förlust av släktnamn som hade införts genom 1963 års namnlag i stort sett kunde vara kvar. Ett undantag gällde regleringen av förlust av faders släktnamn med anledning av faderskapets hävande. I dessa fall hade det gjorts en åtskillnad mellan barn i äktenskap och barn utom äktenskap. För barn i äktenskap inträdde förlusten automatiskt, medan det för barn utom äktenskap krävdes att särskild talan väcktes vid rätten för att barnet skulle gå namnet förlustigt. I överensstämmelse med

principen att barn borde behandlas lika oavsett om de var födda inom eller utom äktenskap, föreslog utredningen därför den ordningen att barn som hade förvärvat sin faders släktnamn, alltid skulle automatiskt gå namnet förlustigt, om det visade sig att faderskapet var oriktigt och barnets moder hade annat släktnamn. Detsamma skulle gälla för den händelse att den presumerade fadern bar släktnamn som han hade förvärvat på grund av tidigare äktenskap och barnet hade förvärvat det släktnamn som fadern senast bar som ogift. I stället för det förlorade namnet skulle barnet förvärva sin moders släktnamn.

5.2.1.3 Förfarandet i mål och ärenden enligt namnlagen

Allmänna överväganden

En övergripande strävan för namnlagsutredningen var att göra de i lagtekniskt hänseende ganska komplicerade reglerna i 1963 års namnlag enklare och mer lättillgängliga. Utredningen såg emellertid inga skäl att frångå den grundläggande tanken att namn skulle kunna förvärvas på tre olika sätt, nämligen med automatik, efter enkel anmälan och efter ansökan. Däremot ansåg utredningen att det fanns utrymme för vissa förenklingar inom ramen för namnlagens befintliga systematik. Härvid var först att märka, att de föreslagna förändringarna vad avsåg bland annat lika regler för barn i och utom äktenskap, i sig medförde ett förenklat förfarande. Likaså innebar det en förenkling att kravet på rättens prövning i anmälningsfallen föreslogs upphöra i stor utsträckning.

Barns samtycke

Enligt 1963 års namnlag skulle rätten i ett flertal fall rörande barns byte av släktnamn uttala sig i frågan om namnbytet var förenligt med barnets bästa. I syfte att utröna detta skulle barn över tolv år höras, om så befanns lämpligt. Detsamma gällde vid ansökan om rättens tillstånd att få behålla släktnamn. Som nyss nämnts föreslog utredningen emellertid att kravet på rättens prövning i stor utsträckning skulle avskaffas. Därmed fanns det risk att barnets egen uppfattning inte alls kom fram i de angivna fallen.

Som ett led i de allmänna strävandena att stärka barnets rättsliga ställning introducerade utredningen därför den nyheten att med-

givande av barn som fyllt 15 år skulle fordras i samtliga fall där det dittills varit tillräckligt att barnets vilja efterhördes. Anmälan eller ansökan för ett sådant barn skulle alltså inte få ske utan att barnet samtyckt här till. I övrigt skulle regeln om att barn över 12 år skulle höras i namnfrågan finnas kvar oförändrad.

Kungörande av ansökningsärenden

För åtskilliga fall av namnbytes- och andra namnändringen föreskrev namnlagen ett kungörelseförfarande. Mot detta hade namnmyndigheten framfört kritik och menat att kungörelseförfarandet i många fall var onödigt och enbart verkade försenande. Utredningen tog till viss del fasta på kritiken och föreslog att kungörelse skulle kunna underlåtas i de fall då ett sådant förfarandet saknade betydelse. Frågan i vilka konkreta fall ett kungörande saknade betydelse överlämnades åt namnmyndigheten att bedöma.

Överklagande av Patentbesvärsträtts (PBR:s) slutliga beslut

Enligt den vid tiden för utredningsarbetet gällande namnregleringen fick PBR:s slutliga beslut inte överklagas. Namnmyndighetens avgöranden i ansökningsärenden kunde alltså bara bli föremål för prövning i en ytterligare instans. Ordningen avvek därmed både från den treinstansprövning som gällde för förvaltningsrättsliga beslut i allmänhet och från den möjlighet till prövning i fyra instanser som fanns i ansökningsärendena (pastorsämbete, domkapitel, kammarrätt och regeringsrätt). Än mer avvikande framstod fullföljdsbegränsningen mot bakgrund av att PBR:s slutliga beslut enligt varumärkes-, patent- och mönsterskyddslagarna kunde överklagas hos Regeringsrätten.

Enligt utredningen saknades det skäl att i fråga om fullföljdsrätt behandla namnändringarna annorlunda än mål enligt de nyss nämnda lagarna på immaterialrättsens område. Utredningen föreslog därför att det skulle införas en möjlighet att få PBR:s slutliga beslut överprövade av Regeringsrätten.

5.2.1.4 Förnamn och gårdsnamn

Förvärv av förnamn

Utredningen pekade på att namnlagen var oklar i fråga om barns förvärv av förnamn. Gällande regler gav vid handen att tidpunkten för när namnförvärvet blev definitivt skilde sig åt beroende på om barnet döptes inom Svenska kyrkan eller inte. I det första fallet fick barnet sitt förnamn i och med dopet medan förvärvet i övriga fall blev definitivt först genom anmälan till pastor, något som skulle ske inom sex månader från födelsen. Förhållandet hade uppmärksamrats redan under arbetet med 1963 års namnlag, och det kunde därför enligt utredningen kanske ”tyckas beskäftigt att nu röra i saken”, särskilt som oklarheten inte var särskilt besvärande (s. 200). Utredningen ville likväl ge förslag till en mer enhetlig ordning, som innebar att själva förvärvet av förnamn alltid skulle anses ha skett genom anmälan. Beträffande förnamnsgivning vid dop innebar förslaget endast den formella skillnaden, att det som skett vid dopet skulle betraktas som en anmälan av förnamn.

Tillägg av förnamn

Även beträffande tillägg av förnamn påtalade utredningen att mer generösa regler gällde när ytterligare förnamn antogs vid dop eller annan religiös förrättning än när ansökan om tillägg gjordes i administrativ ordning. Denna olikhet ansåg utredningen vara svår att försvara och föreslog att enhetliga regler skulle införas. Tillägg av förnamn skulle i samtliga fall förvärvas genom anmälan till pastorsämbetet och inga särskilda krav skulle uppställas. Lättnaden i möjligheten att lägga till förnamn borde enligt utredningen föranleda någon slags spärr mot upprepade anmälningar. Utredningen förordade därför en ordning där namntillägg genom anmälan tilläts en gång; ytterligare namntillägg därefter skulle få ske efter ansökan hos namnmyndigheten, varvid särskilda skäl måste föreligga.

Ändring av förnamn

Intresset av namnstabilitet var enligt utredningen mer framträdande vid ändring av förnamn än vid tillägg av ytterligare förnamn. I två avseenden borde emellertid även här finnas utrymme

för en uppmjukning av reglerna, nämligen vid ändring av ordningsföljden mellan flera förnamn och vid ändring i vissa fall av förnamns stavning.

I fråga om ändring av ordningsföljden föreslog utredningen den lättnaden att en person genom enbart anmälan till pastorsämbetet skulle kunna få sitt tilltalsnamn placerat först bland förnamnen. Härigenom skulle en person på ett enkelt sätt kunna slippa att i kontakter med myndigheter bli tilltalad med det förnamn som annars inte användes. Även från det allmännas synpunkt borde en sådan förändring vara fördelaktig.

Beträffande ändring av ett förnamns stavning ansåg utredningen att det borde räcka med en anmälan till pastorsämbetet så länge namnets uttal inte påverkades av ändringen, särskilt som namnskyddet i fråga om förnamn inte måste beaktas på samma sätt som för släktnamn. Man kunde vara tämligen generös i fråga om stavningsändring eftersom ändrad stavning av förnamn aldrig leder till konflikt med annans namnskydd. Restriktivitet borde dock iakttas om ett förnamn genom stavningsändring skiftade karaktär i sådan mån att det blev att betrakta som ett nytt namn. Det förenklade förfarandet med anmälan borde därför begränsas till att avse sådan ändring som inte medförde att namnets uttal ändrades.

I materiellt avseende krävdes enligt 1963 års namnlag att synnerliga skäl förelåg för att ett förnamn skulle få ändras, medan det för tillägg av förnamn (utan samband med dop) var tillfyllest med särskilda skäl. Denna skillnad hade kritiserats med hänvisning till att det i praktiken visat sig vara svårt att ställa strängare krav för utbyte eller annan ändring av förnamn än för tillägg av ytterligare förnamn. Utredningen tog fasta på kritiken och förordade särskilda skäl som enhetligt villkor för både tillägg och ändring av förnamn.

Förnamnets form

1963 års namnlag uppställde vissa krav på ett förnamns form för att det skulle kunna godkännas. Förnamnet fick inte väcka anstöt, antas leda till obehag för bäraren eller eljest uppenbarligen inte vara lämpligt som förnamn. Utredningen anmärkte att det sistnämnda hindret avsåg bland annat namn av släktnamnstyp och erinrade om ”det missbruk som i fråga om patronymikon uppstått på senare tid genom att vissa förkortningsformer begärs som förnamn” [dvs. namn av typ A-son, J:son etc.](s. 206). Några önskemål om

ändring i regleringen av förnamnets form hade emellertid inte framförts och utredningen kom inte heller att föreslå några sådana ändringar.

Gårdsnamn

Det gamla bruket av gårdsnamn som fortlevt särskilt i vissa delar av landet, saknade egentligt stöd i 1963 års namnlag. För att ge någon form av rättsligt sanktion åt gårdsnamnen ansåg utredningen att detta bruk på lämpligt sätt borde återspeglas i namnlagstiftningen. Med hänsyn främst till att gårdsnamn, enligt vad utredningen hade funnit, placerats framför andra förnamn, stannade utredningen för att behandla dem som förnamn. Eftersom gårdsnamnen inte stämde överens med vad man vanligen menar med förnamn – då det inte ensamt är användbart som tilltalsnamn – och då gårdsnamn inte heller vanligen gavs som förnamn vid dop eller annan namngivning, ansåg utredningen att en särskild bestämmelse för gårdsnamn borde införas i avdelningen om förnamn. Utredningen föreslog därför där en regel om att den som ville skulle som *särskilt förnamn* kunna använda gårdsnamn ”som enligt gammal sedvänja fortfarande är i bruk som tillnamn”.

5.2.1.5 Särskilda yttranden

Två av namnlagsutredningens fyra experter, Patentbesvärslagens ordförande Claës Ugglå och avdelningsdirektören vid PRV Stig Hiljding, kunde i vissa delar inte biträda utredningens förslag och avgav i dessa delar särskilda yttranden.

Ugglå framhöll i sitt yttrande vikten av att bibehålla det privaträttsliga skydd för släktnamn som vuxit fram inom den svenska namnrätten. Regler som utredningen förslagit möjliggjorde en långtgående valrätt av både makars och barns släktnamn. I den mån en sådan valmöjlighet kom att utnyttjas på det viset att det blev vanligt att män tog hustrus släktnamn eller att föräldrarna gav barnen moderns släktnamn, så skulle, på lite längre sikt, de ”egenartade” släktnamnen inte längre fungera som indikator på släktmedlemskap, dvs. de skulle inte vidare bli ägnade ”att utmärka tillhörigheten till en viss släkt”. Grunden för den framvuxna privaträtten skulle därmed urholkas. Mot den bakgrunden kunde Ugglå,

som ansett det som sin särskilda uppgift i utredningen att bevaka namnrättens immaterialrättsliga aspekter, inte förorda ett namnskick som på sätt utredningen föreslagit tillät fritt val mellan makars och föräldrars släktnamn.

Hiljding anförde:

Den av utredningen föreslagna förändringen beträffande makars släktnamn nämligen att de, som ingår äktenskap med varandra, skall äga välja endera makens släktnamn till gemensamt namn anser jag mig kunna biträda. Principiellt anser jag emellertid att det med den ordning som nu föreslås icke är vigseln som sådan som grundlägger den ena makens förvärv av den andres släktnamn utan jag menar att övergången av den ena kontrahentens namn till den andre i ett äktenskap, vilken utredningen föreslår, är grundad på en överenskommelse och alltså ett frivilligt samtycke av den make, som upplåter sitt släktnamn för gemensam användning under äktenskapet. Grunden för namnets brukande är alltså själva överenskommelsen mellan makarna att använda den enes eller den andres släktnamn i äktenskapet. Med denna syn på namnet och namninnehavarnas rätt till sina egna släktnamn finner jag att bestämmelsen i 6 § bör kompletteras med en regel, som möjliggör för den make, vars namn upplåtits för gemensam användning under äktenskapet, att om äktenskapet upplöses genom skillnad och överenskommelse om släktnamnet inte träffas, få i sista hand prövat vid domstol om den andre maken skall få fortsätta att bära namnet. Genom en sådan bestämmelse torde kunna åstadkommas att makarna i anslutning till upplösning av äktenskapet genom skillnad avtalar den fortsatta användningen av det släktnamn, som använts gemensamt under äktenskapet.

En regel om möjlighet att få prövat huruvida den make, som i ett äktenskap bär den andra makens namn, skall få efter äktenskapets upplösning genom skillnad fortsätta att bära namnet innebär beträffande kvinnans namnrättsliga ställning visserligen en förändring i inskränkande riktning. Talan kan enligt nu gällande regler icke föras av mannen om att hustrun efter äktenskapsskillnad icke vidare skall använda hans namn. Namnrättskommittén föreslog i sitt betänkande (SOU 1960:5 s. 201) att sådan förbudstalan skulle kunna föras vid äktenskapsskillnad. I namnlagen fanns också fram till år 1974 en regel som innebar att ett släktnamn som förvärvats genom äktenskap, förlorades vid upplösning av äktenskapet genom återgång. Då möjligheterna för båda kontrahenterna i ett äktenskap att bära enderas släktnamn som gemensamt släktnamn nu utvidgas att gälla så att icke blott hustrun kan få mannens släktnamn utan även mannen kan anta hustruns släktnamn synes principen om jämställdhet mellan könen föranleda till att båda kontrahenterna behandlas lika. Man kan då låta äktenskapet antingen utgöra en oåterkallelig förvävsgrund för släktnamn utanför resp. släkt eller också för båda parterna i äktenskapet införa en rätt att i sista hand föra talan om förbud för namnets fortlevnad hos den andra parten efter äktenskapets upplösning. Före-

komsten av en ordning enligt sistnämnda alternativ torde medföra att kontrahenterna blir mer uppmärksamma på släktnamnsfrågan och verkligen söker komma överens om namnet i fortsättningen. Att en sådan talemöjlighet finns får betydelse i första hand för egenartade släktnamn, beträffande vilka det av ålder finns ett dokumenterat intresse från släktmedlemmarnas sida att skydda namnet och bevara det enligt sedan gammalt rådande ärftliga namnprinciper, samt rörande sådana personer och släkter, som sedan ett centralt ordnat släktnamnsväsende genom 1901 års släktnamnsförordning infördes i Sverige antagit egenartade släktnamn. Dessa personer och deras släktmedlemmar torde utgå från att skydd enligt i huvudsak gängse principer skall råda.

5.2.2 Remissutfallet på namnlagsutredningens förslag

Över namnlagsutredningens betänkande med förslag på ändringar i namnlagen inhämtades yttranden från ett femtiotal instanser.

Grundtankarna i förslaget – dvs. att de enskilda borde ges större utrymme att själva bestämma över sina namn, att de familjerättsliga reglerna om namnförvärv borde vara könsneutrala i linje med framväxande jämställdhetssträvanden och att det i namnrättsligt hänseende inte borde göras någon skillnad mellan barn till gifta respektive ogifta föräldrar – fick generellt sett stöd av remissinstanser. Flera av dem ansåg dock att utredningen inte hade gjort en riktig avvägning mellan det allmännas intresse av namnstabilitet och de enskildas önskemål om att fritt kunna välja namn. Kritikerna – häribland Svea hovrätt, Datainspektionen, Riksskatteverket och Domkapitlet i Uppsala – framhöll i det sammanhanget att användandet av personnummer varken kunde eller borde ersätta namnet som identifieringsmedel.

Riksskatteverket och Sveriges advokatsamfund menade att rätten att byta namn gjorts så liberal man kunde befara missbruk i syfte att undkomma upptäckt av exempelvis ekonomisk brottslighet.

I linje med vad experten Uggle framhållit i sitt särskilda yttrande befarade några remissinstanser att den utvidgade valrätten till släktnamn skulle medföra att även egenartade släktnamn lätt skulle kunna ledas utanför den ursprungliga släktkretsen. Skyddet för dessa namn skulle därmed kunna urholkas och de skulle inte längre lika säkert markera tillhörigheten till viss släkt. Vid denna oönskade utveckling borde eventuellt termen ”släktnamn” ersättas med ”efternamn”.

Vidare ifrågasattes av bland andra Riksskatteverket, om utredningens förslag verkligen skulle leda till en förenklad namnregle-

ring. Den vittomfattande valfrihet som föreslagits medförde snarare att regleringen blev ännu mer komplicerad.

Åtskilliga remissinstanser, däribland Kammarrätten i Stockholm, Svenska kyrkans församlings- och pastoratförbund och Genealogiska föreningen, var starkt kritiska till att förslaget om familjerättsliga namnförvärv på ett radikalt sätt bröt mot den i Sverige djupt rotade agnatiska namntraditionen. När det gällde barns släktnamn menade dessa kritiker att barnet som huvudregel alltjämt skulle förvärva faderns namn. Det befarades också att valfriheten mellan mannens och kvinnans namn skulle, så som förslaget utformats, komma att splittra namnsamhörigheten inom familjen och inom släkten på ett icke önskvärt sätt.

5.2.3 Regeringens proposition

Våren 1982 överlämnade regeringen prop. 1981/82:156 med förslag till ny namnlag. Regeringen anslöt sig i allt väsentligt till de principer som enligt namnlagstuderingen borde ligga till grund för en ny namnlagstiftning. Propositionen innehöll dock vissa sakligt betydelsefulla ändringar i förhållande till utredningsbetänkandet, bland annat i form av något mer begränsade möjligheter till namnbyten än vad utredningen hade föreslagit. Som framgått föreslog regeringen också en helt ny namnlag, medan utredningen hade ansett det vara tillräckligt att införa de föreslagna ändringarna i 1963 års namnlag. I propositionen anförde föredragande statsrådet (justitieminister Carl Axel Petri) som allmänna utgångspunkter bland annat följande (s. 14):

En utgångspunkt för en reform av namnlagstiftningen bör - - - vara att den enskilde i så stor utsträckning som möjligt får bestämma vilket namn han eller hon skall ha. Detta gäller bl. a. vid ingående av äktenskap. Den som inte längre vill bära ett visst efternamn bör också på ett enkelt sätt kunna byta detta till ett namn som han eller hon föredrar.

Viktigt är naturligtvis också att en modern namnlagstiftning ger uttryck för strävandena efter jämställdhet mellan kvinnor och män. Som utredningen har föreslagit bör därför reglerna om familjerättsliga namnförvärv så långt möjligt utformas på ett sådant sätt att de inte tillerkänner företräde åt vare sig kvinnans eller mannens efternamn. Jag delar också utredningens uppfattning att man i namnrättsligt hänseende bör sträva efter att behandla alla barn lika, oavsett om föräldrarna är gifta med varandra eller ej.

Även om personnumren alltmer har kommit att användas som identifikationsmedel, har naturligtvis samhället fortfarande ett intresse

av namnstabilitet. En vidsträckt möjlighet att byta namn skulle kunna komma i konflikt med det intresset. Risken för en sådan utveckling torde dock inte vara så stor. Ett namnbyte är i allmänhet förenat med så många praktiska olägenheter för den enskilde att den som trots detta beslutar sig för att byta namn i regel torde ha tungt vägande skäl för detta beslut. Det kan emellertid inte uteslutas att en möjlighet att byta namn ett obegränsat antal gånger skulle kunna missbrukas av dem som av mer eller mindre obehöriga skäl vill dölja sin identitet under olika namnbeteckningar. För att förhindra detta bör vissa spärrar införas.

Efter dessa mer allmänna synpunkter övergick föredragande statsrådet till att översiktligt kommentera de särskilda frågor som utredningen hade behandlat i betänkandet (s. 15–17):

Efternamnet ger uttryck för gemenskapen inom en familj eller en släkt. Detta synsätt återspeglas i de nuvarande reglerna om de familjerättsliga namnförvärven, dvs. reglerna om makars efternamn och om barns förvärv av efternamn vid födseln eller vid ett senare namnbyte.

Det är naturligt att de som lever samman i en familj även i fortsättningen vill markera sin samhörighet genom att bära samma efternamn. Det är också förståeligt att många vill låta tillhörigheten till en släkt komma till uttryck genom namnet. Självfallet måste dessa önskemål kunna tillgodoses inom ramen för en ny namnlagstiftning. Det finns emellertid inte något behov av att i detalj söka styra namnskicket genom tvingande regler eller regler som ger ett ovillkorligt företräde åt en viss lösning av namnvalet. Namnlagstiftningen bör i stället utformas så att den ger utrymme både för traditionella uppfattningar och, i rimlig grad, för sådana som avviker därifrån. Den enskilde bör alltså ha frihet att i stor utsträckning välja mellan olika namn som han eller hon genom sitt släktskap eller på annat sätt har anknytning till. Vid byte av namn för barn under 18 år bör dock en opartisk myndighet pröva att namnbytet är förenligt med barnets bästa, om den förälder vars namn barnet bär motsätter sig namnbytet. Det synes lämpligt att denna prövning, liksom hittills, görs av domstol.

I enlighet med vad jag tidigare har sagt bör strävandena efter jämställdhet mellan könen ha ett avgörande inflytande på reglerna om familjerättsliga namnförvärv. Önskemål om att i äktenskap få ett gemensamt familjenamn bör därför inte längre tillgodoses genom den enda möjligheten att kvinnan ändrar sitt namn, utan principen bör vara att båda makarna har samma rätt att ta den andres namn. Också barnen bör ha samma rätt till det ena eller andra av föräldrarnas namn, och detta oberoende av om föräldrarna är gifta eller inte.

En utvidgning av möjligheterna till familjerättsliga namnförvärv i enlighet med dessa principer innebär att ett efternamn i större utsträckning än f.n. kan komma att ledas utanför den ursprungliga släktkretsen. Det släktnamnsbegrepp som används i 1963 års namnlag bör därför, som många remissinstanser har förespråkat, ersättas med det

mera neutrala begreppet efternamn. I det följande används detta begrepp genomgående som beteckning för vad som i 1963 års lag avses med släktnamn.

Dubbelnamn är ett efternamn, bestående av två namn vilka var för sig kan utgöra efternamn. Namnen är i regel förenade med varandra genom ett bindestreck. Före tillkomsten av 1963 års namnlag var det möjligt att förvärva sådana dubbelnamn. Denna lag medger dock inte att nya dubbelnamn bildas. Utredningen har diskuterat om en sådan möjlighet bör införas på nytt men har avstått från att föreslå detta med hänsyn till de många praktiska svårigheter som uppstår vid bruket av dubbelnamn. Denna uppfattning har inte mött någon erinran under remissbehandlingen. Inte heller jag anser att det finns anledning att nu införa dubbelnamn i svenskt namnskick.

Från dubbelnamn är att skilja vad som i 1963 års namnlag kallas *tilläggsnamn*. Enligt denna lag kan en gift kvinna bära sitt efternamn som ogift i olika kombinationer med mannens namn. Även adoptivbarn har möjlighet att bära sitt efternamn från tiden före adoptionen i kombination med adoptivföräldrarnas efternamn. Som tilläggsnamn kallas då det namn som inte är det egentliga efternamnet.

Tilläggsnamnet, som inte kan föras vidare till någon annan, skall bäras före efternamnet. Med hänsyn till detta synes det naturligare att det, som utredningen har föreslagit, i fortsättningen kallas *mellannamn*. Liksom utredningen anser jag att även gifta män bör kunna bära mellannamn, på samma sätt som gifta kvinnor. Däremot anser jag det inte påkallat att nu införa en möjlighet till mellannamn även för andra barn än adoptivbarn.

I fråga om *förnamn* har utredningen föreslagit endast några mindre ändringar i de nuvarande reglerna. Ett av dessa förslag rör en fråga som har tilldragit sig särskilt intresse i riksdagen, nämligen tillägg av förnamn - - -. Utredningens förslag är enligt min mening både beträffande denna fråga och när det gäller övriga frågor om förnamn välgrundade och bör alltså genomföras.

Den strävan att ge individen så stor frihet som möjligt i fråga om de familjerättsliga namnförvärven som jag tidigare har gett uttryck åt medför att också *förfarandet i namnarenden* kan förenklas. Principen är redan nu att sådana namnförvärv i allmänhet kan ske kostnadsfritt genom en enkel anmälan till pastorsämbetet. Andra förvärv kan däremot ske endast efter ansökan hos patent- och registreringsverket, varvid en avgift tas ut. Genom att flera av de namnförvärv som f. n. måste ske i denna ordning i fortsättningen kan åstadkommas genom en anmälan till pastorsämbetet tillgodoses intresset av ett minskat byråkratiskt krångel.

Till följd av de utvidgade möjligheterna till namnförvärv genom anmälan till pastorsämbetet minskar alltså behovet av s.k. *administrativa namnförvärv*, dvs. förvärv efter ansökan hos patent- och registreringsverket. Sådana förvärv kan avse dels befintliga efternamn som inte kan förvärvas enligt de familjerättsliga reglerna, dels helt nybildade efternamn. Beträffande möjligheterna att förvärva nybildade

efternamn har utredningen föreslagit några lättnader i förhållande till de nuvarande reglerna. Framför allt märks ett förslag om att inte, som f. n., bara den som bär ett vanligt eller annars mindre lämpligt namn skall kunna ta ett nybildat efternamn, utan att detta skall kunna göras av vem som helst som inte längre vill bära sitt tidigare efternamn. Även detta förslag bör enligt min mening genomföras.

I 1963 års namnlag finns också en del regler om *förlust av efternamn* och om *särskilt skydd för egenartade efternamn*. Utredningen har inte funnit anledning att föreslå några nämnvärda ändringar i dessa regler. Även jag anser att reglerna i allt väsentligt kan behållas oförändrade.

Vad gäller de begrepp som kom att användas i propositionen, kan det sålunda noteras att begreppet ”efternamn” kom att helt ersätta släktnamnsbegreppet, som utredningen hade använt sig av, medan mellannamnsbegreppet som utredningen hade föreslagit skulle ersätta tillnamnsbegreppet som kom att användas även i propositionen.

I det följande behandlas något mer ingående de områden där propositionen kom att avvika från namnlagens utredningens förslag.

Makars efternamn

I propositionen anslöt sig föredragande statsrådet till utredningens förslag om att makar behåller var och en sitt efternamn, om de inte före eller under äktenskapet anmäler att de vill ha gemensamt efternamn samt att var och en av makarna har rätt att förvärva och behålla den andre makens efternamn men inte rätt att föra över det namnet till ny make.

Beträffande rätten att ta tillbaka ett tidigare efternamn hade utredningen föreslagit att make när som helst skulle kunna ta tillbaka också ett efternamn som han eller hon hade förvärvat i tidigare äktenskap. Föredragande statsråd ansåg att denna möjlighet skulle begränsas till efternamn som maken senast burit som ogift [om den något oklara innebörden av detta begrepp, se redogörelsen för gällande rätt] och anförde följande som skäl härför (s. 23):

Det finns knappast anledning att uppställa några spärar för makarnas rätt att när som helst under äktenskapet eller sedan detta har upplösts ta tillbaka ett namn som de senast har burit som ogifta. Så gäller också enligt de regler som har antagits i Danmark och Norge. Enligt dessa regler kan en make också ta tillbaka ett efternamn som han eller hon har förvärvat i ett tidigare äktenskap men därefter bytt till den nya makens efternamn. Hänsyn till den tidigare maken talar dock för att en sådan återgång till ett giftasnamn, liksom hittills, bör kunna ske endast efter ansökan hos patent- och registreringsverket och bara om det finns särskilda skäl.

Barns efternamn

Regeringens förslag avseende *förvärv av efternamn vid födelsen* överensstämde i huvudsak med utredningens förslag och innefattade sålunda den under remissbehandlingen kritiserade hjälpreglern, att barnet förvärvar moderns efternamn om föräldrarna inte anmält efternamn för barnet inom föreskriven tid. Föredragande statsrådet motiverade inställningen på följande sätt (s. 24–25):

Flera remissinstanser har reagerat starkt mot en sådan regel, som enligt deras mening bryter mot en gammal tradition. Mot detta kan emellertid invändas att regeln, lika litet som när det gäller valet av makars efternamn, hindrar dem som så önskar att hålla sig till ett mer traditionsenligt namnskick. Det är först när föräldrarna avstår från att utnyttja denna möjlighet som hjälpreglern är avsedd att träda till.

De betänkligheter som remissinstanserna har fört fram har därför inte så stor bärkraft. I vart fall måste de anses väga mindre tungt än de fördelar som det innebär att samma hjälpregel kan tillämpas på alla barn oavsett om deras föräldrar är gifta eller ej. Regeln bör därför utformas i enlighet med utredningens förslag och alltså innebära att moderns efternamn får företräde i de fall föräldrarna inte ger till känna någon egen vilja om vilket namn barnet skall ha.

Regeringen föreslog även att det skulle finnas möjlighet för föräldrar att inom sex månader från födelsen anmäla ett namn som någon av dem senast burit som ogift, vare sig föräldrarna vid födelsen hade samma eller olika efternamn. Om en sådan anmälan skedde inom föreskriven tid skulle barnet anses ha förvärvat det anmälda namnet redan vid födelsen.

Vad gäller barns rätt till *byte till förälders efternamn* avvek departementsförslaget något från utredningens förslag. Utredningen hade ansett att det skulle behövas samtycke från barn över 15 år men att vårdnadshavaren i övrigt ensam skulle få fatta beslut i namnbytesfrågan och göra anmälan härom. Regeringens ansåg emellertid att barnets samtycke skulle krävas redan från 12 års ålder. En annan betydelsefull ändring i förhållande till utredningsförslaget var, som tidigare berörts, att samtycke måste inhämtas från den förälder som inte var vårdnadshavare men vars namn barnet bar; vid uteblivet samtycke skulle frågan liksom tidigare kunna prövas av domstol. Som motivering anfördes i propositionen följande (s. 29–30):

Liksom gäller f.n. bör en anmälan till pastorsämbetet om namnbyte för ett barn under 18 år göras av barnets vårdnadshavare. Vidare bör krävas att barnet självt har samtyckt till namnbytet när barnet har nått en sådan mognad att det kan självständigt ta ställning till namnfrågan.

Som en del remissinstanser har varit inne på synes åldersgränsen lämpligen kunna sättas till 12 år, liksom enligt bl. a. de nya namnreglerna i Danmark och Norge.

En särskild fråga är om en förälder, som inte är vårdnadshavare för barnet och därför inte är med om att anmäla namnbytet till pastorsämbetet, bör tillfrågas i fall då barnet bär hans eller hennes efternamn. Utredningen har med viss tvekan stannat för att dennes åsikt inte bör tillmätas någon betydelse. Denna uppfattning har emellertid kritiserats av flera remissinstanser. Erfarenheterna visar också att många föräldrar som inte är vårdnadshavare ser namngemenskapen som en mycket betydelsefull del i relationerna mellan dem och barnen. För att inte dessa relationer skall störas bör det därför krävas att den förälder som inte är vårdnadshavare samtycker till bytet, om barnet bär den förälderns namn. Och skulle denne vägra att ge sitt samtycke, bör det liksom f. n. krävas att domstol prövar om namnbytet trots detta är förenligt med barnets bästa.

Mellannamn

Beträffande mellannamn för makar överensstämde propositionen med det förslag som utredningen hade lämnat. I fråga särskilt om adoptivbarn ansåg föredragande statsrådet att utredningen hade varit för restriktiv genom att föreslå ett avskaffande av den befintliga möjligheten att bära både sitt ursprungliga och en adoptivförälders efternamn i kombination, varav det ena som mellannamn. Den möjligheten borde alltså finnas kvar. När det gällde frågan om mellannamn för barn i övrigt hade utredningen föreslagit att barn till föräldrar som hade olika efternamn skulle som mellannamn få bära det av föräldrarnas namn som barnet inte förvärvat som efternamn. Regeringen gjorde emellertid även här motsatt bedömning och föreslog att mellannamn över huvud taget inte skulle få bäras av andra barn än adoptivbarn. Som skäl för ställningstagandet anförde föredragande statsrådet följande (s. 37):

Frågan är om man även i Sverige bör införa en allmän rätt för barn att som mellannamn bära det av föräldrarnas namn som barnet inte har förvärvat som efternamn. Till förmån för en sådan ordning talar, förutom att man då får överensstämmelse med reglerna i Danmark och Norge, att barnet på så sätt skulle kunna visa sin samhörighet med båda föräldrarna.

Med mellannamn för barn följer emellertid åtskilliga olägenheter, som inte gör sig lika märkbara när det gäller mellannamn för makar. Sålunda kan barnet komma att identifiera sig med hela namnkombinationen och vid vuxen ålder finna det otillfredsställande att inte kunna föra denna kombination vidare till nästa generation. Det kan å

andra sidan hända att barnet föredrar mellannamnet, om det är mera särskiljande än efternamnet, och därför till vardags använder enbart mellannamnet. På så sätt kan missförstånd om barnets efternamn uppkomma i olika situationer.

Till detta kommer att namnkombinationer redan genom sin längd i allmänhet är otympliga och svårhanterliga. Denna invändning kan visserligen riktas även mot de regler om mellannamn för makar som har förordats - - -. Det är emellertid en sak att man behåller en ordning som redan finns, låt vara att den utvidgas till att gälla både kvinnor och män. Något annat är att utöka användningsområdet för mellannamn till att avse också barn.

Av särskild betydelse är att de myndigheter som framför allt skulle komma att beröras av en ordning med mellannamn för barn, nämligen riksskatteverket och patent- och registreringsverket, har ställt sig avvisande eller i varje fall tveksamma till en sådan ordning - - -. Att i strid mot dessa myndigheters inställning införa nya regler om mellannamn för barn bör inte gärna komma i fråga.

Byte till nybildat efternamn

Regeringens förslag anslöt sig till utredningens bedömning att prövningen av om sökandens befintliga efternamn kunde anses tillräckligt särskiljande eller annars tjänligt kunde tas bort. Det borde alltså inte vara svårare att byta efternamn för den som redan hade ett särskiljande namn än för den hade exempelvis ett vanligt sonnamn. Utredningen hade inte ansett det nödvändigt med någon spärr för upprepade namnbyten, med hänvisning till den ”ringa risk” som fick anses föreligga. På denna punkt var regeringen av annan mening. I propositionen föreslogs således att den som en gång beviljats byte till nybildat efternamn därefter måste visa särskilda skäl för att få ytterligare namnbyte beviljat av PRV. Föredragande statsrådet utvecklade skälen härför på följande vis (s. 39):

En särskild fråga är om byte till ett nybildat namn skall utan någon begränsning kunna göras hur många gånger som helst. Även om namnstabiliteten knappast riskerar att komma i fara genom obegränsade möjligheter till namnbyten i administrativ ordning, kan dessa möjligheter komma att missbrukas av någon som vill undandra sig sina förpliktelser mot enskilda eller samhället eller som ägnar sig åt brottsliga förfaranden. Som flera remissinstanser har framhållit bör därför upprepade namnbyten inte kunna ske utan vidare. En lämplig spärr synes vara att kräva att den som en gång har bytt till ett nybildat efternamn visar särskilda skäl för en begäran om ytterligare sådana namnbyten.

En sådan spärr bör, liksom f. n., gälla även när någon vill byta ett nybildat efternamn till ett efternamn som han eller hon har burit tidigare, oavsett om detta namn har förvärvats automatiskt, genom anmälan till pastorsämbetet eller genom ansökan hos patent- och registreringsverket.

Ändring av efternamns stavning m.m.

Utredningens förslag att enkla ändringar av icke särskiljande efternamn i fortsättningen skulle kunna vidtas utan PRV:s prövning godtogs inte av regeringen, som i denna del anförde följande (s. 40):

Stavningsändringar kan vara av olika slag. De kan medföra att namnet ändrar karaktär genom att det exempelvis får samma form som ett befintligt särskiljande eller egenartat efternamn och därmed medför intrång i annans rätt till detta namn. Som exempel kan nämnas en ändring från Josefsson till Josephson. Andra ändringar kan vara av enkel beskaffenhet och inte föranleda att namnet får ny karaktär, t.ex. en ändring från Josefsson till Josefson eller från Karlsson till Carlsson.

Som utredningen har funnit är det tydligt att den förra sortens ändringar inte heller i fortsättningen bör medges utan prövning av patent- och registreringsverket. Gränsen mellan detta slags ändringar och ändringar av den senare sorten är emellertid, som framhållits under remissbehandlingen, inte lätt att dra. Även om det i och för sig hade varit önskvärt att ändringar av det senare slaget kunde ske på ett enkelt sätt genom anmälan till pastorsämbetet, synes gränsdragningsproblemen vara så stora att den nuvarande ordningen bör behållas. Patent- och registreringsverket bör således även i fortsättningen pröva alla slag av ändringar av efternamn.

Utredningen hade inte föreslagit någon särskild bestämmelse i namnlagen rörande ändring av utländska efternamns genusform, utan hävdade att en sådan ändring borde i folkbokföringen kunna behandlas som en fråga om rättelse. Regeringen framhöll att en ändring av ett efternamns genusform enligt gällande rätt var att betrakta som byte till ett nybildat efternamn, vilket krävde tillstånd av PRV. För att invandrare enklare skulle få möjlighet att behålla sitt namnskick behövdes därför lagen ändras, så att ändring av utländska efternamns genusform inte längre skulle anses som byte av efternamn. Av samma skäl borde en genusanpassning av efternamnet kunna ske kostnadsfritt genom anmälan till pastorsämbetet. Som närmare motivering anfördes i propositionen följande (s. 41):

I vissa språk, såsom i grekiskan och i de slaviska språken, har efternamnet olika ändelser beroende på om den som bär namnet är man eller kvinna. Enligt grekiskt namnskick får ett manligt efternamn, som slutar på *-is*, ändelsen *ou*, *-u* eller *-i* när det förvärvas av en kvinna. Som exempel på slaviskt namnskick kan nämnas att man i Tjeckoslovakien lägger ändelsen *-ova* till efternamn som förvärvas av kvinnor.

I vårt land gäller principen att invandrare så lång som möjligt bör kunna behålla sitt ursprungslands kultur, vanor och språk. I enlighet med denna princip bör de ha möjlighet att till pastorsämbetet kostnadsfritt anmäla olika genusformer av ett utländskt efternamn utan att detta anses som ett byte till ett nybildat efternamn. En uttrycklig bestämmelse om detta bör tas in i de nya namnreglerna.

Förnamn och gårdsnamn

I fråga om förnamn överensstämde propositionen med utredningsförslaget, utom i vissa enskildheter. Enligt utredningens förslag var det exempelvis inte i något fall möjligt att stryka förnamn genom anmälan till pastorsämbetet. I propositionen framhölls att det, för det fall någon vill stryka ett eller flera förnamn samtidigt med att ett eller flera nya förnamn anmäls till pastorsämbetet, föreföll vara en onödig omgång att strykningen i dessa fall fick ske först efter ansökan hos PRV. Propositionen utformades i enlighet härmed. I fråga om gårdsnamn delade regeringen, i likhet med remissinstanserna, utredningens uppfattning om det värdefulla i att kunna bevara denna gamla sedvänja och anslöt sig till dess förslag, dock med den justeringen att kravet slopades på att gårdsnamnet måste placeras först bland förnamnen. På inrådan av *Lagrådet* kom gårdsnamn inte att räknas som förnamn utan utgöra en egen kategori i namnlagen.

5.2.4 Lagrådets yttrande och regeringens ställningstaganden härtill

I yttrandet från Lagrådet gjordes påpekanden av huvudsakligen lagteknisk och redaktionell natur. Ett urval av de överväganden i sak som Lagrådet gjorde redovisas i det följande liksom, i förekommande fall, regeringens ställningstaganden härtill.

Barns efternamn

Regeringen hade föreslagit att även barn till föräldrar med gemensamt efternamn skulle kunna – med verkan från födelsen – förvärva ett efternamn som någon av föräldrarna senast burit som ogift, om detta namn anmälts inom sex månader efter barnets födelse. Lagrådet kritiserade den föreslagna bestämmelsen främst eftersom den medförde att namnfrågan kunde stå öppen i sex månader även för barn till föräldrar med gemensamt efternamn. Enligt Lagrådet torde det endast vara i enstaka undantagsfall som föräldrar med gemensamt efternamn skulle komma att nyttja möjligheten att, med verkan från födelsen, ge barnet något av föräldrarnas namn som ogift i stället för det gemensamma efternamnet. Lagrådet förordade därför att denna möjlighet slopades för dessa barn.

Regeringen anslöt sig till vad Lagrådet hade anfört och föreslog därför i propositionen att möjligheten för barn att med verkan från födelsen förvärva ett efternamn som någon av föräldrarna senast har burit som ogift skulle begränsas till de fall då föräldrarna har olika efternamn när barnet föds.

Makars efternamn

Lagrådet instämde i de principiella tekniska lösningar som hade valts beträffande makars val av efternamn, och att det sålunda – vid passivitet från makarnas sida – bör finnas en regel som träder in och som leder till att vardera maken behåller sitt efternamn. Genom den utformning som regeln hade fått ansåg Lagrådet dock att lagstiftaren, på ett från förslaget i övrigt avvikande sätt, uttryckte ett avståndstagande från tanken att namngemenskap är något önskvärt. Lagrådets synpunkter föranledde regeringen att omformulera regeln.

Byte av efternamn

Lagrådet anmärkte att regeringens avsikt att ändring av efternamns stavning skulle jämföras med sådant namnbyte som kräver tillstånd av PRV inte kommit till direkt uttryck i den föreslagna lagtexten. Lagrådet noterade vidare, vad gällde byte av barns efternamn till ett nybildat efternamn eller till annat efternamn som inte kan förvärfvas enligt de familjerättsliga bestämmelserna, att förslaget inte uppställde krav på samtycke från förälder vars namn

barnet bar eller på att domstol funnit namnbytet förenligt med barnets bästa. Lagrådet ansåg den föreslagna fakultativa bestämmelsen – som gav PRV möjlighet att uppställa som villkor för namnbyte att domstol funnit sådant byte förenligt med barnets bästa – otillräcklig och förordade därför att samtycke eller domstolsprövning skulle vara obligatoriskt även i dessa fall (jfr 6 §).

Regeringen anslöt sig till Lagrådets uppfattning att det uttryckligen av lagtexten bör framgå att ändring av efternamns stavning får göras efter ansökan till PRV. Däremot vidhöll regeringen sin uppfattning att det inte bör vara obligatoriskt med domstolsprövning så snart en förälder som inte är vårdnadshavare men som bär samma efternamn som barnet, vägrar att samtycka till ett namnbyte. Det borde enligt regeringen ankomma på PRV att i varje särskilt fall avgöra om en domstolsprövning var påkallad för att tillgodose barnets bästa, eller om andra alternativ stod till buds, t.ex. hörande av socialnämnd.

Förnamn

I regeringens lagförslag kunde stavningsändringar för förnamn göras genom anmälan så länge uttalet inte ändrades. Lagrådet ansåg att bestämmelsen, för att undvika vissa tillämpningssvårigheter, borde mjukas upp något och föreslog att denna typ stavningsändring skulle vara tillåten så länge det alltjämt uppenbarligen var fråga om samma namn. Lagrådet ansåg vidare att det vid ändring av förnamns stavning borde som uttryckligt villkor uppställas att namnet får en sådan språklig form som är lämplig här i landet.

Regeringen ansåg att den sålunda förordade uppmjukningen av stavningsändringsregeln skulle öka risken för tillämpningssvårigheter. Inte heller i övrigt fanns det enligt regeringen skäl till de av Lagrådet föreslagna ändringarna. Regeringen framhöll att ansökningsmyndigheten redan fick anses ha skyldighet att även vid en stavningsändring pröva att förnamnet efter en ändring inte kommer i strid med de krav som uppställs på förnamn för att det ska godkännas.

5.2.5 Riksdagens ställningstaganden

Namnlagsutredningens betänkande väckte livlig debatt. Även propositionen med förslag till ny namnlag blev föremål för omfattande kommentarer och kritik. I riksdagen väcktes tolv motioner med anledning av propositionen. Till lagutskottet, som hade att beredningsansvar för ärendet, inkom skrivelser från enskilda och organisationer. Till skillnad från vad som vanligen är fallet resulterade utskottets behandling i betydande ändringar i regeringens förslag, främst vad avsåg regleringen av makars och barns namn (LU 1981/82:41). Förändringarna avsåg inte endast det sakliga innehållet i regeringens lagförslag utan också lagens disposition.

Kritiken mot regeringens förslag sköt in sig på framför allt tre frågor. När det gällde makars namn kritiserades att de som önskade ha ett gemensamt namn måste vidta en aktiv åtgärd i form av en anmälan, medan en passivitet automatiskt ledde till att namngemenskap uteblev. Vidare kritiserades att namnlagsförslaget öppnade möjligheter till att alla medlemmar i en familj kunde ha olika efternamn. Slutligen befarades att de stora möjligheterna att på ett enkelt sätt byta såväl efternamn som förnamn och således helt byta namnidentitet kunde komma att utnyttjas i brottsliga sammanhang.

I det följande redogörs för de förändringar i sak som enligt lagutskottet borde ske i förhållande till regeringens förslag.

Makars efternamn

Förvärv av efternamn vid ingående av äktenskap

De regler om namnförvärv vid vigsel som hade föreslagits i propositionen innebar att makar behövde anmäla namnbyte bara om de ville anta enderas namn som gemensamt. Om ingen anmälan gjordes behöll vardera maken sitt efternamn. Denna ordning kritiserades av utskottet, som menade att regeringen tagit för liten hänsyn till värdet av namngemenskap mellan makarna. Utskottet förordade att en anmälan skulle göras under alla förhållanden, dvs. även för det fall att makarna avsåg att behålla var och en sitt efternamn. Skälen för ställningstagandet utvecklades av utskottet enligt följande (s. 15 i betänkandet):

Med synen på äktenskapet som en frivillig samlevnad mellan två självständiga individer kan det i och för sig te sig mest följdriktigt att namnlag utformas på sådant sätt att var och en av makarna behåller sitt efternamn från tiden före äktenskapet. Otvivelaktigt är det emellertid så att flertalet anser det både naturligt och önskvärt att makar bär samma efternamn. En namngemenskap kan både markera samhörighet mellan föräldrar och barn och ha vissa praktiska fördelar. F. n. har också makar som regel gemensamt efternamn. Med hänsyn till det värde namngemenskap har, bör det därför självfallet även i fortsättningen vara möjligt för dem som gifter sig att ha samma efternamn. Enligt utskottets mening bör de nya reglerna om makars namn vid ett äktenskaps ingående utformas så att alternativet med namngemenskap och alternativet att vardera maken behåller sitt namn framstår som likvärdiga.

Propositionens förslag innebär att makar som vill ha namngemenskap måste anmäla detta, medan makar som vill behålla sina namn kan vara passiva. En sådan ordning kan emellertid uppfattas så att lagstiftaren förordar det senare alternativet. Risken finns att blivande makar som vill ha namngemenskap förbiser att de måste göra en anmälan och att de föreslagna reglerna kan leda till att familjemedlemmarna i större utsträckning än f. n. kommer att bära olika efternamn. En lämpligare ordning är därför enligt utskottets mening att - - - det skall krävas samma aktivitet från makarnas sida oavsett om de vill ha namngemenskap eller ej. Som framgår av vad utskottet tidigare anfört bygger den norska lagstiftningen på en sådan princip.

Makars namnbyte under eller efter äktenskapet

Lagutskottet ansåg att förslaget i propositionen innebar alltför stora möjligheter för makar att under äktenskapet växla mellan att bära samma namn och att ha olika efternamn. Särskilt pekade utskottet på att en make, så som regeringens förslag var utformat, först kunde ta den andres namn, därefter byta tillbaka till sitt namn som ogift, varefter den andre kunde byta till det namnet. Några hinder mot att proceduren upprepades fanns heller inte. Utskottet förordade därför en mer restriktiv ordning (s. 17–18):

Utskottet anser att reglerna om namnbyte efter anmälan hos pastorsämbetet i princip bör utformas så att makarna har möjlighet att en gång få namngemenskap och att därefter en gång byta tillbaka till sina namn som ogifta. Vill makarna göra ytterligare namnbyten bör tillstånd krävas av patent- och registreringsverket - - -. Ställningstagandet innebär att makar, som vid äktenskapets ingående har behållit sina efternamn, senare under äktenskapet kan få namngemenskap genom att en av dem med den andres samtycke byter till dennes namn. Härfter kan make ta tillbaka sitt namn som ogift. Några ytterligare

namnbyten skall inte därutöver få förekomma under äktenskapet. Har makar valt namngemenskap inför giftermålet kan make senare under äktenskapet ta tillbaka sitt namn som ogift. Makarna skall därefter inte på nytt kunna få namngemenskap i äktenskapet.

Utskottet framhöll vidare att de av utskottet föreslagna bestämmelserna skulle bli tillämpliga även i de fall då ett nytt äktenskap ingås, vilket skulle få till följd att en make som bar ett tidigare giftasnamn i ett nytt äktenskap kunde ta tillbaka sitt efternamn som ogift men inte därefter föra över detta namn på den andra maken eller själv byta till den andra makens namn.

Barns efternamn

Förvärv av efternamn vid födelse och adoption

I flera motioner hade kritik framförts mot att de föreslagna reglerna, i fall då föräldrarna har olika efternamn, ledde till att barn i samma familj kunde få olika efternamn samt att barnet kunde komma att sakna efternamn under de första sex månaderna om ingen anmälan gjordes. Vid en jämförelse med de då aktuella norska och finska förslagen kunde utskottet konstatera att propositionen gav föräldrarna relativt långtgående möjligheter att ge sina barn olika efternamn. Även om det inte behövde befaras att föräldrarna i praktiken utnyttjade dessa möjligheter fullt ut, talade enligt utskottet starka skäl för att man borde införa vissa begränsningar i föräldrarnas rätt att själva avgöra vilket namn deras barn ska bära. Garantier borde i görligaste mån skapas för att helsyskon i samma familj får samma namn. Lösningen borde bestå i en ny princip, av innebörd att om föräldrar med olika efternamn tidigare har ett eller flera gemensamma barn, som de har vårdnaden om, får barnet vid födelsen det efternamn som det senast födda syskonet bär.

Vidare ansåg utskottet att den i propositionen föreslagna tiden om sex månader inom vilken anmälan av barns efternamn skulle ske, var längre än vad som var nödvändigt. Utskottet föreslog i stället en tidsfrist på tre månader.

Byte till förälders efternamn

Utskottet ställde sig i princip bakom förslaget i propositionen om att barn som fått ett efternamn vid födelsen borde ha möjlighet att senare under livet byta till ett annat efternamn som någon av föräldrarna bär eller senast har burit som ogift. Med hänsyn till värdet av namnstabilitet menade utskottet att det dock kunde ifrågasättas om den föreslagna regleringen inte innebar alltför långtgående möjligheter att byta namn. När det gällde barn under 18 år ansåg utskottet visserligen att det i många fall kunde vara befogat att inte ställa upp några hinder mot namnbyte. I fråga om personer över 18 år kunde utskottet däremot inte se något mer utpräglat behov av möjligheter till upprepade namnbyten. Riskerna för missbruk borde också uppmärksammas. Utskottet förordade mot den bakgrunden att en person som fyllt 18 år och fortfarande bär det namn som förvärvats vid födelsen, endast vid ett tillfälle skulle ha rätt att anmäla byte till ett annat namn som någon av föräldrarna bär eller senast hade burit som ogift.

Byte till patro- eller metronymikon

Som tidigare angivits avses med patronymikon och metronymikon namn som bildas på genitiven av faders respektive moders namn med tillägg av -son eller -dotter. Som också tidigare redogjorts för gav då gällande regler – och även regeringens proposition till namnlag – starkt begränsade möjligheter att som efternamn förvärva nya sådana namn. Byte kunde endast medges i det ovanliga fallen att det inte redan fanns andra bärare av namnet eller att samtliga bärare av namnet hade samtyckt till bytet. I annat fall krävdes att PRV efter ansökan fann synnerliga skäl föreligga. I motioner med anledning av propositionen hade påtalats att denna restriktivitet i lagstiftningen innebar slutet på den gamla seden med patronymikon, och det hade ifrågasatts varför namnlagsförslagets annars så generösa möjligheter till namnbyte i praktiken skulle vara stängda i dessa fall.

Lagutskottet gick motionärerna till mötes såtillvida som utskottet förordade att kravet på synnerliga skäl skulle ersättas av det mindre stränga rekvisitet särskilda skäl samt anförde (s. 27–28):

Utskottet vill för sin del peka på att det gamla namnskicket att bilda namn på faders förnamn med tillägg av ändelsen son eller dotter i dag förekommer i huvudsak i samband med bildandet av förnamn. Av namnlagsutredningens betänkande framgår att det blivit allt vanligare med begäran om patronymikon som förnamn. Under utredningsarbetet och i andra sammanhang har framförts önskemål om en vidgad möjlighet att använda patronymikon även som efternamn. Det anförda visar enligt utskottet att det finns ett visst allmänt intresse av att kunna använda det gamla namnskicket med patronymikon.

- - -

Enligt utskottets mening bör man vidga möjligheterna att som efternamn ta ett patronymikon eller ett metronymikon. Ett alltför vanligt bruk av patronymikon eller metronymikon kan dock medföra olägenheter för folkbokföringen. Vidare kan vissa namncombinationer vara mindre väl lämpade att använda som efternamn. Men hänsyn härtill anser utskottet det inte lämpligt att göra något generellt undantag från kravet på att som efternamn inte får godkännas ett patronymikon som någon annan redan enligt lag bär. Ett undantag från kravet bör få ske endast efter prövning i det enskilda fallet. Den möjlighet till undantag som finns i - - - propositionens lagförslag är enligt utskottets mening dock alltför snäv. Utskottet förordar därför att undantag bör kunna ske i nu aktuella fall om det finns särskilda skäl härför.

Som särskilda skäl för namnbyte bör kunna åberopas t.ex. att det önskade namnet tidigare funnits som efternamn eller använts som förnamn i sökandens släkt. En annan omständighet som bör kunna särskilt beaktas är att sökanden har ett vanligt eller mindre tjänligt efternamn och därför önskar byta till ett patronymikon eller metronymikon. Byte kan därvid ske till namn som bildas på faders förnamn med tillägg av antingen ändelsen son eller dotter eller på moderns förnamn med tillägg av motsvarande ändelser.

Till undvikande av missförstånd ville utskottet understryka att den sålunda föreslagna utökade möjligheten att ta patronymikon och metronymikon som efternamn inte fick innebära någon begränsning i möjligheterna att använda dessa ordbildningar som förnamn (s. 37).

Mellannamn för barn

I propositionen hade regeringen, med frångående av namnlagsutredningens förslag, avvisat möjligheten för andra barn än adoptivbarn att bära mellannamn.

Utskottet konstaterade att vissa praktiska skäl i och för sig talade mot en ordning med mellannamn för barn. För en sådan ordning talade emellertid andra skäl, framför allt att familjesamhörig-

heten kan stärkas om barnet har namngemenskap med båda föräldrarna. Enligt utskottet hade dessa senare skäl sådan tyngd att bestämmelser om rätt för barn att bära mellannamn borde införas. Härvid anförde utskottet följande (s. 32–33):

Vid utformandet av sådana bestämmelser bör beaktas att ändamålet med mellannamn för barn är att visa samhörighet mellan barnet och den av föräldrarna vars efternamn barnet inte förvärvat. För detta ändamål är det enligt utskottets mening tillräckligt att barnet får som mellannamn bära det efternamn som den föräldern bär. Anledning saknas således att ge barnet rätt att som mellannamn ta t.ex. förälderns namn som ogift. Inte heller bör komma i fråga att barn som mellannamn får välja moders eller faders mellannamn.

Om ett barn inte bär något av föräldrarnas namn skulle genom användandet av mellannamn namngemenskapen kunna uppnås endast med den ena av föräldrarna. I sådant fall finns enligt utskottets mening inte någon anledning att ge barnet rätt att ta mellannamn.

Har en förälder gift om sig och förvärvat den nya makens efternamn bör barnet kunna även i fortsättningen ha namngemenskap med den föräldern genom att ta förälderns nya namn som mellannamn. För detta bör dock fordras samtycke av förälders nya make - - -.

Utskottet föreslog således att det skulle införas en ny bestämmelse av innebörd att barn, som har förvärvat ett efternamn som endast den ena av föräldrarna bär, får som mellannamn bära den andra förälderns efternamn.

Även adoptivbarns rätt till mellannamn borde enligt utskottet utökas så att adoptivbarn som bär en av adoptivföräldrarnas efternamn skulle få rätt att bära den andra adoptivförälderns efternamn som mellannamn.

Vidare ansåg utskottet att även fosterbarn borde ges en motsvarande rätt att använda mellannamn, förutsatt att den vars efternamn barnet önskade bära som mellannamn lämnat sitt samtycke.

Förnamn

Utskottet framhöll att propositionen innebar en efterlängtd avbyråkratisering och förenkling av bestämmelserna om förnamn. I ett avseende kunde emellertid en ytterligare förenkling åstadkommas. Sålunda borde strykning av ett förnamn kunna få ske vid ett tillfälle utan, så som regeringen hade föreslagit, samband med tillägg av förnamn. Det kunde nämligen enligt utskottets mening inte vara rimligt att kräva att den som önskade stryka ett namn,

som han eller hon upplevde som besvärande, samtidigt skulle behöva ta ett nytt namn.

Som tidigare nämnts hade propositionen gett upphov till farhågor att de utökade möjligheterna till byte av såväl för- som efternamn skulle kunna utnyttjas i brottslig verksamhet. Även utskottet ansåg att propositionen gav en person väl stora möjligheter att helt byta namnidentitet. Vissa spärregler borde därför införas även vad gällde byte av förnamn. Utskottet anförde i denna del bland annat följande (s. 36–37):

Även om varje enskild förenkling i förnamnsreglerna kan te sig motiverad så blir resultatet av förenklingarna - i kombination med förenklade regler om byte av efternamn - att möjlighet öppnas till helt byte av namnidentitet. Som framgår av tidigare avsnitt i utskottets yttrande har utskottet föreslagit att vissa spärregler införs i bestämmelserna om byte till förälders efternamn och byte till makes efternamn. Utskottet anser - - - att en viss spärr bör införas även i reglerna om ändring av förnamn. Enligt utskottets mening bör en begränsning ske så att tillägg, utbyte eller strykning av ett förnamn får ske genom anmälan till pastorsämbetet vid ett enda tillfälle. Byte eller strykning av förnamn får ske endast om ett ursprungligt förnamn behålls. Det sagda innebär att om ett barn endast getts ett förnamn - - - kan han eller hon inte senare byta eller stryka något förnamn.

Utskottet föreslår att bestämmelserna - - - utformas så att det först anges att den som ursprungligen getts ett enda förnamn får genom anmälan till pastorsämbetet förvärva ytterligare ett förnamn. Därefter tas in en bestämmelse av innebörd att den som getts flera förnamn kan genom anmälan antingen byta ut ett av förnamnen mot ett nytt förnamn eller enbart lägga till ett förnamn eller stryka ett förnamn. Sådan anmälan får göras endast en gång.

Slutligen föreslog utskottet, i överensstämmelse med vad som föreslagits för efternamn, att tiden för anmälan av barns förnamn efter födelsen skulle begränsas till tre månader, inte sex månader som angivits i propositionen.

Reservationer

Utskottsledamöterna från moderata samlingspartiet reserverades sig mot utskottets förslag och yrkade avslag på propositionen. Ledamöterna menade att förslaget till namnlag, även med de av utskottet föreslagna ändringarna, alltför lite tillgodosåg behovet av namnstabilitet och kontinuitet i namnskicket samt riskerade att försämra familje- och släktsamhörigheten. Reservanterna, som hän-

visade till den attitydundersökning som namnlagsutredningen låtit göra, ansåg därför att utskottet borde ha utvecklat sin inställning till propositionen enligt följande (s. 43–44):

Den i propositionen uttalade strävan efter jämställdhet är enligt utskottets mening beaktansvärd. Det kan emellertid, mot bakgrund av resultatet av den ovan redovisade sociologiska undersökningen, ifrågasättas om det finns en opinion för så långtgående förändringar i namnbestämmelserna som föreslås i propositionen. Till detta kommer den kritik som i motionerna och från andra håll har riktats mot förslaget. Kritiken har, som nämnts ovan, bl. a. tagit sikte på det förhållandet att man i förslaget har övergett en långvarig tradition för barns namnförvärv. Enligt utskottets mening kan jämställdhetsaspekter inte i varje läge ensamt få påverka lagstiftningens utformning. Också andra väsentliga synpunkter måste få vägas in. Genom propositionens förslag om namn och namnval har, anser utskottet, tagits alltför stor hänsyn till jämställdhetsaspekterna på bekostnad av värdet av namnstabilitet.

De möjligheter till namnbyte som öppnas genom propositionens förslag kan enligt utskottets mening få allvarliga konsekvenser. De föreslagna reglerna när det gäller barn medför att ett barn kan få byta namn ett obegränsat antal gånger. Detta kan leda till att många barns känsla av rotlöshet och otrygghet förstärks. Enligt utskottets uppfattning är det av vikt att ha sådana fasta regler för barns namnbyte att namnet inte kan bytas på alltför lösa gränder. Också vuxna har ett behov av en trygg identitet genom sitt namn. Den föreslagna lagstiftningen får emellertid snarast motsatt verkan genom de många möjligheterna att välja och byta namn. Utskottet vill i sammanhanget peka på att dessa möjligheter också kan utnyttjas till att i praktiken helt byta namnidentitet, något som kan komma att användas i samband med brottslig verksamhet. Enligt utskottets mening har värdet av namnstabilitet beaktats i alltför ringa utsträckning också i denna del av propositionen.

Utskottet anser att de ovan nämnda huvudargumenten för propositionens förslag har lett till att lagförslaget fått en utformning där andra väsentliga synpunkter inte har beaktats. Som framhållits i motionerna och i flera remissyttranden över namnlagsutredningens betänkande har namnet en stor betydelse för samhörigheten inom familjen och släkten. Propositionens förslag med dess vidsträckta möjligheter att anta och byta namn kan leda till att denna familjesamhörighet går förlorad. Sålunda kan de föreslagna namnreglerna medföra att alla medlemmar i en familj kan ha olika efternamn. En sådan ordning är enligt utskottets mening inte acceptabel. Förslaget bidrar inte heller till att stärka den gemenskap inom familjen som många numera anser vara av stort värde. Opinionsen härvidlag framgår tydligt av den ovan redovisade sociologiska undersökningen.

De föreslagna bestämmelserna innebär vidare att man inte längre kan räkna med samhörighet till en släkt. Förslaget ger nämligen betydande möjligheter för helt obesläktade personer att förvärva ett släkt-

namn, något som kan upplevas som besvärande inte minst för dem som har ovanliga efternamn. En uppluckring av släktnamnsgemenskapen leder också till att samhörigheten med gångna generationer bryts och att den tradition och kultur som har utvecklats inom namnrätten helt går om intet.

Även om vissa enskilda reformförslag i och för sig hade kunnat godtas anser utskottet sammanfattningsvis att propositionens förslag till ny namnlag utformats så att det inte kan läggas till grund för lagstiftning. Riksdagen bör begära ett nytt förslag som innebär mindre långtgående förändringar och i vilket nu gällande huvudprinciper för namngemenskap inom familjen bibehålls.

Riksdagens beslut

Efter omfattande debatt i kammaren antog riksdagen med rösterna 240 mot 70 det av lagutskottet framlagda förslaget till namnlag (protokoll 1981/82 nr 161). Den nya namnlagen utfärdades den 24 juni 1982 (SFS 1982:670) och trädde i kraft den 1 januari 1983.

5.2.6 Den allmänna debatten inför 1982 års namnlag

När Namnlagsutredningen i mars 1979 presenterade sitt förslag till nya namnregler uppfattades detta på många håll som alltför radikalt. Som framgått ansåg åtskilliga remissinstanser att förslaget hade tillgodosett den enskildes önskan att fritt få välja namn för sig och sin familj i så hög grad att det allmännas intresse av namnstabilitet hade kommit betänkligt i kläm. Den ökade valfriheten befarades kunna missbrukas av ekonomiska brottslingar. Flera instanser sörjde att även egenartade efternamn lätt skulle kunna ledas utanför den ursprungliga släktkretsen; skyddet för dessa namn urholkades när de inte längre behövde markera tillhörighet till en viss släkt. Vidare var många instanser starkt kritiska till att förslaget i den familjerättsliga delen bröt mot den djupt rotade namntraditionen att barn som huvudregel förvärvat faderns efternamn. Dessutom skulle, enligt dessa kritiker, förslaget om fullständig valfrihet mellan mannens och kvinnans namn på ett olyckligt sätt splittra namnsamhörigheten inom familjer.

Remisskritiken gick i viss utsträckning igen i den allmänna debatten, så som den speglades på tidningarnas ledar- och debattsidor. Ett tidigt förebud härom gavs i *Dagen* 12/10 1979, där rådmann Harald Ljungström varnade för den försvagning av äkten-

skapet som institution vilken skulle bli följden av utredningsförslaget. I praktiken innebar förslaget, enligt Ljungström, införandet av ett matriarkat där barnen räknas som tillhörande modern.

Det var emellertid först sedan regeringen i december 1981 lämnat sin lagrådsremiss med förslag om ny namnlag som debatten tog fart på allvar. *Dagens Nyheter* 3/1 1982 inledde på sin ledarsida med en artikel betitlad ”Den obehövlige pappan”. Förslagets grundtanke att makar behåller sina ursprungliga efternamn och att barnet får moderns efternamn, sågs som ett led i ett systematiskt osynliggörande av fadern som nu föreslogs gälla också inom äktenskapet. Ledarskribenten fortsatte: ”Denna utveckling och dessa reformer har fått en progressiv framtoning och setts som steg på vägen till ökad självständighet och oberoende. Kanske är de ändå på sikt olyckliga och destruktiva, genom att de försvagar banden mellan människor och gör den naturliga samhörigheten mellan barn och föräldrar oklar och komplicerad.”

I förstaledaren i *Dagens Nyheter* 10/2 1982 anfördes att förslaget till namnlag kändes föråldrat redan innan det var antaget och att det byggde på ett utredningsförslag som bar tydlig prägel av 1970-talets förenklade syn på valfrihet och jämställdhet. Framför allt skulle barnen drabbas av täta namnbyten om namnlagsförslaget genomfördes. Med allt instabilare familjerelationer kunde barn under sin uppväxt komma att byta namn upprepade gånger, med okända konsekvenser för identitetsutveckling och jagupplevelse. Ledarskribenten anklagade regeringen för att mot en klar folkmajoritets vilja lägga fram ett lagförslag som totalt bröt sönder namngemenskapen och skapade förvirring i namnbruket. Anklagelsen exemplifierades med att medlemmarna i en tvåbarnsfamilj alla skulle kunna bära olika efternamn; föräldrarna kunde således bära namn från tidigare äktenskap medan barnen redan från födelsen kunde ges moderns respektive faderns namn som ogift.⁴ Ledaren utmynnade i ett försvar för den gällande namnregleringen, som ansågs fungera i stort sett tillfredsställande och ha en inriktning som markerade samhörighet mellan makar och mellan föräldrar och barn samtidigt som den också gav möjlighet för den som så ville att lösa namnfrågan på annat sätt.

⁴ Under riksdagsbehandlingen infördes den begränsningen i valfriheten att ett barn vid födelsen som huvudregel får samma namn som dess senast födda helsyskon. Som *Höglund* påpekar (s. 54) är emellertid denna begränsning ”inte så farlig”, eftersom det står föräldrarna fritt att omedelbart efter barnets födelse byta dess namn mot annat efternamn som någon av föräldrarna bär eller senast har burit som ogift.

Med anledning av ledarartikeln gavs justitieminister Carl Axel Petri i *Dagens Nyheter* 17/2 1982 utrymme för en replik, där han försvarade lagrådsremissen. Denna byggde enligt honom till stor del på gällande principer men också på principerna om full jämställdhet mellan könen och lika behandling av barn inom respektive utom äktenskapet. De föreslagna reglerna gav den enskilde större valfrihet när det gällde att bestämma vilket namn han eller hon ville ha. Härigenom gav den föreslagna lagen utrymme både för traditionella uppfattningar och, i rimlig grad, för andra önskemål hos de berörda. Justitieministern menade också att ledarskribenten hade överdrivit risken för upprepade namnbyten och han hade därför svårt att förstå slutsatsen i ledaren att lagförslaget skulle bryta sönder namngemenskapen och skapa förvirring i namnbruket. Tanken var ju i stället att namnlagstiftningen inte i onödan borde hindra sådana namnförvärv som de berörda ansåg klart motiverade.

Petris replik bemöttes samma dag i tidningens första ledare, som gavs rubriken "Ett föräldrat förslag". Tidningen anknöt till opinionsundersökningar som visade att omkring 75 procent av svenska folket ansåg att namngemenskap är viktig för sammanhållningen i släkt och familj; en majoritet av befolkningen ansåg att också barnets namngemenskap med fadern är värdefull. Det vore då naturligt att dessa i namntraditionen djupt förankrade principer även i fortsättningen fick utgöra lagstiftningens huvudprincip; namnreglerna fick sedan utformas så att andra önskemål i rimlig grad tillgodosågs. Men i stället bars den föreslagna namnlagen upp av principerna att makar behåller sina ursprungliga efternamn och att barnen ges moderns namn. När dessa principer får genomslag kommer de, menade tidningen, att innebära stora förändringar i namnskicket och småningom också påverka synen på familjen. Tidningen fortsatte: "Av Petris inlägg kan man utläsa en förmodan och en förhoppning att människor av eget intresse och företagsamhet ska se till att den gamla lagens anda består. Erfarenheten visar emellertid att lagstiftningen är normbildande. – De ideal som ligger bakom det nya namnförslaget är valfrihet och jämställdhet. Men lagstiftning innebär i sig att den enskildes frihet måste vägas mot gemensamma mål och värderingar. Och en jämställdhet som leder till att fäder fjärmars från barnen är ett tvivelaktigt värde. Ett viktigt mål är i stället att öka mannens ansvar och delaktighet när det gäller hem och familj."

Sedan Lagrådet avgivit sitt yttrande infördes på ledarplats i *Dagens Nyheter* 3/3 1982 en artikel med rubriken "Avstå från

namnlaggen”. Skribenten tog fasta på att Lagrådet riktat viss kritik mot att lagförslaget sanktionerade en uppluckrad namngemenskap inom familjen, något som enligt Lagrådet på ett olyckligt sätt riskerade att drabba barnen. Enligt ledarskribenten rådde det uppenbarligen stor enighet om att namngemenskap i en familj är betydelsefull. ”Denna djupt förankrade uppfattning kan inte utan vidare negligeras eller förklaras som ovidkommande. För många är namngemenskapen det främsta skälet att ingå äktenskap, medan de makar som väljer skilda efternamn är få. – Det självklara är att nuvarande namnlag behålls, gärna med motiverade förenklingar. Många olika skäl, både respekten för de många människorna och rent praktiska överväganden, talar för en sådan ordning. Varför ska pastorsexpeditioner överlastas med extraarbete och människor som i dag automatiskt får en service som de efterfrågar tvingas till onödigt blankettkrångel? – Det rimliga är att anmälningsförfarandet läggs på den lilla minoritet som väljer andra alternativ.”

Den 4 mars 1982 beslutade regeringen proposition till ny namnlag, vilket togs upp i ett ledarstick i *Dagens Nyheter* 31/3 1982. Tidningen refererade till att moderaternas partiledare Ulf Adelsohn hade betecknat regeringens förslag som ”ett under av principiöshet” och försäkrat att den moderata riksdagsgruppen skulle rösta mot förslaget. Tidningen varnade emellertid för att låta hanteringen i riksdagen bli en partiskiljande fråga: ”Vi har svårt att tro att det finns något brett stöd i något parti för en namnlag som upphäver själva principen om familjenamn och därmed namnet som en betydelsefull del av människans sociala identitet. Förslaget innebär att medlemmarna i samma familj kommer att ha skilda efternamn om ingen anmälan görs: fadern ett namn, modern och barnet ett annat. Sådan namnsplittring kommer i framtiden att bli det normala. Det är ett bevis på avtrubbning att lagförslaget inte redan svepts bort i en opinionsstorm.”

I en lång artikel i *Dagens Nyheter* 6/4 1982 bemötte författaren och kulturjournalisten Gun-Britt Sundström den enligt henne besynnerliga kampanj som tidningen hade bedrivit mot förslaget till ny namnlag. Sundström kritiserade tidningen dels för att den hade en övertro på namnets familjesammanhållande betydelse – det var naivt att tro att ett äktenskap i sammanbrott kunde hållas ihop av ett namn – dels för att den inte löpte linan ut i sitt resonemang om värdet av släktnamnskontinuitet; om tidningen vore konsekvent skulle den kräva att valfriheten i stället för att utvidgas till att gälla för gifta skulle avskaffas även för det växande antalet ogifta

föräldrar. Om det alls ska vara någon nytta med släktnamnen, fortsatte Sundström, måste det råda konsekvens i systemet, något som Namnlagsutredningen emellertid inte hade beaktat. Utredningen tycktes tvärtom främmande för varje samhällelig styrning av namnskicket, vilket förmodligen skulle leda fram till någon sorts halvdan valfrihet där släktnamnen blir alltmer betydelselösa då ingen kan hålla reda på efternamnen utan bara på tilltalsnamnen. Om utvecklingen fick fortgå i den riktningen var det enligt Sundström lika så gott att avskaffa efternamnens återstående officiella funktioner. De som ville behålla ett släktnamn av sentimentala skäl kunde få göra det och de som vill skaffa sig ett nytt kunde få göra så, i fullständig valfrihet. Det väsentliga i en sådan efternamnsanarkistisk ordning blir i stället tilltalsnamnen; allt registrerande och bokstavsordnande måste ske efter dem.

Samma dag kommenterade Dagens Nyheter på ledarsidan Gun-Britt Sundströms debattartikel. Tidningen fann att hennes argumentering underströk lagförslagets ohållbarhet men att det alternativ hon presenterade knappast kunde tas på allvar. Inte minst tog tidningen avstånd från tanken att namngemenskapen i en familj skulle vara ”ett sentimentalt påfund”.

Av de större dagstidningarna hade dittills framför allt Dagens Nyheter engagerat sig i namnlagsfrågan men i *Göteborgsposten* 18/4 1982 togs frågan upp i en ledare benämnd ”Kärvt för namnlagsförslag”. Tidningen påtalade att det fanns kritiska röster inom alla de fyra stora partierna (dvs. s, m, fp och c) och höll med om att möjligheten till långtgående namnsplittring inom familjer och den ökade möjligheten till namnbyte kunde få skadliga verkningar för barns identitetsutveckling. Risken för att skilsmässokonflikter också blir namnkonflikter för barnen var enligt tidningen alldeles uppenbar. Det faktum att namnstabiliteten inte längre spelade så stor roll från folkbokföringssynpunkt betydde inte utan vidare att samhället kunde ge upp alla krav på namnstabilitet, eftersom namnlagen rimligen också måste vara ett uttryck för hur samhället ser på familjeband och relationer mellan barn och vuxna. Tidningens ena huvudinvändning mot regeringens lagförslag hörde just samman med konsekvenserna vad gällde namnsplittringen inom familjen. Den andra huvudinvändningen var att skyddet mot att släktnamn förs vidare i sidled blev för svagt. Konsekvensen härav blev nämligen att släktnamn skulle komma att bäras av personer utan eller med mycket svag anknytning till den släkt som namnet kommer ifrån.

Ledarartikeln fick instämmande av den moderata riksdagsledamoten Inger Lindquist i *Göteborgsposten* 20/4 1982. Hon upprepade argumenten om underminerandet av familjesamhörigheten och uttunnandet av släktgemenskapen genom namnet samt påpekade härvid att helt obesläktade personer i framtiden skulle komma att bära samma släktnamn, vilket på ett pietetslöst sätt skulle bryta samhörigheten med gångna generationer. ”Det gemensamma namnet för slakten har blivit en del av vårt kulturmönster. Att vi har traditioner och ett kulturarv att ta till vara, har regeringen beklagligtvis inte tagit någon hänsyn till vid utformandet av sitt förslag. I stället för att värna detta arv har regeringen slagit in på ett spår som för oss mot historielöshet.”

I *Göteborgsposten* 4/5 1982 framträdde den folkpartistiska riksdagsledamoten Bonnie Bernström till regeringens försvar. Hon anklagade Inger Lindquists debattartikel för att vara fylld av förmyndarmentalitet och brist på insikt om att 51 procent av befolkningen är kvinnor. Den omhuldade namngemenskapen var till stor del en manlig angelägenhet, eftersom rådande namnskick sällan innebar att kvinnor hade namngemenskap med sina syskon eller föräldrar med sina gifta döttrar; gifta mödrar som behållit sitt släktnamn hade inte namngemenskap ens med sina barn. Det kunde väl inte vara Inger Lindquists mening, ironiserade Bernström, att släktbanden upphör när kvinnor gifter sig och att kvinnors släktingar bara är mannens familj. Hon menade vidare att risken för att den nya lagen skulle leda till upprepade namnbyten var kraftigt överdriven: ”Jag tror inte heller det är särskilt många av våra 8 miljoner innevånare som finner meningsfullt att ständigt byta pass, körkort, alla ID-kort som vi nu måste ha, försäkringsbesked och kontokort och skicka förvirrande namnbytesuppgifter till vänner, bekanta, myndigheter och andra instanser. Hur mycket lagen än underlättar namnbyte kommer det fortfarande vara både opraktiskt och dyrt att ändra namn. Det vet i synnerhet kvinnor.”

Bonnie Bernström utvecklade sitt försvar av propositionen i *Svenska Dagbladet* 5/5 1982: ”Bort med förmyndarmentalitet och låt individen själv bestämma så långt möjligt över sitt släktnamn. Det nya förslaget innebär att kvinnor utan problem kan behålla sitt ’flicknamn’ eller giftonamn när de gifter sig. Vill hustru och man ha gemensamt namn – vilket de allra flesta vill för barnens skull – anmäls bara till pastorsexpeditionen vilket namn familjen skall ha av de båda makarnas. Män får alltså på samma sätt som kvinnor ta sin makas namn. – Om man sedan av andra skäl vill ändra sitt släkt-

namn ska lagen vara till en hjälp och inte en stjälp. Men lagen är främst en hjälp att behålla sitt släktnamn. Namnkontinuitet med andra ord. – Moderaterna har i många sammanhang framställt sig som bekämpare av förmyndarmentalitet, för individens frihet, mot byråkrati och krångel. Men nu när namnlagen kommer i denna anda visar det sig att parollerna bara var läpparnas bekännelse.”

I *Göteborgsposten* 14/5 1982 återkom Inger Lindquist med kritik mot propositionen, som enligt henne hade väckt förvåning och bestörtning. Riksdagen hade fått motta mängder av protester från enskilda personer och kyrkliga organisationer. Regeringsförslaget hade satt alla vedertagna begrepp på huvudet genom att öppna möjligheter för alla att välja och byta namn i en utsträckning som dittills hade ansetts helt oacceptabel. Hon var också upprörd över att det beredande utskottet, lagutskottet, hade utarbetat omfattande ändringsförslag utan att inhämta Lagrådets yttrande: ”Ett sådant sätt att lagstifta finner jag i högsta grad anmärkningsvärt. Här skall riksdagen anta ett förslag som direkt berör precis varje medborgare. De kan då verkligen begära att lagen skall komma till efter ingående överväganden och ansvarsfulla ställningstaganden. Jag tycker att riksdagen illa fyller sin uppgift om den i vår rösttar igenom en i all hast och under stor tidspress hopkommen namnlag. Medborgarna har faktiskt rätt att fordra större noggrannhet och mera eftertanke av sina lagstiftare.”

En röst till regeringsförslagets försvar framträdde i *Stockholms Tidningen* 14/5 1982, då författaren, fil dr Marie Louise Ramnefalk framhöll att den nya lagen inte skulle leda till något namnkaos utan tvärtom ge upphov till ett vettigt och bra namnskick. Förslaget till ny namnlag innebar inte så stora avsteg från gällande lag som man kunde tro när man läste invändningarna och hörde brösttonerna. Att förslaget rörde upp känslorna visade att släktnamn är något viktigt, men, menade Ramnefalk, redan rådande namnlag måste te sig urvattnad för den som riktigt höll på släkt och familj. Rådande namnlag var emellertid ett uttryck för manssamhället och måste ersättas av en lag som gav kvinnors efternamn lika möjligheter att föras vidare i slakten. Detta kunde både män och kvinnor instinktivt uppleva som ett övergrepp. Men det gick inte att samtidigt hålla på familjegemenskap och respekt för alla individer. För att så långt möjligt förena kontinuitet och respekt för individen borde alla behålla sina släktnamn vid giftermål, dock utan obligatorium. I fråga om vad barnen borde heta anförde Ramnefalk: ”Om man lägger större vikt vid individuell frihet än vid ordning och förutse-

barhet, bör föräldrarna få bestämma vad barnen skall ha för släktnamn. Och att då som förslaget vill, utgångspunkten är släktnamnet hos den som föder och ammar och i vårt samhälle också oftast på andra sätt mest sysslar med barnen är väl befogat. Några skäl mot detta mer än att en del fäder kanske inte gillar det kan jag inte hitta.”

När lagutskottet den 18 maj 1982 justerade sitt betänkande innehöll det några väsentliga ändringar i förhållande till regeringens förslag. Alternativet att de som ingår äktenskap antar ett gemensamt efternamn hade gjorts likvärdigt med det alternativ som var huvudregel enligt regeringsförslaget, nämligen att var och en behåller sitt efternamn. I fråga om barns efternamn föreslog utskottet en ny huvudregel om att barn får samma efternamn som ett tidigare fött helsyskon. Till skillnad från vad som hade föreslagits i propositionen ville utskottet dessutom införa en möjlighet för barn att bära mellannamn.

Sedan lagutskottet lagt fram sitt förslag utropade *Dagens Nyheter* i en ledare att ”Kritik lönar sig!”. Utskottet hade enligt tidningen nästan från grunden gjort om regeringsförslaget, som skulle ha inneburit att själva principen om släkt- och familjenamn röjts undan. Utskottsförslaget gick i rätt riktning men dock inte tillräckligt långt. Tidningen menade exempelvis att eftersom ett av målen var att göra män och kvinnor mer jämställda var det ologiskt med en hjälpregel om att barn får moderns namn, när föräldrarna har olika namn och ingen anmälan görs.

Sedan riksdagen godkänt lagutskottets förslag avslutade *Dagens Nyheter* 2/6 1982 debatten på sin ledarsida med konstaterandet att den nya namnlagen i viktiga avseenden utgjorde en förbättring i förhållande till regeringens proposition. Tidningen pekade på att makar enligt riksdagens beslut måste anmäla sitt namnval i samband med vigseln i stället för att de automatiskt behåller sina namn vid utebliven anmälan. Regeln om namngemenskap mellan helsyskon i samma familj uppmärksammades också. Innebörden av dessa och andra förändringar var enligt tidningen att lagens neutralitet i efternamnsfrågor tydligare hade klargjorts och att barnens behov av namngemenskap med varandra och båda föräldrarna bättre hade tillgodosetts.

5.3 Det fortsatta reformarbetet

Kraven på reformer inom namnlagstiftningen upphörde ingalunda i och med antagandet av 1982 års lag. Diskussionen kom emellertid att handla om delvis andra frågor än de som tidigare varit i brännpunkten. De röster som velat slå vakt om namnstabilitet och familjesamhörighet gjorde sig något mindre hörda, medan däremot önskemålen om större könsneutralitet och om större frihet för enskilda att få välja sina namn blev mer framträdande, trots att namnlagsreformen 1982 hade som uttalat mål att tillgodose just dessa intressen. Bestämmelserna om mellannamn kom att från delvis nya utgångspunkter kritiseras för att vara alltför restriktiva. Begränsade förändringar i namnlagen kom också till stånd, dock inte vad gällde frågan om mellannamn. Av betydelse var även att pastorsämbetenas roll som folkbokföringsmyndighet upphörde och ersattes av de lokala skattemyndigheterna, numera Skatteverket. Parallellt med reformarbetet och den fortsatta debatten utvecklades en domstolspraxis, som sett över längre tid verkat i liberaliserande riktning. Som exempel kan nämnas att det i 1982 års lag begränsande rekvisitet ”uppenbarligen inte är lämpligt som förnamn” inte längre anses utgöra hinder för en person att anta ett förnamn bestående av endast en bokstav eller av en blandning av manliga och kvinnliga förnamn.

I det följande redogörs för reformarbetet efter namnlagens tillkomst 1982, med huvudsaklig inriktning på riksdagsarbetet och vidtagna lagändringar.

5.3.1 Riksdagsbehandling 1983–1986

Redan något år efter det att den nya namnlagen trätt i kraft gjordes i motioner gällande att vissa av de spärregler som införts vid byte, tillägg eller strykning av förnamn samt byte av efternamn hade medfört oönskade effekter. I en enskild motion, 1983/84:1163 (c), anfördes att den gällande begränsningen i rätten att byta förnamn medfört speciella konsekvenser vid adoption från främmande länder. Regleringen fick den icke avsedda effekten att adoptivbarn som hade fått flera förnamn i sitt tidigare hemland kunde byta ut endast ett av dessa mot ett svenskt eller eventuellt lägga till ett svenskt namn, med följd att barnet kom att bära tre eller fyra namn från det land det lämnat och endast ett namn som knöt an till

adoptivföräldrarna i det nya hemlandet. I motionen framhölls även vissa svårigheter för makar att få byta till nybildat gemensamt efternamn i de fall då den ena maken på grund av äktenskapet tidigare antagit den andra makens efternamn.

I en enskild motion, 1983/84:1532 (s), yrkades att riksdagen skulle besluta om sådan ändring i namnlagen att makar, som har ingått äktenskap före namnlagens ikraftträdande och där hustrun automatiskt förvärvat mannens efternamn, genom en anmälan till pastorsämbetet skulle kunna få namngemenskap under hustruns namn som ogift.

Motionerna behandlades i bet. LU 1984/85:3 tillsammans med en ytterligare en enskild motion, 1983/84: 607 (m), i vilken begärdes förslag till ny namnlag snarast möjligt. Utskottet avstyrkte bifall till den senare motionsyrkandet, men anförde efter inhämtande av remissyttranden beträffande de båda andra motionerna att regeringen med anledning av dessa borde i lämpligt sammanhang överväga vissa begränsade ändringar i namnlagen.

Även under 1985/86 års riksdag väcktes motioner av enskilda partiföreträdare angående namnfrågor. I motionerna 1985/86: L210 (s) och 1985/86:L215 (fp) återkom yrkandet att riksdagen hos regeringen skulle begära förslag till ändring i namnlagen så att adoptivbarn skulle ges möjlighet att erhålla mer än ett svenskt namn. I motion 1985/86:L233 (s) begärdes sådan ändring i namnlagen att även den förälder som inte var vårdnadshavare skulle ge sitt samtycke till förnamnsbyte för underårigt barn. I motion 1985/86:L235 (fp) yrkades sådan ändring i namnlagen att stavingar i folkbokföringsregistret skulle kunna rättas till utan att den enskilde skulle behöva ansöka om namnbyte hos PRV med åtföljande kostnader. I sitt betänkande LU 1985/86:19 avstyrkte lagutskottet bifall till motionsyrkandena med hänvisning till att det, med anledning av den översyn som riksdagen år 1984 hade begärt, hade framkommit att ett arbete med att ta fram en departementspromemoria angående ändringar i namnlagen hade påbörjats inom Justitiedepartementet. Utskottet anförde att översynen dock borde utvidgas till att avse även de frågor som hade tagits upp i de nu aktuella motionerna.

5.3.2 Ds Ju 1987:5

Med anledning av att riksdagen år 1984 hade förelagt regeringen att i lämpligt sammanhang överväga vissa begränsade ändringar i namnlagen påbörjades ett arbete inom Justitiedepartementet. Arbetet utmynnade i departementspromemorian Ds Ju 1987:5 som även kom att behandla vissa andra frågor som hade tagits upp vid överläggningar med berörda myndigheter och organisationer.

I november 1985 hade PRV dessutom inkommit till regeringen med en skrivelse med önskemål om en översyn av namnlagen. Enligt skrivelsen hade utvecklingen av rättspraxis på namnområdet försvårat för PRV att som administrativ myndighet upprätthålla en enhetlig tillämpning. Det gjordes också gällande att regleringen av namnfrågorna var komplexa och svåröverskådliga, särskilt för den enskilde, samt att en ytterligare komplicerande faktor var uppdelningen av namnären den på tre instanser. Ansvarsfördelningen mellan verket och pastorsmyndigheterna ansågs heller inte vara helt klar (se LU 1985/86:19 s. 4–5).

Makars efternamn

I promemorian togs fasta på den kritik som hade riktats mot att de allra flesta makar som hade ingått äktenskap före år 1983, då kvinnan automatiskt genom äktenskapet förvärvade mannens efternamn som ogift, inte genom en enkel anmälan till pastorsämbetet kunde få ny namngemenskap under det efternamn som hustrun burit som ogift. Även om rättspraxis hade utvecklats i en riktning som innebar att tillstånd till namnbyte torde kunna erhållas i de flesta av dessa fall, var makarnas rätt härtill beroende av en prövning. Detta ansågs som onödigt komplicerat och kostnadskrävande, särskilt med tanke på att prövningen i praktiken alltid ledde till bifall. I promemorian föreslogs det därför att förfarandet i dessa namnbytesfall skulle förenklas. Lagtekniskt kunde detta åstadkommas genom ett tillägg till övergångsbestämmelserna till namnlagen. Samma förenkling föreslogs även i de fall då kvinnan valt att vid äktenskapets ingående behålla ett annat efternamn än det namn som hon burit som ogift. I promemorian föreslogs det sålunda en ytterligare punkt i övergångsbestämmelserna med följande lydelse (s. 13–14):

Har kvinnan i ett äktenskap före ikraftträdandet förvärvat mannens efternamn eller vid äktenskapets ingående före ikraftträdandet behållit ett annat efternamn än det namn som hon burit som ogift och har makarna inte därefter bytt efternamn, får de som gemensamt efternamn anta det namn som hustrun senast burit som ogift. Förvärvet av det gemensamma namnet görs genom att makarna gemensamt anmäler namnbytet till pastorsämbetet. Ett sådant förvärv skall anses ha skett med stöd av 9 § i den nya lagen.

I promemorian gjordes även överväganden beträffande de spärregler som hade införts mot makars byte av efternamn. Följande anfördes i denna del (s. 14–16):

En annan fråga om makars namngemenskap gäller makes rätt att rent allmänt och oberoende av när äktenskapet har ingåtts behålla namngemenskap med en make som under äktenskapet bytt efternamn. Som exempel kan tas det fallet att en make som har behållit sitt efternamn som ogift byter till sin moders namn som ogift (se 5 §). Ett sådant byte får ske genom anmälan till pastorsämbetet. Frågan är då om även den andra maken bör kunna förvärva samma efternamn genom enbart en anmälan till pastorsämbetet, när makarna önskar fortsätta namngemenskapen under det nyförvärvade namnet. F.n. är detta – i enlighet med principen att makar endast kan uppnå namngemenskap en gång genom anmälan till pastorsämbetet – inte möjligt för den make som tidigare har bytt till sin makes efternamn.

Den make som vill behålla namngemenskapen med den make som under äktenskapet byter till sin moders namn som ogift är alltså hänvisad till att ansöka om namnbyte hos patent- och registreringsverket. För detta byte krävs att det föreligger synnerliga skäl enligt 14 §. På liknande sätt som när makar, som gift sig före namnlagens ikraftträdande och som önskar övergå från mannens namn till hustruns namn som ogift som gemensamt namn, har patentverket även i sådana fall vägt önskemålet om namngemenskap mot intresset av namnskydd.

I [ett avgörande 1985] har regeringsrätten emellertid – trots att det rörde sig om ett tämligen ovanligt namn – fäst avgörande vikt vid namngemenskapen i familjen, när det gäller hustrus rätt att byta till mannens moders namn som ogift, vilket namn mannen och barnen bytt till genom anmälan till pastorsämbetet.

Det är klart att detta hinder för en make att genom anmälan till pastorsämbetet få fortsatt namngemenskap med den övriga familjen kan förefalla onödigt byråkratiskt. Hindret är emellertid ett klart uttryck för grundprinciperna bakom reglerna om makars förvärv av efternamn (se LU 1981/82:41 s. 17 f). Bakom dessa principer ligger intresset av namnstabilitet.

Till skillnad från de tidigare berörda fallen är det här inte heller fråga om något övergångsproblem som uppstått i skarven mellan tidigare och nu gällande lagstiftning. Och även om regeringsrättens nyssnämnda avgörande torde utvisa att förutsättningar för bifall till

ansökan om namnbyte i allmänhet torde föreligga, kan det inte uteslutas att intresset av namnskydd någon gång kan väga tyngre än i dessa fall. Någon möjlighet att utan särskild prövning få till stånd namnbyte i dessa fall bör därför inte införas.

Fosterbarns efternamn

I promemorian uppmärksammades att utformningen av bestämmelsen om fosterbarns efternamn till viss del hade blivit missvisande. Bestämmelsen (8 § första stycket) innebär att fosterbarn under vissa förutsättningar kan få byta till sin fosterförälders eller sina fosterföräldrars efternamn. Enligt bestämmelsens dåvarande utformning fick ett fosterbarn som hade bytt till fosterförälders eller fosterföräldrarnas efternamn byta tillbaka till det efternamn som barnet burit tidigare genom anmälan till pastorsämbetet. Av motiven till bestämmelsen framgick att den inte var tänkt att tillämpas så att den som bytt namn skulle kunna byta tillbaka till vilket som helst av de namn som barnet kunde ha burit tidigare, utan det namn som var tänkt att komma i fråga var endast det namn som fosterbarnet burit omedelbart före det att barnet fick namngemenskap med fosterföräldrarna. I promemorian föreslogs därför att bestämmelsen (8 § andra stycket) förtydligades så att det framgick att det efternamn som avses är det efternamn som fosterbarnet burit närmast före namnbytet till fosterföräldrarnas namn (s. 16).

Förnamn

Namnlagens begränsningar av rätten att lägga till, byta eller stryka förnamn hade som framgått fått särskilda konsekvenser för barn som adopterats från andra länder. I promemorian konstaterades att de spärrar som fanns när det gällde ändring och tillägg av förnamn hade motiverats av att det inte skulle vara möjligt att genom en enkel anmälan till pastorsämbetet byta såväl förnamn som efternamn och på så sätt helt byta namnidentitet. Utan att frånga denna princip ansågs det i promemorian möjligt att göra det enklare för adoptivföräldrar att ge barnet de förnamn som föräldrarna önskade. Förenklingen borde inte begränsas till att avse endast adoptivbarn. Mot denna bakgrund föreslogs det att namnlagen (31 §) skulle ändras så att det blev möjligt för den som har förvärvat ett enda

förnamn att därefter genom anmälan förvärva ett eller flera förnamn och för den som har förvärvat flera förnamn att lägga till ett eller flera förnamn (s. 18).

Om den som ursprungligen har förvärvat flera förnamn får rätt att lägga till mer än ett förnamn fanns inte längre någon anledning att behålla spärren mot att byta ut mer än ett förnamn. Som skäl för bedömningen anfördes följande (s. 19):

Avsikten bakom tillägget av flera förnamn kan ju vara en önskan att slippa ifrån några av de ursprungliga namnen. Det kan inte vara rimligt att den som har fått nya namn fortfarande skall behöva bära ett antal ursprungliga namn som hans föräldrar egentligen inte önskar att han skall bära. Namnlagen bör därför ändras så att den som vill ändra sitt förnamn kan välja att byta ut ett eller flera av namnen under förutsättning att något av de ursprungliga förnamnen behålls.

Eftersom den föreslagna ändringen inte medförde en utökning av antalet tillfällen då ett sådant tillägg, byte eller strykning av förnamn fick ske, föreslogs en övergångsbestämmelse. Bestämmelsen innebar att den som före ikraftträdandet av lagändringarna hade lagt till, bytt eller strukit ett förnamn skulle få möjlighet att med stöd av 31 § ytterligare en gång få göra en sådan ändring av förnamn.

I promemorian föreslogs även en ändring av regeln i namnlagen om att ordningsföljden mellan två eller flera förnamn kunde ändras genom en anmälan till pastorsämbetet så att tilltalsnamnet kom först (32 §). Bestämmelsens utformning hade sin främsta förklaring i att det tidigare inte hade varit möjligt att särskilt markera tilltalsnamnet i den datoriserade folkbokföringen, vilket ansågs medföra vissa olägenheter. Detta hade nu blivit möjligt, och något beaktansvärt skäl att alltså begränsa den enskilde till att enbart få ändra ordningsföljden på förnamnen så att tilltalsnamnet kom först ansågs inte längre finnas. I promemorian föreslogs därför en jämkning av 32 § så att ändring av ordningsföljden mellan förnamn skulle få ske utan krav på att tilltalsnamnet skulle komma först (s. 20).

Förfarandet vid barns namnbyte

Enligt namnlagen krävs inte samtycke av den förälder som inte är vårdnadshavare när det gäller byte, tillägg eller strykning av underårigs förnamn. Med anledning av att det i en motion hade det

yrkats att sådant krav skulle införas kom frågan att övervägas i promemorian.

Det konstaterades härvid att det vid barns byte av förnamn inte är möjligt att genom anmälan helt ändra förnamnet eftersom ett ursprungligt förnamn alltid måste behållas. Härefter gjordes en jämförelse med grunden för det krav som finns på samtycke av förälder som inte är vårdnadshavare vid byte av efternamn. I det fallet bygger samtyckeskravet på att det finns en namngemenskap med den som inte är vårdnadshavare. I fråga om förnamn finns som regel inte denna gemenskap. I stället borde önskemålet från den förälder som inte har vårdnaden att få vara med och bestämma när det gäller ett barns förnamn, ses som ett uttryck för en naturlig önskan att ha fortsatt inflytande över barnets angelägenheter i allmänhet. Det rörde sig här således om ett mer allmänt problem, nämligen i vilken utsträckning vårdnaden bör inskränkas genom krav på samtycke av den förälder som inte är vårdnadshavare. ”När det föreligger förutsättningar för att föräldrarna gemensamt beslutar om barnets angelägenheter har lagstiftaren emellertid hittills ansett att detta juridiskt sett bör ske genom att föräldrarna skaffar sig gemensam vårdnad. Det finns inte anledning att i det nu aktuellt sammanhanget framlägga förslag i annan riktning.” (s. 23)

Fördelning av rättegångskostnader

Enligt 1963 års namnlag hade domstolsprövning krävts i samtliga ärenden som avsåg barns byte av efternamn. Frågan ansågs därför vara av indispositiv karaktär och fördelningen av rättegångskostnaderna skedde i enlighet härmed (jfr 18 kap. 2 § RB). Den nya namnlagen fordrade däremot inte domstolsprövning i de fall av namnbyte enligt 6 § då förälder som inte är vårdnadshavare har lämnat samtycke. I rättstillämpningen hade denna förändring tolkats så att indispositiva regler inte var tillämpliga och att domstolen sålunda inte kunde förordna att vardera parten skulle bära sina rättegångskostnader. I promemorian fann man mot denna bakgrund skäl att se närmare på denna fråga. Man kom fram till att ärenden om byte av barns efternamn alltså fick anses vara av den karaktären att rättegångskostnaderna borde fördelas på det sätt som skett före ikraftträdandet av 1982 års namnlag. För att undvika missförstånd föreslogs en att uttrycklig bestämmelse om detta skulle tas in i namnlagen.

5.3.3 Proposition 1987/88:84

Efter remissbehandling av departementspromemorian och överläggningar med företrädare för justitiedepartementen i Danmark, Finland och Norge om behovet av ändringar i de nordiska namnlagarna tog regeringen i proposition 1987/88:84 ställning till förslagen i departementspromemorian. Propositionen kom i det närmaste helt att överensstämma med promemorian. Regleringen om rättegångskostnader kom dock att få en något annorlunda utformning för att möjliggöra att även barns namnbyte enligt 8 och 11 §§ skulle omfattas av den nya bestämmelsen.

Riksdagens ställningstagande

I anslutning till riksdagens behandling av propositionen väcktes en enskild motion (fp) med yrkande om ändring i 5 § och/eller 10 § namnlagen så att tillämpningen av dessa paragrafer inte skulle utgöra hinder för samtliga familjemedlemmar att få samma efternamn.

Lagutskottet framhöll i sitt betänkande LU 1987/88:26 att förslaget i propositionen i väsentlig mån tillgodosåg de önskemål som tidigare framförts i riksdagen om ändringar i namnlagen. Utskottet underströk som särskilt värdefullt att frågorna om namngemenskap för makar gifta före namnlagens ikraftträdande och om adoptivbarns förnamn nu fick en lösning. Utskottet fann också skäl att betona att de föreslagna ändringarna inte innebar några avsteg från de grundläggande principerna i namnlagen.

I anslutning till behandling av propositionen avstyrkte utskottet den förenämnda motionen om än mer ökade möjligheter för familjemedlemmar att få samma efternamn. Två av lagutskottets ledamöter (fp) reserverade sig till förmån för motionen och menade att utskottet borde ha anfört följande:

Enligt utskottets mening finns det anledning att nu gå vidare på denna väg och därmed i linje med motionärens tanke underlätta för makar att erhålla namngemenskap. Som förutsättning för tillstånd till namnbyte i de fall då en av makarna vill ta den andre makens efternamn bör således endast uppställas det kravet att det skall föreligga särskilda skäl. Denna liberalare tillståndsgivning bör gälla inte bara i det av motionären påtalade fallet, då den ena maken bytt till sig en förälders efternamn, utan också i andra fall då den ena maken tagit ett annat namn under äktenskapet och den andra maken senare önskar bära det namnet som efternamn.

Företrädarna för moderata samlingspartiet avgav ett särskilt yttrande till betänkandet. De förklarade att deras principiella avståndstagande från den nya namnregleringen alltså kvarstod, men att de beträffande det aktuellt lagförslaget hade valt att inte reservera sig eftersom förslaget inte innebar någon ytterligare uppluckring av namnskicket.

Riksdagen biföll vad utskottet hade hemställt och den 5 maj 1988 utfärdades lag (1988:261) om ändring i namnlagen (1982:670). Ändringarna trädde i kraft den 1 juli 1988.

5.3.4 Vissa ändringar i namnlagen efter 1988

Även efter 1988 har vissa, mindre omfattande ändringar skett i namnlagen.

I samband med att ny lag om folkbokföring infördes år 1991, övertog de dåvarande lokala skattemyndigheterna ansvaret för anmälningsärendena från pastorsämbetena. Ansvaret ligger sedan år 2004 på Skatteverket.

Barnets rätt att komma till tals i namnärenden utökades år 1996 genom att ett nytt andra stycke infördes i 48 § namnlagen (SFS 1995:1243).

I samband med att homosexuella par tilläts att adoptera, infördes år 2003 en följdändring i hjälpregeln i 2 § namnlagen som innebär att i de fall då anmälan inte görs inom rätt tid förvärvat adoptivbarnet det efternamn som den äldre av föräldrarna bär (SFS 2002:607).

År 2012 infördes en ny 49 a § i den del av namnlagen som reglerar de internationella förhållandena (SFS 2012:66). Bestämelsen ger rätt att genom anmälan till Skatteverket förvärva ett namn när det inte är möjligt enligt de vanliga reglerna, om namnet förvärvats på ett visst sätt i en annan EES-stat eller i Schweiz. Samtidigt infördes vissa följdändringar 1, 5, 11 och 33 §§, vilka bland annat medförde den terminologiska förändringen att barn till föräldrar med gemensamt efternamn förvärvat namnet ”genom” i stället för som tidigare ”vid” födelsen.

5.3.5 Riksdagsbehandling 1989–1999

1989/90 års riksdag

I en enskild motion, L418 (m), yrkades ändringar i namnlagen så att namnenheten mellannamn placerades sist, att rätten att bära mellannamn utvidgades och att patronymikon/metronymikon blev en särskild namnenhet. I sitt av riksdagen godkända betänkande 1990/91:LU3 avstyrkte lagutskottet bifall till motionen med följande motivering:

Utskottet vill erinra om att reglerna i 1982 års namnlag bygger på en omsorgsfull avvägning mellan å ena sidan intresset av namnstabilitet och å andra sidan den enskildes önskemål att själv bestämma vilket namn han eller hon vill bära. Enligt utskottets mening bör det därför krävas starka skäl för att man i något mer väsentligt avseende skall frångå den nuvarande ordningen.

Som framgår av redovisningen ovan har rätten att bära mellannamn tillkommit främst i syfte att bereda möjlighet för make att visa både nuvarande och tidigare familjeanknytning. Härutöver har det öppnats en möjlighet för barn att bära mellannamn eftersom familjesamhörigheten ansetts kunna stärkas om barnet har namngemenskap med båda föräldrarna i de fall dessa bär skilda efternamn. För detta ändamål är det tillräckligt att barnet får som mellannamn bära den föräldrarnas efternamn som barnet inte förvärvat. Som utskottet framhöll vid riksdagsbehandlingen av förslaget till namnlag (se bet. LU 1981/82:41) saknas däremot anledning att ge barnet rätt att som mellannamn ta en förälders efternamn som ogift. Utskottet kan således inte ställa sig bakom motionärens önskemål i denna del. I sammanhanget vill utskottet understryka att motionärens påstående att föräldrarna med utnyttjande av reglerna om byte av efternamn kan åstadkomma att barnet som mellannamn får bära den ene föräldrarnas efternamn som ogift synes bygga på en missuppfattning. Har den ene föräldern under äktenskapet tagit tillbaka sitt namn som ogift kan nämligen den föräldern inte senare åter byta till den andre föräldrarnas efternamn.

Vad härefter angår frågan om patronymikon och metronymikon får enligt utskottets mening gällande ordning anses tillfyllest. Såvitt utskottet har sig bekant har de möjligheter som namnlagen ger den enskilde att förvärva ett sådant namn som förnamn eller efternamn inte inneburit några komplikationer eller eljest medfört problem. När det särskilt gäller det av motionären anförda exemplet vill utskottet påpeka att namnlagen ger barnet möjlighet att byta efternamnet till ett patronymikon eller metronymikon, dvs. ett namn som bildats på faderns eller moderns förnamn med tillägg av ändelsen -son resp. -dotter. Barnet har också möjlighet att byta till ett efternamn som den ene föräldern bär eller som någon av föräldrarna burit som ogift. Utskottet kan således inte dela motionärens uppfattning om att det finns behov av regler som innebär att patronymikon och metronymikon görs till en

särskild namnenhet. Införandet av sådana regler skulle för övrigt ytterligare komplicera regelsystemet.

Inte heller kan utskottet ställa sig bakom tanken på en ändrad placering av namnenheten mellannamn. Utskottet vill visserligen inte ifrågasätta motionärens påstående att mellannamnet ibland uppfattas som efternamnet. Ordningen för placeringen av mellannamnet och dess motsvarighet enligt 1963 års namnlag har emellertid funnits i snart 30 år, och förväxlingsrisker skulle säkerligen uppkomma också med den av motionären förordade placeringen.

1990/91 års riksdag

I en enskild motion, L409 (c), kritiserades det förhållandet att det för en isländsfödd person boende i Sverige inte var möjligt att genom anmälan till pastorsämbetet ge sitt barn ett efternamn enligt isländskt namnskick, utan att detta endast var möjligt efter ansökan hos PRV. Motionären kritiserade också att byte av efternamn var avgiftsbelagt och föreslog ändringar i namnlagen som skulle innebära att föräldrar med anknytning till Island skulle få rätt att utan kostnad välja sina barns efternamn i enlighet med isländsk sed och få använda den isländska stavningen.

I en annan enskild motion, L415 (v), begärdes en översyn av namnlagens regler om förfarandet i mål och ärenden och om placeringen av mellannamn. Enligt motionären var det svårt för enskilda att förstå varför PRV handlägger vissa namnfrågor mot avgift medan folkbokföringsmyndigheten handhar andra utan avgift. Motionären menade att mellannamnet ofta förväxlas med efternamnet och att förvirring kan uppstå rörande vilket av namnen som är det riktiga efternamnet. Ofta torde efternamnet inte komma till användning i t.ex. register där det inte finns utrymme för både mellannamn och efternamn, varför mellannamnet får status som efternamn. Enligt motionären borde rådande osäkerhetsförhållande rättas till, vilket lämpligen kunde ske genom att mellannamnet skulle kallas tilläggsnamn och placeras efter efternamnet. En annan lösning vore att låta den enskilde själv bestämma vad som ska vara efternamn och tillåta att det nuvarande mellannamnet får förbindas med efternamnet med ett bindestreck och därigenom bli en del av efternamnet.

I sitt av riksdagen godkända betänkande 1990/91:LU28 avstyrkte lagutskottet bifall till båda motionerna, samt anförde bland annat följande:

Om en isländsk medborgare i stället, såsom namnlagen också medger, väljer att få sin ansökan om namnbyte prövad i Sverige av svenska myndigheter anser utskottet att det enda möjliga är att en sådan ansökan prövas med utgångspunkt från vad man i Sverige kan anse som lämpligt i fråga om namnets bildning, uttal eller stavning. Enligt utskottets mening bör det inte gärna komma i fråga att som nybildade efternamn i Sverige skall godkännas namn som inte är förenliga med vårt inhemska namnskick. En annan ordning skulle nämligen innebära en mängd praktiska svårigheter och dessutom vara oförenlig med det synsätt i fråga om namnval som gällt i Sverige under lång tid och som innebär att nya namn skall vara inhemska i den meningen att de skall vara bildade enligt här gängse släktnamnsmönster och bestå av inhemska språkelement (se prop. 1963:37 s. 84).

När det sedan gäller frågan om placeringen av mellannamn som tas upp i motion L415 vill utskottet erinra om att riksdagen hösten 1990 behandlade ett liknande motionsyrkande. - - - Utskottet finner inte skäl att nu frånga sitt tidigare ställningstagande beträffande mellannamnets placering.

Beträffande kritiken mot förfarandet i namnären den vill utskottet framhålla att namnlagen bygger på principen att man på ett enkelt sätt automatiskt eller genom anmälan till pastorsämbetet skall kunna förvärva vissa förnamn, mellannamn eller förälders eller makes efternamn utan någon närmare prövning. Den som i andra fall vill byta namn är hänvisad att ansöka därom hos patent- och registreringsverket, som har att göra en särskild prövning om det önskade namnet kan godkännas. Den nuvarande ordningen kan inte anses annat än ändamålsenlig, och något behov av en översyn i enlighet med önskemålen i motion L415 anser utskottet inte föreligga. I sammanhanget vill utskottet erinra om att regeringen i proposition 1990/91:153 om ny folkbokföringslag m.m. föreslagit bl.a. att handläggningen av namnären skall överflyttas från pastorsämbetet till skattemyndigheten.

Inte heller kan utskottet ställa sig bakom kritiken som framförs i båda motionerna mot att ansökningar om namnbyten hos patent- och registreringsverket är avgiftsbelagda. Som framgår av bl.a. expeditionskungörelsen (1964:618) och förordningen (1987:452) om avgifter vid de allmänna domstolarna är den gängse ordningen att den som vill ha en ansökan prövad av en myndighet eller domstol har att betala en viss avgift. Några skäl att undanta ansökningar hos patent- och registreringsverket i fråga om namnbyten från avgiftsskyldighet föreligger inte enligt utskottets mening.

Mot utskottets betänkande reserverade sig i respektive delar företrädarna för samma partier som motionärerna tillhörde.

1991/92 års riksdag

I en enskild motion, L410 (m), framfördes liknande synpunkter som hade behandlats föregående riksdagsår rörande mellannamnets placering och frågan om patronymikon/metronymikon ur ett internationellt perspektiv.

I en enskild motion, L421 (v), togs upp frågor som hade behandlats föregående riksdagsår rörande mellannamn och vilka olika myndigheter som hade att hantera namnändren.

Lagutskottet avstyrkte motionsyrkandena i sitt av riksdagen godkända betänkande 1991/92:LU32 av i huvudsak samma skäl som året innan. Beträffande frågan om olägenheter för enskilda med anledning av att olika myndigheter handlägger namnändren avvisade utskottet kritiken enligt följande:

Vad slutligen angår den kritik som i övrigt framförs mot namnlagen i motion L421 vill utskottet framhålla att det förhållandevis detaljerade regelsystemet i namnlagen är resultatet av den avvägning som skett mellan de delvis motstridiga intressen som gör sig gällande på området. Också bestämmelserna om handläggningen av namnändren skall ses mot bakgrund av den gjorda intresseavvägningen. Dessa regler bygger på principen att den enskilde automatiskt eller efter en enkel anmälan till folkbokföringsmyndigheten skall kunna förvärva vissa förnamn, mellannamn samt förälders eller makes efternamn utan någon närmare prövning. Vid andra namnförvärv skall en särskild prövning ske om namnbytet kan godkännas, och ansökan skall då ske hos patent- och registreringsverket. Några bärande skäl för att de grundläggande principerna bakom namnlagen nu bör överges har inte framförts i motionen.

1993/94 års riksdag

I en enskild motion, L903 (fp), begärdes att namnlagen skulle ändras i syfte att göra det möjligt för syskon att ha samma mellannamn. Motionären redovisade två exempel där namnlagen påstods ha hindrat syskon från detta. I båda exemplen hade barn till gifta föräldrar med samma efternamn vägrats att ta samma mellannamn som ett äldre syskon fått under tiden då föräldrarna varit sambor och haft skilda efternamn.

I sitt av riksdagen godkända betänkande 1993/94:LU19 avstyrkte lagutskottet bifall till motionsyrkandet och hänvisade till vad utskottet i tidigare betänkanden anfört om de avvägningar som namnlagen grundar sig på. Starka skäl krävdes således för att man i

något mera väsentligt avseende skulle frångå gällande ordning. Enligt utskottets mening hade motionären inte anfört några skäl för att den grundläggande principen bakom namnlagens regler om mellannamn skulle frångås.

1996/97 års riksdag

I en enskild motion, L413 (s), yrkades att regleringen av makars byte av efternamn skulle förenklas. I motionen angavs som exempel att en av makarna vill byta till det namn som hennes mor burit som ogift. Eftersom parets barn kan erhålla namnet genom en enkel anmälan ansåg motionären att även andra maken skulle få förvärva namnet genom sådan anmälan.

Lagutskottet erinrande i sitt av riksdagen godkända betänkande 1996/97:LU8 om vad utskottet tidigare anfört angående de avvägningar som gjordes i samband med införandet av namnlagen. Utskottet hade i anslutning till namnlagens tillkomst funnit att makars rätt till namnbyte borde begränsas så att makar genom anmälan kan få namngemenskap endast vid ett tillfälle. Utskottet avstyrkte motionen med hänvisning till att motionären inte hade visat tillräckliga skäl för att ytterligare öka möjligheterna för makar att under äktenskapet byta till gemensamt efternamn genom anmälan.

1998/99 års riksdag

I en enskild motion, L406 (c), yrkades ändring i namnlagen så att det skulle bli möjligt att få bära mellannamn tillsammans med efternamn förenat genom bindestreck. I en annan enskild motion, L425 (m), yrkades att det skulle bli möjligt att få byta till ett efternamn som är en sammansättning av parternas namn med ett bindestreck. Motionärerna begärde således i realiteten att ordningen med dubbelnamn skulle återinföras i det svenska namnskicket.

Lagutskottet fann i sitt av riksdagen godkända betänkande 1998/99:LU18 inte skäl frångå sina tidigare ställningstaganden i frågan och avstyrkte yrkandena.

1999/2000 års riksdag

Frågan om dubbelnamn återkom i kommittémotion L409 (v), vari yrkades att namnlagen skulle ändras på så sätt att det skulle bli möjligt att föra vidare dubbelnamn till sina barn. I betänkande 1999/2000:LU16 avstyrkte lagutskottet bifall till yrkandet med hänvisning till vad utskottet tidigare anfört i fråga om dubbelnamn. Två ledamöter (v) reserverade sig mot beslutet och åberopade att de skäl som tidigare hade anförts mot dubbelnamn inte längre hade samma bärkraft och att införandet av möjligheten att föra dubbelnamn vidare till sina barn skulle bidra till en ökad namngemenskap inom familjerna.

I samma betänkande behandlades en enskild motion, So203 (fp), vari framfördes kritik mot att transsexuella personer som inte genomgått eller inte avsåg att genomgå kirurgisk behandling inte, enligt då gällande praxis, kunde byta sitt förnamn till ett förnamn som var förknippat med det andra könet. Denna begränsning beträffande byte av förnamn för transsexuella borde enligt motionären upphävas och det borde också införas en rätt till retroaktivt namnbyte efter könsbyte. Lagutskottet avstyrkte i sitt nämnda betänkande bifall till yrkandena. Beträffande yrkandet om retroaktivt namnbyte erinrade utskottet om att ett namnbyte, i likhet med en fastställelse av könstillhörighet, endast gäller för framtiden. Enligt utskottets mening kunde det inte komma i fråga att i lag införa en tvingande skyldighet för den som någon gång, kanske långt tillbaka i tiden, utfärdat betyg, intyg eller liknande handlingar att göra ändringar i ett dokument som vid tiden för upprättandet var helt korrekt. Det problem som motionären hade tagit upp fick enligt utskottets uppfattning lösas på annat sätt än genom lagstiftning. Två ledamöter (v) reserverade sig till förmån för yrkandena i motionen.

Riksdagen godkände vad lagutskottet anfört och avlog yrkandena.

5.3.6 Riksdagsbehandling 2000–2012

2000/01 års riksdag

I sitt av riksdagen godkända betänkande 2000/01:LU11 behandlade lagutskottet fem motioner rörande namnlagen.

I kommittémotion L412 (m) yrkades att regeringen skulle lägga fram förslag till sådan ändring av namnlagen att endast immaterialrättsligt skyddade värden begränsar medborgarnas möjligheter att själva välja sina för- och efternamn. Enligt motionärerna hade namnlagen och dess tillämpning inneburit att man lagt olika skönhets- och moralespekter på vilket namn som är möjligt att välja, vilket lett till skönsmässiga bedömningar och en ojämn och oförutsebar tillämpning av reglerna. Att inte tillåta medborgarna att formellt heta vad de själva önskar ledde enligt motionärerna till ett dubbelspel där ett namn brukas vid kontakter med myndigheter och ett annat vid övriga tillfällen i livet. Även förbudet mot antagande av dubbelnamn kritiserades i motionen.

I en enskild motion, L428 (s), anfördes att diskussionen kring svårigheterna att föra över dubbelnamn till barn och bedömningen av nya namn visade på behov av förändring av namnlagen. Lagen grundade sig enligt motionärerna på ett föråldrat synsätt på namnets betydelse såväl från familjerättsliga som värdemässiga utgångspunkter. En utredning borde därför komma till stånd i syfte att ge utökad rätt för medborgarna att själva få bestämma sitt och sitt barns namn.

I flerpartimotionen L441 (v, fp, s, mp och c) togs frågan upp om förnamnsbyte för transsexuella. I motionen hänvisades till då gällande praxis som inte tillät personer att byta till förnamn som var förknippade med det andra könet. Motionärerna hävdade att det inte fanns rimliga skäl härför och begärde att frågan skulle utredas i syfte att åstadkomma nödvändiga ändringar i namnlagen.

Lagutskottet utlät sig beträffande de nu angivna motionsyrkandena enligt följande (s. 9 f.):

Utskottet har uppfattat de nu aktuella motionsyrkandena så att motionärerna vill ha till stånd ändringar i namnlagen som syftar till att öka möjligheterna för den enskilde att själv bestämma vilket namn han eller hon vill bära. Vad som anförts i motionerna utgör, enligt utskottets mening, inte tillräckliga skäl för att riksdagen nu fullt ut skall kunna ställa sig bakom motionsönskemålen. Det har emellertid snart gått tjugo år sedan 1982 års namnlag trädde i kraft. Efter lagens tillkomst har förhållandevis få ändringar gjorts i den namnrättsliga lagstift-

ningen, och det kan, enligt utskottets mening, inte uteslutas att synen på hur namnskicket lämpligen bör vara reglerat ändrats. Utskottet anser mot denna bakgrund att tiden nu är mogen för att göra en undersökning för att utröna huruvida de avvägningar som gjordes i samband med namnlagens tillkomst mellan det allmännas intresse av namnstabilitet och enskildas önskemål att fritt välja namn fortfarande kan anses vara bärkraftiga. Det bör ankomma på regeringen att bestämma de närmare formerna för ett sådant arbete.

Med anledning av vad som i dessa delar anförts i de nämnda motionerna borde enligt utskottet riksdagen ge regeringen till känna vad utskottet sålunda anför.

Vidare avstyrkte utskottet bifall till två enskilda motioner, L401 (m), om att namnlagen skulle avskaffas och L457 (m) om att ansökningsavgiften vid första ansökan hos PRV om namnbyte skulle avskaffas för alla nya svenska medborgare.

I den förenämnda flerpartimotionen L441 hade även framställts yrkande om retroaktivt namnbyte efter könsbyte. Utskottet vidhöll sin uppfattning från föregående riksdagsår och kunde således inte se någon möjlighet att i detta hänseende förordade lagstiftning. Utskottet uteslöt emellertid inte att motionsspörsmålet kunde komma att bli föremål för ytterligare belysning inom ramen för det av utskottet förordade arbetet. Två ledamöter (v) reserverade sig till förmån för motionsyrkandet.

2001/02 års riksdag

I sitt av riksdagen godkända betänkande 2001/02:LU14 avstyrkte lagutskottet bifall till kommittémotion L208 (m), vari ställts samma krav på liberalisering av namnlagen som framförts under föregående riksdagsår i motion 2000/01:L412. Utskottet hade erfarit att det inom Justitiedepartementet övervägdes vilken form en undersökning av namnlagen skulle ta. Enligt utskottet borde resultatet av den aviserade undersökningen avvaktas innan riksdagen vidtog några ytterligare åtgärder.

Utskottets moderata ledamöter anförde i ett särskilt yttrande att de fann det anmärkningsvärt att den aviserade undersökningen ännu inte hade påbörjats och att de förutsatte att så skulle komma att ske inom en inte alltför lång framtid.

2003/04 års riksdag

Våren 2004 behandlade riksdagen nio motioner med förslag till olika ändringar i namnlagen samt två särskilda motionsyrkanden om retroaktiva namnbyten.

I kommittémotionerna L220 (m) och L236 (m) begärdes på nytt ändringar i namnlagen så att endast immaterialrättsligt skyddade värden ska begränsa medborgarnas möjligheter att själva välja sina namn. Motionärerna framhöll att personnamnet är en stor del av den personliga integriteten och att det därför i större utsträckning än vad som då var fallet borde vara möjligt att ändra efter egna önskemål.

I en enskild motion, L228 (mp), gjordes gällande att namnlagens utformning innebar en allvarlig kränkning av den enskilda individens integritet eftersom den begränsade individens möjligheter att själv bestämma hur dennes bakgrund och identitet ska bekräftas genom namnet. Enligt motionärerna borde namnlagen ändras med beaktande av jämställdhetssynpunkter, för att i större utsträckning ta tillvarata barnets bästa och för att bejaka etnisk mångfald i samhället. Motionärerna begärde en översyn av namnlagen i syfte att det skulle bli tillåtet med dubbelnamn och flera namn som efternamn.

I en kommittémotion, L318 (mp), begärdes ändring i namnlagen så att det skulle bli tillåtet att byta förnamn till det man själv väljer. Namnlagens syfte skulle vara att skydda barn från att få namn som de kan få lida för senare i livet och skydda från intrång i familjenamn, inte att hindra människor från att ta vilka förnamn de önskar.

Frågor om mellannamn togs upp i två motioner. I enskilda motionen L232 (c) begärdes förslag till ändringar i namnlagen av innebörd att det blir möjligt att få bära mellannamn eller tilläggsnamn tillsammans med efternamn förbundet med bindestreck. Lagändringarna borde även innebära att det blir möjligt för två makar att var för sig behålla sina tidigare familjenamn i kombination med den andre partners namn. Liknande frågor behandlades i enskilda motionen L313 (s), vari det förhållandet kritiseras att endast en av två makar har rätt att lägga till ett mellannamn.

I en enskild motion, L288 (s), väcktes frågan om ändring i förfarandet i mål och ärenden enligt namnlagen. Enligt motionärerna borde en myndighet, PRV, hantera samtliga namnbytesärenden. En

sådan ordning ansågs leda till bättre service för kunderna och en enhetligare tillämpning av namnlagens bestämmelser.

I kommittémotion L300 (fp) begärdes ett tillkännagivande om att regeringen snarast skulle genomföra den av riksdagen beställda undersökningen om namnlagen.

Möjligheten att döpa barn enligt isländskt namnskick även när en förälder har svenskt medborgarskap togs ånyo upp av en enskild motionär i motion L324 (s).

Lagutskottet avstyrkte samtliga yrkanden i sitt av riksdagen godkända betänkande 2003/04:LU22. Utskottet hänvisade till sina tidigare uttalanden samt till att regeringen i skrivelse 2003/04:75 hade anfört att den avsåg att låta göra en undersökning för att ta reda på om namnreglerna behöver moderniseras och att arbetet var inriktat på att ett sådant uppdrag skulle lämnas under år 2004. Utskottet tillade:

Utskottet kan konstatera att [det] nu gått drygt tre år sedan riksdagens tillkännagivande om att regeringen borde göra en undersökning för att utröna huruvida de avvägningar som gjordes i samband med namnlagens tillkomst fortfarande kan anses vara bärkraftiga. Utskottet beklagar att regeringen ännu inte har initierat någon sådan undersökning. Enligt utskottets mening är det hög tid att regeringen utan dröjsmål låter göra den beställda undersökningen. Något ytterligare tillkännagivande i denna fråga är knappast meningsfullt.

Beträffande motionskravet angående isländskt namnskick anmärkte utskottet att regeringen våren 2003 hade beslutat vissa förordningsändringar som innebar att isländska föräldrar i Sverige snabbt och utan kostnad kunde ansöka om ett isländskt efternamn för sina barn.

Tre av utskottets ledamöter (m) reserverade sig till förmån för motionerna L220 och L236. Två ledamöter (fp) reserverade sig till förmån för det yrkande om namnlagen som hade framställts i motion L300. En ledamot (c) reserverade sig till förmån för motion L232. En ledamot (v) reserverades sig till förmån för ett flertal av motionsyrkandena.

I den ovannämnda motionen L318 yrkades även, på sätt skett tidigare, att retroaktiva namnbyten skulle möjliggöras. Liknade krav framställdes i en enskild motion, K365 (s). Utskottet avstyrkte med hänvisning till vad det tidigare anfört i frågan. En ledamot (v) reserverade sig till förmån för motionsyrkandena.

Riksdagsåret 2004/05

Lagutskottet hade under våren 2005 att ta ställning till elva motionsyrkanden som rörde namnlagen och två om retroaktiva namnbyten. Flertalet av yrkandena var identiska med yrkanden som tidigare hade behandlats i utskottet.

I en enskild motion, L210 (m), begärdes ett tillkännagivande till regeringen att möjligheterna att byta namn till gårdsnamn skulle utökas.

I kommittémotionen L239 (m) begärdes på nytt förslag till ändringar i namnlagen så att endast immaterialrättsligt skyddade värden ska begränsa medborgarnas möjligheter att själva välja sina namn.

I en enskild motion, L245 (fp), anfördes att namnlagen inte uppfyller de behov som finns i dagens mångkulturella samhälle. Möjligheterna att byta till ett efternamn som tidigare har gått i tradition inom slakten borde utökas. Vidare borde det enligt motionärerna vara möjligt att anpassa stavningen av efternamn till svenskt språkbruk, utan hinder av att andra personer bär samma efternamn i Sverige. Även frågor om dubbelnamn och mellannamn togs upp i motionen. Vad motionärerna anförde borde ges regeringen till känna.

Behovet av att anpassa namnlagen till dagens mångkulturella samhälle togs upp även i kommittémotionen L248 (fp). Motionärerna pekade också på de konsekvenser bestämmelserna om mellannamn och efternamn får för barn till ogifta respektive gifta föräldrar. I motionen begärdes ett tillkännagivande om att regeringen snarast skulle genomföra den av riksdagen år 2001 begärda undersökningen om namnlagen.

Frågor om mellannamn togs upp i ytterligare ett antal motioner. I enskilda motionen L297 (c) anfördes att mellannamn, om begreppet alls ska finnas kvar, bör betraktas som efternamn så att det kan föras vidare från föräldrar till barn. Även när det gällde förnamn fanns enligt motionärerna regler som kan upplevas som otydliga och orättvisa. Människor borde därför ges rätten att själva välja sina namn, så länge det inte skadar någon annan eller strider mot immaterialrättsligt skyddade värden. Liknande synpunkter framfördes i enskilda motionen L307 (c), vari också yrkades att all handläggning av namnbytesfrågor borde samlas hos en myndighet för att få en mer enhetlig praxis och mindre utrymme för godtycke i bedömningarna.

I kommittémotion L306 (v) framfördes synpunkter på behovet av att ändra bestämmelserna för mellannamn och att möjligheterna att själv få välja förnamn borde utökas. Motionärerna uppmärksammade den särskilda problematiken för transsexuella personer och menade att det inte fanns något skäl att förbjuda någon att bära ett visst förnamn enbart för att det förknippas med det andra könet. Tillkännagivanden om en könsneutral namnlag, i den meningen att en transsexuell person ska kunna använda det namn personen vill oavsett kön, begärdes också i enskilda motionen L313 (s) och flerpärtimotionen L362 (v, fp, c, mp).

I sitt betänkande 2004/05:LU13 föreslog lagutskottet att samtliga motionsyrkanden skulle avslås och angav följande motivering härför:

Efter det att utskottet senast tog ställning till motionsyrkanden om ändringar i namnlagen har Justitiedepartementet fått del av skrivelser från såväl Språk- och folkminnesinstitutet som Patent- och registreringsverket (PRV) om behovet av en översyn av namnlagen. Språk- och folkminnesinstitutet understryker i en skrivelse i juni 2004 behovet av en översyn av lagen och dess tillämpning från språklig synpunkt. Såvitt utskottet erfarit gav Justitiedepartementet därefter PRV möjlighet att inkomma med synpunkter i ärendet, och PRV har i en skrivelse i februari 2005 belyst behovet av att namnlagen ses över och att rättsreglerna anpassas till samhällsmedborgarnas behov av att förändra sina namn på ett lättbegripligt och rättssäkert sätt. Enligt verket har behovet av en omarbetning av lagen tilltagit under en längre tid.

Enligt uppgift från Justitiedepartementet avser regeringen nu, mot bakgrund av ovan nämnda skrivelser, ta ställning till om det finns behov av ändringar i namnlagen.

När nu utskottet åter har att behandla motionsyrkanden om ändringar i namnlagen kan utskottet, med hänvisning till de synpunkter som lämnats av PRV samt i ärendet väckta motioner, konstatera att tiden nu är mogen för en översyn av namnlagen. Utskottet förutsätter att en sådan översyn kommer till stånd utan något formellt tillkännagivande från riksdagens sida och att de frågeställningar som tas upp i motionerna kommer att uppmärksammas i detta arbete.

Utskottets borgerliga ledamöter reserverade sig till förmån för yrkandena i motionerna L210, L239, L245, L248, L297 och L307 samt anförde avslutningsvis:

Vi anser att det genom PRV:s skrivelse är klarlagt att det föreligger ett behov av en översyn av namnlagen. En sådan översyn måste, som följer av såväl PRV:s skrivelse som i ärendet väckta motioner, ha en bred inriktning. Det får ankomma på regeringen att snarast ta initiativ till en sådan översyn och därefter återkomma till riksdagen med erforderliga lagförslag. Vad som nu anförts bör riksdagen - - ge regeringen till känna.

Vid behandlingen av utskottets betänkande i kammaren anslöt sig företrädarna för miljöpartiet till reservationen. Riksdagen kom härigenom att besluta ett nytt tillkännagivande och ge regeringen i uppdrag att snarast ta initiativ till en bred översyn av namnlagen.

I sitt betänkande tog utskottet även upp två motionsyrkanden (v) resp. (v, fp, c mp) vari upprepades tidigare motionskrav om att regeringen skulle tillsätta en utredning med uppdrag att se över möjligheten att genomföra ändringar i lagstiftningen som innebär att en person som har bytt namn eller personnummer kan få dessa uppgifter ändrade retroaktivt. Utskottet avstyrkte bifall till yrkandena, denna gång med hänvisning till att utskottet förutsatte att yrkandena skulle komma att beaktas inom ramen för den utlovade översynen av namnlagen. Riksdagen följde i denna del utskottet.

Riksdagsåret 2005/06

I sitt av riksdagen godkända betänkande 2005/06:LU11 behandlade lagutskottet tolv motionsyrkanden om ändringar i namnlagen och behovet av en översyn av lagen samt två yrkanden om retroaktiva namnbyten. Huvuddelen av yrkandena motsvarade tidigare behandlade yrkanden.

I en enskild motion, L202 (m), återkom yrkandet om att möjligheterna att byta namn till gårdsnamn skulle utökas.

Frågor om mellannamn behandlades i ett flera motioner. Sålunda anfördes i en enskild motion, L229 (c), att det fanns anledning att se över namnlagen i syfte att förenkla bestämmelserna och ge människor större möjligheter att själva välja namn. Motionären menade att man bör kunna bära såväl ett gemensamt efternamn som ett gemensamt mellannamn. I en annan enskild motion, L254 (fp), begärdes att namnlagen skulle ändras på det sättet att mellannamn ska betraktas som efternamn så att det kan föras vidare från föräldrar till barn. En konsekvens av namnlagens bestämmelser om mellannamn respektive efternamn, som motionären särskilt pekade

på, var det förhållandet att alla i en familj inte alltid kan ha samma mellannamn och efternamn. Liknande synpunkter framfördes i enskilda motionen L338 (s), i vilken också begärdes att namnlagen skulle ändras så att mellannamn kan föras över från föräldrar till barn. I enskilda motionen L268 (s) uppmärksammades att dubbla efternamn inte får antas, vilket enligt motionärerna får till följd att mellannamnet blir osynligt. Makar borde därför kunna bära varandras efternamn tillsammans med sina gamla efternamn. I enskilda motionen L380 (s) begärdes en möjlighet för dem som ingår äktenskap eller registrerat partnerskap att lägga samman sina tidigare efternamn och skapa ett nytt och gemensamt familjenamn.

Rätten att själv välja sitt förnamn togs upp i två motioner. I partimotion L342 (mp, -) upprepades att namnlagens syfte ska vara att skydda barn från att få namn som de kan lida av senare i livet och att skydda från intrång i familjenamnen. Syftet ska inte vara att hindra människor från att ta vilka förnamn de vill. Liknande synpunkter framfördes i kommittémotionen L286 (v), vari också framhölls att det inte finns anledning att förbjuda personer att bära ett visst förnamn enbart för att det förknippas med det andra könet samt att namnlagen borde ändras så att myndiga personer oavsett könsidentitet kan byta till ett förnamn de själva har valt.

Några motioner tog upp namnfrågor utifrån ett internationellt perspektiv. I enskilda motionen L284 (c) begärdes att en person med dubbelt medborgarskap, varav ett svenskt – som fötts i ett annat land och där fått ett namn enligt det landets lagar – ska ges möjlighet att behålla det ursprungliga namnet om personen senare bosätter sig i Sverige.

Ett exempel som togs upp i motionen rörde namn enligt isländskt namnskick i förhållande till de svenska bestämmelserna om mellannamn respektive efternamn. I enskilda motionen L285 (c) påtalades det förhållandet att utländska medborgare – med undantag av medborgare i Finland, Norge och Danmark – som är bosatta i Sverige kan välja mellan sitt ursprungslands namnregler och de svenska namnreglerna. En valmöjlighet borde enligt motionären införas även för medborgare i de nämnda nordiska länderna eftersom namnlagarna i dessa länder inte helt överensstämmer med den svenska namnlagen, bland annat vad avser bestämmelserna om mellannamn.

Handläggningen av mål och ärenden enligt namnlagen togs upp i två motioner. I enskilda motionen L232 (s) påpekades att beslut av PRV i namnärenden kan överklagas till PBR och därifrån vidare

till Regeringsrätten. Varken i namnlagen eller i annan lag finns dock bestämmelser som ger PRV rätt att yttra sig i mål inför PBR eller som ger PRV rätt att överklaga PBR:s, detta till skillnad från vad som gäller för Skatteverket i de namnärenden som överklagats därifrån till allmän förvaltningsdomstol. Enligt motionären borde talerätt införas för PRV i mål vari verkets beslut har överklagats. I enskilda motionen L351 (s) förordades att alla frågor om namnbyten som kräver en mer kvalificerad bedömning, dvs. annat än rena anmälningsärenden, ska handläggas av PRV i stället för Skatteverket.

Liksom under föregående riksdagsår behandlade utskottet även två motionsyrkanden (v) resp. (mp, -) om behovet av retroaktiva namnbyten.

Lagutskottet behandlade samtliga motionsyrkanden på ett förenklat sätt med hänsyn till att huvuddelen av motionsyrkandena varit föremål för en fördjupad behandling mindre än ett år tidigare och att de frågor som togs upp i motionerna vid tillfället var föremål för överväganden inom Regeringskansliet. Inom ramen för förberedandet av översynen av namnlagen skulle diskussioner komma att föras om såväl förnamn, mellannamn som efternamn ävensom frågor om handläggningen av mål och ärenden enligt namnlagen. Utskottet förutsatte att utredningsdirektiv snarast möjligt skulle komma att beslutas av regeringen. Något ytterligare tillkännagivande från riksdagens sida ansåg utskottet vid dessa förhållanden knappast vara meningsfullt.

Riksdagsåret 2006/07

I betänkande 2006/07:CU16 behandlade civilutskottet åtta motionsyrkanden från den allmänna motionstiden hösten 2006. Motionsyrkandena gällde i huvudsak frågor ändringar i namnlagen och behovet av en översyn av lagen.

I kommittémotion C215 (v) anfördes sålunda att det inte finns anledning att förbjuda personer att bära ett visst förnamn enbart för att det förknippas med det andra könet. Motionärerna pekade på att namnlagstiftningen medför en särskild problematik för transsexuella personer. I motionen begärdes att regeringen skulle återkomma till riksdagen med förslag till lagstiftning som innebär att myndiga personer oavsett könsidentitet ska kunna byta till ett förnamn som de själva valt.

I enskilda motionen C231 (m) upprepade motionären att möjligheterna att byta namn till gårdsnamn borde utökas samt begärde ett tillkännagivande härom.

I enskilda motionen C246 (m) erinrades om att frågan om en översyn av namnlagen varit aktuell under ett antal år. Motionären ansåg att det var angeläget att den utlovade översynen snarast kom till stånd. Liknande krav framställdes i enskilda motionen C246 (m), i flerpartimotionen C307 (m, c, fp, v, mp) och i partimotionen So463 (mp). I de två sistnämnda motionerna underströks särskilt behovet för personer att själva välja sitt namn oavsett köns-tillhörighet.

Frågor om mellannamn togs upp i enskilda motionen C261(c). Motionären ansåg att makar bör kunna bära såväl ett gemensamt efternamn som ett gemensamt mellannamn. I en enskild motion, C358 (s), anfördes att makar och registrerade partner bör ha möjlighet att genom att lägga samman sina tidigare efternamn skapa ett nytt familjenamn som består av parternas tidigare namn.

I kommittémotion C215 (v) upprepades kravet på att en person som efter könsbyte har bytt namnidentitet eller personnummer ska ha rätt att få dessa uppgifter ändrade retroaktivt. Liknande synpunkter framfördes i flerpartimotionen C307 (m, c, fp, v, mp).

Civilutskottet förutsatte att de frågeställningar som tagits upp i motionerna skulle komma att bli föremål för överväganden inom ramen för den av regeringen aviserade översynen. Med hänvisning härtill avstyrkte utskottet bifall till motionsyrkandena. Företrädarna i utskottet för (s), (v) och (mp) reserverade sig med krav på tillkännagivanden i enlighet med vad som anförts i motionerna. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Riksdagsåret 2007/08

Civilutskottet behandlade i betänkande 2007/08:CU6 tretton motionsyrkanden från den allmänna motionstiden år 2007, vilka gällde frågor om ändringar av skilda slag i namnlagen och behovet av en översyn av lagstiftningen. Yrkandena var till övervägande del identiska med sådana som riksdagen tidigare hade tagit ställning till.

I partimotion So295 (v) anfördes att det inte finns anledning att förbjuda personer att bära ett visst förnamn enbart för att det förknippas med det andra könet. Motionärerna pekade på att lagstift-

ningen medförde en särskild problematik för transsexuella personer. I motionen upprepades kravet att regeringen skulle återkomma till riksdagen med förslag till lagstiftning som innebär att myndiga personer oavsett könstillhörighet ska kunna byta till ett förnamn som de själva valt. Liknande synpunkter framfördes i flerpartimotionen C421 (c, s, v, mp, m, fp), i kommittémotionerna Ju403 (s) och So294 (mp) samt i enskilda motionen U304 (fp).

Krav på en översyn av namnlagen framställdes också i enskilda motionerna C251 (c), C373 (m) och C389 (m).

I enskilda motionen C212 (m) framställdes återigen krav på att möjligheterna att byta namn till gårdsnamn skulle utökas.

I enskilda motionen C227 (m) begärdes en översyn av namnlagen och att makar ska kunna bära varandras efternamn tillsammans med sina gamla efternamn. En liknande begäran framfördes i enskilda motionen C380 (m). Även i enskilda motionen C270 (s) togs reglerna om mellannamn och deras förhållande till reglerna om efternamn upp. I motionen begärdes ett tillkännagivande om att makar och registrerade partner bör ges möjlighet att genom att lägga samman sina tidigare efternamn skapa ett nytt gemensamt familjenamn.

Civilutskottet förutsatte i sitt betänkande alltjämt att de frågeställningar som tagits upp i de aktuella motionerna och i sådana som väckts tidigare skulle komma att bli föremål för överväganden inom ramen för den av regeringen aviserade översynen av namnlagen. Med hänsyn härtill föreslog utskottet att riksdagen skulle avslå motionerna. Liksom under närmast föregående riksdagsår reserverade sig företrädarna för oppositionspartierna med krav på tillkännagivanden från riksdagen till regeringen. Riksdagen följde utskottet.

Riksdagsåret 2008/09

Under året väcktes fortsatt motioner om ett påskyndande av den aviserade översynen och om ändringar i namnlagen i huvudsaklig överensstämmelse med vad som yrkats tidigare. Flera av motionerna gällde problematiken kring reglerna om mellannamn.

Sålunda begärdes i en enskild motion, C253 (m), att makar ska kunna bära varandras efternamn tillsammans med sina gamla efternamn. Båda efternamnen kommer då att kunna föras vidare från föräldrar till barn. I enskilda motionen C441 (m) begärdes ett till-

kännagivande med liknande innehåll. I enskilda motionen C412 (m) begärdes ett tillkännagivande av innebörd att namnlagen ska ändras så att det går att överföra mellannamn från föräldrar till barn. Även i enskilda motionen C296 (s) togs reglerna om mellannamn och deras förhållande till reglerna om efternamn upp. Motionären ansåg att makar och registrerade partner bör ges möjlighet att genom att lägga samman sina tidigare efternamn skapa ett nytt gemensamt familjenamn.

Även frågan om en könsneutral namnlagstiftning återkom i flera motioner, såsom i kommittémotionen So363 (v), vari framhölls att det inte finns anledning att förbjuda personer att bära ett visst förnamn enbart för att det förknippas med det andra könet. Motionärerna pekade på att namnlagstiftningen medför en särskild problematik för transsexuella personer och förnyade kravet på regeringen att föreslå lagstiftning som innebär att myndiga personer oavsett könstillhörighet ska kunna byta till ett förnamn som de själva valt. Liknande synpunkter framfördes i enskilda motionen C337 (s) samt i kommittémotionerna So528 (s) och A402 (mp). I motionerna begärdes tillkännagivanden av innebörd att namnlagen ska ändras så att personer oavsett könsidentitet ska ha möjlighet att fritt välja de förnamn de önskar. Även i enskilda motionen U323 (fp) togs de problem upp som namnlagstiftningen angavs innebära för transsexuella personer. Motionärerna begärde ett tillkännagivande om en snar översyn av namnlagen.

I enskilda motionen C403 (c) ansåg motionärerna att en person som genomgår en ändring av könstillhörigheten redan i inledningskedet av processen ska ha möjlighet att fritt få ändra förnamn, något som enligt motionärerna borde ges regeringen till känna.

I de nyss nämnda kommittémotionerna So363 (v) och So528 (s) återkom även yrkandena om rätt till retroaktivt namnbyte för transpersoner som genomgått könsbyte.

Liksom tidigare hänvisade civilutskottet till det aviserade utredningsarbetet och avstyrkte i sitt betänkande 2008/09:CU12 bifall till motionsyrkandena. Utskottet fann det emellertid angeläget att översynen av namnlagen kunde påbörjas under våren 2009 och framhöll att det hade gått snart åtta år sedan riksdagens första tillkännagivande. Samtliga företrädare för den politiska oppositionen i utskottet fann det ”synnerligen anmärkningsvärt att regeringen, trots lagutskottets och riksdagens tidigare uttalanden samt ständigt återkommande motioner med krav på att ett översynsarbete ska komma till stånd, ännu inte tillsatt någon utredning” och

krävde i en reservation att riksdagen skulle göra ännu ett tillkännagivande. Företrädarna för (s) och (v) reserverade sig även till förmån för motionsyrkandena om retroaktiva namnbyten. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Riksdagsåret 2009/10

Under den allmänna motionstiden år 2009 väcktes nio motioner med yrkanden om olika förändringar i namnlagen.

I en enskild motion, So603 (s), anfördes att människor måste ges rätt att ändra förnamn, oavsett könsidentitet. Enligt motionärerna var det självklart att lagen bör möjliggöra för människor att fritt välja det förnamn de önskar ha, oavsett om de avser att få en ändrad könstillhörighet eller inte. Även i enskilda motionen A443 (fp) togs de problem som namnlagstiftningen innebar för transsexuella personer upp. Enligt motionärerna var det vid en framtida reform av namnlagen viktigt att tydliggöra att myndiga personer oavsett kön ska ha rätt att välja såväl manliga som kvinnliga förnamn, något som riksdagen borde ge regeringen till känna.

Civilutskottet tog genom sitt betänkande 2009/10:CU8 i januari 2010 ställning till yrkandena. Utskottet anmärkte att direktiv till en översyn av namnlagen nyligen hade beslutats samt att Regeringsrätten i en dom den 28 september 2009 hade medgivit en vuxen man att genom anmälan lägga till namnet Madeleine som förnamn. Under rubriken Utskottets ställningstagande anfördes följande:

Utskottet välkomnar att direktiv nu beslutats till en översyn av namnlagen. Samtidigt vill utskottet framhålla vikten av att det läggs fram en namnlagstiftning som är tidsenlig och håller en lång tid framöver och som kan ligga till grund för en enhetlig rättspraxis. Vad gäller frågan om rätten för myndiga personer att oavsett könstillhörighet byta ut eller lägga till ett förnamn vill utskottet hänvisa till den ovan redovisade domen från Regeringsrätten.

Enligt utskottets mening borde det pågående utredningsarbetet inte föregripas genom någon åtgärd från riksdagen. Utskottet avstyrkte följaktligen bifall till de båda motionsyrkandena.

Övriga behandlade motionskrav gällde ändringar i namnlagen av skilda slag och påskyndande av det aviserade översynsarbetet. I en enskild motion, C201 (kd), anfördes att det av hänsyn till hotade människors skyddsbehov borde vara fritt att byta till de vanligaste sonnamnen. I en enskild motion, C243 (s) begärdes att alla som bär

ett mellannamn borde få möjlighet att ange om de vill ha bara efternamnet eller mellannamn plus efternamn som "tilltalsnamn". I enskilda motionen C426 (s) kritiserades förhållandet att man inte kan ha två efternamn om man gifter sig och att ett av namnen därför blir mellannamn. Ett gift par där båda väljer att behålla sitt gamla namn kan därmed inte få samma namnföljd. Enligt motionären borde båda namnen ha samma status. Liknande synpunkter framfördes i enskilda motionerna C448 (m) och C466 (fp). I en enskild motion C497 (m) yrkades modernisering av namnlagen i huvudsaklig överensstämmelse med vad motionären tidigare anfört i motion 2007/08:C389.

Civilutskottet beredde alla dessa övriga motioner i förenklad form och avstyrkte yrkandena. Riksdagen godkände vad utskottet anfört.

Riksdagsåret 2010/11

Våren 2011 behandlade Civilutskottet i betänkande 2010/11:CU18 yrkanden om ändringar i namnlagen som framförts i fyra enskilda motioner (C, M, FP, M) och en kommittémotion (S), varvid utskottet anmärkte att det hade behandlat liknande motionsyrkanden i betänkande 2009/10:CU8. Utskottet ansåg att Namnlagskommitténs pågående arbete inte borde föregripas och avstyrkte motionerna. Riksdagen följde utskottet.

Riksdagsåret 2011/12

Våren 2012 avstyrkte Civilutskottet i betänkande 2011/12:CU16 yrkanden om ändringar i namnlagen som framförts i två enskilda motioner (FP, M) och en kommittémotion (S), med anmärkning att motsvarande motionsyrkanden hade behandlats av utskottet vid flera tillfällen, senast våren 2011. Utskottet ansåg alltså att Namnlagskommitténs pågående utredningsarbete inte borde föregripas genom någon åtgärd från riksdagens sida. Riksdagen anslöt sig till utskottets förslag.

5.3.7 Skrivelser till regeringen m.m.

År 2004 inkom Institutet för språk och folkminnen med en skrivelse till regeringen. Institutet, som är en statlig myndighet med uppgift att på vetenskaplig grund öka kunskaperna om bland annat ortnamn och personnamn i Sverige, ville med skrivelsen understryka behovet av en översyn av namnlagen och dess tillämpning från språklig synpunkt. Exempel lämnades på problematik som institutet ansåg finnas med gällande reglering av bland annat byte av efternamn, förnamn och mellannamn. Handläggningen av förnamnsärenden borde enligt institutet ske hos ett centralt organ för att garantera en enhetlig rättstillämpning.

Justitiedepartementet inhämtade från PRV synpunkter på institutets skrivelse och i övrigt på behovet av en översyn av namnlagen. PRV ingav i början av år 2005 en skrivelse i avsikt att "belysa behovet av att namnlagen ses över och att rättsreglerna bättre anpassas till samhällsmedborgarens behov av att förändra sina namn på ett lättbegripligt och rättssäkert sätt." I skrivelsen kommenterade verket de synpunkter som lämnats från Institutet för språk och folkminnen och lyfte även fram annan problematik som verket ansåg finnas i regleringen av bland annat mellannamn och förnamn. PRV föreslog vidare att samtliga ärenden rörande namnbyten som kräver en mer kvalificerad prövning skulle samlas hos verket, medan Skatteverket skulle behålla rena anmälningsärenden. Enligt PRV borde namnlagen även ändras på sådant sätt att verket gavs en möjlighet att vara part i högre instans och överklaga domar och beslut.

I december 2005 anordnade Justitiedepartementet en hearing för att närmare klarlägga vilka problem som finns när det gäller tillämpningen av namnlagen och vilka frågor som det kunde finnas anledning att överväga inom ramen för en översyn av lagen. I samband härmed gav Skatteverket in en skrivelse där man anförde att det finns ett stort behov av en fullständig översyn av namnlagen samt att möjligheterna till namnförvärv och namnändring är onödigt restriktiva och upplevs som svårförståeliga och inkonsekventa. Skatteverket gav i skrivelsen exempel på problem med gällande personnamnsreglering och även i fråga om förfarandet i mål och ärenden enligt namnlagen.

Till den nämnda hearingen bjöds in representanter för Institutet för språk och folkminnen, PRV, PBR, Skatteverket, Länsrätten i Stockholm, Barnombudsmannen, RFSL, Ombudsmannen mot dis-

kriminering på grund av sexuell läggning, Seminariet för nordisk namnforskning vid Uppsala universitet, Juridiska institutionen vid Uppsala universitet, Juridiska institutionen vid Stockholms universitet, Föreningen Norden, Ridarhuset och lagutskottets kansli. Till de frågor som diskuterades hörde personnamnsregleringen, handläggningen av mål eller ärenden samt talerätt i domstol.

6 Kommitténs attitydundersökning

6.1 Bakgrund

Nära nog varje medborgare berörs av personnamnslagstiftningen. När det gäller de familjerättsliga bestämmelserna om namnförvärv är detta uppenbart. Men också andra bestämmelser i namnlagen kan gripa in i människors liv, ibland på ett för dem oväntat och oönskat sätt. Det gäller exempelvis regler som har att göra med byte av efternamn, ändring av namns stavning, regleringen av mellannamn, förbudet mot att anta ett efternamn som någon annan redan har och förbudet mot bildandet av nya efternamn som utgör dubbelnamn. Hos många människor finns också ett allmänt historiskt, kulturellt och språkligt engagemang för det svenska namnskicket, härom vittnar inte minst den mediala debatten och det stora läsarintresset för tidningsartiklar och webbsidor om namnval, aktuella trender inom namngivningen, ”egendomliga” namn och liknande.

Ett lands lagstiftning är resultatet av skilda överväganden, där olika intressen balanseras mot varandra. Folkliga opinioner har härvid sin betydelse, även om sådana aldrig ensamma bör få diktera innehållet i en viss lagstiftning. Så långt det är möjligt bör emellertid lagarna återspegla medborgarmajoritetens uppfattning om vad som är rätt, fel och lämpligt. Detta gäller i hög grad också namnlagstiftningen. I görligaste mån bör därför denna lagstiftning om personnamn utformas så att den svarar mot uppfattningar och tillgodoser behov hos det stora flertalet.

Namnlagskommittén har i samarbete med Statistiska centralbyrån (SCB) låtit företa en attitydundersökning bland 3 000 personer i åldern 18–70 år, vilka har dragits med hjälp av statistiska metoder från Registret över totalbefolkningen (RTB). Undersökningen torde vara den första i sitt slag som inte – i likhet med en år 1975 gjord sociologisk undersökning – enbart handlar om de

familjerättsliga namnförvärven. En mer utförlig redovisning av attitydundersökningen återfinns i *bilaga 4* till betänkandet.

6.2 1975 års undersökning

1972 års namnlagsutredning uppdrog åt sociologiska institutionen vid Uppsala universitet att göra en undersökning av allmänhetens inställning i namnfrågor. Eftersom tyngdpunkten i utredningsarbetet låg i de familjerättsliga namnförvärven, vilka vid den tiden var föremål för en livligt diskuterad omgörning i liberaliserande och könsneutral riktning, begränsades även undersökningen till de familjerättsliga bestämmelserna om efternamn. Den omfattade sålunda frågor om det lämpliga i att medlemmarna i en familj har samma respektive skilda efternamn, om barns efternamn och om regleringen av makars efternamn i samband med äktenskapets ingående och upplösning samt vid omgifte. Undersökningen redovisades 1975 och baserades på skriftliga svar från ett urval på cirka 1 000 personer i åldern 18–35 år. Begränsningen till just denna ålderskategori motiverades med att man ville ”såvitt möjligt säkerställa att svar skulle erhållas från sådana för vilka namnfrågorna kunde väntas vara aktuella både såvitt gäller makars namn och beträffande barns namn”. I sina centrala delar redovisades resultatet av undersökningen enligt vad som citeras i nedanstående tre stycken (SOU 1979:25 s. 69–70), varvid bör noteras att uttrycket släktnamn sedermera i 1982 års namnlag kom att ersättas med begreppet efternamn.

I fråga om *makars släktnamn* fann ett överväldigande flertal (78 %) det lämpligt eller önskvärt att makar har samma släktnamn. När det gäller makes förvärv av släktnamn i samband med vigseln visar svarsfördelningen följande. Nästan 40 % fann nuvarande regel om hustruns automatiska förvärv av mannens namn vara bra. Av dem som svarade ansåg 25 %, att regeln är bra men bör utvidgas så, att mannen får möjlighet att anta hustruns släktnamn. En andel om 22 % menade, att det inte skall finnas någon automatisk regel utan att makarna skall bestämma släktnamn i samband med vigseln, och 13 % ansåg, att huvudregeln bör vara att makarna behåller sina resp. namn om de inte vidtar någon särskild åtgärd.

Enkäten innehöll också frågor beträffande rätt för fränskild make att behålla sitt släktnamn från tidigare äktenskap dels i allmänhet, dels vid omgifte. En majoritet av de tillfrågade, 59 %, ansåg, att såväl man som kvinna skall ha rätt att om han eller hon så önskar behålla släktnamn,

som förvärvats på grund av äktenskap, efter äktenskapets upplösning oavsett om han eller hon gifter om sig.

Såvitt gäller *barns släktnamn* avsåg undersökningen endast barn i äktenskap. Enligt flertalet svar, 64 %, bör när föräldrarna har samma släktnamn även barnen ha detta namn. Detta är en naturlig följd av att det stora flertalet (74 %) anser det lämpligt, att alla familjemedlemmar har samma namn. Namnet kan vara antingen faderns eller moderns, beroende på vilket namn som är makarnas gemensamma. Har föräldrarna skilda släktnamn bör enligt ca 78 % av svaren föräldrarna ha rätt att fritt välja vilket av namnen barnet skall ha, sålunda utan någon automatiskt verkande regel om barnets namnförvärv vid födelsen. De flesta utgick emellertid samtidigt från att en sådan situation sällan uppkom för barn i äktenskap, eftersom makar normalt förutsattes ha samma släktnamn. Flertalet av dem som svarade ansåg också, att föräldrarnas rätt att bestämma vilket släktnamn barnet skall ha bör omfatta även släktnamn som endera förvärvat på grund av ett tidigare äktenskap.

6.3 Kommitténs attitydundersökning i sammandrag

Undersökningen genomfördes våren 2012. Av urvalet på 3 000 personer svarade 1 533 eller 51,1 procent, vilket enligt SCB innebär en normal besvarandegrad för denna typ av skriftliga enkäter. Undersökningen avsåg 20 tematiskt grupperade frågor och erbjöd härjämte möjlighet att i en tom ruta ge uttryck för egna synpunkter. Andelen icke besvarade frågor uppgick genomgående till endast någon eller några procent, vilket enligt SCB tyder på att frågorna var relativt lätta att förstå. Svaren redovisades uppdelade (stratifierade) på kön, tre åldersgrupper, tre utbildningsgrupper samt svensk eller utländsk bakgrund. Totalt bildades härigenom 36 grupper (strata).

I ingressen till frågeformuläret angavs att nu gällande namnlag är 30 år gammal och behöver moderniseras samt att kommittén önskade få vetskap om allmänhetens inställning till bland andra följande frågor: "Är det rätt att ge medborgarna större frihet att själva få välja sitt namn? Hur strikt bör man i så fall förhindra olämpliga för- och efternamn? Bör de nuvarande reglerna om dubbla efternamn och så kallade mellannamn bli mer tillåtande?". Samtidigt betonades att medborgarnas rätt att helt fritt få välja sina namn begränsas av behovet av namnstabilitet och av hänsynen till andra personers rätt till skydd för sina namn. Det angavs också att namnet inte får vara stötande eller orsaka obehag för den som bär

namnet. Var gränserna i dessa fall ska gå kan emellertid diskuteras, framhölls det vidare i ingressen till formuläret.

Ett antal inledande frågor rörde uppfattningen om det egna namnet. De allra flesta visade sig vara helt tillfreds både med sina för- och efternamn. 95 procent tyckte mycket bra, ganska bra eller varken bra eller dåligt om sitt efternamn, ett utfall som i stort sett överensstämmer med svaren på en motsvarande fråga i 1975 års undersökning. Det bör dock noteras att 7 procent skulle vilja byta till ett helt nytt efternamn och att 3 procent skulle vilja ha ytterligare ett efternamn.

En andra grupp av frågor avsåg den mer allmänna inställningen till för- och efternamn. En mycket stor majoritet, 89 procent, ansåg att myndigheterna ska säga nej till förnamn och efternamn som kan väcka anstöt hos omgivningen, exempelvis genom att namnen kan förknippas med könsord eller svordomar. En ännu större andel, 94 procent, ansåg att myndigheterna ska säga nej till förnamn och efternamn som kan leda till obehag för den som ska bära namnet. I detta fall modifierade emellertid 28 procent sin avvisande hållning med att den bara behövdes för att barn inte ska bli lidande. Överlag var motståndet mot stötande och obehagsframkallande namn störst hos personer med svensk bakgrund.

En likaledes stor majoritet, 89 procent, ansåg att föräldrar *inte* ska ha rätt att ge sina söner flicknamn och sina döttrar pojknamn. 20 procent ansåg emellertid att en sådan könskonträr namngivning av barn ska vara tillåten om barnet samtidigt får ett annat *tilltalsnamn*. Allra mest negativa till möjligheten att ge barn könskonträra förnamn var inom de olika kategorierna män, äldre, lågutbildade och personer med svensk bakgrund.

Två av frågorna i denna frågegrupp knöt an till 1975 års undersökning. I den undersökningen hade mer än tre fjärdedelar av de svarande (78 procent) inställningen att det var mycket önskvärt eller lämpligt att mannen och hustrun i ett äktenskap har samma efternamn. 37 år senare ansåg något mindre än hälften av de svarande (47 procent) att det är mycket eller ganska viktigt att makarna i ett äktenskap har samma efternamn. På frågan i vad mån det är önskvärt att alla medlemmar i en familj har samma efternamn svarade i 1975 års undersökning 74 procent att detta var mycket önskvärt, alternativt lämpligt. I den nu aktuella undersökningen var motsvarande andel väsentligt lägre; 53 procent svarade att det är mycket eller ganska viktigt att alla medlemmar i en familj har samma efternamn.

Spörsmålet om en make bör ha rätt att anta den andra makens efternamn även i fall då det namnet har förvärvats genom ett tidigare äktenskap togs upp i en av frågorna. Följande förutsättningar angavs: "Lena Björkenrot och Uno Hansson ska gifta sig. Eftersom Lena har fått sitt efternamn genom ett tidigare äktenskap får Uno enligt namnlagen inte byta till Björkenrot." 41 procent av samtliga ansåg att Uno borde ha rätt att byta till Björkenrot, något färre, 38 procent var av motsatt uppfattning. 28 procent valde alternativet Vet inte. Yngre och högtbildade var mest positiva till en lagändring i mer tillåtande riktning. Exempelvis ansåg 53 procent av kvinnorna i kategorin 18–30 år och 50 procent av männen med eftergymnasial utbildning att den i frågan nämnde Uno Hansson borde ha rätt att byta till hustruns "giftasnamn" Björkenrot.

En fråga anknöt till ett förslag om att ändra namnlagen så att man oberoende av någon annans medgivande ska kunna byta till vanligt förekommande efternamn. Dessa namn exemplifierades med namnen Karlsson, Lindberg och Nyström. 40 procent ansåg att förslaget var bra, 12 procent att det var dåligt, 21 procent såg inget behov av en sådan lagändring och 22 procent hade ingen uppfattning i frågan. I gruppen högtbildade var andelen som var uttalat positiva till förslaget signifikant högre, 48 procent. Det kan också noteras att 13 procent ansåg att lagändringen behövs för att invandrare enklare ska kunna byta till ett svenskt efternamn.

En fråga, uppdelad i fem delfrågor, var rubricerad "Namn med ovanlig stavning" (t.ex. Anndersch eller Qroqhztrömm) men innehöll också frågor om tillåtligheten av stora och små bokstäver blandade (t.ex. SoFia och GranSkog), siffror i namn (t.ex. 91an), mycket okonventionella förnamn (t.ex. Cykelpedal, Gudihimlen) och mycket svåruttalade nya efternamn (t.ex. Razafindrandriatsaimaniry, Xenogiannakopoulidis). De svarandes inställning var i samtliga fall kraftigt negativ, i genomsnitt cirka 85 procent menade att sådana typer av namn inte ska godkännas. Vad särskilt gäller mycket svåruttalade nya efternamn kan noteras att toleransen var något större inom kategorierna yngre, 29 procent, och personer med utländsk bakgrund, 25 procent, jämfört med det totala genomsnittet som här uppgick till 18 procent.

Regleringen av *mellannamn* utgjorde ämnet för en fråga, i vilken påpekades att ett mellannamn i lagens mening inte är ett efternamn och inte får föras vidare till make eller barn. Frågan löd: Tycker du att mellannamn ska kunna föras vidare som ett vanligt efternamn? 48 procent svarade ja, 22 procent nej och 29 procent vet inte.

I anslutning till sistnämnda spørsmål ställdes frågan huruvida *dubbelnamn* bör tillåtas. Frågan innehöll följande information: ”Namnlagen tillåter inte nybildade dubbelnamn, dvs. två efternamn som är hopsatta med ett bindestreck (t.ex. Bergman-Lind). Om Ove Bergman och Ulla Lind gifter sig, får de alltså inte anta dubbelnamnet Bergman-Lind för sig själva och sina barn.” Nära två tredjedelar, 64 procent, svarade ja på frågan om namnlagen ska tillåta dubbelnamn. Allra mest positiv inställning hade kvinnor i åldern 18–30 år, bland vilka 78 procent ansåg att dubbelnamn ska tillåtas.

Ett bärande motiv såväl för ordningen med mellannamn som för framförda krav på tillåtande av dubbelnamn har varit behovet att genom namnet kunna visa samhörighet med familj och släkt. Av den anledningen försågs dubbelnamnsfrågan med följdfrågan ”Bör det vara tillåtet att bilda nya dubbelnamn även då det inte behövs för att visa samhörighet med familj eller släkt?”. Frågan skulle besvaras endast av dem som hade svarat ja på föregående fråga om namnlagen ska tillåta dubbelnamn. 48 procent av dessa ja-svarare svarade ja även på följdfrågan, 22 procent svarade nej och 25 procent svarade vet inte.

En fråga gällde tillåtligheten av att i vissa fall som nytt efternamn anta ett historiskt känt sådant. Frågan rubricerades ”Namn som tillhört utdöda släkter” och innehöll följande information: ”Namn som tillhört historiskt kända men nu utdöda svenska släkter kan övertas av den som först ansöker om detta. Så har skett med t.ex. namnen Gripensvärd, Gyllenbielke och Nordenstjerna.” På den följande frågan ”Tycker du att det ska vara tillåtet att byta till historiskt kända namn som ingen längre bär?” svarade 44 procent ja, 33 procent nej och 20 procent vet inte. Resultaten skilde sig inte stor mellan de olika kategorierna. Inte i någon av dem uppnåddes majoritet för att byte till historiskt kända namn borde vara tillåtet.

En annorlunda fråga avsåg i vad mån svarandena kände till vilken eller vilka myndigheter de ska vända sig till om de vill ändra sina namn. 46 procent av samtliga ansåg sig känna till detta, medan något fler, 52 procent, inte ansåg sig ha den kunskapen. I kategorin personer med utländsk bakgrund ansåg sig fler, 53 procent, ha denna kunskap än i kategorin personer med svensk bakgrund, 44 procent.

I cirka 140 fall utnyttjade sig svarandena av möjligheten att i en tom ruta ange egna synpunkter på namnlagstiftningen. Dessa redovisas inte särskilt i detta betänkande men finns tillgängliga i kommitténs arkiv.

6.4 Analys och kommentarer

Namnets betydelse för släkt- och familjesamhörigheten har minskat

När 1982 års namnlag utarbetades spelade hänsynen till släkt- och familjesamhörigheten en stor och återhållande roll för namnlagstiftningens utformning. Det fanns ännu en folklig opinion som värnade om traditionella värderingar i fråga om familjerättsliga namnförvärv. Som framgår av 1975 års attitydundersökning ansåg exempelvis hela 74 procent att det var önskvärt eller åtminstone lämpligt att alla medlemmar i en familj har samma efternamn. Andelen hade sannolikt varit ännu högre om undersökningen även hade omfattat personer över 35 år. Motsvarande andel i dag är 53 procent. Förändringen tyder på en kraftig förskjutning från ett familjebaserat perspektiv till förmån för ett perspektiv som mer betonar individens frihet och egenart.

Under arbetet med vad som skulle bli 1982 års namnlag diskuterades ännu frågan om en frånskild make som förvärvat sitt efternamn genom äktenskapet ska få behålla det namnet även om han eller hon ingår nytt äktenskap. Lagstiftaren kom slutligen fram till att så bör vara fallet. Därmed godkände lagstiftaren också att barnen i det nya äktenskapet kunde förvärva den tidigare makens efternamn trots att de inte kunde räkna någon släktskap med denne. Däremot ansågs det närmast självklart att den som har förvärvat ett efternamn i ett tidigare äktenskap inte bör få föra över detta namn på maken i ett nytt äktenskap: ”Annars skulle namnkretsen tänjas ut på ett sätt som alltför mycket kunde urholka släktnamnsbegreppet. För att detta begrepp skall bevara något av sitt egentliga innehåll bör en gräns sättas här.” (Prop. 1981/82:156 s. 22). Lagstiftningen innehåller därför än i dag ett förbud mot användande av ett tidigare förvärvat ”giftasnamn” som gemensamt efternamn i ett nytt äktenskap. Förbudet gäller oavsett om den tidigare maken lämnat sitt medgivande. Enkätsvaren rörande denna typsituation visar att det knappast längre finns någon folklig respons för en så restriktiv hållning. Andelen som anser att en ny make ska ha rätt att anta sin makes ”giftasnamn” är till och med något större än den andel som ställer sig bakom det alltjämt gällande förbudet i namnlagen.

Ett annat uttryck för de värderingar som rådde vid antagandet av 1982 års namnlag är att man då inte ansåg sig böra införa en

rättighet att som efternamn anta sin faders eller moders förnamn med tillägg av ändelsen son eller dotter. Endast om särskilda skäl förelåg skulle detta vara möjligt (så är ännu fallet, 14 § andra stycket namnlagen). Som skäl angavs bland annat att ett alltför vanligt bruk av patronymikon och metronymikon kunde medföra olägenheter för folkbokföringen. Ytterst bottnade emellertid denna restriktiva syn i föreställningen att efternamnen så långt möjligt bör ha en individualiseringsfunktion och utgöra ett samhörighets-tecken för en viss släkt eller en viss familj. Strävan borde därför inriktas på minimera andelen bärare av mycket vanliga efternamn och att komma bort från det tidigare dominerande bruket att barn ges sonnamn bildade på faderns förnamn. Det kan konstateras att denna restriktiva inställning helt saknar stöd i den nu genomförda attitydundersökning. Det framgår indirekt av att endast 12 procent av de tillfrågade var uttalat emot en ordning som innebär att vem som helst ska ha rätt att, till och med utan att behöva anföra något särskilt skäl, byta till ett vanligt förekommande efternamn vare sig detta är ett sonnamn eller inte.

Starkt folkligt motstånd mot vad som uppfattas som olämpliga namnbildningar

Enkätsvaren visar att en stor majoritet är ovillig att acceptera namnbildningar som i språkligt eller annat hänseende kraftigt avviker från det konventionella, medan en minoritet på i genomsnitt cirka 15 procent har en mycket tillåtande inställning. Förhållandet torde kunna uttryckas så att det finns ett åsiktsgap mellan å ena sidan ett litet liberalt avantgarde i samhället och å andra sidan folk i allmänhet. Detta illustreras på flera sätt i attitydundersökningen.

- a) Namnlagens förbud mot namnbildningar som kan väcka anstöt eller leda till obehag för den som bär namnet är gediget förankrat hos medborgarna. 89 respektive 94 procent ansåg att myndigheterna ska vägra godkänna sådana namn. Några autentiska namnexempel att ta ställning till gavs dock inte i enkäten, främst av pietetsskäl.
- b) Andelen som anser att föräldrar ska ha rätt att ge sina söner flicknamn och sina döttrar pojknamn är mycket liten. De som anser att föräldrar ska ha en ovillkorlig sådan rätt utgör endast 11 procent. Personer utan högre utbildning är ännu mer av-

visande. Gruppen personer med utländsk bakgrund har en signifikant mer tillåtande inställning; 19 procent – även det en i och för sig liten andel – menar att det bör vara föräldrarnas ensak om de vill ge sina barn könskonträra namn. Misstanken att svenska myndigheter inte har tillräcklig förståelse för ursprungslandets traditioner i fråga om förnamn skulle kunna vara en förklaring till denna relativt stora attitydskillnad mellan personer med svensk respektive utländsk bakgrund.

Några särskilda bestämmelser om könskonträra förnamn finns inte namnlagen, utan frågan avgörs i rättstillämpningen utifrån en tolkning av vad som ligger i begreppen ”kan antas leda till obehag för den som skall bära [namnet]” och ”uppenbarligen inte är lämpligt som förnamn”, 34 § namnlagen. När det gäller myndiga personer anses det numera, efter ett prejudikat i Regeringsrätten 2009, inte föreligga något hinder mot antagande av könskonträra förnamn. När det gäller barn måste risken för obehag bedömas från fall till fall. Problemet är emellertid i praktiken inte så stort, särskilt som många föräldrar väljer något av de hundratals förnamn vilka uppfattas som mer eller mindre könsneutrala och utan obehag bärs av både män och kvinnor (såsom Bojan, Charlie, Ginger, Kaj, Kim, Louis, Nikita, Nour, René, Robin, Tintin och Tony). Det är också att märka att de större barnens egen uttalade vilja utgör en viktig faktor vid bedömningen av obehagsrisken.

Mot bakgrund av den domstolspraxis som sålunda etablerats kan därför problemet med könskonträra förnamn inte betraktas som en stor fråga. Det tydliga utfallet av attitydundersökningen är emellertid intressant på så sätt att det befäster bilden av en genomgående konservativ inställning hos svenska folket i denna fråga.

- c) En kraftigt negativ inställning framkom i undersökningen även vad gäller tillåtligheten av namn med extremt ovanlig stavning, namn med stora och små bokstäver blandade, mycket okonventionella förnamn och mycket svåruttalade nya efternamn. Genomgående hade två grupper en något mer liberal inställning – högutbildade och personer med utländsk bakgrund. Beträffande den sistnämnda gruppen kan man möjligen befara att frågan i ett antal fall kan ha missförståtts som om den gällde huruvida svårstavad och svåruttalade utländska namn över huvud taget ska vara tillåtna här i landet. Självfallet kan det

aldrig bli tal om att förbjuda användningen av namn som någon redan har, utan frågan gällde i vad mån *nybildningar* av namn bör godkännas av svenska myndigheter och domstolar. Den distinktionen kom kanske inte tillräckligt tydligt fram i själva frågan.

Frågan om vilka namn som av *språkliga* skäl inte bör godkännas exemplifierades, även i detta fall av hänsyn till namnbärarna, inte med autentiska namn, utan med påhittade namn som Anndersch, Qroqhztrömm, SoFia, GranSkog, Cykelpedal och Xenogiannakapoulidis. Om man emellertid jämför med ett inte så litet antal starkt avvikande nya för- och efternamn som i praxis på senare år *de facto* ansetts vara från språklig synpunkt godtagbara torde slutsatsen kunna dras att myndigheternas och domstolarnas tillämpning av namnlagens språkriktighetskrav är väsentligt mer liberal än vad som av gemene man uppfattas som rimligt.

Starkt missnöje med mellannamnsregleringens nuvarande begränsningar och tydlig opinion för att nya dubbelnamn ska tillåtas

Sedan länge är känt att det råder ett utbrett missnöje med den mellannamnsreglering som infördes genom 1982 års namnlag, särskilt vad gäller hindret mot att föra mellannamnet vidare till make och barn och svårigheten att åstadkomma full namngemenskap inom en familj. Möjligheten för endera maken att anta den andre makens efternamn som mellannamn infördes i lagstiftningen delvis som kompensation för att det inte längre skulle vara tillåtet att bilda dubbelnamn. Denna kompensatoriska åtgärd visade sig emellertid snart vara alldeles otillräcklig, något som resultatet av attitydundersökningen till fullo bekräftar. 48 procent anser att ett mellannamn ska kunna föras vidare till make och barn, vilket i praktiken innebär förord för en ordning som tillåter dubbelnamn. Andelen som säger sig inte veta vad de tycker är här förhållandevis hög, 29 procent, vilket torde förklaras av att problematiken med mellannamn/dubbelnamn för många inte är relevant för dem personligen. Det kan emellertid konstateras att endast 22 procent förklarar sig vara nöjda med nuvarande ordning. Bland kvinnor, som ju oftare än män bär mellannamn, är missnöjet än större, blott

17 procent är tillfreds med lagens förbud mot att föra mellan-namnet vidare.

På den fråga som direkt gällde huruvida namnlagen ska tillåta (nya) dubbelnamn svarade 64 procent ja. Även här var andelen kvinnor högre, 69 procent totalt och så hög som 74 procent hos kvinnor i åldersgruppen 18–30 år.

Undersökningen gav inget stöd för tanken att valet av dubbelnamn bör begränsas till vad som är nödvändigt för att genom namnet kunna visa samhörighet med familjen eller släkten. Endast 22 procent av dem som var för en ordning med dubbelnamn ansåg att en sådan begränsning behövdes. Omkring hälften av samtliga svarande var således för en ordning som möjliggör för vem som helst att komponera ett dubbelt efternamn för sig själv och sina närstående utan andra begränsningar än vad som i dag gäller för nybildningar av enkla efternamn.

7 Familjerättsliga förvärv av efternamn

7.1 Inledning

De överlägset mest vanliga förvärven av efternamn utgörs av de så kallade familjerättsliga namnförvärven. Någon prövning av namnets lämplighet kommer härvid inte i fråga, utan förvärvet av efternamnet legitimeras av personens familjerättsliga status som make, barn, adoptivbarn eller fosterbarn. Rättssystematiskt kan de familjerättsliga namnförvärvsreglerna (1–10 §§ namnlagen) sägas behandla huvudfallen, till vilka de så kallade administrativa namnförvärvsreglerna samt reglerna om mellannamn ansluter som komplement för den händelse att de familjerättsliga inte ger ett från den enskildes synpunkt tillfredsställande resultat.

Namnlagsutredningen påbörjade sitt arbete 1972 och hade till huvudsaklig uppgift att se över och förändra regleringen av de familjerättsliga namnförvärven, som under en längre tid hade ansetts vara otidsenlig. Kritiken hade särskilt gällt regleringens brist på jämlikhet, dels mellan barn födda inom respektive utom äktenskapet, dels och framför allt mellan man och hustru i ett äktenskap. Enligt 1963 års namnlag förvärvade sålunda kvinnan som huvudregel mannens efternamn genom vigseln. Ville hon behålla det efternamn som hon hade som ogift var hon hänvisad till att göra en anmälan härom före vigseln. Hade hon inte gjort en sådan anmälan eller ville hon återta ett efternamn som hon tidigare burit, kunde det ske endast efter ansökan till namnmyndigheten. Om hustrun hade behållit sitt tidigare efternamn kunde hon under äktenskapet anta mannens efternamn genom en enkel anmälan hos pastor.

Mannens efternamn påverkades däremot inte av äktenskapet. Möjligheten att ta hustruns efternamn som gemensamt namn bestod i att kvinnan före vigseln anmälde att hon önskade behålla

sitt efternamn varefter mannen fick ansöka hos namnmyndigheten om att få anta hustruns efternamn. För bifall till en sådan ansökan krävdes synnerliga skäl.

Barn i äktenskap förvärvade faderns efternamn automatiskt vid födelsen. Barn födda utom äktenskap förvärvade vid födelsen moderns efternamn. Om barnets föräldrar därefter ingick äktenskap förvärvade barnet, om det var under 18 år, med automatik faderns efternamn.

Dessa redan år 1972 som föräldrade ansedda familjerättsliga namnbestämmelser hade sin grund i en patriarkalt präglad samhällsuppfattning men baserades också på föreställningen att namngemenskap inom familjen och släkten hade ett självklart värde, vilket på ett generellt plan borde vara överordnat den enskildes önskemål.

De familjerättsliga bestämmelser som lades fram i Namnlagsutredningens förslag år 1979 var utformade efter en neutral linje där varken mannens eller kvinnans namn gavs företräde (bortsett från bestämmelsen att barn får moderns efternamn i fall då ingen anmälan om barnets efternamn görs). Även i övrigt kännetecknades utredningsförslaget i denna del av liberala värderingar, som innebar att medborgarnas individuella frihet och rätt att själva få forma sina liv gavs företräde också då detta gick ut över namnstabiliteten och namngemenskapen inom familjen och släkten. Utredningen fullföljde härvidlag sitt av regeringen angivna uppdrag. Den tog dock inte fasta på det uppslag i regeringsdirektiven som avsåg att den familjerättsliga namnregleringen skulle kunna gälla i lika mån för sambor som för gifta.

Fullt så radikalt fanns det inte anledning att gå fram, ansåg utredningen, som också konstaterade att förhållandena hade förändrats sedan direktiven skrevs, såtillvida som samboförhållanden "inte längre bottnar i någon principiell ovilja mot äktenskapet" (SOU 1979:25 s. 100). Denna på kort tid inträffade attitydförändring hos allmänheten bör ses mot bakgrund av att åren kring 1970 var en tid präglad av social turbulens och politiska omvärderingar, vilket fick återverkningar även på familjerättens område. Exempelvis ifrågasatte 1970 års direktiv till Familjelagssakkunniga själva grunden för arvsrätten och efterlyste förslag till hur denna i varje fall skulle kunna inskränkas. Direktiven pekade alltså mot en åtgärd som direkt skulle ha försvagat människors känsla av att höra samman med en viss familj eller en viss släkt. Om en sådan tanke hade

väckts bara tio år senare skulle den ha bedömts som politiskt verklighetsfrämmande.

Namnlagsutredningen lade sålunda fram förslag till helt nya regler om makars släktnamn/efternamn som bland annat innebar att makarna skulle behålla var och en sitt efternamn, om de inte före eller under äktenskapet anmälde att de ville ha gemensamt efternamn. Som gemensamt namn kunde de således välja mannens eller hustruns efternamn så länge detta namn inte hade förvärvats genom ett tidigare äktenskap. Även bestämmelserna om barns förvärv av efternamn reviderades i stor utsträckning. Barn ansågs ha lika rätt till sin mors som till sin fars efternamn, vilket innebar att den agnatiska namnordningen som tidigare varit rådande övergavs. Ingen skillnad gjordes heller mellan barn vars föräldrar är gifta med varandra och barn vars föräldrar inte är det. Förslaget tillmätte på flera sätt den enskildes önskemål i fråga om namnförvärv större betydelse än tidigare, något som enligt utredningen underlättades av att systemet med personnummer och personakter hade införts i folkbokföringen. Det allmännas intresse av namnstabilitet ansågs därför inte vara lika framträdande som tidigare. Mot denna bakgrund föreslog utredningen kraftigt utökade möjligheter både för barn och vuxna att kunna byta mellan flera olika efternamn som de genom släktskap eller på annat liknande sätt hade anknytning till.

Däremot var utredningen påtagligt njuv i fråga om tillåtligheten av det i äldre tider vanliga bruket att anta ett efternamn bildat på faderns förnamn med ändelsen son tillagt: ”Visserligen är - - - behovet av namnstabilitet inte lika framträdande som förut. Tillräckliga skäl kan likväl inte anses föreligga att nu, mot de principer som ligger till grund för namnlagen, återinföra bruket av patronymikon som [efternamn]” (SOU 1979:25 s. 132). Utredningen fann därför, i likhet med regeringen och riksdagen, det inte vara aktuellt att införa någon familjerättslig bestämmelse om patro- och metronymika; under riksdagsbehandlingen infördes emellertid en särskild administrativ dispensgrund för byte till sådana namn, 14 § första stycket namnlagen.

Utredningens förslag och i synnerhet regeringens lagrådsremiss och proposition i ämnet väckte livlig, för att inte säga häftig debatt. Den starkaste kritiken kom från högerhåll och avsåg att förslagen var för långtgående och alltför mycket bröt med det traditionella namnskicket och även med rådande värderingar. I sammanhanget kan påminnas om att riksdagen under utredningstidens gång för första gången på mycket länge fick borgerlig majoritet och att landet

under två mandatperioder hade styrts av borgerliga regeringar när förslaget till namnlag våren 1982 överlämnades till riksdagen. Även om det inom de borgerliga partierna fanns en polaritet mellan liberala och traditionsbevarande krafter, stod det snart klart att jordmånen för mycket radikala familjerättsliga reformer inte var lika gynnsam som när utredningsdirektiven hade beslutats tio år tidigare. Ett stort antal remissinstanser och även de större dagstidningarnas ledarsidor fann förslagen alltför långtgående och bristfälliga i flera avseenden. Kritiken riktade generellt in sig på att förslagen inte tillräckligt tog hänsyn till behovet av namnstabilitet och av namngemenskap inom familjer och släkter. Förslagen beskylldes som nämnts också för att luckra upp familjesamhörigheten och medverka till barns känslor av otrygghet och rotlöshet. (Se närmare om debatten i kapitel 5.2.6).

Den dåvarande tvåpartiregeringen (C och FP) anslöt sig dock i huvudsak till de grundtankar som bar upp utredningsförslaget, och framhöll att en utgångspunkt för en reformerad namnlagstiftning bör vara att den enskilde i så stor utsträckning som möjligt får bestämma vilket namn han eller hon ska ha. Likaså poängterades vikten av att en modern namnlagstiftning ger uttryck för strävandena efter jämställdhet mellan kvinnor och män, samt att man beträffande namnfrågor även bör ha som mål att behandla alla barn lika, oavsett om föräldrarna är gifta med varandra eller inte (prop. 1981/82:156 s. 15). Vissa remissinstanser hade, som tidigare nämnts, uttryckt farhågor för att de vidsträckta möjligheter till namnbyten som utredningen föreslog, skulle komma att missbrukas av personer med oärliga avsikter. Regeringen förklarade sig i någon mån dela denna oro och menade att samhällets intresse av namnstabilitet var större än av vad utredningen funnit. För att förhindra att reglerna om namnbyte missbrukades föreslog regeringen vissa spärregler, dock främst för de administrativa efternamnsförvärven. Beträffande de familjerättsliga namnförvärven ansåg regeringen att utredningen i alltför stor utsträckning velat tillåta makar att återta efternamn som förvärvats genom tidigare äktenskap och föreslog att rätten att återta tidigare efternamn skulle omfatta endast namn som make senast burit som ogift. Regeringen tog också avstånd från en av utredningens mest radikala åsikter, nämligen att inställningen hos en förälder som inte är vårdnadshavare skulle sakna betydelse i fall då den andra föräldern (vanligen modern) anmäler att barnet ska byta till hennes nya makes namn, dvs. barnets styvförälders.

I propositionen föreslogs sålunda vissa ändringar i syfte att mildra kritiken mot utredningens mest avantgardistiska förslag i fråga om regleringen av de familjerättsliga namnförvärven. De föreslagna uppstramningarna visade sig dock inte tillräckliga, och ett flertal ytterligare ändringar i samma riktning vidtogs under riksdagsbehandlingen. Med anledning av propositionen väcktes tolv motioner som framför allt riktade in sig på tre frågor. När det gällde makars namn kritiserades att de makar som önskade ett gemensamt namn måste företa en aktiv handling i form av en anmälan, under det att passivitet i fortsättningen skulle leda till att namngemenskap uteblev. Propositionen ansågs av motionärerna även innebära alltför generösa möjligheter att ge samtliga medlemmar i en flerbarnsfamilj olika efternamn. Den tredje huvudsakliga invändningen var att den föreslagna enkelheten när det gällde att byta efternamn och även förnamn skulle komma att utnyttjas i brottsliga syften. Lagutskottet fann kritiken till stor del berättigad. Mer än regeringen betonade utskottet intresset av namnstabilitet och betydelsen av namngemenskap inom familjen. Den slutliga regleringen av de familjerättsliga namnförvärven kom därför att innehålla betydligt fler spärregler än vad Namnlagsutredningen och även regeringen hade ansett nödvändigt.

Beträffande *makars efternamn* tog lagutskottet fasta på att det av den sociologiska undersökning som Namnlagsutredningen låtit genomföra, hade framkommit att flertalet makar önskade ha ett gemensamt efternamn. Utskottet framhöll att namngemenskap har ett stort värde när det gäller att markera samhörighet i en familj. Därför var det enligt utskottet mindre lyckat att som i propositionen föreskriva att blivande makar behåller sina namn om de inte anmäler annat. Det kunde ge intryck av att lagstiftaren velat ge företräde åt en ordning som avvek från vad som var vanligt förekommande. På utskottets förslag infördes därför ett obligatoriskt krav på anmälan i samband med vigseln av makarnas val av efternamn.

Även regleringen av makars namnbyten under eller efter äktenskapet fick sin nuvarande utformning genom lagutskottets omarbetade förslag. I propositionen hade föreslagits att make som behåller sitt efternamn vid äktenskapets ingående därefter när som helst under äktenskapet ska kunna byta till den andra makens namn. Propositionsförslaget innebar således stora möjligheter för makar att under äktenskapet växla mellan att bära samma namn och att ha olika efternamn. En make skulle exempelvis först kunna ta den

andra makens efternamn för att därefter byta tillbaka till sitt namn som ogift, varefter den andra maken skulle kunna byta till det namnet. Hinder mot att upprepa denna typ av namnbyten hade regeringen inte uppställt i sitt lagförslag. På lagutskottets inrådan inskränktes dessa möjligheter till nära nog obegränsade namnbyten. Den princip som blev gällande kan uttryckas som att makar har möjlighet att en gång få namngemenskap och därefter en gång byta till namn som ogift.

Beträffande *barns efternamn* tillstyrkte lagutskottet i huvudsak regeringens lagförslag. En viktig förändring, som infördes med anledning av motionskritik rörande den ökade risk för namnsplittning inom en familj som förslaget ansågs medföra, blev dock att ett barn vid födelsen skulle få samma efternamn som dess senast födda syskon, förutsatt att föräldrarna hade vårdnaden om båda barnen.

I fråga om barns byte till förälders efternamn hade det i propositionen föreslagits att ett efternamn som förvärvats genom födelsen skulle kunna, genom anmälan, bytas till ett annat efternamn som hade kunnat förvärvas genom födelsen. Någon spärr mot att barnet upprepade gånger byter mellan föräldrarnas nuvarande eller tidigare efternamn hade inte uppställts i propositionen. Utskottet instämde i denna del huvudsakligen i de överväganden som låg till grund för propositionsförslaget och menade att det beträffande barn under 18 år i många fall inte var befogat att ställa upp några hinder mot namnbyte. När det däremot gällde vuxna personer menade utskottet att det inte kunde anses föreligga något mer utpräglat behov av upprepade namnbyten. För att stävja missbruk och av hänsyn till värdet av namnstabilitet ansåg utskottet att bytesrätten för personer över 18 år borde begränsas på så sätt att denna personkategori högst en gång skulle kunna – med stöd av familjerättsliga namnförvävsregler – byta till en förälders nuvarande eller tidigare efternamn.

Sammantaget innebar riksdagsbeslutet om antagande av 1982 års namnlag att full jämlikhet uppnåddes mellan makar och även mellan barn som föds i respektive utom äktenskap. I dessa avseenden skilde sig inte regeringens och riksdagens uppfattning åt. De av regeringen föreslagna mycket frikostiga möjligheterna till familjerättsliga namnbyten blev däremot avsevärt kringskurna av riksdagen. Det är tydligt att regeringen – och i än högre grad Namnlagsutredningen – hade underskattat kraften i den opinion inom och utom riksdagen som mer betonade värdet av namnstabiliteten och namngemenskapen inom familjen och släkten. Som kommer

att framgå i det följande har den allmänna uppfattningen sedan dess genomgått avsevärda förändringar. Namnets betydelse för släkt- och familjesamhörigheten har minskat. Samhällets intresse av namnstabilitet är inte heller lika stort som det var för 30 år sedan.

7.2 Problembeskrivning

De familjerättsliga bestämmelserna om namnförvärv intar en särställning inom namnrätten, genom att de bildar utgångspunkten för övriga namnrättsliga regler och genom att de berör varje medborgare, åtminstone någon gång i livet. När namnlagstiftningen senast var föremål för ett omfattande reformarbete, 1972–1982, riktades den huvudsakliga uppmärksamheten mot just dessa bestämmelser, som ansågs ge uttryck för en patriarkal samhällssyn och även i övrigt vara i varierande grad föråldrade.

I den översyn som Namnlagskommittén nu har att göra ligger tyngdpunkten på andra frågor än den familjerättsliga regleringen. I kommitténs direktiv har inget specifikt familjerättsligt namnproblem utpekats (om man inte väljer att hit räkna den särskilda mellannamnsproblematiken). Frånvaron av debatt och reformönskemål är inte förvånande utan en följd av klart urskiljbara faktorer. Dels uppfyller den nuvarande reglering i många avseenden redan de krav som kan ställas på en modern familjerättslig namnlagstiftning, såsom strikt könsneutralitet, likabehandling av barn oberoende av föräldrarnas civilstånd och ett någorlunda godtagbart tillgodoseende av personers och familjers möjligheter att förvärva och byta familjeanknutna namn efter egna önskemål. Dels har praxis i dispensärenden – dvs. i fall då PRV och/eller PBR prövar om särskilda eller synnerliga skäl föreligger för en namnrättslig åtgärd som inte får vidtas med stöd av de familjerättsliga reglerna – med tiden blivit allt mer tillåtande. Dels och slutligen saknas i dagens politik och samhällsdebatt så gott som helt sådana tidigare förekommande röster som hävdar att namnreglernas uppgift i första hand är att ta hänsyn till behovet av namnstabilitet och kontinuitet och till värdet av sammanhållning inom familjen och släkten.

Det anförda innebär emellertid inte att kommittén bör undanta de familjerättsliga bestämmelserna från sitt översynsarbete. Kommittén har ett uppdrag att se över namnlagen i dess helhet. Den har också i uppgift att tillvarata de möjligheter som kan finnas att ge medborgarna ännu större frihet att själva bestämma sina namn.

Och i den mån kommittén finner att lagstiftningen orsakar problem, onödigt krångel för medborgarna eller osäkerhet i tillämpningen ska den givetvis söka komma till rätta härmed, oavsett vilken del av namnlagstiftningen som berörs.

Även om 1982 års familjerättsliga namnregler således på det stora hela har fungerat väl, kan det vid en närmare genomgång av regelverket konstateras att det finns bestämmelser som i sitt föregivna syfte att skapa namnstabilitet och undvika namnsplittring inom familjen, i dag framstår som omotiverat snäva och begränsande. Det gäller särskilt de så kallade spärreglerna som förorsakar en uppdelning av namnbytesärendena som inte alltid är sakligt befogad och som är svår för allmänheten att förstå och ännu svårare att acceptera. Förhållandet understryks av att Skatteverket i sin tidigare nämnda skrivelse till regeringen år 2005 anfört att spärreglerna i 10 § tredje stycket namnlagen är svåra att tillämpa, förorsakar många problem och är onödigt restriktiva. Skatteverket har i samma skrivelse även framhållit att vissa av reglerna om barns namnförvärv, som införts för att undvika namnsplittring, inte alltid får avsedd effekt. Det kan också nämnas att kommittén i skrivelser från allmänheten fått in belysande exempel på fall där de familjerättsliga namnreglerna på ett till synes alltför stelbent sätt hindrar äkta makar från att få en namngemenskap som de båda önskar.

Kommittén beskriver i det följande mer utförligt några klart identifierade problem vid tillämpningen av de familjerättsliga namnbestämmelserna och vilka konsekvenser som har uppkommit i samband härmed.

Makars efternamn

Från rättstillämpningen kan hämtas exempel på att reglerna i 10 § tredje stycket namnlagen, som syftar till att tillgodose namnstabiliteten, kan slå på ett sätt som förefaller väl hårt. I RÅ 1985 ref. 2:31 var den egentliga frågan om det förelåg synnerliga skäl enligt 14 § andra stycket för make att efter ansökan få anta det efternamn som den andra maken under äktenskapet hade förvärvat efter anmälan. Familjen i fråga, makar och två barn, hade tidigare haft namngemenskap. Under äktenskapet bytte mannen och de två barnen efternamn till det namn som mannens mor burit som ogift (5 §). Eftersom 10 § tredje stycket hindrar make att genom anmälan förvärva ett efternamn som den andra maken bytt till under äkten-

skapet enligt 5 §, ansökte hustrun hos PRV om att få anta samma namn som mannen och de två barnen för att återvinna namngemenskap med övriga familjen. PRV avslog ansökningen och anförde som skäl att eftersom det ansökta namnet bars av andra personer förelåg hinder för ansökan enligt 13 §. Byte kunde därför beviljas endast om det fanns sådana synnerliga skäl som avsågs i 14 § andra stycket, vilket inte befanns vara fallet. PBR avslog överklagandet på liknande skäl. Regeringsrätten fann i likhet med underinstanserna att hinder mot ansökan förelåg enligt 13 §. Den omständigheten att namngemenskap tidigare hade funnits i familjen under lång tid och att familjen fäste stor vikt vid fortsatt namngemenskap utgjorde emellertid sådana synnerliga skäl som avsågs i 14 § andra stycket namnlagen. Hustrun gavs därför rätt att byta sitt namn till det ansökta.

Om den familjerättsliga namnregleringen i 10 § namnlagen hade varit lite mer tillåtande, något som knappast nämnvärt hade hotat intresset av namnstabilitet, hade man i detta fall kunnat komma till samma för familjen fördelaktiga resultat på ett mycket enklare och säkrare sätt än vad som var fallet i exemplet.

Hur spärreglerna i 10 § kan slå mot makar som önskar byta namn har åskådliggjorts av justitierådet Olle Höglund i hans kommentar till namnlagen (Höglund, s. 96–97): ”De begränsningar i rätten för make att byta efternamn som slutligen blev införda i namnlagen har i praktiken lett till drastiska åtgärder i en del fall. Det har sålunda förekommit att makar utverkat skilsmässa för att kunna genomföra ett önskat namnbyte och därefter gift sig med varandra på nytt.” Uttalandet verifierades med ett antal exempel, som här återges.

1. Erik Olsson och Lisa Addeby gifter sig med varandra och behåller var och en sitt efternamn. De kan senare under äktenskapet få gemensamt efternamn antingen genom att Erik med Lisas samtycke byter till namnet Addeby eller genom att Lisa med Eriks samtycke byter till Olsson.

2. Erik Olsson och Lisa Addeby väljer vid vigseln som gemensamt efternamn Olsson. Lisa är då den som vid vigseln förvärvat nytt namn, Olsson. Hon kan senare under äktenskapet, eller efter dess upplösning, byta tillbaka till Addeby. På motsvarande sätt kan Erik byta tillbaka till Olsson, om de vid äktenskapets ingående valt Addeby som gemensamt namn.

3. Axel Andersson och Britt Bergman gifter sig med varandra. Britt är frånskild och har förvärvat sitt efternamn genom det tidigare äktenskapet, där mannen heter Bergman. Som ogift hette hon Dahlgren. Om Axel och Britt behåller sina efternamn vid äktenskapets ingående,

kan de senare under äktenskapet få gemensamt efternamn genom att Britt, med Axels samtycke, byter till Andersson. Däremot kan namngemenskap inte vinnas genom att Axel byter till Bergman. Axel får nämligen inte byta till det namnet, eftersom Britt förvärvat det genom tidigare äktenskap.

4. Om Axel och Britt vid äktenskapets ingående väljer Axels namn Andersson som gemensamt efternamn, får Britt senare under äktenskapet, eller efter dess upplösning, byta till Dahlgren (det namn hon senast burit som ogift). Hon får däremot inte genom anmälan till skattemyndigheten byta tillbaka till Bergman. För sådant byte krävs ansökan till Patent- och registreringsverket och särskilda (ej synnerliga) skäl enligt 14 § första stycket.

5. Erik Olsson och Lisa Addeby gifter sig med varandra och väljer vid äktenskapets ingående namnet Olsson som gemensamt namn. Lisa byter under äktenskapet tillbaka till namnet Addeby. De kan därefter inte få namngemenskap genom att Erik genom anmälan byter till namnet Addeby. För sådant byte krävs ansökan till Patent- och registreringsverket och synnerliga skäl.

6. Erik Olsson och Lisa Addeby behåller sina efternamn vid äktenskapets ingående. Senare under äktenskapet vinner makarna namngemenskap genom att Lisa byter namn till Olsson. Erik förvärvat därefter det nybildade namnet Olverup efter ansökan till Patent- och registreringsverket. Lisa får enligt namnmyndighetens praxis inte därefter återvinna namngemenskap genom att byta till namnet Olverup genom anmälan till skattemyndigheten. Hon måste ansöka om namnet hos Patent- och registreringsverket och anföra synnerliga skäl. - - - [Höglund uttalar här meningen att namnlagen tvärtom bör tolkas så att Lisa får byta till Olverup redan genom en enkel anmälan, alltså med stöd av 10 §]. Lisa hade, utan att behöva förebringa synnerliga skäl, kunnat förvärva namnet Olverup samtidigt med Erik genom att göra gemensam ansökan med denne.

Höglunds exempel bör läsas mot bakgrund av att han själv som utredningsman hade föreslagit ett friare bruk av de familjerättsliga namnbestämmelserna, utan flera av de spärrar som lagen slutligen kom att innehålla. Dessa spärrar skulle många gånger bara leda fram till en omständlig och sakligt sett obehövlig rättslig prövning hos PRV och i domstolarna huruvida särskilda eller synnerliga skäl föreligger. Trots att Höglund av naturliga skäl var angelägen om att försvara sitt utredningsbetänkande får hans kritik nog sägas vara mer träffande och ha större relevans i dag än åren närmast efter lagens tillkomst. Några av hans exempel ger klart intryck av en överdrivet stor försiktighet från lagstiftarens sida, ägnad att komplicera livet för medborgarna och åsamka dem onödigt krångel.

”Efternamn som senast har burits som ogift”

De familjerättsliga bestämmelserna i namnlagen ger i flera fall barn, adoptivbarn eller makar möjlighet att förvärva eller byta tillbaka ett efternamn som en förälder, adoptivförälder eller anmälade make ”senast har burit som ogift” (1 § tredje stycket; 2 § tredje stycket; 3 §; 5 § andra stycket; 7 §; 10 § andra stycket). Bestämmelserna ger till formen de berörda personerna en rätt att förvärva det aktuella efternamnet, men syftet med bestämmelserna har framför allt varit att hindra att ett efternamn som förvärvats genom ett tidigare äktenskap förs vidare till barn som inte har något släktskap med tidigare make eller till ny make eller att en tidigare make som har bytt bort ett sådant efternamn utan vidare tar det åter.

Uttrycket ”efternamn som [någon] senast har burit som ogift” kan vid en första anblick förefalla okomplicerat och självförklarande. I rättstillämpningen har det emellertid i flera fall visat sig vara långt ifrån enkelt att fastställa uttryckets innebörd.

I propositionen anges att med ett efternamn som förälder har burit som ogift menas inte enbart ett namn som föräldern har förvärvat vid sin födelse utan också ett namn som föräldern därefter men före ingående av äktenskap har förvärvat genom adoption, genom anmälan till pastorsämbetet eller efter ansökan hos PRV. Däremot avses med uttrycket inte ett namn som en förälder har förvärvat i ett tidigare äktenskap eller som denne har förvärvat sedan ett sådant äktenskap har upplöst. (Prop. 1981/82:156 s. 49).

I rättspraxis har fråga uppkommit huruvida ett efternamn som förvärvats i administrativ ordning ”släcker ut” ett tidigare familjerättsligt förvärvat namn, så att detta inte längre kan anses utgöra ett namn som någon ”tidigare burit som ogift”. Så var fallet i rättsfallen RÅ 1989 ref. 113 I och II.

I det förstnämnda fallet var omständigheterna följande. Iréne O bar som ogift sina föräldrars efternamn Hörlin. När hon ingick sitt första äktenskap antog hon makens namn Olsson. Makarna Olsson erhöll efter gemensam ansökan hos PRV det nybildade efternamnet Minnelid. Äktenskapet upplöstes genom skilsmässa. Iréne Minnelid ingick nytt äktenskap och förvärvade då den nye makens efternamn Olsson. Några år härefter inkom hon till pastorsämbetet med anmälan om att hon ville byta sitt efternamn till det tidigare namnet Minnelid. Pastorsämbetet beslöt att inte godkänna hennes anmälan. Lunds domkapitel och Kammarrätten i Göteborg avslog överklagandet. Kammarrätten anförde att Minnelid inte var att

bedöma som det namn Iréne Olsson senast burit som ogift, eftersom hon, när hon erhöll det namnet, redan dessförinnan bytt sitt namn som ogift mot makens namn, Olsson. Regeringsrätten kom till en annan slutsats och anförde i sin dom bland annat:

Med det efternamn en gift eller frånskild kvinna 'senast burit som ogift' åsyftas i princip hennes flicknamn, dvs i förevarande fall namnet Hörlin. Om klaganden inte i sitt första äktenskap hade antagit namnet Minnelid utan behållit makens efternamn, hade enligt denna princip namnet Hörlin varit det efternamn till vilket hon med stöd av 10 § andra stycket namnlagen hade kunnat byta. Så hade varit fallet inte bara under eller efter hennes första äktenskap utan också under det senare. Att någon i tiden mellan två äktenskap obestriddligen inte varit gift betyder inte att det namn som burits under mellantiden är att anse som det efternamn han eller hon senast burit som ogift. Den nya namnlagen får antas, i likhet med den gamla, med begreppet ogift syfta på civilståndet, dvs. den som varken är gift, frånskild eller änka/änkling - - -. Frågan är emellertid vilken betydelse det har att klaganden under sitt första äktenskap gemensamt med maken förvärvade efternamnet Minnelid.

Av förarbetena till namnlagen framgår att den som före ingåendet av äktenskap byter sitt vid födelsen förvärvade efternamn mot ett, som förvärvats i administrativ väg, vid tillämpningen av namnlagen anses senast som ogift ha burit det administrativt förvärvade namnet (prop. 1981/82:156 s 57). Det senare namnet träder helt i stället för det familjerättsligt förvärvade. Detsamma bör givetvis gälla om sökanden vid äktenskapets ingående behållit sitt namn som ogift eller om en frånskild eller änka/änkling först återtar sitt namn före äktenskapet och därefter i administrativ väg förvärvar ett nytt efternamn. I förarbetena besvaras inte frågan vad som gäller när det administrativa namnförvärvet äger rum sedan sökanden ingått äktenskap och antagit makes efternamn. Anledning saknas emellertid att intaga annan ståndpunkt än att det administrativt förvärvade namnet, utöver att ersätta det efternamn som bärs vid förvärvet, skall träda i stället för också ett tidigare familjerättsligt förvärvat efternamn. Det nyförvärvade namnet kommer – såsom förhållandet har uttryckts i litteraturen (Höglund, Namnlagen, 1985 s 57 och 87) – att släcka ut även det namn sökanden haft som ogift. Att det nya efternamnet samtidigt förvärvas av den andra maken ger ej anledning till annan bedömning.

Regeringsrättens uttalande, att det förhållandet att någon i tiden mellan två äktenskap obestriddligen inte varit gift, inte innebär att det namn som burits under mellantiden är det efternamn som vederbörande "senast burit som ogift" överensstämmer förmodligen med lagstiftarens intentioner men knappast med en ordagrann tolkning av stadgandet. Bokstavligen kan ju ogift användas som beteckning på varje person som inte är gift. Av själva lagtexten

framgår heller inte att egenskapen av att vara "ogift" bara skulle kunna innehas av den som aldrig har varit gift, inte av den som är skild eller änka/änkling. Det är ganska anmärkningsvärt att Regeringsrätten valde denna snävare och för sökanden oförmånliga tolkningsmodell, särskilt som det i detta fall inte fanns något motstående enskilt intresse att ta hänsyn till. Det visade sig också att frågan skulle bli föremål för fortsatt diskussion i rättstillämpningen.

I ett rättsfall som avgjordes genom dom av Kammarrätten i Stockholm den 7 mars 2012 var omständigheterna följande.

Klara Sydhoff Haugen anmälde till Skatteverket att hon önskade byta efternamn till Sydhoff. Skatteverket avslog hennes anmälan med motiveringen att hennes efternamn som ogift inte var Sydhoff utan Sänd. Av Klara Sydhoff Haugens överklagande till Förvaltningsrätten i Stockholm framgick att hon i samband med giftermål förvärvade efternamnet Jakobsson. I samband med äktenskapskillnad anmälde hon att hon önskade byta till sin mors efternamn som ogift, Sydhoff, vilket beviljades av Skatteverket. Hon bar namnet som efternamn under ett antal år fram till dess att hon ingick nytt äktenskap och då förvärvade Haugen som efternamn och behöll Sydhoff som mellannamn.

Skatteverket bestred bifall till överklagandet och anförde: Innan Klara Sydhoff Haugen ingick sitt första äktenskap hette hon Sänd. I samband med giftermålet förvärvade hon efternamnet Jakobsson. Efter äktenskapskillnad beviljade Skatteverket henne felaktigt byte till efternamnet Sydhoff, vilket hade burits av hennes mor som ogift.

Förvaltningsrätten anförde i sina domskäl följande:

Frågan i målet är vilket namn som Klara Sydhoff Haugen senast bar som ogift. Enligt 10 § andra stycket namnlagen har hon rätt att byta till det efternamnet. I förarbetena till den aktuella regeln anges bl.a. att bestämmelsen möjliggör för en make som har förvärvat den andra makens namn att ta tillbaka det efternamnet som han eller hon senast har burit som ogift. Bestämmelsen medger dock inte att make tar tillbaka ett namn som han eller hon har burit före det senaste namnbytet men som har förvärvats på grund av ett tidigare äktenskap. (Se prop. 1981/82:156 s. 57.)

Det är ostridigt i målet att Klara Sydhoff Haugen bar efternamnet Sydhoff efter det att hon skiljde sig från sin första make och innan hon bytte till sin andre makes efternamn. Av utredningen i målet framgår att Sydhoff är klagandens mors efternamn som ogift, vilket innebär att klaganden själv inte har förvärvat det efternamnet på grund av ett tidigare äktenskap.

Förvaltningsrätten anser det klarlagt att det är efternamnet Sydhoff som Klara Sydhoff Haugen senast bar som ogift och hon har därmed rätt att byta till det efternamnet genom anmälan till Skatteverket. Överklagandet ska därför bifallas.

Sedan Skatteverket överklagat anförde Kammarrätten i Stockholm i dom följande:

I målet är ostridigt att Klara Sydhoff Haugen före ingående av sitt första äktenskap bar efternamnet Sänd, att hon mellan båda sina äktenskap bar efternamnet Sydhoff samt att hon vid sitt andra äktenskap förvärvade efternamnet Haugen. Klara Sydhoff Haugen har hos Skatteverket anmält att hon önskar ändra sitt efternamn till Sydhoff. Frågan i målet är vad som avses med begreppet 'ogift' i förevarande sammanhang.

Högsta förvaltningsdomstolen har i RÅ 1989 ref. 113 slagit fast att det förhållandet att någon i tiden mellan två äktenskap obestriddligen inte varit gift inte betyder att det namn som burits under mellantiden är att anse som det efternamn han eller hon senast har burit som ogift. Namnlagen får enligt Högsta förvaltningsdomstolen med begreppet ogift syfta på civilståndet, dvs. den som varken är gift, fränskild eller änka/änkling.

Med 'det efternamn han eller hon senast burit som ogift' avses således det efternamn som burits då personen civilrättsligt var att betrakta som ogift, dvs. innan han eller hon ingick sitt första äktenskap. Då Klara Sydhoff Haugen innan hon ingick sitt första äktenskap bar efternamnet Sänd saknas därför förutsättningar att ändra Klara Sydhoff Haugens efternamn till Sydhoff.

Även om kammarrätten således godtog Regeringsrättens tidigare gjorda bedömning visar rättsfallet att denna inskränkande och för den enskilde namnsökanden oförmånliga definition av begreppet "senast burit som ogift" ingalunda är självklar. Rättsfallet belyser också en i viss mån paradoxal effekt som de komplexa spärreglerna i de familjerättsliga bestämmelserna kan medföra. Som framkommer i avgörandet hade Skatteverket tillåtit Klara Sydhoff Haugen att efter sin första äktenskapsskillnad byta efternamn till sin mors namn som ogift, Sydhoff, trots att reglerna i 5 § andra stycket namnlagen inte medger ett sådant byte (det efternamn som hon bytte bort hade ju inte förvärvats genom födelsen). Hade Klara Sydhoff Haugens anmälan i stället avslagits hade hon kunnat ansöka om namnbyte hos PRV och vid bifall till ansökningen i administrativ ordning ha förvärvat efternamnet Sydhoff. Eftersom ett sådant förvärv "släcker ut" ett tidigare familjerättsligt förvärvat

namn (Sänd) torde hon, efter sitt namnbyte till Haugen, genom en anmälan till Skatteverket ha kunnat återta namnet Sydhoff.

Barns efternamn

Skatteverket har påtalat att regeln i 1 § andra stycket namnlagen om syskons automatiska namnförvärv, som infördes på initiativ av lagutskottet, kan leda till oönskade effekter i de fall då det först födda syskonet efter ansökan enligt 14 § första stycket har förvärvat ett patronymikon, t.ex. Stigsdotter. Om föräldrarna har olika efternamn och det därefter födda syskonet är av annat kön än det först födda, medför syskonregeln att syskonet per automatik får ett efternamn som möjligen inte motsvarar föräldrarnas intentioner. (En liknande, om än inte fullt jämförbar situation kan uppkomma även i fall då ett barn i vanlig ordning får sin förälders efternamn, t.ex. Stigsdotter).

Liknande problematik har i litteraturen uppmärksamats beträffande den för adoptivbarn motsvarande regel som finns i 2 § andra stycket namnlagen (se Höglund s. 61). Om adoptivföräldrarna har olika efternamn och det äldre adoptivbarnet har behållit sitt efternamn från tiden före adoptionen, enligt 4 §, medför regeln om automatiskt namnförvärv att det nya adoptivbarnet förvärvat detta efternamn trots att varken adoptivföräldrarna eller det nya adoptivbarnet har någon anknytning till namnet.

Den olägenhet som reglerna om automatiskt förvärv av syskons efternamn skapar kan i och för sig relativt enkelt avhjälpas genom att föräldrarna anmäler namnbyte för barnet enligt 5 eller 7 § namnlagen. Problematiken utgör emellertid ännu ett exempel på svårigheterna med att formulera regler som begränsar valfriheten utan att samtidigt ge oönskade effekter och ger anledning att kritiskt pröva om regleringen med automatiska namnförvärv bör begränsas.

Genom de under lagberedningsarbetet i regeringen och riksdagen tillkomna spärreglerna blev bestämmelserna om familjerättsliga namnförvärv komplicerade och invecklade. De bidrar till att namnlagen torde vara en av de mest svår genomträngliga av de lagar som direkt berör medborgarna. Även för erfarna jurister fordras ofta flera omläsningar av lagtexten innan dess innebörd i bästa fall står klar. Redan av denna anledning finns skäl att överväga om behovet av namnstabilitet fortfarande är ett så oavvisligt

allmänt intresse att det motiverar dessa krångliga regler. Och om det, som kommittén föreslår, införs ett enhetligt förfarande för prövning av anmälnings- och ansökningsärenden, där endast förvärv av efternamn i annan än familjerättslig ordning är avgiftsbelagda, kan det med än större fog ifrågasättas vilken funktion spärreglerna egentligen fyller.

7.3 Överväganden och förslag

Regleringen av de familjerättsliga namnförvärven är snårig och onödigt restriktiv. Kommittén föreslår i huvudsak följande ändringar.

- Makar behåller som huvudregel sina efternamn när de gifter sig.
- Förbudet mot att byta till den andre makens "giftasnamn" avskaffas.
- Makar ska kunna förvärva varandras efternamn som ett gemensamt dubbelt efternamn.
- En make eller tidigare make ska alltid kunna byta till ett efternamn som han eller hon tidigare har burit.
- De regler som hindrar makar som har haft gemensamt namn från att uppnå ny namngemenskap avskaffas.
- Barn behandlas lika på så sätt att inga barn längre får efternamn automatiskt vid födelsen.
- Efternamn bildade på någon av föräldrarnas förnamn med tillägg av ändelserna son eller dotter (*patronymikon* och *metronymikon*) ska kunna ges till barn och adoptivbarn.
- Vem som helst ska ha rätt att byta till ett efternamn bildat på någon av föräldrarnas förnamn med tillägg av ändelserna son eller dotter.
- Ett barn ska kunna ges ett dubbelt efternamn.
- Ett barn ska kunna ges ett efternamn som någon av föräldrarna tidigare har burit, dock inte ett tidigare "giftasnamn".

- Bestämmelserna om adoptivbarns namn förenklas och liberaliseras på motsvarande sätt samt görs oberoende av adoptivföräldrarnas könstillhörighet.
- Barn och vuxna får byta till ett efternamn som någon av föräldrarna tidigare har burit, dock inte till ett tidigare "giftasnamn".
- De regler som hindrar vuxna från att flera gånger byta till någon av föräldrarnas efternamn avskaffas.
- Barn och vuxna ges möjlighet att byta till ett dubbelt efternamn som knyter an till familjeförhållandena.

Kommitténs har enligt sina direktiv att undersöka möjligheterna till ett något större hänsynstagande till enskildas intresse av att själva få välja sina namn. Utrymmet för att öka de enskildas frihet torde vara ganska begränsat när det gäller de administrativa namnförvärven, dvs. de ärendetyper som i dag handläggs av PRV och överprövningsvis av PBR. En anledning härtill är att den administrativa prövningen redan är mycket tillåtande. Det händer t.ex. endast sällan att ansökningar om nya efternamn avslås såsom varande från språklig synpunkt olämpliga, och den dispensmöjlighet som finns i 14 § namnlagen när särskilda eller synnerliga skäl är förhanden, har kommit att tillämpas på ett för sökandena alltmer generöst sätt. Det finns vidare knappast utrymme för att ge de namnsökande större frihet genom att tillåta förnamn eller nybildningar av efternamn som är kränkande eller riskerar att skada den som ska bära namnet. Inte heller bör de enskildas valfrihet tillåtas öka genom att andra enskildas rätt till sina efternamn förbigås på ett stötande sätt.

Det huvudsakliga utrymmet för att ge medborgarna större frihet att själva välja namn för sig själva och sin familj synes därför – vid sidan av det reformutrymme som finns beträffande mellan- och dubbelnamn – bestå just i en förenkling och liberalisering av regelverket för de familjerättsliga namnförvärven. Reglerna är redan könsneutrala och gör ingen formell skillnad beroende på om barn föds av gifta eller ogifta föräldrar, varför frågan, som redan antytts, närmast gäller hur mycket det går att släppa på kravet att de familjerättsliga namnreglerna ska garantera stabilitet i namnskicket samt bidra till en god familjesammanhållning och känsla för den egna släkten.

I fråga om kravet på *namnstabilitet* konstaterades redan under arbetet med 1982 års lag att namnets betydelse som identifikationsmedel hade avtagit till följd av det för alla medborgare obligatoriska systemet med personnummer och personakter som införts i folkbokföringen. Personnumret var överlägset namnet som identifieringsinstrument, i synnerhet när det gällde att skilja på personer med mycket vanliga för- och efternamnskombinationer såsom Karl Andersson och Maria Johansson. Det främsta skälet för att inte tillåta upprepade namnbyten synes i stället ha varit risken att sådana kunde utnyttjas i brottsliga syften eller för att namnbytare skulle undandra sig ekonomiska förpliktelser mot enskilda eller det allmänna.

Det är uppenbart att den tekniska utvecklingen gjort att namnets betydelse som identifieringsinstrument har minskat ytterligare under de 30 år som förflutit sedan namnlagens tillkomst. Det finns i dag mycket mer sofistikerade och pålitliga sätt att avläsa en människas identitet. DNA-tekniken i förening med allt mer säkra elektroniska identifieringsmedel och betalningsrutiner hindrar eller uppdagar en god del av de brott och betalningsundandraganden som spärrarna mot upprepade namnbyten är avsedda för.

När det gäller frågan i vilken utsträckning namnlagstiftningen bör vara utformad så att den bidrar till en stark *familjesammanhållning* och kanske även till den positiva känslan av att tillhöra en viss släkt, kan konstateras att samhällsutvecklingen även i detta avseende till stor del redan sprungit förbi lagstiftningen. Betecknande är att detta argument för att namnlag inte ska tillåta en långtgående namnsplittring inom en familj eller en devalvering av ett släktnamn genom att oskylda personer ges rätt att bära namnet, över huvud taget inte nämns i kommitténs direktiv. Argumentet, som återopades med avsevärd hetta i diskussionen inför 1982 års namnlag, förekommer heller knappast alls i dagens allmänna debatt.

Familje- och släktsamhörighetsargumentet har alltså mist mycket av sin giltighet. Å andra sidan finns det inte anledning att påtvinga medborgarna en ordning som mot deras vilja gör det svårare för dem att med hjälp av ett gemensamt namn upprätthålla en familje- och släktsamhörighet. Emellertid visar kommitténs attitydundersökning att namnet inte betyder lika mycket för samhörighetskänslan som tidigare. Omkring hälften av de tillfrågade (53 %) ansåg att det var önskvärt eller lämpligt att alla i en familj har samma efternamn och 47 procent att det var viktigt att makarna i ett äktenskap har samma namn. År 1975 var motsvarande andel 74

respektive 78 procent och hade förmodligen blivit ännu högre om även personer som fyllt 35 år hade fått medverka i den då aktuella undersökningen. Jämförelsen tyder på en kraftig förskjutning i svenska folkets inställning från ett familjebaserat perspektiv till förmån för ett perspektiv som mer betonar individens frihet och egenart.

Det finns även ett annat tungt vägande skäl för att förändra regleringen av den familjerättsliga namnordningen så att den blir enklare och mer begriplig och därmed också lättare att tillämpa. Om kommitténs förslag att slopa uppdelning mellan anmälnings- och ansökningsärenden och i samband därmed inrätta en för alla ärenden gemensam namnmyndighet ska få önskad effekt, är det nödvändigt att göra om de nuvarande reglerna så att de blir enklare och mer transparenta och att om möjligt också avskaffa de familjerättsliga spärreglerna som väsentligen har sitt berättigande i ett system där ärendena beroende på deras karaktär handläggs av två skilda myndigheter.

7.3.1 Makars efternamn

Förvärv av efternamn vid ingående av äktenskap

Enligt 1963 års namnlag antog kvinnan vid äktenskapets ingående mannens efternamn, om hon inte före vigseln hade anmält att hon ville behålla sitt namn som ogift. Till följd av de ökande kraven på jämställdhet kom bestämmelsen att betraktas som omodern, och Namnlagsutredningen föreslog 1979 en ändring som innebar att mannen och kvinnan behöll var och en sitt efternamn under äktenskapet, om något annat inte anmälde. Även propositionen innehöll ett förslag om att makar skulle få samma efternamn endast om de före eller under äktenskapet särskilt anmälde att de önskade en sådan namngemenskap (prop. 1981/82:156 s. 20). Lagutskottet befarade emellertid att den i propositionen föreslagna ordningen kunde uppfattas som ett ställningstagande för en ordning där makar behåller sina respektive efternamn. Det fanns även risk för att blivande makar skulle förbise att de måste göra en anmälan. De i propositionen föreslagna reglerna kunde därför enligt lagutskottet leda till att familjemedlemmar i större utsträckning skulle komma att bära olika efternamn, vilket ansågs betänkligt med hänsyn till värdet av namngemenskap (LU 1981/82:41 s. 15 f.).

Detta är bakgrunden till att namnlagen fortfarande kräver en anmälan av makarna också för det fallet att de önskar behålla sina egna efternamn. Kravet framstår i dag, mer än andra bestämmelser i namnlagen, som otidsenligt och har heller ingen motsvarighet i de nyare danska och norska namnlagarna. Det är inte alls lika mycket regel som förr att makarna väljer mannens namn som gemensamt efternamn och betydligt mer vanligt än förr att de behåller sina efternamn. En utveckling i denna riktning pågår fortfarande. Andelen kvinnor som vid vigseln tar mannens namn som efternamn uppgår för närvarande inte till mer än cirka 60 procent. Andelen makar som i samband med vigseln anmäler att var och en av dem ska behålla sitt efternamn har i stället stadigt ökat och har de senaste åren uppgått till över 20 procent. Det kan därför konstateras att de ursprungliga motiven för att tvinga makarna att inge en anmälan till folkbokföringsmyndigheten om de vill behålla sina efternamn har mist det mesta av sin giltighet. Skyldigheten att meddela sig med Skatteverket bör alltså – som regeringen och Namnlagsutredningen föreslog redan i 1982 års lagstiftningsärende – i fortsättningen reserveras för fall då de blivande makarna eller någon av dem vill få till stånd en namnmässig förändring.

För makar som vid äktenskapets ingående har behållit sina respektive efternamn bör det vara möjligt att när som helst under äktenskapet erhålla namngemenskap genom att en av dem ansöker om att förvärva den andras efternamn som gemensamt namn eller genom att båda ansöker om att få anta ett dubbelt efternamn baserat på båda makarnas efternamn.

Nuvarande lagstiftning kräver att *samtycke* lämnas av den make vars namn den andra maken önskar byta till i samband med vigseln. Bestämmelsen har kritiserats såsom onödig eftersom anmälan i vilket fall som helst ska göras av bägge makarna (Höglund, s. 83 f.). Samtycke krävs även när anmälan görs av en av makarna under äktenskapet. Frågan är om det över huvud taget finns anledning att upprätthålla ett formellt krav på samtycke i dessa situationer. Äktenskapet bygger ju på förtroende mellan makarna, och risken för att någon av dem skulle lida en rättsförlust genom att den ena maken mot den andres vilja byter till dennes namn torde vara ytterst liten. Och i det fallet att makarna gemensamt ansöker om ett dubbelt efternamn behövs naturligtvis inget särskilt samtycke. En tänkbar invändning mot att slopa samtyckeskravet skulle likväl kunna vara att bytesmöjligheten i sällsynta fall skulle kunna utnyttjas av ena maken för att sära eller kränka den andra i samband med

en skilsmässa. Emellertid framstår denna udda form av trakasseri inte bara som långsökt utan också som helt marginell i jämförelse med mångfalden av andra möjligheter som står makar till buds om de med fysiska eller psykiska medel verkligen vill tillfoga varandra skada och lidande. Med hänsyn till detta och då varje möjlighet att förenkla den ändå ganska komplicerade namnlagstiftningen bör tas till vara, stannar kommittén för att det formella kravet på samtycke från andra maken bör slopas i förevarande situationer.

Vilka efternamn bör kunna föras över till make?

Reglerna om byte till makes efternamn, 9 och 10 §§, utgör i dag hinder mot byte till den andra makens efternamn om detta namn har förvärvats genom ett tidigare äktenskap. Förbudet är absolut och kan alltså inte avhjälpas genom samtycke av den tidigare maken. Motivet, som det angavs i namnlagens förarbeten, var att namnkretsen annars skulle tänjas ut på ett sätt som alltför mycket kunde urholka släktnamnsbegreppet. För att detta begrepp skulle bevara något av sitt "egentliga innehåll" ansågs ett förbud vara nödvändigt (prop. 1981/82:156 s. 22). Bakom förbudet tycks alltså inte i första hand ha legat hänsyn till den tidigare maken utan just namnets betydelse för familje- och släktsammanhållningen.

Resonemanget vidladdades redan från början av en viss brist på konsekvens, eftersom det i namnlagen samtidigt öppnades flera andra möjligheter att leda ett efternamn utanför den ursprungliga släktkretsen. Dessa vidgade möjligheter var så omfattande att det ansågs nödvändigt att ersätta det tidigare släktnamnsbegreppet med det mer neutrala begreppet efternamn (prop. 1981/82:156 s. 15). Redan det förhållandet att en frånskild make gavs rätt att behålla ett genom äktenskapet förvärvat "giftasnamn" utgjorde ett brott mot principen att efternamnet skulle reserveras för den ursprungliga släktkretsen. Än tydligare var det principgenombrott som bestod i att en frånskild makes barn med en ny partner gavs rätt att bära den tidigare makens namn, utan att alltså kunna räkna något som helst blodsband med dennes släkt. Inget hinder uppställdes heller mot att detta "giftasnamn" småningom fördes vidare till barnens makar och efterkommande i nya släktled.

Mot denna bakgrund synes de rationella skälen för att bevara förbudet mot att överföra ett "giftasnamn" till en ny make vara svaga. Lagen tillåter ju redan att en make och dennes barn i ett nytt

äktenskap bär makens tidigare "giftasnamn" och man kan då fråga sig varför den samtidigt måste förvägra den nya familjen att uppnå namngemenskap genom att den andra maken antar samma efternamn som de övriga familjemedlemmarna. Inte minst borde hänsynen till barnens bästa utgöra ett skäl för att de bör ges rätt att ha samma efternamn som båda sina föräldrar. Visserligen kan en sådan familj uppnå namngemenskap genom att den make som har "giftasnamn" avstår från sitt efternamn samtidigt som även barnen byter efternamn, men frågan är om sådana mer eller mindre påtvingade namnbyten är förenliga med ett modernt synsätt.

Vid namnlagens tillkomst år 1982 ifrågasattes inte, vare sig i riksdagen eller i den allmänna debatten, förbudet mot att föra en tidigare makes namn vidare till en ny make. Enhetligheten i synsätt kan ses mot bakgrund av att namnets betydelse för släkt- och familjesamhörigheten fortfarande värderades ganska högt i samhället. Attitydundersökningen 30 år senare visar att det inte längre finns någon entydig sådan opinion. Den individuella friheten värdesätts nu generellt högre än sammanhållningen inom en släkt. På den direkta frågan om en ny make ska ha rätt att anta sin makes "giftasnamn" var det en något större andel som svarade ja än som menade att det nuvarande förbudet borde bestå. Resultatet av en enkätundersökning av detta slag måste naturligtvis hanteras med stor försiktighet, men det torde likväl kunna slås fast att det inte längre finns något övervägande allmänt stöd för det nuvarande förbudet.

Det enda egentliga skälet för att i dagens förändrade samhälle behålla förbudet torde därmed vara betingat mindre av rationella skäl än av hänsyn till den tidigare maken. För denne kan det naturligtvis framstå som illa att barn som inte är hans eller hennes bär hans eller hennes efternamn men från känslsynpunkt ännu värre om en annan vuxen person också börjar bära det namnet. För den nya maken kan förbudet däremot som sagt innebära att denne inte kan vinna namngemenskap ens med sina egna barn i det nya äktenskapet.

Kommitténs bedömning är att tiden nu är mogen för att låta förbudet mot vidareföring av en tidigare makes namn till en ny make utgå ur lagstiftningen. Ett avskaffande av förbudet ligger väl i linje med kommitténs uppgift att utröna i vad mån det finns utrymme för ett något större hänsynstagande till enskildas intresse av att själva få välja sina namn. Om förbudet slopas uppnås också en behövlig förenkling av de familjerättsliga namnreglerna. En fördel i det sammanhanget är att det i 9 och 10 §§ namnlagen förekom-

mande uttrycket ”förvärvat [eller förvärvats] genom ett tidigare äktenskap”, som enligt vad *Höglund* närmare utvecklat (s. 82–83) går att tolka på olika sätt, helt kan utmönstras ur lagstiftningen.

Det kan även noteras att den nya danska namnlagen inte längre gör skillnad på efternamn som har förvärvats genom äktenskap och andra efternamn. Den tidigare tillkomna norska namnlagen innehåller däremot alltså ett förbud mot att ett namn som har förvärvats genom ett tidigare äktenskap förs över till ny make.

De förut beskrivna spärregler som infördes i slutskedet av arbetet med namnlagen innebär att makar i dag har möjlighet att i princip vid *ett* tillfälle få namngemenskap genom anmälan till Skatteverket. När det har skett är makes enda återstående möjlighet att genom anmälan byta tillbaka till sitt namn som ogift. Vill makarna göra ytterligare namnbyten måste de vända sig till PRV och invänta myndighetens rättsliga prövning av yrkandet. Detta innebär att makarnas valmöjligheter begränsas på ett sätt som kan ifrågasättas från sakliga utgångspunkter. En av dessa begränsningar består i att om makar valt namngemenskap inför giftermålet och en av dem därefter under äktenskapet tar tillbaka ett tidigare efternamn, kan makarna inte få namngemenskap på nytt, åtminstone inte genom anmälan till Skatteverket. Vidare får en make under äktenskapet inte byta till den andra makens efternamn om denne under äktenskapet bytt tillbaka till sitt namn som ogift eller bytt till förälders eller adoptivförälders efternamn enligt 5 eller 7 § namnlagen, och detta oavsett om makarna tidigare hade namngemenskap eller inte. Inte heller får en make som själv har bytt efternamn under äktenskapet därefter byta till den andra makens efternamn. Spärreglerna är, som även Skatteverket har påtalat, så intrikata att de leder till missförstånd och ibland även till felaktig tillämpning.

De befintliga spärreglerna tillkom alltså av omsorg om namnstabiliteten, som i sin tur ansågs viktig främst för att förhindra och beivra brott och ekonomiska oegentligheter. Det står i dag ganska klart att intresset av namnstabilitet inte längre motiverar den ofrihet och de avsevärda olägenheter som ett upprätthållande av dessa regler för med sig. Kommittén anser därför att nuvarande begränsningar rörande vilka efternamn som kan föras över på make under äktenskapet bör tas bort. Det bör dock prövas om de bör ersättas av något slag av generella spärregler, en fråga som kommittén strax återkommer till.

En särskild fråga, som inte tas upp i direktiven men som ändå bör beröras, är om det finns anledning att på något familjerättsligt sätt reglera namnförvärv i *samboförhållanden*, t.ex. så att parterna kan få gemensamt efternamn utan särskild prövning. Möjligheten av en sådan reglering berördes i direktiven till 1972 års namnlagsutredning men har därefter konsekvent avvisats. Det främsta skälet mot en reglering av namnförvärv i samboförhållanden torde vara att det inte finns något mer påtagligt behov härav, och detta än mindre efter det att äktenskapsbalken år 2009 gjordes helt könsneutral i samband med att lagen (1994:1117) om registrerat partnerskap upphävdes. Det är av naturliga skäl också ofta vanskligt att avgöra om ett samboförhållande i lagens mening föreligger eller inte, något som bekräftas av de svårigheter som uppkommit vid tillämpningen av sambolagen (2003:376) och dessförinnan lagen (1987:232) om sambors gemensamma hem och lagen (1987:813) om homosexuella sambor. Risken för missbruk har också framhållits som ett argument mot en särskild namnreglering för sambor (se Höglund s. 38). Inte heller kommittén finner någon anledning till lagreglering. Om sambor t.ex. vill vinna namngemenskap bör de alltså även fortsättningsvis vara hänvisade till möjligheten att i administrativ ordning byta till andra efternamn.

7.3.2 Barns efternamn

En av huvudtankarna med de nya regler som infördes genom 1982 års namnlag var att alla barn ska behandlas lika oavsett om deras föräldrar är gifta med varandra eller inte. En annan princip var att namnreglerna skulle vara könsneutrala, dvs. att de så lite som möjligt skulle ge försteg åt den ena eller andra föräldrarnas efternamn. En naturlig lösning ansågs därför vara att föräldrarna i princip själva fick avgöra vilket efternamn barnet ska bära. För att motverka namnsplittring inom familjen skulle denna frihet dock gälla endast när föräldrarna hade olika efternamn eller inte tidigare hade något gemensamt barn. I andra fall skulle det första barnet automatiskt få föräldrarnas gemensamma efternamn, medan efterföljande barn automatiskt skulle få samma namn som det senast födda syskonet. Motsvarande regler skulle gälla för adoptivbarn.

Som tidigare berörts medför de automatiska namnförvärven vissa nackdelar. Särskilt när det gäller syskonregeln kan det, som även Skatteverket påtalat, hända att barnet inte får det efternamn

som för föräldrarna framstår som det mest naturliga. Så kan t.ex. bli fallet om en son får ett efternamn som slutar på -dotter. Visserligen kan ett oönskat automatiskt namnförvärv i det fallet relativt enkelt rättas till genom en anmälan om namnbyte för barnet. Frågan har emellertid väckts om det finns anledning att alls behålla reglerna om automatiska namnförvärv. Det kan göras gällande att föräldrar med gemensamt efternamn och föräldrar som tidigare har ett gemensamt barn, redan från början bör ges ansvar och frihet att bestämma barnets namn. En sådan ändring i lagstiftningen är inte så omvälvande som den i förstone kan tyckas vara, särskilt som föräldrarna ju redan i dag i syskonfallet kan få sin vilja igenom med hjälp av en anmälan till skattemyndigheten. Förändringen skulle emellertid i just dessa fall bespara föräldrarna onödig omgång och ligga i linje med tanken att valet av namn i större utsträckning bör anförtros den enskilde. Principiellt sett skulle ändringen dessutom innebära att en sista rest av särbehandling av barn på grund av dess familjeförhållanden försvinner ur lagstiftningen.

En tänkbar invändning mot att överge systemet med automatisk namngivning av barn är att en obligatorisk ansökningskyldighet i flertalet fall skulle innebära merarbete för föräldrarna. I de allra flesta fall vill ju föräldrar med gemensamt efternamn att även barnet ska få det namnet och är nöjda med en ordning som ser till att så sker med automatik. En annan invändning är att föräldrar kan glömma eller vägra att göra en anmälan, varvid någon av hjälpreglerna slår till, vilket kan leda till att barnet får ett annat efternamn än det föräldrarna hade tänkt sig. Ingen av invändningarna är emellertid särskilt tungt vägande, eftersom föräldrarna under alla förhållanden är skyldiga att till Skatteverket skicka in ansökningshandlingar om barnets *förnamn*. Att då samtidigt ange barnets efternamn innebär inget nämnvärt extra besvär för föräldrarna. För övrigt uppkommer samma problem även i systemet med automatisk namngivning, i de fall då föräldrarna har olika efternamn och inte har vårdnaden om ett syskon till barnet.

Sammantaget finner kommittén att övervägande skäl talar för att reglerna om automatiskt namnförvärv bör slopas. Däremot är det nödvändigt att behålla den hjälpregel som innebär att barnet förvärvat moderns efternamn om ingen ansökan görs inom föreskriven tid.

I 5 § namnlagen finns bestämmelser som anger gränser för rätten att byta till en förälders efternamn. Bestämmelserna är inte helt enkla och har lett till tillämpningssvårigheter. Grundprincipen är

emellertid att barnet får byta till ett namn som det *hade kunnat* förvärva vid födelsen. Bestämmelsen skiljer mellan efternamn som har förvärvats genom födelsen och namn som senare kan förvärvas genom byte. Skillnaden kommer tydligast till uttryck beträffande efternamn som en förälder har förvärvat genom äktenskap med annan än barnets andra förälder. Vid födelsen kan barnet förvärva ett sådant namn utan att den berörde maken lämnar sitt samtycke, men om *byte* ska ske till ett sådant namn fordras samtycke. Om maken, dvs. barnets styvförälder, är avliden kan barnet däremot inte genomföra namnbytet enligt 5 § utan får vända sig till PRV enligt 11 §. Motivet för denna åtskillnad synes endast ha varit att styvföräldrarnas släktingar kunde ha ett intresse av att förhindra namnbytet (se närmare Höglund s. 67 f.).

Kommittén kan för sin del inte finna att de angivna skillnaderna i fråga om barns möjligheter till namnförvärv längre är berättigade. I linje med vad som tidigare anförts om makes möjlighet att förvärva ett "giftasnamn" bör även barn kunna byta till ett namn som en av dess föräldrar bär, utan att samtycke från tidigare make krävs. När det gäller barns möjligheter till namnbyte är det viktiga att barnet kan byta till en förälders "giftasnamn" i fall då denne faktiskt bär namnet. Däremot kan barnet inte anses ha ett befogat intresse av att förvärva ett sådant namn om föräldern inte längre bär det. Kommittén har här en mer restriktiv syn än den som kommer till uttryck i den nya danska namnlagen och förordar alltså inte en obegränsad bytesrätt. Begränsningarna behöver dock inte vara lika omfattande som i dag och bör inte heller innehålla det problematiska uttrycket "namn som någon av föräldrarna senast har burit som ogift". Byte bör således kunna ske även till tidigare burna efternamn som föräldern förvärvat på annat familjerättsligt sätt än genom äktenskap eller som förvärvats i administrativ ordning.

En sådan utökning av bytesrätten innebär också den fördelen att det nämnda omstridda, svårtolkade och på visst sätt även vilseledande begreppet "namn som senast har burits som ogift" kan utmönstras på alla de sex ställen där det förekommer i namnlagen.

Det bör i sammanhanget noteras att den nu behandlade 5 § namnlagen reglerar en helt annan situation än den som avses i 6 §, där frågan gäller i vad mån ett barn ska få byta *från* en förälders efternamn till vanligen en styvförälders namn. I detta sistnämnda fall bör alltså krävas antingen föräldrarnas samtycke eller att domstol har funnit att namnbytet är förenligt med barnets bästa.

Patronymikon och metronymikon

Bruket att ge barn namn bildade på faderns eller moderns förnamn med tillägg av någon av ändelserna son eller dotter har uråldriga anor i det skandinaviska namnskicket. Detta bruk kom emellertid att motarbetas av staten under 1900-talet med hänvisning till att det låg i samhällets intresse att varje individ såvitt möjligt hade ett särskiljande namn. Genom införandet av 1963 års namnlag förbjöds i stort sett förvärv av patro- och metronymikon, utom såsom förnamn i vissa fall. Utrednings- och propositionsförslagen som låg till grund för 1982 års namnlag förordade en fortsatt avvisande hållning till namntypen. Med dessa förslag skulle ett vanligt förekommande patronymikon i praktiken ha kunnat förvärvas endast i de sällsynta fall då synnerliga skäl prövades föreligga. Förslaget skulle också ha lett till ett fortsatt konstlat bruk av patro- och metronymikon som förnamn.

Under riksdagsbehandlingen togs emellertid ett steg i mindre centraldirigerande riktning, efter att krav hade framförts om att den tradition som denna namngivningstyp representerade skulle få leva vidare. Lagutskottet fann således, till skillnad från regeringen, anledning att vidga möjligheterna att som efternamn ta ett patronymikon eller ett metronymikon. Även utskottet anknöt dock till den avvisande hållning som var förhärskande och framhöll att ett alltför vanligt bruk av sådana namn kunde medföra olägenheter för folkbokföringen samt att vissa namnkombinationer kunde vara mindre väl lämpade att bära som efternamn. Något generellt undantag från regeln att som efternamn inte får godkännas ett patronymikon som någon annan redan bär, ansåg utskottet det därför inte lämpligt att göra. Utskottets och riksdagens slutsats blev att patro- och metronymikon skulle godkännas som efternamn så snart det fanns *särskilda* skäl härtill (14 § namnlagen). Det principiella förbudet blev alltså kvar, men möjligheterna till dispens vidgades avsevärt i förhållandet till propositionsförslaget.

För att lagstiftarens hittillsvarande ovilja mot son- och dotternamnen ska bli mer begriplig bör man betänka att dessa namn – på den tiden då de var klart dominerande – hade personlig karaktär. Man kunde vara ganska säker på att Sven Johansson var son till Johan och att Beata Nilsson var dotter till Nils. När det sedan blev vanligt att dessa ursprungliga patronymika fördes vidare till barn som vanliga efternamn gick deras personliga karaktär förlorad. Den som i dag har ett vanligt sonnamn har ju bara undantagsvis

förvärvat det som patronymikon bildat på faderns förnamn. Denna allmänna avprivatisering av sonnamnen återspeglas inte i lagstiftningen, som ännu vidmakthåller föreställningen att namnen såsom varande unika är berättigade till namnrättsligt skydd och får tilldelas ett barn som patronymikon endast om särskilda skäl föreligger.

För kommittén står det klart att de skäl som tidigare väsentligen anförts mot ett mer tillåtande bruk av patronymikon och metronymikon som efternamn inte längre är bärkraftiga. Namnet betydelse som individualiseringsinstrument minskade drastiskt redan när ordningen med personnummer infördes, och från folkbokföringssynpunkt saknar det betydelse om antalet vanliga sonnamn skulle öka ytterligare något. Härtill kommer att befolkningen, alldeles oberoende av det styrinstrument som de nuvarande lagliga restriktionerna är tänkta att utgöra, visar en allt större benägenhet att byta från icke särskiljande efternamn till nybildade, unika sådana. Intresset av att tillgodose medborgarnas individuella önskemål och att låta dem vid födelsen ge sina barn namn bildade på förnamn jämte ändelsen son eller dotter måste under alla förhållande anses överordnat. En reform av detta slag bör emellertid inte stanna här utan omfatta även byten som sker senare i livet och då oavsett hur det tidigare efternamnet har förvärvats. Det finns helt enkelt ingen anledning för staten att med lagstiftningens hjälp motverka att många människor, barn lika väl som vuxna, har icke särskiljande efternamn.

En följd av den nu angivna liberalisering, och dess enda egentliga nackdel, blir att de som redan bär son- eller dotternamn som är bildade på mindre vanliga förnamn får vidkännas en viss försvagning av sitt materiella namnskydd. Detta är dock en ofrånkomlig och ganska rimlig konsekvens av att de förnamn, på vilka patro- eller metronymikonen är bildade, är en del av det gemensamt ägda språket och därför som sådana inte åtnjuter och inte heller bör åtnjuta namnrättsligt skydd.

Frågan är då vilka *former* av patro- och metronymikon som ska kunna förvärvas redan genom födelsen. Ett alternativ är att knyta an till den strikta definition som finns i 14 § namnlagen och godta endast sådana på genitivformen av faderns eller moderns förnamn bildade namn som har ändelsen son eller dotter. Då skulle sådana även här i landet relativt vanliga namn som slutar på -sen eller -dottir falla utanför, liksom sonnamn med bara ett s. Att på detta sätt inskränka den frihet som reformen syftar till är inte

tillfredsställande. En så snäv definition skulle också kunna ifrågasättas såsom en diskriminering av de i språklagen (2009:600) angivna nationella minoritetsspråken. I exempelvis finskan bildas ett patronymikon på samma sätt som i svenskan. En dotter till en man med förnamnet Maunu kan således få efternamnet Maununtytär, osv. Motsvarande patronymikonbildningar förekommer i många, sannolikt de flesta språk. Särskilt vanliga synes dessa namnbildningar vara i Ryssland, södra Asien, Mellanöstern samt i Nord- och Östafrika, medan bruket har gått tillbaka i Västeuropa och Nordamerika genom att namnen där alltmer kommit att brukas som vanliga familjenamn. En svensk namnlag har visserligen att utgå från svenska förhållanden och från det faktum att svenskan är och kommer att förbli landets bärande språk, men man måste samtidigt besinna att namnskicket är en organisk del av varje språk; i den mån man accepterar ett minoritetsspråk måste man också acceptera dess namnskicket, däri inbegripet patro- och metronymikonbildningar.

Om man ska återinföra möjligheten till patro- och metronymikon, vilket kommittén som framgått förordar, synes det alltså inte rådligt med en strikt begränsning till namn som slutar på -son eller -dotter. Problem skulle i så fall uppkomma i frågan om var gränsen ska dras mellan vilka former som är och icke är tillåtna. Dessa problem är i själva verket så stora att de inte kan lösas annat än genom en allmänt hållen bestämmelse i lagtexten, som likställer andra patro- och metronymikonformer med son- och dotternamn. Den närmare bestämningen av vad som ska anses utgöra ett patro- eller metronymikon blir därmed – i de sannolikt fåtaliga fall då tvivel härom uppkommer – en uppgift för rättstillämpningen att ta ställning till i enskilda fall (jfr det i kapitel 4.5 beskrivna rättsfallet RÅ 85 2:8 där Regeringsrätten tillät en flicka med svenskt och tunisiskt medborgarskap att förvärva namnkombinationen ”Bent Mohamed Moncel” som var att jämföras med ett svenskt patronymikon).

7.3.3 Behövs spärregler för familjerättsliga namnförvärv?

De nuvarande reglerna om familjerättsliga namnförvärv innehåller spärregler avsedda att i vissa närmare angivna fall hindra att makar och barn som fyllt 18 år genom anmälan till Skatteverket genomför namnbyten om de redan dessförinnan har bytt namn i familjerättslig ordning. Spärreglerna tillkom huvudsakligen under den bety-

dande omarbetning som namnlagspropositionen genomgick vid riksdagsbehandlingen. Riksdagen betonade i högre utsträckning än regeringen intresset av namnstabilitet och risken för att mer långtgående bytesmöjligheter skulle komma att missbrukas av personer med oärliga syften. Bland annat framhölls att brottslingar borde hindras från att byta identitet genom namnbyten. I vad mån spärreglerna har haft en sådan förebyggande effekt går inte att undersöka empiriskt. Däremot kan konstateras att dessa spärregler starkt bidrog till att namnlagen blev en komplicerad och inte helt konsekvent lagprodukt. Det kan också konstateras att ju mer prövningen har utvecklats i tillåtande riktning hos PRV och PBR, dvs. de instanser som kan medge administrativa namnbyten, desto lättare har det blivit att – i lagenlig ordning – kringgå de familjerättsliga spärreglerna.

Om de nuvarande spärreglerna tas bort uppstår frågan om de bör ersättas med någon annan, enklare form av spärr mot upprepade namnbyten. Man skulle kunna tänka sig en generell regel som ger vuxna personer rätt att byta för- eller efternamn ett visst antal gånger och att de sedan måste söka någon form av dispens. Ett annat alternativ kunde vara att namnbyte får ske med vissa angivna tidsintervall.

Namnlagsutredningen framhöll redan på 1970-talet att medborgarna borde ha stor frihet i sina val av eller byten till sådana efternamn som de har en släktmässig koppling till. Utredningen konstaterade också att det allmännas intresse av namnstabilitet hade minskat, framför allt genom införandet av ordningen med obligatoriska personnummer. Enligt utredningens bedömning behövde man inte heller befara att en i princip obegränsad namnbytesrätt skulle komma att missbrukas i nämnvärd grad. De praktiska olägenheter som ett namnbyte medför i den vardagliga tillvaron antogs utgöra ett naturligt hinder som skulle avhålla från onödiga namnbyten.

Namnlagsutredningens överväganden mötte, som framgick, invändningar under riksdagsbehandlingen. Utredningen kan sägas ha varit före sin tid när den ansåg att medborgarna själva bör ges ansvaret för konsekvenserna av upprepade efternamnsbyten. Från statens sida finns numera inte mycket att invända. Personnamnets betydelse från säkerhets- och identifieringssynpunkt vid kontakt med myndigheter, banker, andra företag och även privatpersoner har stadigt minskat. De numera förekommande bedrägerierna via Internet möjliggörs inte genom att bedragare byter namn i folk-

bokföringen utan genom falska identiteter och andra mycket mer sofistikerade metoder. Tanken att ett slopande av spärreglerna skulle resultera i upprepade namnbyten för brottsliga syften ter sig i dag ganska verklighetsfrämmande.

Det anförda talar enligt kommitténs mening för att dagens spärregler utan nämnvärd olägenhet helt kan undvaras i en ny namnlag. Den eventuella nyttan med sådana regler står i varje fall inte i rimlig proportion till värdet av den ökade frihet för medborgarna som reglernas avskaffande skulle innebära. Dessutom skulle regelverket på ett välbehövligt sätt bli möjligt att förenkla. Detsamma gäller för handläggningen vid namnmyndigheten, som inte längre skulle behöva hålla ständig uppsikt över hur många namnbyten som skett tidigare.

I sammanhanget bör också anmärkas att det vare sig i den norska namnlagen eller i den danska namnlagen finns intaget den typ av spärregler som här diskuterats. I den *norska* namnlagen finns visserligen en spärr som hindrar att namnbyten sker mer frekvent än vart tionde år. De familjerättsliga namnförvärven omfattas dock i huvudsak inte av denna spärr. Erfarenheterna av den nya *danska* namnlagen är, enligt vad som upplysts för kommittén, att avsaknaden av spärregler inte förorsakat några som helst problem för staten, som för identifieringen av medborgarna helt förlitar sig på deras personnummer; i den mån det finns några problem med upprepade namnbyten anses dessa vara av uteslutande estetisk och moralisk karaktär.

7.4 Lagförslag med kommentar

Förvärv av efternamn genom födelsen

1 § Föräldrar ska inom tre månader efter barnets födelse ansöka hos Skatteverket om det efternamn som barnet ska bära. Ansökan får avse

- 1. det efternamn som föräldrarna eller någon av dem bär,*
- 2. ett efternamn som någon av föräldrarna tidigare har burit, om det namnet inte har förvärvats genom äktenskap,*
- 3. föräldrarnas efternamn som ett dubbelt efternamn enligt 19 §, eller*
- 4. ett efternamn som är bildat av något av föräldrarnas förnamn med tillägg av någon av ändelserna son eller dotter, eller som är bildat på därmed jämförligt sätt.*

Barnet anses genom födelsen ha förvärvat det efternamn som efter ansökan registreras av Skatteverket. Görs inte någon ansökan inom tre månader anses barnet genom födelsen ha förvärvat moderns efternamn.

De automatiska namnförvärven har, bortsett från hjälpregeln i andra styckets andra mening, utmönstrats ur bestämmelsen om barns förvärv av efternamn vid födelsen. I stället ankommer det alltid på barnets föräldrar, oavsett om namngemenskap föreligger eller inte, att ansöka om det efternamn som de vill att deras barn ska bära. Ansökan ska göras av barnets vårdnadshavare, se 36 §.

Det förhållandet att *ansökan* ska göras i stället för *anmälan* som i 1982 års namnlag är en konsekvens av den nya enhetliga hanteringsordningen för namnreningen. Någon saklig betydelse har ändringen alltså inte.

Första stycket anger vilka namn som kan förvärvas efter ansökan. En förändring är att ansökan kan avse ett efternamn som någon av föräldrarna tidigare har burit, vilket ger större valmöjlighet än tidigare då en anmälan måste avse ett namn som någon av föräldrarna senast burit som ogift. Någon möjlighet att välja ett tidigare buret "giftasnamn" föreligger lika lite som förut, men formuleringen har ändrats i syfte att undvika de tolkningsproblem som uttrycket "senast burit som ogift" har medfört. Ansökan kan även avse ett dubbelt efternamn som kan bildas enligt bestämmelserna i 19 §. Vidare återinförs möjligheten till förvärv av patro- och metronymikon genom födelsen. Till skillnad från vad som vid särskilda skäl gäller enligt nuvarande 14 § namnlagen kan också andra patro- och metronymika godkännas än sådana som slutar på -son eller -dotter.

Hjälpregeln från 1982 års namnlag om att barnet får moderns efternamn om ingen ansökan görs kvarstår i sak oförändrad. Den särskilda hjälpregeln om att barnet förvärvar moderns efternamn om faderskapet inte fastställs inom tre månader efter födelsen har däremot tagits bort, då den inte har någon självständig betydelse utan närmast är av upplysande karaktär.

Förvärv av efternamn genom adoption

2 § Adoptivföräldrar ska i adoptionsärendet ansöka om det efternamn som adoptivbarnet ska förvärva genom adoptionen. Ansökan får avse

- 1. det efternamn som adoptivföräldrarna eller någon av dem bär,*
- 2. ett efternamn som någon av adoptivföräldrarna tidigare har burit, om det namnet inte har förvärvats genom äktenskap,*
- 3. adoptivföräldrarnas efternamn som ett dubbelt efternamn enligt 19 §, eller*

4. ett efternamn som är bildat av något av adoptivföräldrarnas förnamn med tillägg av någon av ändelserna son eller dotter, eller som är bildat på därmed jämförligt sätt.

Görs inte någon ansökan förvärvar adoptivbarnet genom adoptionen det efternamn som den äldre av adoptivföräldrarna bär.

Ändringarna i bestämmelsen är huvudsakligen en anpassning till att de automatiska namnförvärven slopas. Övriga ändringar överensstämmer med vad som föreslagits beträffande barns förvärv av efternamn under 1 §.

En ändring i förhållande till nuvarande ordning är att hjälpregeln om att adoptivbarnet vid utebliven anmälan förvärvar adoptivmoderns efternamn har ersatts av en bestämmelse om att det i sådant fall är den äldre av adoptivföräldrarnas namn som adoptivbarnet förvärvar. Härigenom uppnås full likställdhet mellan adoptivföräldrar oberoende av deras kön.

3 § Den som adopterar ensam ska i adoptionsärendet ansöka om det efternamn som adoptivbarnet ska förvärva genom adoptionen. Ansökan får avse

- 1. det efternamn som adoptivföräldern bär,*
- 2. ett efternamn som adoptivföräldern tidigare har burit, om det namnet inte har förvärvats genom äktenskap, eller*
- 3. ett efternamn bildat av adoptivförälderns förnamn med tillägg av någon av ändelserna son eller dotter, eller ett efternamn som är bildat på därmed jämförligt sätt.*

Görs inte någon ansökan förvärvar barnet genom adoptionen det efternamn som adoptivföräldern bär. Om en make adopterar den andra makens barn, medför det dock inte någon ändring av barnets efternamn.

Ändringarna i förhållande till gällande rätt är en anpassning till att de automatiska namnförvärven slopas samt till de övriga ändringar som föreslås för barns förvärv av efternamn.

4 § Domstol kan i adoptionsärendet besluta att den som adopteras ska behålla det efternamn som han eller hon hade före adoptionen, eller det namnet jämte en adoptivförälders efternamn som ett dubbelt efternamn enligt 19 §.

Bestämmelsen motsvarar nuvarande 4 §, men har kompletterats med möjligheten för adoptivbarnet att med domstols godkännande förvärva ett dubbelt efternamn.

Byte till förälders efternamn, m.m.

5 § Ett efternamn får bytas till ett annat efternamn som

- 1. bärs av någon av föräldrarna,*
- 2. har burits av någon av föräldrarna, om namnet inte har förvärvats genom äktenskap,*
- 3. är ett dubbelt efternamn enligt 19 § och som är bildat på de efternamn som föräldrarna bär eller tidigare har burit, om inte något av namnen har förvärvats genom äktenskap, eller*
- 4. är bildat av något av föräldrarnas förnamn med tillägg av någon av ändelserna son eller dotter, eller som är bildat på därmed jämförligt sätt.*

Den som har bytt efternamn enligt första stycket får byta till ett annat namn som där anges.

Bestämmelsen innebär i förhållande till 1982 års namnlag en förenkling och utvidgning av möjligheterna till namnbyte i familjerättslig ordning. Det spelar inte längre någon roll om det befintliga namnet har förvärvats genom födelsen eller senare i livet. En person har således alltid rätt att byta till ett efternamn som har sådan anknytning till föräldrarna som sägs i första stycket.

Kravet på samtycke av make, om namnet är förvärvat genom äktenskap med annan än barnets förälder, har slopats. Barn ges möjlighet att byta även till ett efternamn som en förälder tidigare har burit, om namnet inte är förvärvat genom äktenskap.

Bestämmelsen ger även möjlighet att förvärva ett dubbelt efternamn, vare sig namnet hade kunnat förvärvas vid födelsen eller

inte, dock under förutsättning att namnet är möjligt att förvärva enligt de allmänna bestämmelserna om dubbla efternamn i 19 §. Det där angivna förbudet mot att bilda efternamn som består av fler än två namn gäller alltså vid förvärv av dubbelnamn i familjerättslig ordning.

Eftersom den i första stycket 4 angivna rätten att byta till ett patro- eller metronymikon gäller utan avseende till *hur* det befintliga namnet har förvärvats, blir den särskilda bestämmelsen i nuvarande 14 § första stycket namnlagen om byte i så kallad administrativ ordning till ett sådant namn obehövlig.

Någon spärr för hur många gånger en vuxen person får byta namn enligt paragrafens första stycke finns inte längre. Paragrafen möjliggör däremot inte att den som har bytt bort det namn som förvärvades genom födelsen återtar detta, med mindre att någon av föräldrarna bär eller tidigare har burit namnet och namnet inte är ett "giftasnamn".

6 § Om ett barn under 18 år bär någon av föräldrarnas namn utan att denna förälder är vårdnadshavare, krävs för byte av barnets efternamn enligt 5 § att föräldern har samtyckt till namnbytet eller att domstol har funnit att namnbytet är förenligt med barnets bästa.

Paragrafen överensstämmer med nuvarande 6 §.

7 § Bestämmelserna i 5 och 6 §§ tillämpas också då den som har adopterats vill byta ett efternamn som har behållits från tiden före adoptionen eller som har förvärvats enligt 2 eller 3 §, till ett efternamn som

- 1. bärs av någon av adoptivföräldrarna,*
- 2. har burits av någon av adoptivföräldrarna, om namnet inte har förvärvats genom äktenskap,*
- 3. är ett dubbelt efternamn enligt 19 § och som är bildat på de efternamn som adoptivföräldrarna bär eller tidigare har burit, om inte något av namnen har förvärvats genom äktenskap, eller*
- 4. är bildat av något av adoptivföräldrarnas förnamn med tillägg av någon av ändelserna son eller dotter, eller som är bildat på därmed jämförligt sätt.*

Bestämmelsen innebär att den utvidgade rätten till namnbyte enligt 5 § har gjorts tillämplig även på adoptivbarn.

8 § *Ett barn under 18 år, som för stadigvarande vård och fostran i ett enskilt hem har tagits emot av någon annan än barnets föräldrar, får byta sitt efternamn till*

1. *ett namn som bärs av den eller dem som har tagit emot barnet,*
2. *ett namn som bärs av någon av dem,*
3. *ett dubbelt efternamn enligt 19 § som är bildat på deras efternamn, eller*
4. *ett dubbelt efternamn enligt 19 § som är bildat på enderas efternamn jämte barnets efternamn.*

För byte av efternamn enligt första stycket krävs att den eller de vars namn avses har samtyckt till namnbytet och att domstol har funnit att namnbytet är förenligt med barnets bästa.

Den som har bytt efternamn enligt första stycket får byta tillbaka till det efternamn som han eller hon tidigare har burit.

Bestämmelsen motsvarar vad som i dag gäller för fosterbarns byte av efternamn. En viss utvidgning av rätten att byta namn har dock skett genom att möjligheten att återta ett namn som barnet tidigare har burit inte längre begränsas till det namn som barnet har burit närmast före det tidigare namnbytet. Ändringen innebär i det avseendet en återgång till vad som gällde före den 1 juli 1988 (se SFS 1988:261). Vidare har möjligheten att i familjerättslig ordning byta till ett dubbelt efternamn gjorts tillämplig även i detta fall.

Byte till makes efternamn

9 § *När äktenskap ingås behåller vardera maken sitt efternamn, om inte ansökan görs enligt andra stycket före eller i samband med vigseln.*

Makar kan få namngemenskap genom att en av dem byter sitt efternamn till den andres efternamn. Makar kan i stället välja att som gemensamt namn förvärva varandras efternamn som ett dubbelt efternamn enligt 19 §. Görs en ansökan om byte av efternamn eller om förvärv av dubbelt efternamn före eller i samband med vigseln, förvärvas namnet vid vigseln.

Bestämmelsen innebär att makar som huvudregel behåller sina efternamn.

Resultatet av ett namnbyte enligt 9 § måste alltid bli att namngemenskap uppkommer mellan makarna. Om en av dem eller båda i anslutning till vigseln eller senare vill byta namn utan avsikt att nå

full namngemenskap får de använda sig av namnlagens generella bestämmelser om namnbyte.

Även vid sidan av den nya möjligheten att anta ett gemensamt dubbelt efternamn innebär 9 § en väsentlig utvidgning av makars möjlighet att välja namn. Makar kan således utan undantag få namngemenskap under det eller de efternamn som de faktiskt bär. Den förutvarande begränsningen vad gällde namn som förvärvats genom ett tidigare äktenskap är borta. Makar är inte heller längre hindrade från att erhålla namngemenskap under ett efternamn som någon av dem under äktenskapet har bytt till med stöd av 5 eller 7 § och alltjämt bär. Bestämmelsen uppställer inte heller hinder för make som under äktenskapet har bytt efternamn att därefter uppnå namngemenskap med den andra maken genom att på nytt byta namn.

Ansökan om att en av makarna ska byta till den andres efternamn ska ges in till Skatteverket. Något formellt krav på samtycke från den andra maken uppställs inte i det fallet. Önskar makarna bära ett på bådass efternamn bildat dubbelt efternamn som gemensamt namn, måste båda makarna ansöka om detta.

Ansökan kan göras när som helst under äktenskapet. Om ansökan görs före eller i samband med vigseln, anses efternamnet ha förvärvats vid vigseln.

10 § Den som har bytt efternamn enligt 9 § får under eller efter äktenskapet byta till ett efternamn som han eller hon tidigare har burit.

Bestämmelsen motsvarar nuvarande 10 § andra stycket namnlagen men innebär i förhållande härtill en utvidgning av vilka efternamn som får återtas. Den nya bestämmelsen begränsar sålunda inte återtagandet till det namn som en make "senast han burit som ogift" utan gäller varje namn som maken tidigare har burit.

8 Förvärv av efternamn i annan än familjerättslig ordning

De i föregående kapitel behandlade familjeanknutna regler som styr valet av efternamn för barn och makar räcker i de flesta fall till för att tillgodose medborgarnas behov. Detta kommer i än högre grad att gälla om dessa regler, som kommittén föreslår, utformas så generöst att de ger ännu större frihet för den enskilde att byta till ett annat efternamn som finns eller har funnits i familjen. Som framgått föreslår kommittén dessutom att de så kallade spärreglerna tas bort och att det ska bli möjligt att utan behovsprövning förvärva ett patro- eller metronymikon samt även ett familjeanknutet dubbelt efternamn (dock med undantag för de relativt fåtaliga situationer då det med hänsyn till barns bästa bör krävas domstols medgivande till namnbytet).

De av kommittén föreslagna familjeanknutna reglerna om förvärv av efternamn ger således medborgarna betydligt större frihet än hittills att själva bestämma sina namn. Självfallet kommer det dock alltjämt att behövas regler om byte till helt nybildade efternamn och även till andra efternamn som inte heller i fortsättningen bör kunna förvärfvas med stöd av de familjerättsliga reglerna. I nu gällande namnlag behandlas dessa så kallade *administrativa namnförvärv* i 11–14 §§. För att få förvärva ett efternamn enligt dessa bestämmelser räcker det inte att anmälan görs till Skatteverket utan det krävs en prövning av namnmyndigheten, dvs. PRV, vars beslut sökanden kan överklaga till PBR. Av statistik från PRV framgår att antalet ansökningar om byten av efternamn i det närmaste har fördubblats sedan mitten av 1980-talet. Antalet till myndigheten inkomna ansökningar rörande efternamn har de senaste åren uppgått till knappt 6 000 per år.

Som närmare beskrivits i redogörelsen för gällande rätt anges i 11 § namnlagen vilka namnbyten som fordrar prövning och godkännande av PRV. I 12 § anges, under sex punkter, de krav som

från språkliga och därmed jämförbara avseenden ställs på ett namn för att det ska kunna godkännas som nybildat efternamn (*lämplighetsprövning*). I 13 § första stycket återfinns en hinderskatalog i sju punkter över fall då efternamn inte får godkännas på grund av risken för förväxling med andra namn och kännetecken (*likhetsprövning*). Föräldrar, syskon och syskonbarn har enligt 13 § andra stycket i vissa fall rätt till så kallade anslutningsförvärv av nybildade efternamn. I 14 § anges att namnbyte kan få ske även om inte villkoren i 12 eller 13 § är uppfyllda, men då fordras att särskilda eller i vissa fall synnerliga skäl föreligger.

Enligt sina direktiv ska kommittén särskilt undersöka hur de bestämmelser tillämpas som begränsar enskildas möjligheter till byte av efternamn enligt 12 § 1 (kravet på språklig lämplighet) och 13 § (kravet att namnet inte lätt får kunna förväxlas med annat namn) namnlagen. Kommittén ska överväga om de ändamål som ligger till grund för regleringen alltjämt gör sig gällande och ta ställning till om reglerna bör ändras i något avseende. Som allmän utgångspunkt för uppdraget gäller att kommittén ska undersöka om det finns utrymme för ett något större hänsynstagande till enskildas intresse av att få välja sina namn.

8.1 Allmänna villkor för förvärv av efternamn i annan än familjerättslig ordning

Kommitténs förslag: Den formella spärren för upprepade efternamnsbyten slopas. I övrigt behålls bestämmelserna i 11 § namnlagen i huvudsak oförändrade.

Nu gällande namnlag innehåller i 11 § vissa allmänna villkor och begränsningar avseende sådana byten av namn som inte kan göras redan med stöd av de familjerättsliga namnförvävsreglerna och som alltså kräver godkännande av PRV. Störst betydelse har den begränsningsregel som säger att PRV en gång får ge en och samma person tillstånd att byta efternamn. Visserligen kan PRV ge tillstånd till ytterligare namnbyten, men det fordras då särskilda skäl. De efterföljande prövningarna förväntas alltså bli strängare än den första. Lagen gör härvid ingen skillnad mellan nybildade efternamn, dvs. namn som inte tidigare har använts som efternamn, och sådana befintliga efternamn som inte kan förvärvas i familjerättslig ordning. Den aktuella begränsningsregeln lyder: ”Den som vill byta

sitt efternamn till ett nybildat efternamn eller till ett efternamn som inte kan förvärvas enligt 1–10 och 49 a §§ kan göra ansökan om tillstånd till bytet hos Patent- och registreringsverket. Den som en gång har bytt efternamn efter en sådan ansökan får på nytt byta efternamn på detta sätt endast om det finns särskilda skäl.”

Begränsningsregelns berättigande diskuterades vid tillkomsten av 1982 års namnlag. Namnlagsutredningen bedömde risken för missbruk av möjligheten till upprepade namnbyten som så ringa att det inte behövdes någon särskild begränsningsregel. Regeringen tyckte emellertid annorlunda och anförde – sedermera med instämmande av riksdagen – i prop. 1981/82:156 s. 39:

Även om namnstabiliteten knappast riskerar att komma i fara genom obegränsade möjligheter till namnbyten i administrativ ordning, kan dessa möjligheter komma att missbrukas av någon som vill undandra sig sina förpliktelser mot enskilda eller samhället eller som ägnar sig åt brottsliga förfaranden. Som flera remissinstanser har framhållit bör därför upprepade namnbyten inte kunna ske utan vidare. En lämplig spärr synes vara att kräva att den som en gång har bytt till ett nybildat efternamn visar särskilda skäl för en begäran om ytterligare sådana namnbyten. En sådan spärr bör, liksom f. n., gälla även när någon vill byta ett nybildat efternamn till ett efternamn som han eller hon har burit tidigare, oavsett om detta namn har förvärvats automatiskt, genom anmälan till pastorsämbetet eller genom ansökan hos patent- och registreringsverket.

Kommittén har i föregående kapitel som skäl för att slopa de spärregler som hindrar att successiva namnbyten kommer till stånd i *familjerättslig* ordning anført bland annat följande:

Personnamnets betydelse från säkerhets- och identifieringssynpunkt vid kontakt med myndigheter, banker, andra företag och även privatpersoner har stadigt minskat. De numera förekommande bedrägerierna via Internet möjliggörs inte genom att bedragare byter namn i folkbokföringen utan genom falska identiteter och andra mycket mer sofistikerade metoder. Tanken att ett slopande av spärreglerna skulle resultera i upprepade namnbyten för brottsliga syften ter sig i dag ganska verklighetsfrämmande.

Det anförda talar enligt kommitténs mening för att dagens spärregler utan olägenhet helt kan undvaras i en ny namnlag. Den eventuella nyttan med sådana regler står i varje fall inte i rimlig proportion till värdet av den ökade frihet för medborgarna som reglernas avskaffande skulle innebära. Dessutom skulle regelverket på ett välbehövligt sätt bli möjligt att förenkla, liksom handläggningen vid namnmyndigheten, som inte ständigt skulle behöva hålla uppsikt över vilka namnbyten som skett tidigare.

Detta resonemang har i princip samma giltighet vid bedömandet av frågan huruvida det är nödvändigt att belasta lagstiftningen med den nu aktuella spärren mot upprepade efternamnsbyten. När det gäller risken för missbruk i form av rena okynnesbyten till nybildade eller andra efternamn som inte kan förvärvas i familjerättslig ordning tillkommer som ytterligare avhållande faktor att ansökningarna är avgiftsbelagda. I sammanhanget bör också påminnas om att ett slopande av spärren inte innebär att det blir helt fritt att byta efternamn; varje gång en ansökan görs måste den självfallet prövas enligt de lagstadgade kriterierna avseende språkriktighet, förväxlingsrisk osv.

Kommittén anser således att den formella spärren för upprepade efternamnsbyten bör slopas också när det gäller byten som görs i annan än familjerättslig ordning. Det bör noteras att motsvarande spärr i den danska namnlagstiftningen avskaffades redan år 1961 utan att, enligt vad som upplysts för kommittén, förorsaka några som helst olägenheter.

De ytterligare allmänna villkor som i dag gäller för administrativa förvärv av efternamn och som återfinns i 11 § namnlagen avser dels att PRV när det gäller namnbyte för barn kan ställa som villkor att allmän domstol har funnit namnbytet förenligt med barnets bästa, dels att "[m]ed byte av efternamn *enligt denna paragraf* jämställs ändring av efternamns stavning". I det förstnämnda fallet är det alltså fråga om en fakultativ handläggningsregel som innebär att PRV kan men inte måste kräva att frågan om barnets bästa blivit prövad i domstol. Som PRV påtalat har denna bestämmelse skapat osäkerhet vid tillämpningen eftersom den inte ger någon ledning för bedömandet av när en domstolsprövning egentligen är påkallad. Det huvudsakliga syftet med bestämmelsen är detsamma som för den snarlika bestämmelse som återfinns i nuvarande 6 § namnlagen (prop. 1981/82:156 s. 61). Kommittén har tidigare (i kapitel 7) framhållit att det alltjämt finns skäl att för de familjerättsliga förvärven kräva domstolsprövning av om ett namnbyte är förenligt med barnets bästa, i sådana fall då samtycke inte lämnas eller inte kan inhämtas från en förälder vars efternamn barnet bär men som inte är vårdnadshavare. Dessa skäl gör sig i lika mån gällande i de så kallade administrativa namnbytesfallen. Den nuvarande ordningen kan vidare i vissa fall inbjuda till olika former av kringgående av samtyckeskrevet, vilket inte är tillfredsställande. Det anförda innebär att kravet på samtycke eller domstolsprövning

bör utsträckas till att gälla även vid byte av efternamn i annan ordning än den familjerättsliga.

Vad gäller bestämmelsen i 11 § tredje stycket om att reglerna om namnbyte gäller även vid ändring av efternamns stavning har stundom framförts att det synes väl hårt att även den som vill göra en enkel stavningsändring som inte förändrar namnets karaktär, t.ex. ett byte från Karlsson till Carlsson, är underkastad samma formaliteter och är tvungen att betala lika hög ansökningsavgift som den som ansöker om byte till ett helt nytt efternamn. Sistnämnda spørsmål diskuterades under arbetet med 1982 års namnlag, varvid emellertid regeringen och riksdagen ansåg det vara alltför vanskligt att försöka dra en skarp gräns mellan olika slag av stavningsändringar. Dessa avgränsningssvårigheter ter sig på intet sätt mindre nu än då. I den mån en reducerad eller slopad avgift är önskvärd vid ändring som bara avser efternamns stavning erbjuder sig i stället en lösning i anslutning till det nya avgiftssystem som kan komma att införas i samband med att den nuvarande fördelningen av namnären den mellan Skatteverket och PRV förändras.

Kommittén måste emellertid redan här fästa uppmärksamhet vid att utformningen av bestämmelserna om administrativa förvärv av efternamn i mer än ett avseende påverkas av att ett enhetligt förfarande införs med Skatteverket som enda beslutande myndighet i första instans. Det är alltså inte bara fråga om att i författningstext byta ut PRV mot Skatteverket utan om en betydligt mer djupgående förändring. Själva termen "administrativa namnförvärv" förekommer visserligen inte i nuvarande namnlag, men det görs på olika ställen i lagstiftningen en skarp åtskillnad mellan de typer av ärenden som hanteras av Skatteverket respektive PRV än vad som är motiverat i ett system där en och samma myndighet hanterar båda ärendetyperna. Denna åtskillnad är t.ex. anledningen till att det i nuvarande 11 § namnlagen står att "[m]ed byte av efternamn enligt denna paragraf jämställs ändring av efternamns stavning". Denna förklaring blir obehövlig inom ramen för ett enhetligt processuellt förfarande (jfr Höglund, s. 110). Som kommittén har beskrivit på annat håll i betänkandet blir det inte heller meningsfullt att längre skilja på anmälnings- och ansökningsärenden, varför en enhetlig terminologi bör införas också i det avseendet. Däremot kommer det fortfarande att vara nödvändigt att i fråga om bedömningskriterierna upprätthålla en grundläggande skillnad mellan familjeanknutna namnförvärv, som kan bli föremål för en i huvudsak endast formell prövning av Skattemyndigheten enligt före-

slagna 1–10 §§, och andra namnförvärv, som – med undantag för den ovillkorliga rätt till namnbyte som kommittén föreslår ska gälla enligt 13 § tredje stycket och 14 § första stycket i den nya lagen – får godkännas först efter en saklig prövning av myndigheten med avseende på faktorer som namnets lämplighet, förväxlingsrisk och sökandens behov.

En särskild konsekvens av det enhetliga förfarandet bör bli att regeln i 15 § namnlagen, som föreskriver att ändring av utländskt efternamns genusform inte ska anses som byte till annat efternamn och kan ske genom anmälan, förenklas och inordnas i 11 §. Frågan behandlas närmare i 8.5.

Mot den angivna bakgrunden bör en ny 11 § utformas enligt följande.

11 § Ansökan om byte av efternamn till ett nybildat efternamn eller till ett befintligt efternamn som inte kan förvärvas enligt 1–10 §§ eller 38 § görs hos Skatteverket.

Avser ansökan ett barn under 18 år och bär barnet någon av föräldrarnas efternamn utan att denna förälder är vårdnadshavare, krävs för byte att föräldern har samtyckt till namnbytet eller att domstol har funnit att namnbytet är förenligt med barnets bästa.

Med byte av efternamn avses även ändring av ett efternamns stavning. Ändring av ett utländskt efternamns genusform anses dock inte som byte till ett annat efternamn.

8.2 Lämplighetsprövning

Enligt 12 § 1 namnlagen får som nybildat efternamn inte godkännas namn som till bildning, uttal eller stavning har en sådan språklig form att det inte är lämpligt som efternamn *bär i landet*. Bestämmelsen fick sin nuvarande lydelse genom 1982 års namnlag. Förändringen innebar en viss uppmjukning i förhållande till tidigare reglering, enligt vilken nytt släktnamn fick godkännas endast om det till bildning, uttal och stavning överensstämde med *inbemskt språkbruk*. I propositionen (1981/82:156 s. 59) framhöll regeringen att det måste anses vara av värde att lagtexten ger utrymme för en utveckling mot en större internationalisering av namnskicket inom ramen för vad som kan vara godtagbart för svenska förhållanden. Regleringen har emellertid, som också påtalas i kommitténs direktiv, kommit att kritiseras för att den möjliggjort uppkomsten av en

otydlig praxis med oönskade konsekvenser för nybildningen av efternamn och för namnskyddet.

I en skrivelse till regeringen år 2005 pekade PRV på avgöranden från Regeringsrätten (RÅ 1997 ref. 75 I och II; Beachman resp. Mortaigne) som tycktes gå mindre väl ihop med de motiv som ligger bakom bestämmelserna om språklig lämplighet. Överinstansernas rättstillämpning hade enligt PRV lett till osäkerhet om vilka efternamn som kan godkännas vid en lämplighetsprövning. Vid en av Justitiedepartementets anordnad hearing 2005 utvecklade PRV sin kritik och ifrågasatte om det nuvarande språklämplighetskravet i namnlagen är meningsfullt. Även Språk- och folkminnesinstitutet har kritiserat lagtextens formulering och i en skrivelse till regeringen 2004 anfört att formuleringen ”har resulterat i en snabb förskjutning av det svenska efternamnskicket. I och med att den nya formuleringen ger utrymme för olika tolkningar kan den också få till följd att vårt svenska efternamnskicket helt förändras.”

PRV får varje år in cirka 1 500 ansökningar om byte till nybildat efternamn. Antalet ansökningar har ökat väsentligt sedan 1980-talet. För att närmare undersöka hur praxis har utvecklats när det gäller den språkliga lämplighetsprövningen enligt 12 § 1 namnlagen har kommittén dels gått igenom de ansökningar som kungjorts av PRV sedan år 1983, dels granskat ett urval av de beslut av PRV som överklagats till PBR. Korta referat av dessa rättsfall ges i det följande. Redogörelser lämnas även, i inordnad kronologisk ordning, för de fåtal fall som prövats av Regeringsrätten (numera Högsta förvaltningsdomstolen). Efter redogörelsen följer ett antal exempel på nybildade efternamn som från år 1983 och framåt har godkänts av PRV och som inte har blivit överklagade.

8.2.1 Praxisgenomgång

PBR 1984-09-28, mål nr N 84-018 Shefali

PRV avslog ansökan och stödde sig härvid på vad myndighetens språkvetenskapliga rådgivare hade anfört i yttrande om att namnet till bildning och på grund av osäkerhet om uttal inte var lämpligt som efternamn här i landet. PBR gjorde ingen ändring i det överklagade beslutet.

PBR 1989-01-12, mål nr N 88-007 Blanvallone

PRV avslog ansökan med stöd av yttrande från verkets språkvetenskapliga rådgivare och anförde att namnet hade en sådan språklig form att det var alltför olämpligt till sin bildning för att kunna godkännas som nytt efternamn. PBR gjorde ingen ändring i det överklagade beslutet. Domstolen var inte enig; en ledamot fann att namnet inte kunde anses ha en sådan språklig form att det var olämpligt som efternamn. Den argumentation som fördes i den skiljaktiga meningen kom i princip att bilda mönster för en lång rad senare avgöranden från PBR.

PBR 1990-02-28, mål nr N 89-007 Montroyal, Montchristell, Montmarchal

PRV godkände inte något av namnen, vilka ansågs till sin bildning ha sådan form att de inte var lämpliga som efternamn här i landet. PBR gjorde en annan bedömning och anförde, efter ett längre resonemang kring namnskicket förmåga att acceptera och uppta främmande inslag:

Namn som avviker från de gängse har i lång tid upptagits i det svenska namnförrådet utan större svårighet. Den nuvarande namnlagstiftningen syftar till en långt gående frihet i fråga om namnval. Dessa förhållanden, och den vikt som måste tillmätas den enskildes önskan om byte till ett visst namn, medför att ett nybildat namn inte bör bedömas som olämpligt annat än om det står klart att en användning av namnet av någon särskild anledning skulle vålla en inte obetydlig olägenhet. Att namnet ger intryck av att vara av utländskt ursprung, dvs. inte svenskt, finskt eller samiskt, medför alltså inte i och för sig att det är olämpligt. Som sådant bör det bedömas först om det måste antas vålla större olägenhet än andra namn, som trots t.ex. avvikelser från inhemskt språkbruk i fråga om stavning eller uttal, visat sig godtagbart kunna tjäna sitt syfte i Sverige. – Namnet Montroyal kan, mot bakgrund av det anförda, inte anses ha en sådan språklig form att det skulle vara olämpligt som efternamn här i landet.

En ledamot var skiljaktig och ansåg att Montroyal hade en sådan språklig form att det inte var lämpligt som efternamn här i landet. Ledamoten ansåg däremot att namnet Montchristell – på grund av sin uppbyggnad av inom inhemskt namnskick kända element – hade en sådan språklig form att det fick anse godtagbart för svenska förhållanden.

PBR 1990-10-16, mål nr N 90-001 Ljussfär

PRV avslog ansökan på grund av att namnet till sin bildning ansågs ha en sådan språklig form att det inte var lämpligt som efternamn. PRV instämde härvid i yttrande från verkets språkvetenskapliga rådgivare som hade anfört bland annat att slutleden ”sfär” saknar anknytning i svenskt efternamnskick och knappast är lämpligt att introducera som ny slutled. PBR gjorde ingen annan bedömning än PRV och ändrade inte beslutet.

PBR 1990-11-13, mål nr N 90-007 de Vitalis, de Vi'talis eller de Vitalis

PRV avslog ansökan och stödde sig härvid på ett yttrande från verkets språkvetenskapliga rådgivare som hade anfört att de två förstnämnda förslagen stred mot svensk rättstavning och beträffande det sistnämnda att det förelåg förväxlingsrisk med det befintliga namnet Vitalis. PRV hänvisade även till att nybildade namn med prefix som efternamn enligt praxis inte kan godkännas. PBR ändrade inte PRV:s beslut.

PBR 1991-03-21, mål nr N 90-014 Kashmiri

PRV avslog ansökan och instämde därmed i den bedömning som verkets språkvetenskapliga rådgivare hade gjort när denne anfört att namnet radikalt avviker från svenskt efternamnskick och att endast ett par främmande efternamn slutar på -iri, varför Kashmiri strukturellt sett skulle stå helt isolerat. ”Därtill kommer att namnet är störande likt namnet på den indiska provinsen Kashmir och den därmed likalydande vävnadsbeteckningen kashmir, vilken inte lämpar sig som bas för svensk efternamnbildning.” PBR ändrade på PRV:s beslut och anförde att namnet varken genom dess uttal eller stavning eller på annat sätt har en sådan språklig form att det inte skulle vara lämpligt som efternamn här i landet.

PBR 1992-02-14, mål nr 91-423 Lebélia

PRV avslog ansökan och hänvisade till ett yttrande från verkets språkvetenskapliga rådgivare som hade anfört att namnet till sin struktur avvek alltför starkt från svenskt efternamnsskick och att slutleden –élia var okänd och inte heller lämplig i svenska efternamn. PBR fann dock att det sökta namnet inte genom dess uttal eller stavning eller på annat sätt hade en sådan språklig form att det inte skulle vara lämpligt som efternamn här i landet.

PBR 1992-07-22, mål nr 91-492 van Haarlem

PRV avslog ansökan och anförde som skäl att namn med prefix till sin bildning inte är lämpliga som nybildade efternamn här i landet. PBR fann inte skäl att ändra PRV:s beslut.

PBR 1992-12-28, mål nr 92-300 Osomas

PRV avslog ansökan. PBR fann dock att namnet varken genom dess uttal eller stavning eller på annat sätt hade en sådan språklig form att det inte skulle vara lämpligt som efternamn här i landet.

PBR 1994-04-06, mål nr 94-011 Desimons

PRV avslog ansökan. PBR fann att namnet varken genom dess uttal eller stavning eller på annat sätt hade en sådan språklig form att det inte skulle vara lämpligt som efternamn här i landet.

PBR 1994-04-21, mål nr 92-097 Blackboy

PRV avslog ansökan med motivering att namnet till sin bildning hade en sådan språklig form att det inte var lämpligt som efternamn här i landet. PBR fann inte skäl att ändra PRV:s avslagsbeslut.

En ledamot i PBR var skiljaktig i fråga om motivering och anförde:

Jag finner att Blackboy, som består av element som utan problem kan användas i efternamn i Sverige (Black, Blackwall; Boye, Boyner etc) varken genom dess uttal, stavning eller på annat sätt har en sådan språklig form att det inte skulle vara lämpligt som efternamn här i landet. Hinder mot bifall till ansökningen föreligger därför inte enligt 12 § 1 namnlagen. Om namnet har sökanden emellertid anfört, att dess betydelse och klang visar en solidaritet och identifikation med färgade/svarta, och också bl.a. anspelar på den syndabocksroll sökanden upplever sig ha i sin familj. Den emotionella karaktär sökanden själv uppfattar hos namnet kan enligt min uppfattning leda till att en påtaglig risk finns för att namnet kan leda till obehag hos sin bärare. Av den anledningen finner jag hinder mot att bifalla ansökningen föreligger enligt sista punkten nyssnämnt lagrum.

PBR 1994-10-12, mål nr 94-120 Mackaldener

PRV avslog ansökan med motivering att namnet till sin bildning har en sådan språklig form att det inte är lämpligt som efternamn här i landet. PBR fann att namnet inte genom dess uttal eller stavning eller på annat sätt hade en sådan språklig form att det inte var lämpligt som efternamn här i landet. Hinder mot bifall till ansökningen ansågs därför inte föreligga enligt 12 § 1 namnlagen.

PBR 1995-06-15, mål nr 94-738 Bargabriel

PRV avslog ansökan och instämde därvid i yttrande från verkets språkliga rådgivare som hade anfört att namn av detta slag, med förleder som Bar- och Barr-, var främmande för svenskt efternamnsskick. PBR fann att namnet varken genom dess uttal eller stavning eller på annat sätt hade en sådan språklig form att det inte skulle vara lämpligt som efternamn här i landet.

PBR 1995-09-19, mål nr 95-295 Wardbourg

PRV avslog ansökan. PBR fann dels att det sökta namnet inte var så likt det befintliga namnet Vadborg att det var lätt att förväxla med detta, dels att namnet inte genom dess uttal eller stavning eller på annat sätt hade en sådan språklig form att det inte skulle vara lämpligt som efternamn här i landet. Hinder mot att bifalla ansökningen förelåg därför varken enligt 13 § första stycket 1 eller 12 § 1 namnlagen.

PBR 1995-10-06, mål nr 92-532 Karlsfoo

PRV avslog ansökan. PBR, som biföll ansökningen, fann att det sökta namnet varken genom dess uttal eller stavning eller på annat sätt hade en sådan språklig form att det inte skulle vara lämpligt som efternamn här i landet.

PBR 1996-01-31, mål nr 95-138 Barasmar

PRV avslog ansökan med motivering att namnet till sin bildning hade en sådan språklig form att det inte var lämpligt som efternamn här i landet. PBR fann att det sökta namnet varken genom dess uttal eller stavning eller på annat sätt hade en sådan språklig form att det inte skulle vara lämpligt som efternamn här i landet och biföll ansökan.

PBR 1996-03-11, mål nr 95-790 Fafnirsbane

PRV avslog ansökan och angav som skäl att namnet var olämpligt på grund av att namnet var Sigurds binamn i nordisk mytologi och betyder Fafnirs (ormens) baneman. PBR fann att det sökta namnet varken till bildning, uttal eller stavning hade en sådan språklig form att det inte var lämpligt som efternamn här i landet. Inte heller i övrigt förelåg, såvitt visats, hinder enligt 12 § namnlagen.

PBR 1996-04-01, mål nr 95-757 Tatrina

PRV avslog ansökan. PBR fann att det sökta namnet varken genom dess uttal eller stavning eller på annat sätt hade en sådan språklig form att det inte skulle vara lämpligt som efternamn här i landet.

PBR 1996-04-02, mål nr 95-718 Bräda

PRV avslog ansökan. PBR fann att det sökta namnet varken genom dess uttal eller stavning eller på annat sätt hade en sådan språklig form att det inte skulle vara lämpligt som efternamn här i landet. Inte heller fann PBR att namnet, i större utsträckning än många andra namn kunde antas leda till obehag för den som bär det.

PBR 1996-08-02, mål nr 96-170 Adakis

PRV avslog ansökan. PBR fann att det sökta namnet varken genom dess uttal eller stavning eller på annat sätt hade en sådan språklig form att det inte skulle vara lämpligt som efternamn här i landet. Hinder mot bifall till ansökningen ansågs därför inte föreligga enligt 12 § 1 namnlagen.

PBR 1996-09-24, mål nr 95-709 von Torslow

PRV avslog ansökan. PBR lämnade besvären utan bifall, varvid domstolen anförde att namnbildningar innehållande prefix – von, de, van etc. – i praxis anses ha en sådan språklig form som enligt 12 § 1 namnlagen inte är lämplig för nybildade efternamn.

PBR 1997-07-04, mål nr 97-365 Eef

PRV avslog ansökan och anförde som skäl att namnet saknar stöd i svenskt efternamnsskick och att det inte heller har en sådan internationellt gångbar form som skulle göra det lämpligt för bruk i Sverige. PBR undanröjde PRV:s beslut och anförde:

Visserligen innehåller det sökta efternamnet Eef inte något befintligt ord eller Ortsnamnsled vilket de enligt sökanden jämförbara efternamnen En (Een) och Ek (Eek) gör, såsom Patentverkets språkvetenskapliga rådgivare yttrat i namnärendet. Enligt Patentbesvärsträtts bedömning kan emellertid namnet Eef till sin bildning ändå inte anses ha en sådan språklig form att det inte skulle vara lämpligt som efternamn här i landet. Hinder mot bifall till ansökningen på av Patentverket anförts skäl föreligger därför inte.

RÅ 1997 ref. 75 I Beachman

En person hade sökt tillstånd till byte till det nybildade efternamnet Beachman under åberopande att namnbytet skulle underlätta en planerad bosättning i USA. PRV avslog i ett inledande ärende ansökan med hänvisning till att namnet till sin bildning och stavning hade en sådan form att det inte var lämpligt som efternamn här i landet. Sedan målet återförvisats av PBR medgav PRV det begärda namnbytet. Godkännandet överklagades till PBR, som emellertid vidhöll att namnet Beachman inte kunde anses ha en

sådan språklig form att det var olämpligt som efternamn här i landet. I sin domsmotivering anförde PBR bland annat följande.

Beachman är ett nybildat namn, och frågan är alltså om hinder mot bifall till ansökningen möter på grund av att namnet har en sådan språklig form att det inte skulle vara lämpligt som efternamn här i landet. Vid denna bedömning bör till att börja med beaktas att utländska namn i århundraden införlivats med det svenska namnförrådet genom att deras bärare flyttat in från, för att nämna några exempel, Sveriges tyska och baltiska besittningar, från de vallonska delarna av nuvarande Belgien, och från Frankrike och Skottland. Många av dessa namn är numera kända svenska namn och vållar, trots att de kan ha behållit sin ursprungliga stavning och i olika mån ett från svenska fonetiska regler avvikande uttal, knappast nämnvärda problem. – Det verkligt stora antalet utländska namn i bruk i Sverige har emellertid kommit genom de sista decenniernas invandring. Benägenheten att byta namn till ett svenskklingande, eller att försvenska namnet, har inte visat sig vara särskilt stor bland de invandrade. Det svenska namnförrådet kommer således att åter utökas väsentligt med namn av annan typ än de ursprungligen svenska. Det förefaller – av flera skäl – inte möjligt att de namn som bärs av dessa befolkningsgrupper, varav de största omfattar flera tiotusental personer, i längden skulle anses som mindre lämpade för bruk här i landet än de förut nämnda, i 1963 års lag som inhemska betraktade, samiska eller finska. Det kan därvid erinras om att den stora arbetskraftsinvandringen bara stod i sin början vid tiden för tillkomsten av denna lagstiftning. – Av det sagda torde framgå att namnskicket, liksom språket i sin helhet, har en betydande förmåga att acceptera och uppta främmande inslag. Att detta sker ligger i linje med de vida möjligheter till eget val av namn som den gällande namnlagen medger, och harmonierar också med den strävan att underlätta tillkomsten av särskiljande efternamn som fanns redan tidigare. – En av anledningarna till att det i den nya namnlagen befanns lämpligt att vidga möjligheten att byta namn var att erfarenheten visat att vad som betecknades som okynnesbyten knappast behövde befaras. Förhållandet är alltjämt detsamma. I de flesta namnmål framstår det som viktigt för sökanden att hans önskan om ett visst byte villfars, och det framkommer ofta att ingående överväganden av personlig art föregått ansökningen. Oavsett om det är praktiska, estetiska, känslomässiga eller andra överväganden som föranleder önskemålet om namnbyte bör hinder möta bara om allmänna eller enskilda intressen skadas av bytet. – Sammanfattningsvis torde följande kunna konstateras. Namn som avviker från de gängse har i lång tid upptagits i det svenska namnförrådet utan större svårighet. Den nuvarande namnlagstiftningen syftar till en långt gående frihet i fråga om namnval. Dessa förhållanden, och den vikt som måste tillmätas den enskildes önskan om byte till ett visst namn, medför att ett nybildat namn inte bör bedömas som olämpligt annat än om det står klart att en användning av namnet av någon särskild anledning skulle vålla en inte obetydlig olägenhet. Att

namnet ger intryck att vara av utländskt ursprung, dvs. inte svenskt, finskt eller samiskt, medför alltså inte i och för sig att det kan anses olämpligt. Som sådant bör det bedömas först om det måste antas välla större olägenhet än de andra namn som, trots t.ex. avvikelser från inhemskt språkbruk i fråga om stavning eller uttal, visat sig godtagbart kunna tjäna sitt syfte i Sverige.

Regeringsrätten fastställde PBR:s dom utan egen motivering. Två av de fem regeringsråden var skiljaktiga och ansåg att namnet Beachman till bildning, uttal och stavning hade en sådan språklig form att det på grund av bestämmelsen i 12 § 1 namnlagen förelåg hinder att godkänna det som nybildat efternamn.

RA 1997 ref. 75 II Mortaigne

En person ansökte om namnändring till det år 1707 utdöda namnet Mortaigne under anförande att namnet härstammade från en val-lonsk anfader som invandrade till Sverige på 1600-talet. PRV avslog ansökan med motivering att namnet till sin bildning hade en sådan språklig form att det inte var lämpligt som efternamn här i landet. Sedan beslutet efter återförvisning ändrats och invändning häremot framförts genom besvär, godkände PRV namnbytet med hänvisning till domstolens bedömning i nyssnämnda målet *Beachman*. Regeringsrätten fastställde därefter PRV:s beslut med hänvisning till sin tidigare under året meddelade dom i det målet. Liksom tidigare var två av de fem regeringsråden skiljaktiga och ansåg att namnet Mortaigne till bildning, uttal och stavning inte hade en sådan språklig form att det på grund av bestämmelsen i 12 § 1 namnlagen kunde godkännas som nybildat efternamn.

PBR 1998-10-28, mål nr 98-217 Sinaban

PRV avslog ansökan och anförde som skäl att namnet till sin bildning hade en sådan språklig form att det inte var lämpligt som efternamn här i landet. PBR fann vid en prövning av namnets för-enlighet med bestämmelsen i 12 § 1 namnlagen, att namnet varken till bildning, uttal eller stavning hade en sådan språklig form att det inte var lämpligt som efternamn här i landet. Hinder mot att god-känna namnet förelåg därför inte enligt nämnda lagrum.

PBR 1999-02-26, mål nr 97-767 Magnúsdóttir

PRV avslog ansökan med motivering att namnet med slutleden -dóttir inte kan godkännas då det till sin bildning har sådan språklig form att det inte är lämpligt som efternamn här i landet. PBR anförde vid sin prövning av namnet enligt 12 § 1 namnlagen att praxis när det gäller språklig utformning av ett efternamn på senare tid hade liberaliserats väsentligt. Domstolen hänförde sig härvid till Regeringsrättens nyssnämnda avgöranden i RÅ 1997 ref. 75 I och II samt fann att hinder mot byte till namnet Magnúsdóttir inte förelåg [enligt nämnda lagrum; prövning skedde även enligt 13 och 14 §§ namnlagen].

PBR 1999-04-06, mål nr 98-428 Deboussard

PRV avslog ansökan och anförde som skäl att namnet till sin bildning hade en sådan språklig form som inte är lämplig som efternamn. PBR fann att namnet varken till bildning, uttal eller stavning hade en sådan språklig form att det inte var lämpligt som efternamn här i landet.

PBR 1999-08-25, mål nr 99-182 Deventell

PRV avslog ansökan och anförde att namnet kunde uppfattas som de + Ventell och att ett sådant namn dels kan ha karaktär av adelsnamn, dels vara ett exempel på främmande språkbruk. Namnet ansågs därför inte ha en sådan språklig form att det var lämpligt som efternamn här i landet. PBR fann att det inte förelåg någon tvekan om att namnet visuellt uppfattades som ett sammanhängande ord och även att det i vanligt vårdat tal uppfattades på detta sätt. Med hänsyn härtill och till Regeringsrättens praxis fann PBR att namnet Deventell varken till bildning, uttal eller stavning hade en sådan språklig form att det inte var lämpligt som efternamn här i landet.

PBR 1999-09-21, mål nr 99-143 Perniel

PRV avslog ansökan och anförde som skäl att namnet till sin bildning hade en sådan språklig form att det inte var lämpligt som efternamn. PBR fann att namnet varken till bildning, uttal eller stavning hade en sådan språklig form att det inte var lämpligt som efternamn här i landet. Hinder mot att bifalla ansökningen förelåg därför inte enligt 12 § 1 namnlagen.

PBR 1999-11-22, mål nr 99-351 Beomidhagh

PRV avslog ansökan och anförde som skäl att namnet till sin bildning hade en sådan språklig form att det inte kunde godkännas. PBR vid fann att namnet varken till bildning, uttal eller stavning hade en sådan språklig form att det inte var lämpligt som efternamn här i landet. Hinder mot att bifalla ansökning förelåg därför inte enligt bestämmelsen i 12 § 1 namnlagen.

PBR 1999-11-29, mål nr 99-035 Tzoanidis

PRV avslog ansökan och anförde som skäl att namnet till sin bildning hade en sådan språklig form som inte var lämplig som nybildat efternamn. I motsats härtill fann PBR att namnet varken till bildning, uttal eller stavning hade en sådan språklig form att det inte var lämpligt som efternamn här i landet. Hinder mot att bifalla ansökning förelåg därför inte enligt bestämmelsen i 12 § 1 namnlagen.

PBR 2000-02-07, mål nr 98-508 Lolamai

PRV avslog ansökan. PBR fann att 12 § 1 namnlagen inte utgjorde hinder mot ansökan samt anförde bland annat: "Patentverket har avslagit AHs ansökan om ändring av efternamn eftersom verket ansett att Lolamai till sin bildning har en sådan språklig form att det inte är lämpligt som efternamn här i landet. Beslutet grundar sig på 12 § 1 namnlagen. Regeringsrätten har meddelat två vägledande avgöranden (1997 ref. 75 I och II) när det gäller tillämpningen av den bestämmelsen. Patentbesvärsträtten hade i dessa båda fall, med hänvisning till namnskicketets ökade internationalisering,

godkänt namnen Beachman resp. Mortaigne trots intryck av utländskt ursprung. Regeringsrätten fastställde Patentbesvär-rättens domar. Patentbesvär-rätten har i flera avgöranden tillämpat bestämmelsen på likartat sätt.”

PBR 2000-12-08, mål nr 00-384 van Gent

PRV avslog ansökan på grund av att det sökta namnet van Gent, som bildas av ett prefix och ett huvudord, har en sådan språklig form att det enligt 12 § 1 namnlagen inte är lämpligt som nybildat efternamn. PBR ändrade inte beslutet.

PBR 2004-03-19, mål nr 03-061 Oxgaard

PRV avslog ansökan med motivering att bildningen av ett namn med dubbeltecknade vokalen a uppfattas innehålla en äldre och inte längre i det allmänna språket använd stavningsform för att beteckna ett å-ljud. Namnet ansågs därför inte ha en språklig form som var lämplig i landet. PBR ändrade beslutet och framhöll att den omständigheten att den dubbeltecknade vokalen a i namnet uppfattas innehålla en äldre och inte längre i det allmänna språket använd stavningsform för att beteckna ett å-ljud inte utan vidare innebär något avgörande skäl för att Oxgaard från språklig utgångspunkt inte skulle vara lämpligt som efternamn här i landet. Domstolen framhöll att förekomsten av dubbeltecknade vokaler inte var ovanligt i efternamn här i landet. Vad särskilt gäller vokalen a förekommer den på det sättet i ett flertal befintliga namn så som Gaard, Nygaard och Östgaard. Domstolen fann att det sökta namnet Oxgaard lät sig väl inordnas bland befintliga namn av angivet slag och att det liksom dessa inte hade en språklig form som gjorde att det inte lämpade sig som efternamn här i landet.

PBR 2005-04-12, mål nr 05-014 De Monde

PRV avslog ansökan på den grunden att namnbildning innehållande prefix såsom de, af, von m.fl. i praxis anses ha en sådan språklig form som inte är lämplig i landet. PBR fann inte skäl till annan bedömning.

PBR 2006-03-01, mål nr 04-312 Broaar

PRV avslog ansökan på den grunden att det rådde osäkerhet om hur namnet skulle uttalas. PBR ändrade beslutet och anförde att det i svenskt namnskick förekommer sammanställningar av två a. Denna stavning kan leda till olika uttal vad avser bokstaven a. I det begärda efternamnet låg dock närmast till hands att använda ett uttal med betonat långt a. Hinder förelåg därför enligt PBR inte mot att godkänna det föreslagna efternamnet.

PBR 2008-06-18, mål nr 05-054 Mikaelsfru

PRV avslog ansökan med hänvisning till att det nybildade namnet Mikaelsfru hade en sådan språklig form att det inte var lämpligt som efternamn här i landet, eftersom ”-fru” inte är någon etablerad efterled i det svenska efternamnskicket. PBR anförde vid sin prövning enligt 12 § 1 namnlagen följande. ”Praxis när det gäller den språkliga utformningen av ett efternamn har numera väsentligen liberaliserats. Jfr Regeringsrättens avgöranden (RÅ 1997 ref. 75 I och II) där efternamnen Beachman och Mortaigne godkändes trots sin utländska klang.” PBR fann med hänsyn härtill att det från språklig synpunkt inte förelåg hinder mot att godkänna namnet Mikaelsfru. PRV borde emellertid ha prövat ansökan även mot övriga punkter i 12 § namnlagen. Då så inte hade skett återförvisades ansökningen till verket för fortsatt handläggning.

PBR 2009-03-31, mål nr 09-106 De Boni, de Boni

PBR avslog sökandens överklagande av PRV:s avslagsbeslut under anförande av bland annat:

Namnen De Boni och de Boni är bildade av prefixet De respektive de och huvudordet Boni. Namn innehållande bl.a. prefixet de anses enligt rådande praxis ha en sådan språklig form att de inte är lämpliga som nybildade efternamn här i landet, se Patentbesvärslättens dom i mål 99-076 (de Forbes). Hinder mot att godkänna efternamnet De Boni respektive de Boni föreligger således på denna grund.

Exempel på nybildade efternamn som har godkänts av PRV och som inte överklagades till PBR:

1983: Sentzke, Nirimmler, Saville, Bottwyk, Nilzach, Dawenpart, Franjac, Makensiuz, Skayson, Maikim, Grywenz, Gidej, Hillethan.

1984: Löthaders, Shaigan, Kentaf, Mektár, Lövetann, Johandersson, Celebison, Wandring, Heboord, Dumeix, Walldnö, Abacuson, Meletlen, Starlif, Viryo, Joley, Vignelo, Sjööar, Rolandsvärd, Muffo, Mafe, Stenblomma, Lejonsommar, Sambalk.

1985: Silfversweden, Vallencant, Bertilaw, Osængius, Keljork, Anjohnson, Ryál, Rainwir, Njaita, Jejnell, Mausén, Rarebell, Sparvén, Zockerman, Pyling, Emiliadrott.

1986: Hoxley, Baderford, Förnely, Mikkelhaug, Räterlinck, Zaheer, Hawraz, Letijeff, Chatall, Doyón, Schengal, Sholto, Hulu, Dougny, Banff, Hezeng, Akam, Blumendau, Maght, Ravenscroft, Agnetelius, Påsvén, Cedersmyg, Fallon, Kvinto, Healiv, Tonicton.

1987: Mazdak, Rafferty, Schwarzvogel, Strausburger, Lezan, Nyrár, Chawin, Monteine, Lansier, Sångeclint, Devyén, Shirvanli, Bouhadi, Skerjantz, Oumaantzi, Kimay, Heselicht, Jabotinsky, Kelile, Eufondt, Pieroff, Swedencrona, Deewir, Tayro, Pistooli, Drotthenbring, Lejork, Saxkvist.

1988: Bocray, Shamar, Twingler, Sawme, Astilbe, Ziryan, Cilokin, Falkovén, Xen, Omahaw, Rhiannon, Zörfjorden, Kodiak, Melisé, Refónd, Ruuing, Suche, Shumach, Sirwani, Tomtin, Scheelit, Zahawi, Bentving, Kosken, Sjöönsgårdh, Spårlund, Luller, Snabbfot, Griffelcrona, Lixörn.

1989: Nevt, Sommerwihd, Ekmen, Wannesian, Serifler, Hamawandi, Zerdesti, Grayholm, Oberrichter, Agzamo, Wisbyse, Teodorakiss, Chanovian, Pillson, Gyllensting, Gyllentofs, Backkrön, Talabani, Raskopp, Horshaga.

1990: Lettisen, Zudemberg, Ollaiver, Buebo, Wolfstar, Kattclou, Elscán, Harthpil, Shadrack, Sheiki, Bryungs, Fierras, Lawerny, Shirkå, Byskoglund, Haday, Aurette, Weflö, Arcatling, Amirién, Karrenbauer, Kopinski, Riverland, Leopardclou, Staubach, Rezwan, Swedengrip, Mairvon, Ehsleben, Lyckling, Oredder, Terike, Ljuskraft, Kaninhed, Marianner, Jolig.

1991: Ansheile, Boroian, Lejlat, Wittmacher, Hilvardén, Engsandér, Deedat, Gladigau, Topherdus, Afzlagius, Kåreceus, Stavlot, Monråå, Hamoodson, Shaswar, Shakawan, Siyami, Arcodh, Dilimisson, Shekar,

Kherzi, Zelexdin, Dillcrona, Snöfall, Vajking, Göghan, Zwamp, Tafsäng, Aknemyr, Intémer, Artigsson, Alpentopp, Balladyn, Billion.

1992: Lebélia, Juwono, Swewit, Wintherstar, Äugin, Lofwenholtz, Lofwenborn, Lowenstein, Kolhernz, Aziziani, Homeran, Linzenbold, Polensky, Susej, Wennerstjerna, Wennerstierna, Marquelli, Eldomom, Säbelschild, Vy, Bouarné, Mamejco, Stuttenbaker, Circe, Hauramani, Hawrami, Valencino, Moussar, Siavash, Viå, Shavani, Stockholmer, Alnasser, Vracén, Ajfur, Stringsten, Flamros, Hurrencreutz, Absberg, Mehrdust, Rosenpärla, Hedning, Windrufva.

1993: Donai, Nekoro, Sharbane, Shofel, Keö, Axelels, Quercino, Sirvan, Chiokanson, Shikoff, Kashlan, Wiå, Zahawin, Schriber, Stoneblaster, Winiels, Ceridwen, Hedati, Zerdest, Mendely, Tavosian, Houtan, Wanitzky, Vorilder, Artosh, Belul, Lubomirsky, Jovurfast, Mirjamstjärna, Sörgårn, Algbloom, Clowne, Violastam, Glyt, Sarpehöök, Schamborg, Säsong, Tokil, Bamy, Järnhans, Faderani, Krögén, Lejonsol, Bimby, Vuking.

1994: Shalaji, Soede, Yavidan, Amimosius, Willehader, Dionnel, Farazin, Zazziert, Barzinji, Sidawi, Cougars, Niemandius, Sellestin, Cessaray, Kemerci, Mangour, Hvilstafeldt, Loung, Patachich, Schenkheiser, Chriannevik, Nashford, Reyadh, Rosewell, Schönbacher, Bayamo, Knochbauer, Nizarki, Sasounian, Batistier, Njaus, Berghsleijon, Ridderboll, Golhav, Gullroos, Grolle, Charisma, Lifvakter, Vildblomma, Guldenfinger, Bopparmark, Tristen.

1995: Astimirell, Cortesné, Weyskani, Barnohro, Brodany, Bargabriel, Ablahadson, Rimazutti, Shameran, Kastrioti, Montarmani, Diliwi, , Alahmde, Daimian, Melkemichel, Sharianc, Gullerman, Tigerhjärta, Karlavagn, Ribbenrott, Stanelius, Stenskalle, Kulfot, Sherdan.

1996: Andronovsky, Bergdost, Schöltzenberg, Jeandel, Sandwood, Shamsrad, Gezavati, Hazarasson, Kronwerksson, Godtskalkson, Sheblyson, Jiozon, Lionlord, Shengali, Blomingdale, Devidasi, Shoval, Esslingeqvist, Steinwolf, Malcolmman, Agnig, Newson, Chrismarcks, Manzalgí, Varazgani, Pappiland, Mikaelfors, Leijonlilja, Stormstege, Kattalv, Ljusboll, Silverräv, Björnborger, Kurkson, Aftonljus.

1997: Deirmenci, Levyne, Sherison, Skywolf, Munthader, Hoffvick, Otazi, Laryett, Zärgeri, Chikarberg, Ruthran, Gevarez, Kleester, Borgwedel, Snölke, Rätväg.

1998: Albitchino, Viloboken, Stauffenberg, Lindblau, Mirandolo, Sinahan, Zacryander, Leidie, Tesfe, Wifåling, Frischmann, Gunmår, Benzono, Karzi, Morasco, Castellane, Danilodi, Garanje, Mesari, Hallbåter, Jevaid, Sampther, Calmram, Benjar, Boumier, Dagsanth, Kreisenjaeger, Lancehielm, Talukter, Heinian, Roclenge, Suthan,

Donadino, Goldenstone, Mondsee, Bronsky, Celinett, Hauerling, Shiromni, Lanekoff, Liwerstrohle, Naralex, Perixon, Vergon, Karmonado, Terryer, Kraxe, Lillewarg, Blondini, Harknell, Örntand, Lejonklippa, Sandstorm.

1999: Nawzar, Gjurkaj, Barnosho, Barslivo, Kazimiersky, Niceman, Twistman, Lingnardz, Raiin, Samanor, Zagiteriuz, Acanth, Tchehoff, Welbencer, Besetkow, Tanian, Lauruso, Liothe, Yofay, Tilney, Zamdar, Maronsin, Ridersherd, Zindseni, Alsultani, Goldenstern, Delejon, Tepil, Turkeren, Lanjolin, Billerby, Hårzon, Beckenhamn, Längesand, Novalen.

2000: Leiling, Lenarthe, Leuchars, Hamaraouf, Lingannagari, Schwesh, Hawramani, Shejll, Akimey, Aunack, Fercaine, Angelheart, Barshamoun, Brugosh, Alkashoan, Bahiesh, Bakermalakan, Benavraham, Skögerlius, Tumukunde, Awidesian, Hasttyar, Rohyo, Farhikhtah, Laraue, Umaykani, Dehenessy, Hunterman, Mosui, Towahfu, Braushson, Carttenridge, Villadérba, Haxhiaga, Dahrlenih, Flantenskiöld, Himlensson, Grajling, Hugoglanz, Blessed, Nettekai, Comebeck, Benstocken, Linusén, Linuslov, Måndroppe, Ängelhimmel, Microsson, Spicky, Töväder, Kramare, Lovecraft.

2001: Senjajji, Eaglewing, Dioguardi, Hamjalal, Nawaratna, Detrij, Javadifaraz, Shkupi, Altachemi, Bepathe, Morprasert, Uguzly, Ninwaya, Aslanilce, Alikhadyer, Ninasijan, Mahabubul, Rowshanravan, Hakshnass, Falahparsa, Roshanqias, Kalantarneistanaki, Cilingiroglu, Chavoshlu, Ichigui, Toffael, Solbarn, Musesultan, Ökman, Kramenbjörn, Busig, Kaffrén.

2002: Aldolaymi, Shirazimohager, Dellamonro, Phocaeon, Aldilucente, Hosseininazar, Dagagzade, Khemeghaie, Shabanfhar, Yilmazoglu, Khanaqini, Refref, Igharib, Roadery, Khanabaie, Cannansijan, Voldehothe, Mazolaqi, Blintkacimé, Galush, Wammself, Fallrep, Halthur, Mutsson.

2003: Wannapiroon, Boyström, Beckhamn, Munanira, Inthrakumar, Albayrakdar, Mussadrar, Karbonarndo, Demavlys, Omoomian, Cagliostrova, Korkmazcan, Baravdish, Franzackie, Magnoy, Uruthiren, Sheiken, Tutein, Sah, Kattlen, Goyan, Lejonlamm, Himmelsky, Golrup, Styltenhjelm, Andeliv.

2004: Skagaard, Nordestgaard, Fardnia, Behaye, Sharafkani, Carlmang, Hasankadem, Hawsho, Makfail, Hezarmal, Severynowicz, Bocaciu, Bahawodin, Toysumson, Dehaddo, Barawian, Moorgrove, Greystoone, Padoongwong, Dhifallah, Riechemeier, Teametekle, Svarogic, Denhosson, Schiperkerson, Lehuluante, Tsivitovitsh, Louai, Tanabudsri, Barshumro, Elhouar, Mahummed, Naombaya, Treuquepan, Farhikhte,

Immanuelian, Åskregn, Solljus, Rackinger, Rådjursöga, Slippmanne, Ängelbark, Spjuvér.

2005: Akbarynia, Toshmalani, Veresezan, Cleevengaard, Ryuzaki, Akinsimoye, Nawshirawan, Arsalaninejad, Yahyasson, Wahlstroh, Samarawickrama, Pfaffstetter, Bakirjazid, Sammakbashi, Frithunanthz, Karamihalakis, Cirenajwis, Bargavriye, Brikkepalm, Devedur, Pipman, Påfågelöga, Elfenbensros, Busing, Molntuss, Muminsson, Negrarosa, Svahnalam, Svinevit, Gladare.

2006: Broaar, Quevedosson, Modhawadia, Ukaabdulhak, Noctiluca, Tirandraug, Hakobjanyan, Salehniasammak, Hamedahmad, Badakhshi, Raundusi, Vargyasen, Gemannen, Zooeysson, Hailemarim, Vardoomyan, Sitheropoulos, Buiqvist, Sobitkhony, Dushimarimana, Malakkhani, Hamzeidris, Melchezedec, Imreorowa, Mohamademin, Måjtabafar, Levenpahoutte, Liljewråål, Leijontoft, Tvärnit, Ruina, Silfvenlångtan, Amorsken, Tchabo.

2007: Ýlir, Axmednoor, Mokshananda, Lacquiez, Yeshuel, Rauahneh, Bohrarper, Avestamazd, Niyomwungere, Alialjanabe, Dadashkeliani, Abueshareik, Latifizaghi, Zahedqurani, Yudhisia, Xorigue, Hajdgjen, Pourghazian, Zenelqosi, Daothitichot, Igiegbowa, Hajigacal, Chawehnelle, Comperiemus, Yaahdiidonn, Álara, Silverdotter, Vargadotter, Gryningsdotter, Skogsmus, Besonderes, Hedersven, Rackare, Smats, Clintom.

2008: Vandenswaerdenhee, Soniabegunn, Abdurabbih, Desanginés, Macdobeá, Hirsiguled, Tartarnejad, Abdullahresul, Egmerdsson, Shikhshakova, Mbuyu, Eisaei, Ocbacase, Shakibimomtaz, Kirojood, Kotikawatte, Kareemhwael, Mahiédine, Catavounj, Mohammadimehr, Mohammedean, Bouahanieilam, Wáhlén, Musazadä, Nkurikiye, Ohaneanz, Nadjampee, Bertipaglia, Hsertawbu, Sixemihe, Layobakhos, Bjegstarq, Khodaperest, Mahmokkuba, Huseyinova, Huseenhaji, Muxiyadiin, Haerioskei, Babakarkhail, Kortutar, Soldansare, Mackafoj, Slotsherre, Fissi, Tennstråle, Pottomson, Satrakshita, Tvetomte, Stenriker, Örnefjörden, Cyklist, Biskopsdotter, Knyckare.

2009: Diclekahraman, Gebraiyehdego, Abolmasomi, Návdimaa, Ohanyan, Ohiniya, Alhaydaret, Piyatammakun, Saithazaryan, Hasanefatte, Tjouhbién, Paryabnya, Fevzioglu, Ahmadizadeh, Ghijanzadeh, Bringsoniou, Aymaegal, Ismagiq, Janjuarajput, Daahircabdi, Hungyue, Hatamariam, Pirsultanli, Newsquare, Nightlove, Vanilja, Tordsjänta, Nathaliespappa, Kurqberg, Kvinné, Jesarot, Starkström, Gehåmu.

2010: Seydayébdulcelil, Axmedsheiq, Moradianpour, Alshahmang, Naamayan, Beiowd, Dekinnaird, Kakarozha, Ravanbahsh, Salahyusuf, Alzarjaouy, Viyeyethas, Aleiabady, Mozzeszan, Xexex, Zorrabonita, Majidizadeh, Älkskog, Rymdport, Fullmåne, Ljusdotter, Gyllendotter.

2011: Abedaliabbas, Ciisaxaaji, Lindmajsträhle, Modersveasborg, Qarasngi, Solocean, Thainiphon, Toutrarfait, Ugasyusuf, Vizquett.

8.2.2 Problembeskrivning

Kravet på lämplig språklig form

Praxisgenomgången visar mycket tydligt att kravet i 12 § 1 namnlagen på att ett nybildat namn ska ha en språklig form som är lämplig här i landet har mjukats upp väsentligt i förhållande till de överväganden som lagstiftaren gjorde vid bestämmelsens tillkomst. Förändringen har skett i successiva steg, varvid PBR kan sägas ha varit pådrivande och i två specifika fall fått medhåll av Regeringsrätten medan namnmyndigheten, dvs. PRV, endast långsamt och inte fullt ut anpassat sig till överinstansernas ännu mer tillåtande praxis.

Ett principiellt viktigt steg i rättsutvecklingen togs år 1990 då PBR – dock inte samstämmigt – uttalade att språkravet inte ska förstås så, att ett nybildat efternamn är olämpligt endast för att det ger intryck av att vara av utländskt ursprung. År 1997 anslöt sig Regeringsrätten – med rösterna tre mot två – till denna uppfattning och till uttalanden från PBR om att sökandens vilja är så viktig att det önskade namnet bör bedömas som språkligt olämpligt endast om det står klart att namnbytet skulle vålla en inte obetydlig olägenhet. Flera mindre uppmärksammade avgöranden av betydelse för rättsutvecklingen har också förekommit, såsom då PBR år 2004 uttalade att stavningen ”aa” för ”å” inte strider mot språkravet i 12 § 1 namnlagen.

Förändringen i liberaliserande riktning framgår än tydligare om man jämför namn som på 1980-talet av språkskäl underkändes av såväl PRV som PBR (Shefali, Blanvallone) och namn som på 1990-talet av samma skäl underkändes av PRV (Kashmiri, Osomas, Adakis, Deventell, Tzoanidis) med nybildningar som PRV fr.o.m. år 2006 har bedömt vara acceptabla såväl till uttal som stavning (Seydayébdulcelil, Diclekahraman, Vandenswaerdenhee, Shakibimomtaz, Ciisaxaaji, Ugasyusuf, Ukaabdulhak). Även namn

med fem på varandra följande vokaler (Viyeyethas) har godkänts av PRV. Inte heller har nybildade efternamn som Nathaliespappa, Tordsjänta, Modersveasborg och Liljewråål ansetts vara till sin bildning olämpliga från språklig synpunkt vid tillämpningen av 12 § 1 namnlagen.

Det bör också uppmärksammas att PBR under 1990-talet och åren däromkring ändrade ett stort antal beslut i vilka PRV till stöd för sin negativa bedömning åberopade utlåtanden från språkvetenskaplig expertis. Enligt vad som inhämtats från PRV bidrog detta förhållande till att myndigheten efterhand kom att i stort sett upphöra med att inhämta språkliga yttranden i ärenden om personnamn. Man fann helt enkelt detta vara meningslöst eftersom PBR ändå inte tog hänsyn till yttrandena i den mån dessa var negativa för sökandena. PRV:s avsaknad av besvärsmätt i mål där PBR nonchalerat ett av PRV åberopat språkligt yttrande gjorde det från myndighetens synpunkt än mer motiverat att upphöra med att inhämta expertutlåtanden över mer tveksamma ansökningar om nybildning av efternamn, eftersom det bara skulle inneburi en fördröjd handläggning av ärendena.

Mot den nu redovisade bakgrunden kan man fråga sig om namnlagens krav på språklig lämplighet numera alls har någon betydelse för bedömningen av om ett nybildat namn ska godkännas eller inte. Det förekommer visserligen alltjämt domstolsavgöranden som innehåller en analys av namnets språkliga uppbyggnad, men så sker nästan enbart när det är fråga om namn med dubbelstavade vokaler eller med prefix. I övrigt synes domstolarnas språkliga prövning från 1990-talet och framåt oftast reduceras till en allmän lämplighetsbedömning, som inte sällan utmynnar i att enskilda bör ges en långtgående frihet i sitt val av namn och att namnskicket är föremål för en ständig påverkan utifrån. Så var fallet även i de båda prejudicerande avgörandena från Regeringsrätten (RÅ 1997 ref. 75 I och II; *Beachman, Mortaigne*). Man kan också konstatera att de resonemang som förts av domstolarna om att ett ”nybildat namn inte bör bedömas som olämpligt annat än om det står klart att en användning av namnet av någon särskild anledning skulle vålla en inte obetydlig olägenhet” hamnar nära bedömningskriterierna i namnlagens 12 § 5 (namn som kan väcka anstöt) och 6 (namn som kan antas leda till obehag för den som bär det). Domstolarna kan i sådana fall, trots att de formellt hänvisar till 12 § 1, knappast sägas göra någon språklig lämplighetsbedömning i egentlig mening utan

snarare kan de sägas pressa bestämmelsen till att omfatta mer allmänna lämplighetsöverväganden.

Det kan alltså slås fast att språkravet i namnlagen inte längre fyller sin avsedda funktion att förhindra nybildade efternamn som från språklig synpunkt är olämpliga här i landet. Konstaterandet innefattar i sig inget ställningstagande till frågan om utvecklingen är befogad eller inte från saklig eller samhällspolitisk synpunkt. Det innefattar heller inte någon kritik mot domstolarna, som ju har sin konstitutionellt givna frihet att tolka bestämmelserna på det sätt som de finner ändamålsenligt så länge inte riksdagen genom lagstiftning ingriper för att korrigera en oönskad rättsutveckling. Däremot är det helt klart olyckligt att diskrepansen har blivit så stor mellan å ena sidan vad som kan utläsas av lagtexten och de motiv som bär upp denna samt å andra sidan dagens rättstillämpning. Medborgarna har berättigade krav på att direkt av lagstiftningen eller åtminstone av dess förarbeten kunna få en någorlunda korrekt uppfattning om vad som är gällande rätt. Men den som enbart tar del av lagtexten till 12 § 1 namnlagen med dess till synes stränga krav på språklig granskning av nybildade efternamn, får en vilseledande bild av det faktiska rättsläget.

Man kan med visst fog hävda att språklämplighetskravet i namnlagen var fel tänkt och fel utformat redan från början. Det är visserligen ofrånkomligt att en bestämmelse av detta slag lämnar ett visst utrymme för skönsmässiga bedömningar; vad som är språkligt lämpligt kan aldrig reduceras till enbart en vetenskaplig disciplin. Likaså måste en språklämplighetsbestämmelse ge utrymme för en utveckling av namnskicket i takt med att nya språkinfluenser kommer in i samhället och med att uppfattningen om vilka namnbildningar som är olämpliga ur språklig synvinkel förändras. För att en bestämmelse med krav på språklig lämplighet ska fylla sin funktion och vara i tillräcklig grad förutsebar måste det emellertid finnas en tydlig ram för rättstillämpningen att förhålla sig till. Utan en sådan ram blir rättstillämpningen alltför beroende av beslutsfattarnas tycke och smak i språkfrågor. Det leder i sin tur till att den enskilde sökanden och dennes eventuella motparter saknar möjlighet att bedöma vilka kriterier som domstolen kommer att lägga till grund för sitt avgörande. I avsaknad av en tydlig legal bedömningsram kommer avgörandena därmed att, från de enskildes synpunkt, framstå som godtyckliga och oförutsägbara. Avgörandena och domsmotiveringarna i fallen *Blackboy* och *Beachman* är några av många exempel på detta.

En väl så stor olägenhet med språklämplighetsbestämmelsen i 12 § 1 namnlagen är att den har lett till en divergerande praxis mellan de rättstillämpande instanserna. Av praxisgenomgången framgår tydligt att PRV och PBR i stor utsträckning har gjort motsatta bedömningar av de sökta efternamnens språkliga lämplighet. Att ansökningsmyndigheten och överinstansen så ofta kommer till olika slutsatser är i sig ett allvarligt problem och indikerar, såsom PRV själv framhållit, att det råder osäkerhet om hur den språkliga lämplighetsbedömningen ska gå till, vilka faktorer som ska anses vara relevanta och var gränsen går för vilka namn som vid varje tillfälle ska anses i sådan mån acceptabla här i landet att de bör godkännas som nybildade. Denna osäkerhet går i första hand ut över den enskilde namnsökanden som tvingas till från sin synpunkt sett onödiga överklaganden för att få sin rätt.

Det kan sägas att roten till dagens otillfredsställande rättsläge är den ändring av språklämplighetsbestämmelsens utformning som gjordes i samband med att nu gällande namnlag infördes. Bestämmelsen ändrades då för att tillmötesgå önskemål från utomlands bosatta svenskar i internationell tjänst och invandrare i Sverige, som gärna såg att språkraven mjukades upp för att dessa kategorier av människor lättare skulle kunna anpassa sina efternamn på lämpligt sätt. Namnlagsutredningen föreslog en formulering enligt vilken som nya släktnamn skulle få godkännas endast namn, som till bildning, uttal och stavning var för *svenska förhållanden* tjänliga som släktnamn. Formuleringen kritiserades under remissomgången, starkast av PRV:s språkliga rådgivare, professor Thorsten Andersson, som anförde följande:

Om man konkret försöker föreställa sig en sådan bedömning enligt lagförslaget, inställer sig emellertid frågan hur den avsedda bedömningen av tjänligheten hos namnet ska prövas. Om nya släktnamnsförslag inte längre sätts i direkt relation till existerande släktnamnsskick, förlorar bedömningen av allt att döma i stadga och stringens. Lagförslagets formulering, enligt vilken de nya namnförslagen skall bedömas i relation till ett så allmänt begrepp som 'svenska förhållanden', är påfallande vag. Den utgör inte någon säker ledning för utbildandet av en ny praxis i släktnamnsbedömningen.

(prop. 1981/82:156 bilaga 3 s. 212).

I ett försök att undvika de tillämpningssvårigheter som det således restes farhågor kring gavs bestämmelsen i propositionen sin nuvarande lydelse med dess dubbla negation att ett nybildat namn

inte får godkännas om det inte är lämpligt *här i landet*. Härigenom botades dock ingalunda bristen på en tydlig rättslig ram för bedömningen, även om regeringen måhända ville ge intryck härav när den i propositionen framhöll att ”det måste anses vara av värde att lagtexten ger utrymme för en utveckling mot större internationalisering av namnskicket inom ramen för vad som kan vara godtagbart för svenska förhållanden” (a. prop. s. 59). Därmed kvarstod den otydlighet som lagt grunden inte bara för en oenhetlig och i vissa fall oegentlig rättstillämpning utan också för en utveckling i praxis som blivit långt mer tillåtande än vad lagstiftaren torde ha föreställt sig när lagen utformades.

En namntyp som det mellan de tillämpande myndigheterna däremot råder samsyn om hur den språkligt ska bedömas är efternamn bildade av ett eller flera prefix – såsom af, von, van, de, la, du eller zu – samt ett huvudord. I dessa fall kommer, som framgått av praxisöversikten, PRV och PBR vanligen till samma slutsats och avslår ansökningarna med motivering att en sådan efternamnsbildning har en språklig form som inte är lämplig här i landet. Här uppkommer i stället den berättigade frågan varför denna namntyp inte skulle vara språkligt lämplig när den sedan flera hundra år solitt etablerad här i landet.

Förarbetena till nuvarande namnlag ger inte någon närmare ledning för besvarandet av denna fråga. Emellertid torde rättstillämpningens avvisande hållning till nybildade namn med prefix botten i föreställningen att allmänheten i annat fall skulle riskera att vilseledas om namnsökandens ursprung. Namnrättskommittén föreslog i sitt betänkande 1960 en regel enligt vilken en ansökan om namnbyte skulle avslås om det nya namnet ”giver sken av tillhörighet till visst stånd” och anförde i det sammanhanget följande:

Visserligen saknar adeln här i landet numera någon offentlig funktion. Emellertid innefatta adelsnamnen ett gammalt kulturarv som är värt att skydda. Det bör därför ej tillåtas, att nytt namn förses med sådana utsmyckningar som kunna giva det sken av att vara adelsnamn såsom 'de', 'von', eller 'af'. Man bör också vid själva namnets utformning undvika sådana heraldiska begrepp, som av hävd uteslutande använts i adelsnamn.

(SOU 1960:5 s. 175).

Departementschefen anslöt sig inte helt till denna bedömning utan anförde följande:

Enligt kommittéförslaget skall ett namn ej godkännas, om det lätt kan uppfattas såsom beteckning för utbildning eller befattning, om det gesken av tillhörighet till visst stånd eller om det är ägnat att uppfattas såsom benämning på järnvägs- eller poststation eller annan sådan i den allmänna samfärdseln och förvaltningen brukad beteckning. För egen del anser jag att den ledande synpunkten bör vara, att namnet icke får vara ägnat att vilseleda allmänheten. Någon närmare exemplifiering härav i lagtexten synes mig ej erforderlig i vidare mån än att däri, med hänsyn till ortnamnens betydelse för släktnamnsbildningen, särskilt bör betonas risken för olägenhet som kan uppkomma om ett släktnamn förväxlas med benämningar brukade i den allmänna samfärdseln eller förvaltningen.

(prop. 1963:37 s. 87).

Den bestämmelse som i dag återfinns i 12 § 4 namnlagen innebär att som nybildat efternamn inte får godkännas ”namn som kan uppfattas som en benämning på järnvägsstationer, postkontor eller liknande och därför kan medföra olägenhet eller i övrigt kan vilseleda allmänheten”.

I en kommentar till 1963 års namnlag framfördes uppfattningen att bestämmelsen inte kan anses medföra att de nämnda prefixen skulle vara förbehållna adelsnamn. I stället ansåg författarna, utan att närmare utveckla saken, att namn med tillägg av de, af eller von torde vara uteslutna redan enligt de språkliga krav som ställs på ett nytt efternamn (Bomgren-Gehlin s. 68). Uppfattningen framstår som ganska egendomlig i betraktande av att namntypen i sig är fullständigt accepterad sedan århundraden, men har alltså likväl fått genomslag och vunnit stadga i rättstillämpningen. Även om denna avoga inställning till nybildningar av efternamn med prefix sakligt sett har fog för sig, bör det betraktas som ett problem att domstolarna måste stödja sig på den oegentliga rättsgrunden att prefixbildningar inte är lämpliga från språklig synpunkt.

I skarp kontrast till den stränghet varmed domstolarna har upprätthållit förbudet mot nybildningar med prefix står den liberala praxis som utvecklats när det gäller antagande av nya namn med adelsliknande klang. Det förekom tidigare att PRV avslog ansökningar om nya namn som innehöll heraldiska eller i övrigt adelskaraktäristiska begrepp, med motivering att namnen skulle kunna vilseleda allmänheten och därför enligt 12 § 4 namnlagen inte kunde godkännas. Dessa tidiga avgöranden från cirka år 1990 kom emellertid regelmässigt att ändras av PBR, i följd varav nybildade namn som exempelvis Oxenskjöld godkändes efter överklagande. I

flera av dessa fall avsåg dock ansökan namn som historiskt sett inte var nybildade utan som tillhört för länge sedan *utdöda* adessläkter (såsom Silfverstjerna och Sabelsköld), varför det kan ifrågasättas om inte prövningen i stället borde ha skett enligt 13 § namnlagen. Först i senare avgöranden har PBR klart uttalat att någon språklämplighetsprövning inte ska ske beträffande namn som tidigare varit i bruk (såsom i mål nr 09-036 Lillie af Aspenäs).

En kraftig ökning har under senare år skett av ansökningar om nybildning av namn som kan sägas ha adlig klang. Påhittade namn såsom Rosencreutz, Krusensträhle och Silverkors blir numera utan vidare godkända av PRV. Utvecklingen kan inte sägas vara förvånande i betraktande av att, som kommer att framgå av ett följande avsnitt, praxis har kommit att bli i hög grad tillåtande också när det gäller byte till namn som har tillhört utdöda adelsätter. Namnrättskommitténs skepsis mot nybildningar av adelsliknande namn som kan vilseleda allmänheten om bärarens status lever alltså i dagens praxis kvar endast i form av förbudet mot nybildade namn med prefix (såsom von Torslow, 1996, van Gent, 2000, och De Monde, 2005, i vilka fall PBR avtog ansökan av språklämplighetsskäl). Oavsett vad man i sak anser härom framstår rättstillämpningen som inkonsekvent och tillkommen utan egentligt stöd i lag.

Efternamn som kan väcka anstöt, m.m.

Utöver kravet på ett nybildat efternamns språkliga form i 12 § 1 namnlagen upptar paragrafen i punkterna 2–6 ytterligare kriterier som namnet måste uppfylla för att kunna godkännas. Gemensamt för dessa kriterier är att de inte har blivit tillnärmelsevis lika omdiskuterade som språkriktighetskravet och inte heller förorsakat lika stora problem i rättstillämpningen.

I 12 § 2 namnlagen anges att namn som är i bruk som *förnamn* får godkännas bara om det finns särskilda skäl för det. Som sådana särskilda skäl har angivits att någon sedan länge har gjort sig känd under förnamnet som signatur eller pseudonym eller att någon önskar ta upp ett tidigare i släkten som efternamn använt förnamn som inte finns bevarat som efternamn (Bomgren-Gehlin s. 67). Något behov av att i sak förändra rättsläget har inte framkommit. Däremot förtjänar det att uppmärksammas att den aktuella punkten bryter mönstret i 12 § genom sitt krav på ”särskilda skäl”.

Kravet bör ses i samband med att det i 14 § andra stycket ges en generell möjlighet att dispensera från vilken som helst punkt i 12 § vid ”synnerliga skäl”. Om den sistnämnda kvalifikationen ersattes av ”särskilda skäl” skulle hänvisningen härtill kunna utgå i 12 § 2, vilket skulle bidra till en enklare och tydligare reglering i fråga om nybildade efternamn.

8.2.3 Bedömning och förslag

Det hittillsvarande kravet på att ett nybildat efternamn ska ha lämplig språklig form har inte fyllt sin funktion i rättstillämpningen och bör därför få en annan utformning. Kommittén betonar att namnskicket är en oskiljaktig del av språket och att endast ord, som enligt namnskicket kan betraktas som namn, får godkännas som nybildade efternamn. I övrigt bör vissa onödiga hinder mot nybildade efternamn slopas. Kommittén föreslår följande ändringar i förhållande till nuvarande 12 § namnlagen.

- Namn som av språkliga eller andra skäl är uppenbart olämpliga får inte godkännas som nybildade efternamn.
- Förbudet mot dubbelnamn slopas.
- Ett nybildat efternamn får, om det inte är ett dubbelt efternamn, inte bestå av mer än ett ord. Förslaget innebär i denna del en kodifiering av praxis.
- Förbudet mot nya efternamn som kan uppfattas som benämning på järnvägsstationer, postkontor eller liknande slopas.
- Det formella kravet på särskilda skäl för att få bilda ett efternamn som är i bruk som förnamn slopas.

När ett krav på språklig bedömning av nybildade efternamn först infördes i lagstiftningen, vilket skedde i och med antagandet av 1963 års namnlag, innebar det en kodifiering av den praxis som då hade utvecklats. Språkravet syftade till att säkerställa att nybildade efternamn med avseende på namnens bildning, uttal och stavning överensstämde med inhemska – dvs. svenskt, finskt eller samiskt – språkbruk. Normen skulle således vara det inhemska språkbruket. Nya namn skulle kunna bildas endast i den mån de var förenliga med de inhemska släktnamnssystemen och inhemska språkkänsla,

varvid naturligen svenska språket med sin kvantitativa dominans stod i förgrunden. Samtidigt framhölls att språkkänslan undergår ständiga förskjutningar och att de svenska släktnamnens byggnad har varit föremål för stora förändringar. Det framhölls som viktigt att namnmyndigheterna skulle ha möjlighet att, i samråd med språklig expertis, uppmuntra nybildningstendenser, vilka skulle kunna berika namnskatten, något som dock borde ske i närmast möjliga anslutning till rådande mönster (SOU 1960:5 s. 160).

De språkrav som sålunda uppställdes i 1963 års namnlag finns till stor del kvar i dagens lagstiftning. Endast en liten men, som det skulle visa sig, betydelsefull förändring gjordes i nu gällande 1982 års namnlag. Ändringen bestod i att hänvisningen till "inhemskt språkbruk" ersattes med föreskriften att namnet inte får vara olämpligt som efternamn "här i landet". Syftet angavs vara att ge utrymme för en utveckling mot en större internationalisering av namnskicket inom ramen för vad som kan vara godtagbart för svenska förhållanden.

Lagtexten ger vid en normal läsning närmast bilden av att en sträng och allsidig språklig prövning ska motverka att namn godkänns om de "till bildning, uttal eller stavning har en sådan språklig form" att de inte är lämpliga som efternamn "här i landet". Som emellertid praxisgenomgången visar stämmer denna bild av hur prövningen går till dåligt överens med verkligheten. Med undantag för några mycket speciella namnkonstruktioner (prefix och dubbelteknade vokaler) förekommer i dag knappast någon reell språklig prövning vad avser de sökta namnens bildning, uttal och stavning. Vill någon ha belägg för detta kan hänvisas till att namnmyndigheten numera godkänner svåruttalade och svårstavade namn såsom Seydayéebdulcelil, Diclekahraman, Bouzhanieilam, Shakibimomtaž och Ciisaxaaji, treledade namn som Lindmajsträhle och Modersveaborg och namn som är bildade på slutleder som -pappa, -janta och -fru. När ett sökt efternamn undantagsvis befinns olämpligt, såsom var fallet i PBR 2008 beträffande det sökta namnet Ogift, underkänns det inte med hänvisning till språklämplighetskravet utan till någon annan punkt i hinderskatalogen i 12 § namnlagen.

Att språkravet sätts så lågt att det i praktiken knappast betyder något alls måste till viss del förklaras med att de rättstillämpande myndigheterna inte längre uppfattar lagstiftningen som relevant. Man har inte velat eller ansett sig kunna ge legitimitet åt lagstiftningens ändamål att med hjälp av en ganska sträng språklig pröv-

ning bevara ett inhemskt namnskick någorlunda fritt från främmande influenser. I takt med att en allt större del av befolkningen har efternamn som inte knyter an till en svensk namntradition har de rättstillämpande myndigheterna haft svårt att finna hållbara argument för att ett nybildat efternamn som till bildning, uttal eller stavning bär utländsk prägel inte skulle fylla kravet på att vara språkligt lämpligt här i landet. Med tiden har motsvarande generositet kommit att visas mot nybildningar som inte bär utländsk prägel men som på annat sätt avviker från det inhemska namnskicket. Eller som PBR uttryckte saken i ett tidigare nämnt avgörande 2008: ”Praxis när det gäller den språkliga utformningen av ett efternamn har numera väsentligen liberaliserats”.

Kommitténs bedömning måste bli att det nu gällande språklämplighetskravet i 12 § 1 namnlagen har spelat ut sin roll. Att låta detta språkrav kvarstå oförändrat i lagstiftningen skulle för det första vara meningslöst; det är en fåfäng förhoppning att rättstillämpningen alldeles av sig självt skulle ta ett steg tillbaka och åter börja respektera kravets ursprungliga, substantiella innebörd. För det andra skulle det vara direkt skadligt att lämna språkravet i 12 § 1 oförändrat. Som framgått vilseleder nämligen lagens formuleringar allmänheten om vad som gäller och bidrar dessutom till en oenhetlig rättstillämpning såväl inom som mellan de rättstillämpande instanserna.

I våra nordiska grannländer har man kommit till slutsatsen att det inte är någon mening med att i namnlagstiftningen upprätthålla specifika språkliga krav på anpassning till inhemska namntraditioner. I både Norge och Danmark har man sålunda, i de nya namnlagar som infördes år 2002 respektive 2005, tagit bort eller modifierat de språkliga krav som tidigare ställdes på nybildade efternamn.

I Norge gällde tidigare att som nybildat efternamn inte fick godkännas namn med utländsk klang eller stavning. Bestämmelsen togs bort när den nya namnlagen infördes. Förklaringen angavs delvis vara en strävan att kodifiera praxis, som hade utvecklats i riktning mot att ingen med utländsk bakgrund längre nekades att anta ett nybildat efternamn av ett slag som var vanligt i sökandens hemland, en utveckling som ju ägt rum även i den svenska rättstillämpningen. Men man menade också att språkrestriktioner som särbehandlar utländska namn inte hör hemma i ett mångkulturellt samhälle. Med hänvisning till likabehandlingsprincipen framhölls dessutom att alla, även personer av etniskt norskt ursprung, borde ha rätt att ta ett nybildat efternamn också då namnet präglades av

utländsk klang eller stavning (Ot.prp.nr.31 [2001-2002] NB Om lov om personnavn). Denna inställning innebar likväl inte att man i Norge ansåg sig kunna avvara varje spärr mot nybildade namn som är olämpliga från språklig eller annan synpunkt. I lagen infördes därför en allmän begränsningsregel som säger att ett namn inte får godkännas om det finns ”andra starka grunder” som talar i motsatt riktning.

Den danska lagstiftningen föreskrev tidigare att nya efternamn inte får strida mot danskt språkbruk. Vid de överväganden som gjordes i samband med den nya lagstiftningen, ansågs en relevant förutsättning för godkännande av ett nybildat namn vara att det inte får ha en sådan främmande utformning att namnet i realiteten är ett hinder vid kommunikation med och om namnbäraren. Dock framhölls – med hänvisning till den praxis som hade utvecklats i Danmark och som innebar att nya namn med exempelvis engelsk, tysk eller turkisk språkton i allt större utsträckning hade godkänts – att den omständigheten att ett namn står i strid med danskt språkbruk inte bör vara avgörande för bedömningen om namnet har en sådan karaktär att det försvårar kommunikationen med och om namnbäraren. Kravet på överensstämmelse med danskt språkbruk togs alltså bort och ersattes, liksom i Norge, med en allmän bestämmelse om att nybildade namn inte får vara olämpliga att använda som efternamn i landet. (Forslag til Navnelov 2004/2 LSF 27).

Kommittén gör följande överväganden.

Namnskicket är en oskiljaktig del av språket. I Sverige står självfallet det från svenska språket utgående namnskicket i förgrunden. Lika givet är att de officiella minoritetsspråken och andra i landet brukade språk har sina normer för hur ett efternamn ska vara konstruerat för att namnet till bildning, uttal och stavning ska harmoniera med språket i övrigt. Oavsett vilket språk det handlar om är alltså namnskicket inte ett konturlöst utan ett ganska distinkt begrepp, som gör skillnad mellan namn och andra – befintliga eller påhittade – ord i språket. I detta sammanhang bör även uppmärksammas det självklara och redan av 1956 års namnrättskommitté understrukna faktum att namnskicket inom ett språk kontinuerligt förändras. Nya namn tillkommer medan äldre namn i vissa fall kommer ur bruk. Förändringarna drivs väsentligen fram av medborgarna själva. Människors kreativitet och vilja att uttrycka sin unika personlighet i ett likaledes unikt efternamn kan många gånger resultera i nyskapade namn som för omgivningen ter sig originella eller rent av väcker irritation. Från statens sida är det

varken att beklaga eller applådera att namnskicket förändras. Där-
emot har staten ett berättigat intresse av att namnskicket utvecklas
under ordnade former, på samma sätt som gäller för andra områden
där det allmänna har en språkvårdande roll.

Den mer tillåtande praxis som utvecklats på senare årtionden
har inneburit en tydligt ökad variation bland nyskapade efternamn i
Sverige. I dag godkänns många efternamn som av språkliga eller
andra skäl inte skulle ha tillåtits enligt äldre praxis. Det är lätt att i
detta se uttryck för en omvälvande förändringsprocess. Vad man då
inte bör glömma bort är att det överväldigande flertalet invånare i
landet över huvud taget aldrig byter efternamn, annat än i familje-
rättslig ordning. Även om antalet ansökningar om byte till nybildat
efternamn har ökat väsentligt på senare år motsvarar det årliga
antalet ansökningar knappt 0,02 procent av befolkningen. På listan
över de tjugo vanligaste efternamnen per den 31 december 2012
återfinns nitton sonnamn samt, på sjuttonde plats, namnet Lindgren.
Beroende på vilket perspektiv man anlägger går det alltså att hävda
såväl att det svenska efternamnsskicket präglas av en påtaglig
stabilitet som att det har genomgått betydande förändringar.

Varje rättslig reglering av vilka namn som får godkännas som
nya efternamn är resultatet av en intresseavvägning, där lagstiftaren
ska beakta både den enskildes önskemål och det allmännas krav på
ett namnskick som står i samklang med god språkvård. Som
poängteras i regeringens kommittédirektiv ska emellertid utgångs-
punkten vara att den enskilde ska ha stor frihet att välja sitt eget
namn. En ansökan om nytt efternamn bör därför kunna avslås bara
om det finns tungt vägande skäl häremot. Syftet med att ha ett
språkrav i namnlagstiftningen är inte att sätta stopp för efternamn
enbart för att de framstår som oväntade eller ens kuriösa, utan att
förebygga nybildning av namn som så påtagligt avviker från rådande
språkliga normer att de är direkt oförenliga med namnskicket.

Kravet på språklig korrekthet som det är utformat i gällande
lagstiftning har emellertid, som framgått, i praktiken blivit obsolet
och lämpar sig inte att föras över till en ny namnlagstiftning. I en
ny lagstiftning måste språkravet uttryckas på ett annat och mer
generellt sätt, som bättre än hittills möjliggör en lämplig intresse-
avvägning mellan den enskildes önskemål och respekten för såväl
det svenska namnskicket som namnskicket i andra språkområden.

Det nu sagda kan illustreras med ett exempel hämtat från kom-
mitténs attitydundersökning: Ordet cykelpedal är en helt korrekt
ordbildning och är inte heller svårstavat eller besvärligt att uttala.

Men ordet utgör inte en namnbildning enligt det officiella svenska namnskicket (förnamn, efternamn). Däremot kan det såsom bi-, ök- eller smeknamn fungera som inofficiellt namn. Av språkliga skäl bör ordet därför inte kunna godkännas som ett nytt efternamn. Detsamma gäller för sådana i en ordlista slumpvist valda ord i det svenska språket som substantivet syndrom, verbet syna och adjektivet synnerlig.

Vidare måste ett allmänt men fördenskull inte substanslöst språkkrav kunna förhindra att sådana nya efternamn godkänns som har en alltför extrem stavning, inger en alltför stor uttalsmässig osäkerhet eller på annat sätt är uppenbart oförenliga med det namnskick som namnet ska prövas gentemot, dvs. vanligen det svenska.

För att få avsett genomslag i rättstillämpningen måste ett språkkrav av detta slag följas upp med uttryckliga krav på medverkan av språklig expertis vid lämplighetsbedömningen. Det innebär en ganska stor förändring, eftersom bruket att inhämta språkliga yttranden i personnamnsärenden i stort sett upphörde för mer än tio år sedan. Kommittén återkommer till denna fråga i den del av betänkandet som avser förfarandet i namnärenden.

När det gäller vilka hinder som i övrigt bör finnas mot nybildade efternamn är det ett närmast självklart konstaterande att namn som kan väcka anstöt eller som kan leda till obehag för den som bär namnet inte heller i fortsättningen bör godkännas. Med tanke på att vuxna medborgare bör ges så stor frihet som möjligt att själva bestämma sina namn bör i det sistnämnda fallet godkännande dock vägras bara om namnet kan leda till *väsentligt* obehag för bäraren. Ett visst mått av obehag må det i vissa fall vara en myndig människas ensak om hon är beredd att frivilligt underkasta sig. Men detta gäller inte om det finns risk att ett chikanerande namn förs vidare till minderåriga efterkommande till den sökande.

Det nuvarande förbudet i 12 § 3 namnlagen mot dubbelnamn utgår, av skäl som utvecklas på annat håll i betänkandet. Detsamma gäller förbudet i 12 § 4 mot ”namn som kan uppfattas som en benämning på järnvägsstationer, postkontor eller liknande och därför kan medföra olägenheter eller i övrigt kan vilseleda allmänheten”. Det förbudet har till stor del blivit förbisprunget av utvecklingen, och i den mån så inte är fallet fångas olämpliga nybildningar upp av den föreslagna generella regeln att namn inte får godkännas

om de av språkliga eller andra skäl är uppenbart olämpliga som efternamn.

Inte heller i en ny namnlag bör det bli helt fritt att anta ett nybildat efternamn om namnet är i bruk som förnamn. Innebörden av nuvarande 12 § 2 namnlagen är emellertid att ett förnamn *får* godkännas som nytt efternamn om det föreligger särskilda skäl för detta. Eftersom kommittén föreslår en allmän dispensgrund vid särskilda skäl (som ersätter kravet på synnerliga skäl i nuvarande 14 § andra stycket) bör den i 12 § 2 identiska dispensgrunden utgå, något som också bidrar till en klarare systematik i namnlagen.

Såsom beskrivits tidigare finns det en mycket tydlig praxis att, med hänvisning till kravet på *språklig* lämplighet i 12 § 1 namnlagen, inte tillåta nya efternamn bildade av ett prefix och ett huvudord. Denna praxis är emellertid oegentlig och på gränsen till lagstridig: Namn med prefix har ju använts i Sverige och i många andra länder sedan urminnes tider, och nybildningar av sådana namn behöver alls inte vara olämpliga från språklig synpunkt. Å andra sidan finns det sakliga skäl för att hålla fast vid den hittillsvarande restriktiva hållning. Namnskicket är inte betjänt av nya namnkombinationer av typ ”von Nilsson”, ”de la Jönsson” eller ”van der Ekström”. Värt att notera är att inte heller den i övrigt mycket liberala nya norska namnlagen ansetts medge prefixbildningar; exempelvis har ”de Silva” av lämplighetsskäl underkänts som nytt efternamn.

En tydlig rättslig grund för att inte godkänna nybildade efternamn av detta slag bör alltså införas. En sådan rättslig reglering bör emellertid inte begränsas till de hävdvunna prefixen utan få en generell utformning. Förbudet bör alltså omfatta alla nybildningar av efternamn som består av mer än ett ord och som inte utgör dubbelnamn. Också nybildningar av typ ”från Asksäter”, ”ur Svensk” och ”Rio Nissan” bör således omfattas av förbudet. För det fall att förbudet undantagsvis, t.ex. på grund av det gängse namnskicket i ett visst språkområde, skulle te sig väl strängt bör möjlighet finnas att enligt föreslagna 14 § andra stycket meddela dispens av hänsyn till särskilda skäl.

Det lagrum som i en ny lag om personnamn motsvarar 12 § namnlagen bör, i enlighet med det anförda, ges följande innehåll och utformning.

12 § Som nybildat efternamn får inte godkännas namn som

1. av språkliga eller andra skäl är uppenbart olämpligt som efternamn,
2. är i bruk som förnamn,
3. består av mer än ett ord, om orden inte utgör led i ett dubbelt efternamn,
4. kan väcka anstöt, eller
5. kan leda till väsentligt obehag för den som bär namnet.

8.3 Likhetsprövning

I 13 § första stycket 1–7 namnlagen finns bestämmelser som ska hindra att som efternamn ”vare sig det är nybildat eller ej”, godkänns namn som lätt kan förväxlas med andra namn och kännetecken. Bestämmelserna ger de namn och kännetecken som riskerar att förväxlas ett *administrativt skydd* och har i princip varit oförändrade sedan 1963. Den enda sakligt betydelsefulla ändring som skett består i att det i 1982 års namnlag lades till en sjunde punkt i syfte att uppnå en större överensstämmelse med motsvarande hinderskataloger i bland annat varumärkeslagen och firmalagen.

För att hinder mot godkännande ska föreligga räcker det inte med att det finns en förväxlingsrisk utan det krävs att namnet ”lätt” ska kunna förväxlas med andra namn eller kännetecken. Kravet på att förväxlingsrisk inte ska föreligga är härigenom mindre strängt än i exempelvis varumärkeslagen (2 kap. 8 § första stycket 4) där hinder för registrering föreligger redan då två varumärken ”kan förväxlas”. Inom varumärkesrätten räknar man dock som huvudregel med förväxlingsbarhet endast om inte bara varumärkeslikhet föreligger utan även varuslagslikhet. Att man i namnlagen valde att snäva in området för förväxlingsbarhet motiverades av 1960 års namnrättskommitté med att det i fråga om namn i första hand föreligger endast en jämförelse mellan språkliga tecken. Eftersom normalt inga andra associationer gör sig gällande än de språkliga, ansåg kommittén att man borde kunna tillåta en större formell närhet mellan namn än mellan varumärken. Det ansågs därför att det skulle vara att uppställa för stränga krav på den språkliga granskningen att förbjuda godkännande så snart förväxling objektivt sett kan ske. Genom att föreskriva att hinder föreligger då förväxling *lätt* kan ske ville man betona att förväxlingsrisken ska ligga nära till hands och att förväxling ska kunna ske omedelbart vid en

jämförelse mellan det skrivna och det uttalade namnet. Kommittén anförde dock att även andra synpunkter än hänsyn till språklig likhet skulle kunna komma att göra sig gällande inom namnrätten. Sålunda var det enligt kommittén uppenbart att den konkreta förväxlingsrisken ökar om det sökta namnet liknar ett allmänt känt existerande namn.

Om det namn som ansökan avser är helt identiskt med ett namn som avses i någon av de sju hinderspunkterna föreligger naturligtvis regelmässigt förväxlingsrisk. I andra fall bör, enligt vad som uttalades i propositionen (1963:37), ”en rent språklig bedömning av likhet och förväxlingsrisk bli ett centralt moment” när förväxlingsrisken ska prövas. Avgörande borde dock vara om en förväxling i det praktiska livet kan befaras (dvs. vad som kan kallas den konkreta förväxlingsrisken). Det kan nämligen inträffa att ett sökt efternamn inte bör godkännas på grund av risken för förväxling med ett redan existerande namn, trots att namnen från språkvetenskaplig synpunkt är klart skilda åt såsom kännetecken betraktade. I propositionen valde man således, efter kritik från vissa remissinstanser, att tona ned den betydelse som 1960 års namnrättskommitté hade fäst vid den språkliga bedömningen av förväxlingsrisken. Propositionen gav därmed en öppning för att låta andra omständigheter än de rent språkliga vara avgörande vid bedömningen av denna risk.

Namnrettskommittén, vars utgångspunkt alltså var att bedömningen av förväxlingsrisken primärt skulle grundas på språkliga överväganden, utvecklade till viss del närmare hur denna bedömning skulle ske. Kommittén framhöll att det gällde att fastställa om olikheterna mellan de jämförda namnen uppbärs av språkelement som är tillräckligt distinktiva för att namnen normalt ska kunna uppfattas som skilda i vanligt vårdat tal. Exempelvis borde beaktas att de distinktiva faktorerna är färre och svagare i trycksvaga stavelser än i tryckstarka. Helt eller nära förväxlingsbara namn exemplifierades enligt följande; Wilén, Willén; Tolin, Tollin, Tålin, Tållin; Olén, Ollén, Ålén, Ållén; Ulander, Ullander, Ölander; Anér, Arnér; Molin, Morlin. I tryckstarka stavelser ansågs däremot motsvarande ljudväxlingar ha större eller fullständigt särskiljande funktion. Som exempel på detta angavs Olmark, Ålmark; Unefors, Önefors. Skillnader i kvantitet ansågs ibland ha svag distinktiv förmåga särskilt om den följande stavelsen börjar på konsonant. I löpande tal ansågs därför skillnaden ofta vara obetydlig mellan

namn som Sikling, Sickling; Näslund, Nässlund; Milström, Millström; Olmark, Ollmark.

Regeringen och riksdagen gav i lagstiftningsärendet inte uttryck för någon annan uppfattning än Namnrättskommittén vad gällde dessa rent språkliga bedömningar. Närmare regler/riktlinjer för bedömningen av den språkliga förväxlingsrisken kom härefter att utvecklas i Svensk namnbok 1964 (SOU 1964:14). Dessa regler/riktlinjer avser bedömningen av namn från huvudsakligen fonetisk synpunkt och ger exempel på uttal av ljud eller ljudkombinationer som mer eller mindre sammanfaller och därmed är förväxlingsbara. I namnboken framhålls att fasta och allmängiltiga regler som klart och entydigt säger när två namn är så lika att de lätt kan förväxlas inte kan ges. Inte heller kan man generellt bestämma hur stora skillnaderna i uttal eller stavning mellan två namn minst måste vara för att de inte lätt ska kunna förväxlas.

Institutet för språk och folkminnen anförde i sin skrivelse till regeringen angående en översyn av namnlagen (2004-06-18) att det skydd som befintliga namn ges genom 13 § namnlagen, på senare tid har börjat luckras upp genom godtyckliga bedömningar från myndigheternas sida. PRV framhöll i sin motsvarande skrivelse (2005-02-01) att verket har haft ett långvarigt samarbete med namnexpertis vid Institutet för språk och folkminnen för att utarbeta regler och praxis vid tillämpningen av likhetsgranskningen samt att grunderna för denna granskning framgår av Svensk namnbok från 1964. Enligt PRV hade PBR under senare år frångått en rad av dessa bedömningsregler vilket lett till att PRV inte längre med säkerhet kunde bedöma vilken betydelse som ska tillmätas det regelsystem för förväxlingsbedömning som tillämpats av myndigheten.

För att undersöka hur bestämmelserna om förväxlingsrisk enligt 13 § första stycket 1–7 namnlagen har tillämpats har kommittén gått igenom i princip samtliga beslut från PRV som under åren 1989–2011 överklagats till PBR och där förväxlingsrisken varit föremål för prövning. Fyra av dessa fall har efter överklagande gått vidare och slutligen avgjorts av Regeringsrätten (numera HFD).

I den genomgång och efterföljande problembeskrivning som här redovisas har tonvikten lagts på de svårigheter och frågeställningar som uppkommit beträffande risken för att ett namn förväxlas med ett namn som annan bär eller har rätt att bära (13 § första stycket 1). När det gäller förväxlingsrisken i förhållande till namn som har burits av en utdöd släkt (13 § första stycket 2) och till övriga

hinderspunkter i 13 § första stycket möter en delvis annan problematik, som behandlas för sig i särskilda avsnitt.

8.3.1 Praxisgenomgång

13 § första stycket 1 (namn som lätt kan förväxlas med ett efternamn som någon annan enligt lag bär eller har rätt att bära)

Patentbesvärsrätten

PBR 1992-03-04, mål nr 91-510 Blavier

PRV avslog ansökan och anförde att det inte fanns uppgift om att namnet för tillfället bars av någon person men att det kunde finnas någon annan som hade rätt att bära namnet (så kallad latent namnrätt). PBR ändrade på PRV:s beslut och fann att såvitt utredningen visat var inte Blavier ett efternamn som någon annan enligt lag bar eller hade rätt att bära. Någon förväxlingsrisk enligt 13 § första stycket 1 namnlagen förelåg därför inte.

PBR 1992-03-06, mål nr 91-493 Deckil, Dekhil, Dekill

PRV avslog ansökan. PBR fann, i likhet med PRV, att namnet Deckil var så likt det befintliga namnet Deckel att det var lätt att förväxla med detta. Däremot fann PBR att det alternativa namnet Dekhil, med beaktande av såväl de klara visuella som de i vanligt vårdat tal fonetiska skillnaderna mellan namnen, inte var så likt det befintliga namnet Deckel att förväxling lätt kunde ske.

PBR 1992-04-16, mål nr 91-554 Arcordh

PRV avslog ansökan. PBR fann med beaktande av den såväl klara visuella som den i vanligt vårdat tal förekommande fonetiska skillnaden mellan namnen, att namnet Arcordh inte var så likt det befintliga namnet Argård att det var att anse som lätt förväxlingsbart med detta namn. Hinder mot att godkänna ansökningen förelåg därför inte enligt 13 § första stycket 1 namnlagen.

PBR 1992-07-10, mål nr 92-109 Dalini

PRV avslog ansökan. PBR fann, med beaktande av den såväl klara visuella som den i vanligt vårdat tal förekommande fonetiska skillnaden mellan namnen, att namnet Dalini inte var så likt det befintliga namnet Talini att det var att anse som lätt förväxlingsbart med detta namn. Hinder mot att godkänna ansökningen förelåg därför inte enligt 13 § första stycket 1 namnlagen.

PBR 1992-08-12, mål nr 92-088 Cayts

PRV avslog ansökan. PBR fann, med beaktande av den såväl klara visuella som den i vanligt vårdat tal förekommande fonetiska skillnaden mellan namnen, att namnet Cayts inte var så likt det befintliga namnet Kais att det var att anse som lätt förväxlingsbart med detta namn. Vidare hade det av utredningen i målet framgått att det inte längre fanns någon bärare av namnet Keit och det inte heller fanns någon som enligt lag hade rätt att bära efternamnet. Hinder mot att godkänna ansökningen ansågs därför inte föreligga enligt 13 § första stycket 1 namnlagen.

PBR 1992-08-28, mål nr 92-079 Måneschiöld

PRV avslog ansökan och anförde att namnet Måneschiöld lätt kan förväxlas med de redan befintliga efternamnen Månesköld och Måneskiöld. PBR fann inte skäl att ändra PRV:s beslut.

PBR 1992-12-28, mål nr 92-047 Sellegårds

PRV avslog ansökan. PBR fann liksom PRV att namnet Sellegårds var så likt det befintliga namnet Sellegård att det var lätt att förväxla med detta. Hinder mot att godkänna ansökningen förelåg därför enligt 13 § första stycket 1 namnlagen.

PBR 1993-01-15, mål nr 92-455 Pewik

PRV avslog ansökan. PBR fann att det sökta namnet Pewik skilde sig visuellt klart från det befintliga namnet Pevec. Pewik ansågs även skilja sig, också vid vanligt vårdat uttal, fonetiskt från Pevec, även om det i löpande tal kan förekomma att det långa i:et i efterleden förkortas. Mot denna bakgrund ansåg PBR att Pewik inte var så likt Pevec att det lätt kunde förväxlas med namnet. Hinder enligt 13 § första stycket 1 namnlagen att godkänna namnet ansågs därför inte föreligga.

PBR 1993-10-27, mål nr 93-207 Änghager

PRV avslog ansökan. PBR ansåg att det sökta namnet Änghager inte var så likt efternamnet Enghage att det var lätt att förväxla med detta. PBR fann emellertid att det sökta namnet var så likt det befintliga namnet Änghagen att det var att anse som lätt förväxlingsbart med detta. Hinder mot att godkänna det ansökta namnet förelåg därför.

PBR 1994-10-12, mål nr 94-304, Korske

PRV avslog ansökan. PBR fann att det sökta namnet Korske genom sin annorlunda stavning och genom den associativa skillnaden, trots föreliggande uttalsmässig likhet, inte lätt torde komma att förväxlas med det befintliga efternamnet Koschke. Hinder enligt 13 § första stycket 1 namnlagen mot att godkänna namnbytet ansågs därför inte föreligga.

PBR 1994-10-25, mål nr 94-038 Mannerfeldt

PRV avslog ansökan. PBR ändrade inte på beslutet utan anförde att då Mannerfeldt är ett befintligt efternamn föreligger hinder enligt 13 § första stycket 1 namnlagen att bifalla ansökningen.

PBR 1995-09-19, mål nr 95-295 Wardbourg

PRV avslog ansökan. PBR fann att det sökta namnet Wardbourg inte var så likt det befintliga efternamnet Vadborg att det var lätt att förväxla med detta. Hinder enligt 13 § första stycket 1 namnlagen mot att bifalla ansökningen ansågs därför inte föreligga.

PBR 1995-10-06, mål nr 94-769 Creigman

PRV avslog ansökan. PBR fann att skillnaden fonetiskt och inte minst visuellt mellan det sökta efternamnet Creigman och det befintliga Kreyman var tillräcklig för att namnen inte skulle vara lätt förväxlingsbara. Hinder mot att godkänna ansökningen förelåg därför inte enligt 13 § första stycket 1 namnlagen.

PBR 1995-12-19, mål nr 95-606 Arnolde

PRV avslog ansökan. PBR fann med beaktande av såväl den visuella skillnaden som den i vanligt vårdat tal förekommande klara fonetiska skillnaden mellan namnen, att namnet Arnolde inte var så likt det befintliga namnet Arnoldi att det var att anse som lätt förväxlingsbart med detta namn. Hinder mot att godkänna ansökningen förelåg därför inte enligt 13 § första stycket 1 namnlagen.

PBR 1996-03-19, mål nr 95-708 Tiest

PRV avslog ansökan. PBR fann liksom PRV att namnet Tiest var så likt det befintliga namnet Tietz att det lätt kunde förväxlas med det namnet.

PBR 1997-02-12, mål nr 96-731 Krenander

PRV avslog ansökan. PBR fann, med beaktande av såväl den visuella som den i vårdat tal förekommande fonetiska skillnaden mellan namnen, att namnet Krenander inte var så likt de befintliga namnen Grenander och Krönander att det var att anse som lätt förväxlingsbart med dessa. Hinder mot godkännande av ansökningen förelåg därför inte enligt 13 § första stycket 1 namnlagen.

PBR 1997-08-21, mål nr 97-126 Jasphe

PRV avslog ansökan. PBR fann, med beaktande av såväl den visuella skillnaden som den i vårdat tal förekommande klara fonetiska skillnaden mellan namnen, att namnet Jasphe inte var så likt det befintliga namnet Jaspi att det var att anse som lätt förväxlingsbart med detta. Hinder mot godkännande av ansökningen ansågs därför inte föreligga enligt 13 § första stycket 1 namnlagen.

PBR 1997-11-14, mål nr 97-606 Seglö

PRV avslog ansökan. PBR anförde att i obetonade stavelser får vokaler ofta ett tämligen odistinkt uttal och kan därför ibland vara svåra att skilja från varandra, t.ex. e och ö. PBR fann att efternamnen Segle och Seglö normalt torde uttalas med viss betoning på slutvokalerna e och ö och att det sökta namnet Seglö därför inte kunde anses vara lätt att förväxla med det befintliga efternamnet Segle. Hinder mot godkännande av ansökningen ansågs därför inte föreligga enligt 13 § första stycket 1 namnlagen. (Jfr 1964 års Svensk namnbok enligt vilken namn som skiljs åt enbart genom de trycksvaga slutlederna e och ö inte är tillräckligt skilda i uttal; som exempel anges Nette – Nettö).

PBR 1998-03-18, mål nr 97-605 Hölje

PRV avslog ansökan. PBR anförde att det sökta namnet Hölje och det befintliga namnet Höljö skiljer sig åt i fråga om stavning endast genom respektive ändbokstäver, och att den visuella skillnaden mellan orden därmed är mindre framträdande. PBR ansåg dock att det vid ett vanligt vårdat uttal förelåg en tämligen tydlig fonetisk skillnad mellan orden. Stavningsskillnaden föranledde i någon mån också att orden kunde uppfattas som olika i fråga om språklig hän-syftning. Mot den angivna bakgrunden fann PBR att det sökta namnet Hölje inte var att anse som lätt förväxlingsbart med namnet Höljö. Hinder mot godkännande av ansökningen ansågs därför inte föreligga enligt 13 § första stycket 1 namnlagen. (Jfr Svensk namnbok enligt vilken namn som skiljs åt enbart genom de trycksvaga slutlederna e och ö inte är tillräckligt skilda i uttal; som exempel anges Nette – Nettö).

PBR 1998-04-14, mål nr 97-715 Rohed

PRV avslog ansökan. PBR fann, med beaktande av såväl den klara visuella skillnaden som den i vanligt vårdat tal förekommande fonetiska skillnaden, att namnet Rohed inte var så likt det befintliga efternamnet Roed att de var att anse som lätt förväxlingsbara. Hinder mot godkännande av ansökningen ansågs därför inte föreligga enligt 13 § första stycket 1 namnlagen. (Jfr Svensk namnbok som framhåller att h lätt faller bort i uttalet efter *konsonant*. Korshed och Korsed anges därför vara alltför lika. I det aktuella fallet var alltså fråga om h efter vokal.)

PBR 1998-07-03, mål nr 98-161 Ozelius

PRV avslog ansökan under anförande att det sökta namnet Ozelius lätt kunde förväxlas med de befintliga efternamnen Åzelius och Uselius. PBR ändrade inte PRV:s beslut.

PBR 1998-10-16, mål nr 98-410 Doupé

PRV avslog ansökan under anförande att det sökta namnet Doupé lätt kunde förväxlas med det befintliga efternamnet Dupé. PBR ändrade inte PRV:s beslut.

PBR 1998-12-16, mål nr 98-347 Laywald

PRV avslog ansökan. PBR konstaterade att det förelåg en betydande visuell skillnad mellan det sökta namnet Laywald och det befintliga efternamnet Leivald. PBR anförde vidare att namnet Laywald, beroende på hur det uppfattas, visserligen kan ha ett uttal som fonetiskt överensstämmer med namnet Leivald men att det inte gick att bortse från det möjliga uttal som sökanden hade tänkt sig, nämligen med ett kort a-ljud och j-ljud i namnets första stavelse. Vid en samlad bedömning fann PBR att namnet Laywald fick anses skilja sig tillräckligt från det befintliga namnet Leivald för att inte vara lätt förväxlingsbart med detta namn. Hinder mot godkännande av ansökningen ansågs därför inte föreligga enligt 13 § första stycket 1 namnlagen.

PBR 1998-12-22, mål nr 98-470 Rosenbacke

PRV avslog ansökan. PBR fann att det ansökta namnet Rosenbacke inte var så likt det befintliga efternamnet Rosenback att det lätt kunde förväxlas med detta. Hinder mot att bifalla ansökningen förelåg därför inte enligt 13 § första stycket 1 namnlagen. (Jfr Svensk namnbok som anger att namn med enstavig slutled och namn med samma slutled åtföljd av bokstaven e lätt kan förväxlas med varandra; som exempel anges Holtäng – Holtänge, Oving – Ovinge)

PBR 1999-03-12, mål nr 98-411 Lillängen

PRV avslog ansökan. PBR konstaterade att mellan det ansökta namnet Lillängen och det befintliga namnet Lilleengen fanns en inte obetydlig visuell skillnad. Visserligen kunde det inte bortses från att namnen kunde ha ett uttal som fonetiskt praktiskt taget stämde överens med varandra, men naturligare var att uttala de dubbla bokstäverna "ee" i namnet var för sig, vilket ljudmässigt gav namnet Lilleengen fyra stavelser mot tre stavelser i namnet Lillängen och gjorde den fonetiska skillnaden mellan namnen beaktansvärd. Vid en samlad bedömning fann PBR att namnet Lillängen fick anses skilja sig tillräckligt från namnet Lilleengen för att inte vara lätt förväxlingsbart med detta namn. Det befintliga namnet Lilleengen ansågs därför inte utgöra hinder för godkännande enligt 13 § första stycket 1 namnlagen. (Jfr Svensk namnbok, enligt vilken bokstäverna e och ä i trycksvaga stavelser inte är inbördes särskiljande i tillräcklig grad; namn som åtskiljs endast genom att det ena har mellanleden e och det andra saknar mellanled anses vara i regel lätt förväxlingsbara.)

PBR 1999-03-26, mål nr 99-077 Jenebeck

PRV avslog ansökan. PBR konstaterade att det mellan det sökta namnet Jenebeck och de befintliga namnen Genneback och Genback förelåg en betydande visuell skillnad samt att det ansökta namnet skilde sig vid ett vårdat uttal från de båda befintliga namnen. PBR fann vid en samlad bedömning att namnet Jenebeck fick anses skilja sig tillräckligt från namnen Genneback och Genback för att inte vara lätt förväxlingsbara med dessa. Hinder

mot att godkänna ansökningen ansågs därför inte föreligga enligt 13 § första stycket 1 namnlagen. (Jfr Svensk namnbok där det anges att två namn är alltför lika om de skiljer sig från varandra endast genom att en konsonant enkeltecknas i det ena och dubbeltecknas i det andra. Beträffande förleder anges att dessa framhäver namnets egenart medan slutleden ger namnet dess karaktär av släktnamn. Enligt Svensk namnbok är det därför av vikt att namn med samma slutled får tydligt skilda förleder.)

PBR 1999-11-01, mål nr 98-346 Roke

PRV avslog ansökan. Det ansökta namnet hade tidigare burits av avlidna makar utan barn. PBR fann att de upplysningar som inhämtats från Skattemyndigheten, PRV och församlingsbok inte gav stöd för att det fanns någon person som hade en latent rätt till det tidigare burna namnet Roke. Hinder mot att godkänna det ansökta namnet förelåg därför inte enligt 13 § första stycket 1 namnlagen.

PBR 2000-06-14, mål nr 00-052 (Roke)

Efter att ärendet om ansökan om antagande av efternamnet Roke hade återförvisats till PRV från PBR (se ovan refererat avgörande) fann PRV att det ansökta namnet Roke lätt kunde förväxlas med det befintliga efternamnet Rooke. Hinder mot att godkänna ansökan förelåg därför enligt 13 § första stycket 1 namnlagen. PBR fann inte skäl att ändra beslutet.

PBR 1999-11-03, mål nr 99-301 Hallneborg

PRV avslog ansökan. PBR fann, med beaktande främst av den fonetiska skillnaden mellan namnen, att det ansökta namnet Hallneborg inte var så likt det befintliga namnet Hallenborg att det var att anse som lätt förväxlingsbart med detta namn. Hinder att godkänna det ansökta namnet förelåg därför inte enligt 13 § första stycket 1 namnlagen.

PBR 1999-12-23, mål nr 99-366 Wipén

PRV avslog ansökan. PBR konstaterade i sitt beslut att det av utredningen hade framkommit att namnet Wypén tidigare burits som efternamn här i landet men att det för närvarande inte fanns någon bärare av namnet. Inte heller gav utredningen stöd för att det fanns någon som hade rätt att anta namnet, så kallade latent namnrätt. Hinder mot att godkänna ansökningen ansågs därför inte föreligga enligt 13 § första stycket 1 namnlagen.

PBR 2000-01-21, mål nr 99-231 Maston

PRV avslog ansökan på grund av att det ansökta namnet lätt kunde förväxlas med det befintliga efternamnet Marston. PBR ändrade inte beslutet.

PBR 2000-01-28, mål nr 99-330 Wärnerskog

PRV avslog ansökan. PBR fann, med beaktande främst av den visuella skillnaden mellan namnen, att namnet Wärnerskog inte var så likt det befintliga efternamnet Werneskog att det var att anse som lätt förväxlingsbart med detta namn. Hinder mot godkännande av ansökningen ansågs därför inte föreligga enligt 13 § första stycket 1 namnlagen. (Jfr Svensk namnbok, enligt vilken e och ä såväl i tryckstarka som i trycksvaga stavelser inte ansetts vara tillräckligt särskiljande med avseende på uttalet; likaledes har namn som skiljer sig åt endast genom mellanlederna e, en och er ansetts vara lätt förväxlingsbara sinsemellan.)

PBR 2000-03-17, mål nr 99-401 Stenton

PRV avslog ansökan. PBR anförde i sitt beslut att det ansökta efternamnet Stenton fick antas komma att uttalas med ett kort e-ljud och med betoningen på den första stavelsen medan det befintliga efternamnet Stentorn fick antas uttalas med långt e-ljud och med en mer lika betoning av stavelserna. PBR fann, med hänsyn främst härtill, att namnet Stenton inte var så likt det befintliga namnet Stentorn att det var att anse som lätt förväxlingsbart med detta namn. Hinder mot att godkänna ansökningen ansågs därför

inte föreligga enligt 13 § första stycket 1 namnlagen. (Jfr Svensk namnbok: Om av två i övrigt lika namn det ena men inte det andra har ett r före n, är namnen alltför lika).

PBR 2000-04-14, mål nr 99-352 Gruslund

PRV avslag ansökan. PBR fann, med beaktande av såväl den visuella som den fonetiska skillnaden mellan namnen, att namnet Gruslund inte var så likt det befintliga efternamnet Kruslund att det var att anse som lätt förväxlingsbart med detta. Hinder mot godkännande av ansökningen förelåg därför inte enligt 13 § första stycket 1 namnlagen.

PBR 2000-09-15, mål nr 00-125 Gyllenstad

PRV avslag ansökan och anförde som grund att namnet Gyllenstad var lätt förväxlingsbart med det befintliga efternamnet Gyllestad. PBR ändrade inte det överklagade beslutet.

PBR 2000-08-09, mål nr 00-072 Milmark

PRV avslag ansökan. PBR fann, med beaktande av såväl den visuella som fonetiska skillnaden mellan namnen, att namnet Milmark inte var så likt något av de befintliga namnen Millmark eller Milemark att det var att anse som lätt förväxlingsbart med dessa. Hinder mot godkännande av ansökningen förelåg därför inte enligt 13 § första stycket 1 namnlagen. (Jfr Svensk namnbok: Om två namn skiljer sig från varandra endast genom att en konsonant enkeltecknas i det ena och dubbeltecknas i det andra är namnen alltför lika; som framgått är vidare, enligt namnboken, namn utan mellanled och namn med mellanleden e i regel alltför lätt förväxlingsbara.)

PBR 2001-01-12, mål nr 00-321 Birkéus

PRV avslog ansökan med motivering att namnet lätt kunde förväxlas med efternamnet Berkéus. PBR konstaterade att det av utredningen hade framkommit att namnet Berkéus tidigare burits som efternamn här i landet men att det för närvarande inte fanns någon bärare av namnet. Inte heller gav utredningen stöd för att det fanns någon som hade rätt att anta namnet, så kallade latent namnrätt. Vid angivna förhållanden hade namnet Berkéus i vart fall inte utan föregående kungörelse, bort anföras som hinder mot godkännande av namnet Birkéus. Härtill fann PBR att det sökta namnet i synnerhet fonetiskt men även visuellt skilde sig tillräckligt från Berkéus för att inte vara att anse som lätt förväxlingsbart med detta namn. (Jfr Svensk namnbok: Namn som skiljer sig åt endast genom e och i, är – när dessa bokstäver är trycksvaga, som de är i exempelvis Miderius och Mederius – alltför lika.)

PBR 2001-05-25, mål nr 01-115 Toresgård

PRV avslog ansökan med hänvisning till att namnet lätt kunde förväxlas med efternamnet Thoregård. PBR konstaterade att det av utredningen hade framkommit att det inte längre fanns någon bärare av namnet Thoregård och att det inte heller framkommit någon uppgift om att någon hade rätt att anta namnet, så kallad latent namnrätt. Vid dessa förhållanden hade Thoregård inte bort anföras som hinder mot godkännande av namnet Toresgård, i vart fall inte utan föregående kungörelse.

PBR 2001-06-29, mål nr 00-347 Anderhed

PRV avslog ansökan. PBR fann, med beaktande av den i vanligt vårdat tal förekommande tydliga fonetiska skillnaden och även skillnaden i visuellt hänseende, att namnet Anderhed inte var så likt det befintliga efternamnet Andered att de var att anse som lätt förväxlingsbara. Hinder mot godkännande av ansökningen ansågs därför inte föreligga enligt 13 § första stycket 1 namnlagen. (Jfr Svensk namnbok, som med hänvisning till att bokstaven h efter en konsonant lätt faller bort i uttal, anger att namn som Korshed och Korsed är alltför lika.)

PBR 2001-11-15, mål nr 01-145 Carlington

PRV avslog ansökan på den grunden att det ansökta namnet var lätt förväxlingsbart med det befintliga efternamnet Calington. PBR ändrade inte beslutet.

PBR 2002-12-18, mål nr 02-331 Nomell, Nobmell och Nomellb

PRV avslog ansökan. PBR fann, med beaktande av såväl visuell som fonetisk skillnad, att det i första hand sökta namnet Nomell inte var så likt det befintliga namnet Numell att det var att anse som lätt förväxlingsbart med detta. Hinder mot godkännande av ansökningsen ansågs därför inte föreligga enligt 13 § första stycket 1 namnlagen. (Jfr Svensk namnbok, enligt vilken namn som åtskiljs endast genom o och u i trycksvag ställning, såsom Donérus – Dunérus, är alltför lika.)

PBR 2003-03-19, mål nr 03-035 Ekestern

PRV avslog ansökan. PBR anförde i sitt beslut att namnet Ekestern fick antas uttalas med ä-ljud i den sista stavelsen medan den sista stavelsen i det befintliga efternamnet Ekestern fick antas uttalas med långt e-ljud. De skilda slutlederna gav dessutom upphov till skilda associationer. Med hänsyn främst härtill fann PBR att namnet Ekestern inte var så likt det befintliga namnet Ekestern att det var att anse som lätt förväxlingsbart med detta namn. Hinder mot att godkänna ansökningsen förelåg därför inte enligt 13 § första stycket 1 namnlagen.

PBR 2004-01-22, mål nr 03-081 Gussel

PRV avslog ansökan på den grunden att namnet Gussel ansågs lätt förväxlingsbart med det befintliga efternamnet Gossell. PBR anförde i sitt beslut följande angående namnens uttal: ”I vardat dagligt tal kan vokaler o och u i namn vara svåra att skilja åt i de fall de står obetonade framför en konsonant eller där de står i mellanstavelse. I det sökta namnet Gussel står dock i vardat dagligt tal vokalen u betonad framför konsonanten s. I det motanförda namnet Gossell står vokalen o obetonad framför s enligt det uttals-

alternativ som ligger närmast till hands. Vidare är den andra och sista stavelsen 'sel' i det sökta namnet obetonad, medan motsvarande stavelse 'sell, i det motanförda namnet är betonad enligt det närmast till hands liggande uttalsalternativet. – Vid dessa förhållanden får det sökta namnet Gussel anses skilja tillräckligt från det motanförda Gossell för att inte lätt förväxlas med detta namn.” PBR ansåg därför att hinder enligt 13 § första stycket 1 namnlagen inte förelåg mot att godkänna namnet. (Jfr Svensk namnbok: Bokstäverna o och u i trycksvag ställning är inte tillräckligt särskiljande, som i t.ex. Donérus – Dunérus. Om två namn skiljer sig från varandra endast genom att en konsonant enkeltecknas i det ena namnet och dubbeltecknas i det andra har namnen ansett vara alltför lika.)

PBR 2004-02-12, mål nr 03-303 Windberg

PRV avslog ansökan med motivering att namnet Windberg var lätt förväxlingsbart med det befintliga efternamnet Winnberg. PBR, som inte ändrade beslutet, framhöll att skillnaden mellan konsonantförbindelserna nd och nn när de som i de aktuella namnen följs av en konsonant är för liten, särskilt i fonetiskt avseende, för att de motstående namnen som i övrigt är likalydande inte ska anses som lätt förväxlingsbara.

PBR 2004-03-03, mål nr 03-308 Hyltengård

PRV avslog ansökan på den grunden att det sökta efternamnet Hyltengård lätt kunde förväxlas med det befintliga efternamnet Hyltegård. PBR ändrade inte på beslutet.

PBR 2004-03-24, mål nr 03-224 Turås

PRV avslog ansökan med hänvisning till att det sökta namnet var lätt förväxlingsbart med det befintliga namnet Turos. PBR ändrade beslutet och uttalade att vokalerna å och o i namn i vardagligt tal kan vara svåra att skilja åt i de fall de står obetonade framför en konsonant eller där de står i mellanstavelser, att det sökta namnet Turås i Sverige knappast torde uppfattas på annat sätt än som en sammansättning av orden ”tur” och ”ås” och att både vokalen u och

vokalen å i vårdat dagligt tal därmed kommer att stå betonad framför respektive konsonant. Hur det motanförda namnet Turos (som förutom i Sverige även bärs i bland annat Ungern) skulle uppfattas och uttalas i Sverige framstod som något osäkert och betoningen på vokalerna i namnet torde därmed kunna variera. PBR höll det däremot för uteslutet att vokalen o skulle uttalas som ett å och därtill betonas. Vid dessa förhållanden fann PBR att det sökta namnet Turås fick anses skilja sig tillräckligt från det motanförda Turos för att inte lätt förväxlas med detta. Hinder mot godkännande av ansökningen ansågs därför inte föreligga enligt 13 § första stycket 1 namnlagen. (Jfr Svensk namnbok, enligt vilken namn som skiljs åt endast genom o och å i trycksvag ställning, såsom i Molin – Målin, är alltför lika).

PBR 2004-06-01, mål nr 03-337 Cornelin

PRV avslog ansökan på den grunden att det sökta namnet var lätt förväxlingsbart med det befintliga efternamnet Connelin. PBR ändrade inte på beslutet.

PBR 2004-10-01, mål nr 04-015 Bernemark

PRV avslog ansökan med hänvisning till att det sökta namnet var lätt förväxlingsbart med det befintliga namnet Bernemark. PBR fann, med beaktande av såväl den visuella som den fonetiska skillnaden mellan namnen, att namnet Bernemark inte var så likt det befintliga namnet Bernemark att det var att anse som lätt förväxlingsbart med detta, samt åberopade att medgivande hade lämnats av den ende person i Sverige som bar namnet Bernemark. Hinder mot godkännande av ansökningen ansågs därför inte föreligga enligt 13 § första stycket 1 namnlagen. (En domare i PBR ville i likhet med PRV avslå ansökan. Jfr Svensk namnbok, enligt vilken namn som åtskiljs endast genom att det ena namnet har mellanleden e medan det andra saknar mellanled som regel är lätt förväxlingsbara.)

PBR 2005-03-01, mål nr 04-339 Talesman

PRV avslog ansökan på den grunden att namnet var lätt förväxlingsbart med bland annat det befintliga efternamnet Taleman. PBR ändrade inte på beslutet.

PBR 2005-04-11, mål nr 03-174 Ölvander

PRV avslog ansökan med hänvisning till att det sökta namnet var lätt förväxlingsbart med det befintliga namnet Ulvander. PBR ändrade beslutet under anförande att det förelåg en inte obetydlig visuell skillnad mellan det sökta och det befintliga namnet. Namnen ansågs även skilja sig åt i vårdat uttal. Vid en samlad bedömning ansåg PBR att namnet Ölvander fick anses skilja sig tillräckligt från namnet Ulvander för att inte vara lätt förväxlingsbart med detta. (Jfr Svensk namnbok, enligt vilken namn som skiljer sig åt endast genom vokalerna u och ö i trycksvag ställning, såsom fallet är med Ulander – Ölander, är alltför lika.)

PBR 2005-04-12, mål nr 04-311 Ekekrona

PRV avslog ansökan på den grunden att det sökta namnet var lätt förväxlingsbart med de befintliga efternamnen Ekcrona och Ekenkrona. PBR ändrade inte på beslutet.

PBR 2005-06-22, mål nr 05-046 Carlerson

PRV avslog ansökningen på den grunden att namnet var lätt förväxlingsbart med de befintliga efternamnen Carleson, Carlesson, Karlesson och Karleson. PBR ändrade inte på beslutet.

PBR 2005-09-26, mål nr 05-248 Nilsheim

PRV avslog ansökan på den grunden att namnet var lätt att förväxla med det befintliga efternamnet Nilshem. PBR ändrade inte på beslutet.

PBR 2005-10-18, mål nr 05-175 Attby

PRV avslog ansökan på den grunden att det sökta namnet var lätt förväxlingsbart med de befintliga efternamnen Atteby och Attbi. PBR anförde att det enligt uppgift inte fanns någon person folkbokförd i Sverige med namnet Attbi och att detta namn därför inte utgjorde hinder för det begärda namnbytet. Med beaktande av den i vanligt vårdat tal förekommande tydliga fonetiska skillnaden och även skillnaden i visuellt hänseende mellan namnen Attby och Atteby fann PBR att namnen inte var att anse som lätt förväxlingsbara. Hinder mot godkännande av ansökningen ansågs därför inte föreligga enligt 13 § första stycket 1 namnlagen. (Jfr Svensk namnbok som anger att namn utan mellanled och namn med mellanleden e i regel är lätt förväxlingsbara).

PBR 2006-03-03, mål nr 05-060 Ålderstam

PRV avslog ansökan med hänvisning till att det sökta namnet var lätt förväxlingsbart med det befintliga namnet Oldestam. PBR fann att de två olikheter som finns i stavningen av de båda namnen medförde att en klar visuell skillnad förelåg mellan namnen. Vidare ansåg PBR att det sökta namnet vid normalt vårdat uttal kommer att skilja sig även fonetiskt från Oldestam, även om det i löpande tal finn en risk för att bokstaven r inte hörs. Mot denna bakgrund fann PBR att Ålderstam inte var så likt Oldestam att det lätt kunde förväxlas med det senare namnet. Hinder mot godkännande av ansökningen ansågs därför inte föreligga enligt 13 § första stycket 1 namnlagen. (Jfr Svensk namnbok som beträffande namns förleder anger att dessa framhäver namnets egenart och det därför är av vikt att namn med samma slutled får tydligt skilda förleder. Enligt namnboken har vidare vokalerna o och å i trycksvaga stavelser inte tillräcklig särskiljande förmåga, såsom Molin – Målin; detsamma hävdas beträffande mellanlederna e, en och er.)

PBR 2006-05-09, mål nr 04-335 Sool

PRV avslog ansökan på den grunden att namnet var lätt förväxlingsbart med de befintliga efternamnen Sol och Sohl. PBR ändrade inte beslutet.

PBR 2006-06-20, mål nr 05-304 Lovenhjelms

PRV godkände efternamnet trots invändning från Riddarhuset att det sökta namnet Lovenhjelms lätt kunde förväxlas med det befintliga adliga namnet Löwenhielm eller med dess alternativa stavningsform Löwenhjelms. PBR, som inte ändrade på beslutet, anförde att namnen visserligen hade en likartad språklig uppbyggnad men att namnen skiljde sig i fråga om stavning genom att det sökta namnet hade den inledande betonade stavelsen Lov- medan det befintliga efternamnet inleds med stavelsen Löw-. Vidare ansågs att föreliderna Loven- respektive Löwen- såväl i fonetiskt som i visuellt hänseende tydligt skilde sig åt. Därmed ansågs tillräckligt framträdande skillnader mellan namnen föreligga för att någon förväxlingsrisk från språklig utgångspunkt inte skulle vara för handen. Inte heller gav enligt PBR utredningen vid att efternamnen Löwenhielm/Löwenhjelms var i sådan grad kända som befintliga namn att det skulle öka den konkreta risken för namnförväxling.

PBR 2006-08-24, mål nr 05-421 Kaulins

PRV avslog ansökningen på den grunden att det sökta namnet var lätt förväxlingsbart med de befintliga namnen Kalin och Kaulins. PBR, som inte ändrade på beslutet, fann att det sökta namnet Kaulin i visuellt och fonetiskt hänseende skilde sig tillräckligt från det befintliga namnet Kalin för att inte vara lätt förväxlingsbart. Däremot delade PBR PRV:s uppfattning att det ansökta namnet var lätt förväxlingsbart med det befintliga efternamnet Kaulins. Hinder mot godkännande av namnet Kaulin förelåg därför enligt 13 § första stycket 1 namnlagen.

PBR 2008-05-22, mål nr 07-275 Johnes

PRV avslog ansökan under åberopande av att namnet lätt kunde förväxlas med de redan befintliga efternamnen Younes, Jhones, Ljones och Jones. PBR fann, att det förelåg en betydande visuell och fonetisk likhet mellan det sökta efternamnet Johnes och det befintliga namnet Jones, bland annat av det skälet att genitivformen av namnet Johnes är ägnad att uppfattas som det befintliga efternamnet Jones. PBR fann sålunda att det sökta namnet var att anse som lätt förväxlingsbart med det befintliga efternamnet Jones.

Hinder mot godkännande av namnet förelåg därför enligt 13 § första stycket 1 namnlagen.

PBR 2010-10-15, mål nr 10-009 Grahnemo

PRV avslog ansökan med hänvisning till att det sökta namnet var lätt förväxlingsbart med det befintliga namnet Granmo. PBR anförde att det sökta namnet Grahnemo i visuellt hänseende skiljer sig från det befintliga efternamnet och att det i vanligt vårdat tal också finns en fonetisk skillnad mellan namnen som blir ännu tydligare av att namnet Grahnemo innehåller ytterligare en stavelse i jämförelse med Granmo. Sammantaget fann PBR att namnet Grahnemo inte var så likt det befintliga namnet Granmo att det var att anse som lätt förväxlingsbart med detta. Hinder mot godkännande av ansökningen förelåg därför inte enligt 13 § första stycket 1 namnlagen. (Jfr Svensk namnbok där namn som åtskiljs endast genom att det saknar mellanled medan det andra har mellanleden e ansetts vara i regel lätt förväxlingsbara, såsom Kaggmo – Kaggemo. Enligt namnboken faller vidare bokstaven h lätt bort i uttal, varför t.ex. Korshed och Korsed ansetts vara för lika.)

PBR 2011-05-27, mål nr 10-275 Mirander

PRV avslog ansökan med hänvisning till att det sökta efternamnet Mirander var lätt förväxlingsbart med de befintliga namnen Merander och Myrander. PBR delade PRV:s bedömning. En ledamot var skiljaktig och anförde: ”Mellan det sökta efternamnet Mirander och de befintliga namnen Merander och Myrander föreligger en inte obetydlig visuell skillnad. Namnet skiljer sig också vid vårdat uttal från de befintliga efternamnen. Vid en samlad bedömning finner jag att efternamnet Mirander skiljer sig tillräckligt från Merander och Myrander för att inte vara förväxlingsbart med dessa.”

PBR 2011-11-25, mål nr 11-123 Lovhage

PRV avslog ansökan med hänvisning till att det sökta efternamnet Lovhage var lätt förväxlingsbart med det befintliga namnet Lofhagen. PBR delade PRV:s bedömning. En ledamot var skiljaktig med i sak samma motivering som i nyssnämnda fallet Mirander.

PBR 2012-09-28, mål nr 12-088 Bergevie

PRV avslog ansökan med hänvisning till att det sökta efternamnet Bergevie var lätt förväxlingsbart med det befintliga namnet Bergevi. Sökanden anförde i PBR att det sökta namnet skulle uttalas med betoning på den avslutande bokstaven e. PBR avslog överklagandet.

PBR 2012-10-30, mål nr 12-077 Litsin

PRV avslog ansökan med motivering att det sökta efternamnet till sitt uttal var lätt förväxlingsbart med namnet Lietzin, som bars av en person. PBR konstaterade att det befintliga namnet inte var ett efternamn utan ett mellannamn och att hinder mot det sökta namnbytet förelåg endast i den mån det fanns en latent efternamnsrätt till det befintliga namnet. Enligt PBR förelåg därför inte på av PRV anförda skäl hinder för bifall till ansökan.

Regeringsrätten

I RÅ 1986 not. 91 tilläts inte en person byta till efternamnet Amris eftersom namnet ansågs lätt förväxlingsbart med det befintliga efternamnet Amri.

I RÅ 2003 ref 97 I hade en person ansökt hos PRV om att få anta det nybildade efternamnet Berneckow. PRV fann att namnet, vare sig fonetiskt eller visuellt var lätt förväxlingsbart med det befintliga (adliga) efternamnet Barnekow. Riddarhuset och Barnekowska släktföreningen överklagade till PBR som inte fann skäl att ändra på PRV:s beslut.

Efter att Riddarhuset och Barnekowska släktföreningen överklagat PBR:s beslut meddelade Regeringsrätten prövningstillstånd. Institutet för språk och folkminne yttrade sig och anförde bland annat följande.

Förväxlingsrisk föreligger självfallet i första hand när namnen är identiska. Vid bedömningen skall hänsyn tas till både namnets yttre form och de uttalsmöjligheter som kan komma i fråga. Frågan är om olikheterna mellan de jämförda namnen uppbärs av språkelement, som är tillräckligt distinktiva för att namnen normalt skall kunna uppfattas som skilda i vanligt vårdat tal. De distinktiva faktorerna är färre och svagare i trycksvaga stavelser än i tryckstarka. Enligt praxis i likhetsgranskningen har vokalerna a och e i betonad stavelse inte ansetts vara förväxlingsbara. Ett namn som Barström anses exempelvis inte vara lätt förväxlingsbart med Berström. – Patent- och registreringsverket fann vid sin bedömning att de bägge namnen inte var lätt förväxlingsbara. Vid denna bedömning hade det ej framgått att det sökta namnet skulle ha betoning på andra stavelsen. Senare har framkommit att sökanden har tänkt sig att namnet skall uttalas med betoning på andra stavelsen, något som ytterligare skulle skilja namnen åt. För att tydliggöra den avsedda betoningen skulle man förslagsvis kunna markera e i den andra stavelsen med en accent, Bernéckow. Med även om bägge namnen uttalas med betoning på första stavelsen är namnen inte att anse som lätt förväxlingsbara. – [Institutet för språk och folkminne] finner inte att det sökta namnet Berneckow är förväxlingsbart med det existerande namnet Barnekow.

Regeringsrätten gjorde följande bedömning.

Vad gäller stavningen skiljer sig de båda namnen åt i två avseenden. Den första vokalen i det sökta namnet är e medan den i det förekommande namnet är a. Vidare stavas det sökta efternamnet med ck medan det förekommande namnet stavas endast med k. Såvitt gäller uttalet torde det såvitt avser dessa skillnader endast vara vokalskillnaden som kommer att vara märkbar. I fråga om uttalet har visserligen anförts att betoningen i det sökta namnet skall ligga på andra stavelsen vilket innebär en skillnad i förhållande till det redan förekommande namnet där betoningen ligger på första stavelsen. Den som inte känner till hur namnet skall uttalas torde dock inte sluta sig till detta på grund av stavningen. Den enda skillnaden av någon betydelse mellan de två namnen är således vokalskillnaden i första stavelsen. Även om en sådan skillnad i många fall är tillräcklig för att två namn inte skall vara förväxlingsbara är detta enligt Regeringsrättens mening inte alltid fallet. I det nu aktuella fallet är det förekommande namnet ett i Sverige välkänt men för svenskt språkbruk ovanligt efternamn av tyskt ursprung. Den konkreta risken för att ett sådant namn förväxlas med ett annat namn av samma konstruktion är större än om det vore fråga om ett namn där de olika leden är typiskt svenska ord. Denna skillnad innebär enligt Regeringsrättens mening att Berneckow lätt kan förväxlas med Barnekow. Berneckow kan därför inte godkännas som nybildat efternamn.

Regeringsrätten förklarade sålunda, med upphävande av underinstansernas avgöranden att Berneckow inte kunde godkännas som efternamn.

I RÅ 2003 ref 97 II var fråga om en ansökan om att få anta det nybildade efternamnet Hemilton. PRV hade gjort bedömningen att namnet inte var lätt förväxlingsbart med det befintliga (adliga) efternamnet Hamilton, vare sig fonetiskt eller visuellt och godkände namnet. PBR ändrade inte på beslutet. Sedan Riddarhuset och Hamiltonska Släktföreningen överklagat till Regeringsrätten och prövningstillstånd meddelats, gjorde Regeringsrätten följande bedömning.

Regeringsrätten har i mål nr 305-2002, som rör frågan om efternamnet Berneckow lätt kan förväxlas med det redan förekommande efternamnet Barnekow, inhämtat yttrande från Språk- och folkminnesinstitutet. Institutet har vid en språklig granskning funnit att namnen inte är förväxlingsbara och därvid bl.a. hänvisat till att vokalerna a och e i betonad stavelse enligt praxis inte ansetts vara förväxlingsbara och som exempel angett att ett namn som Barström inte anses vara lätt förväxlingsbart med Berström.

Ett sådant synsätt skulle medföra att även namnet Hemilton, språkligt sett, inte skulle betraktas som lätt förväxlingsbart med Hamilton. Emellertid bör även andra omständigheter än de rent språkliga kunna beaktas vid en prövning av frågan om förväxlingsrisk. Det kan då konstateras att efternamnet Hamilton tillhör kategorin allmänt kända existerande efternamn. Med hänsyn härtill framstår den konkreta risken för att namnet Hemilton – inte minst visuellt – kan förväxlas med Hamilton vara så uppenbar att namnen är att anse som lätt förväxlingsbara. Hemilton kan således inte godkännas som nybildat efternamn.

Regeringsrätten förklarade sålunda, med upphävande av underinstansernas avgöranden, att Hemilton inte kunde godkännas som efternamn.

13 § första stycket 2 (allmänt känt efternamn som har burits av en utdöd släkt)

Patentbesvärsträtten

PBR 1990-06-19, mål nr N 89-009 Silfverstjerna

Av utredningen framgick att namnet Silfverstjerna hade burits som adligt namn under några årtionden vid mitten av 1600-talet. Det bars även på 1700-talet av en förfader till sökanden. PRV fann att namnet inte kunde anses som allmänt känt efternamn och godkände ansökan. PBR ändrade inte på PRV:s beslut.

PBR 1992-12-29, mål nr 93-044 Påfvenfeldt

Av utredningen framgick att det ansökta namnet tidigare burits av släkten Påfvenfeldt, som enligt vad Riddarhuset anförde utslocknade troligen år 1741. PRV fann att namnet inte kunde anses allmänt känt och godkände ansökan. PRB gjorde samma bedömning och fann bland annat att "[d]en omständigheten att en väg i Göteborg uppkallats efter kommandanten Nils Påfvenfelt ändrar inte denna bedömning". Hinder mot det begärda namnbytet befanns alltså inte föreligga enligt 13 § första stycket 2 namnlagen.

PBR 1993-10-07, mål nr 93-192 Sparrsköld

Av utredningen framgick att det ansökta namnet tidigare hade burits av den utdöda släkten Sparrsköld, som enligt vad Riddarhuset anförde hade utslocknat 1830. PRV fann att namnet inte kunde anses som allmänt känt och godkände ansökan. PBR ändrade inte beslutet. Hinder för det begärda namnbytet förelåg därför inte enligt 13 § första stycket 2 namnlagen.

PBR 1994-06-03, mål nr 93-045 Silverbielke

Riddarhuset motsatte sig det begärda namnbytet under anförande att namnet Silverbielke är förvillande likt namnet Silfverbielke, som burits av den adliga ätten nr 101 Silfverbielke, utdöd år 1699. PRV godkände ansökan. PBR, som inte ändrade på beslutet, konstaterade att namnet Silverbielke inte fanns upptagen i någon av de moderna eller äldre svenska uppslagsböckerna, inte heller i de stora personinriktade verken Svenskt bibliografiskt lexikon och Svenska

män och kvinnor. Namnet kunde därmed ”uppenbarligen” inte betecknas som allmänt känt. Hinder för det begärda namnbytet förelåg därför inte enligt 13 § första stycket 2 namnlagen.

PBR 1998-11-24, mål nr 98-350 Sprengtport

Ätten Sprengtporten utslocknade 1875. En bemärkt bärare av namnet var Jacob Magnus Sprengtporten, känd som planläggare av Gustav III:s statsvälvning 1772. PRV avslag ansökan under hänvisning till att namnet Sprengtporten var allmänt känt och därför kunde förväxlas med det sökta namnet Sprengtport. PBR ändrade inte på beslutet och fann att namnen Sprengtport/Sprengtporten borde anses allmänt kända då flera innehavare av namnen fanns upptagna i Nationalencyklopedien och andra svenska uppslagsverk utgivna under 1900-talet. Hinder mot att godkänna Sprengtport som efternamn för sökanden förelåg därför enligt 13 § första stycket 2 namnlagen.

PBR 1999-04-13, mål nr 99-202 Gyllensparre

Namnet Gyllensparre bars av en adlig ätt som [e.u.] dog ut under förra delen av 1700-talet. PRV och PBR fann, trots invändning från Riddarhuset, att namnet inte kunde anses vara allmänt känt och att hinder mot det sökta namnbytet därför inte förelåg enligt 13 § första stycket 2 namnlagen.

PBR 2001-08-30, mål nr 01-052 Meyerfeldt

PRV avslag ansökan. PBR konstaterade att namnet Meijerfeldt burits av en ”enligt uppgift” utdöd släkt och fann, mot bakgrund av att Johan August Meijerfeldt och dennes son med samma namn finns upptagna med närmare levnadsbeskrivningar i Nationalencyklopedien, att namnet Meijerfeldt var att beteckna som ett allmänt känt efternamn i den mening som avses i 13 § första stycket 2 namnlagen. Eftersom det begärda namnet var lätt förväxlingsbart med detta namn förelåg hinder mot att godkänna Meyerfeldt som efternamn för sökanden.

PBR 2003-05-27, mål nr 02-500 Gyllenstam

Namnet Gyllenstam bars av en adlig ätt som [e.u.] dog ut i slutet av 1700-talet. PRV och PBR fann, trots invändning från Riddarhuset att namnet inte kunde anses vara allmänt känt och att hinder mot det sökta namnbytet därför inte förelåg.

PBR 2003-10-30, mål nr 03-119 Mannerhierta

Namnet Mannerhierta bars av en adlig ätt som [e.u.] dog ut vid mitten av 1800-talet. PRV och PBR fann, trots invändningar från Riddarhuset, att namnet inte kunde anses vara allmänt känt och att hinder mot det sökta namnbytet därför inte förelåg.

PBR 2004-11-09, mål nr 04-148 Feltreuter

Namnet Feltreuter bars av en adlig ätt som [e.u.] dog ut i slutet av 1600-talet. PRV och PBR fann, trots invändning från Riddarhuset, att namnet inte kunde anses vara allmänt känt och att hinder mot det sökta namnbytet därför inte förelåg enligt 13 § första stycket 2 namnlagen.

PBR 2005-01-25, mål nr 04-163 Cederflycht

Namnet Cederflycht bars av en adlig ätt som [e.u.] dog ut i mitten av 1700-talet. PRV och PBR fann, trots invändning från Riddarhuset, att namnet inte kunde anses vara allmänt känt och att hinder mot det sökta namnbytet därför inte förelåg enligt 13 § första stycket 2 namnlagen.

PBR 2005-04-05, mål nr 04-164 Lilliestielke

Namnet Lilliestielke bars av en adlig ätt som [e.u.] dog ut i början av 1800-talet. PRV och PBR fann, trots invändning från Riddarhuset, att namnet inte kunde anses vara allmänt känt och att hinder mot det sökta namnbytet därför inte förelåg enligt 13 § första stycket 2 namnlagen.

PBR 2005-04-28, mål nr 04-147 Gyllenpistol

Namnet Gyllenpistol bars av en adlig ätt som [e.u.] dog ut i mitten 1700-talet. PRV och PBR fann, trots invändning från Riddarhuset, att namnet inte kunde anses vara allmänt känt och att hinder mot det sökta namnbytet därför inte förelåg enligt 13 § första stycket 2 namnlagen.

PBR 2005-04-28, mål nr 04-215 Liljesvärd

Namnet Lilliesvärd bars av en adlig ätt som [e.u.] dog ut i början av 1800-talet. PRV och PBR fann, trots invändning från Riddarhuset, att namnet inte kunde anses vara allmänt känt och att hinder mot det sökta namnbytet därför inte förelåg enligt 13 § första stycket 2 namnlagen.

PBR 2005-10-18, mål nr 04-303 Stiernkors

Av utredningen framgick att namnet Stiernkors burits av en svensk-finsk adelssläkt som dog ut under senare delen av 1600-talet. En bärare av namnet hade varit biskop i Åbo och en annan fältöverste över "allt rytteri och fotfolk i Finland". PRV avslög ansökan under anförande att det sökta namnet fick anses vara allmänt känt. PBR framhöll att bärare av namnet Stiernkors visserligen blivit omnämnda i uppslagsverk, däribland Svensk Uppslagsbok, vilket visade på att dessa bärare av namnet kommit att tillmätas viss betydelse. Emellertid ansåg PBR att de redogörelser som lämnats om bärarna av namnet och vad de uträttat knappast i sig gav stöd för att en bredare allmänhet hade anledning att känna till dem. Till detta bidrog vidare det förhållande att uppslagsverken inte i något fall blivit utgivna senare än mitten på 1950-talet. Vid dessa förhållanden fann PBR att det av utredningen i målet inte kunde anses framgå att det fanns sådan spridd kännedom om namnet Stiernkors att det var allmänt känt. Hinder mot att godkänna namnet förelåg därför inte enligt 13 § första stycket 2 namnlagen.

PBR 2006-04-24, mål nr 05-447 Silfwerax

Namnet Silfwerax bars av en adlig ätt som [e.u.] dog ut i mitten av 1600-talet. PRV och PBR fann, trots invändning från Riddarhuset, att namnet inte kunde anses vara allmänt känt och att hinder mot det sökta namnbytet därför inte förelåg enligt 13 § första stycket 2 namnlagen.

PBR 2006-05-22, mål nr 05-300 Sanderskiöld

Namnet Sanderskiöld bars av en adlig ätt som [e.u.] dog ut under förra delen av 1800-talet. PRV och PBR fann, trots invändning från Riddarhuset, att namnet inte kunde anses vara allmänt känt och att hinder mot det sökta namnbytet därför inte förelåg enligt 13 § första stycket 2 namnlagen.

PBR 2006-06-23, mål nr 06-133 Gyllenbielke

Namnet Gyllenbielke bars av en adlig ätt, som [e.u.] dog ut i början av 1700-talet. PRV fann trots invändning från Riddarhuset, som menade att namnet fortfarande är högst levande genom det ännu verksamma Gyllenbielkeska hospitalet i Kvidinge och Gyllenbielkeska stiftelsen, att namnet inte var allmänt känt och godkände ansökan. Riddarhusets överklagande inkom en dag för sent, varför det inte blev föremål för prövning i sak av PBR.

PBR 2006-06-29, mål nr 05-324 Silverklinga

Namnet Sölvverklinga bars av en adlig ätt, som [e.u.] dog ut i slutet av 1600-talet. PRV och PBR fann, trots invändningar från Riddarhuset, att namnet inte kunde anses vara allmänt känt och att hinder mot det sökta namnbytet därför inte förelåg.

PBR 2006-09-14, mål nr 06-136 Silfvercreutz

Namnet Silfvercreutz bars av en adlig ätt som [e.u.] dog ut under förra delen av 1700-talet. PRV och PBR fann, trots invändning från Riddarhuset, att namnet inte kunde anses vara allmänt känt och att

hinder mot det sökta namnbytet därför inte förelåg enligt 13 § första stycket 2 namnlagen.

PBR 2006-12-06, mål nr 04-019 Gravallius

I detta rättsfall var det mot vanligheten fråga om förvärv av ett efternamn som burits av en icke adlig utdöd släkt. Wilhelmina Gravallius, 1807-1884, omnämns i Nationalencyklopedien som författare till många romaner och noveller. PRV avslog ansökan med hänvisning till att namnet fick anses vara allmänt känt. Sökanden hade hävdade att hon var släkt med författarinnan, vilket hon dock enligt PRV inte hade förmått visa. PBR delade bedömningen att namnet fick anses vara allmänt känt. Emellertid ansågs sökanden ha visat att hon på modernet var släkt i rakt nedstigande led med Wilhelmina Gravallius. Vid sådant förhållande och då 13 § första stycket 2 inte, så som PBR uppfattade förarbetena till 1960 års namnlag (SOU 1960:5 s. 167), hade tillämpning på "befryndade" personer fann PBR att det inte förelåg hinder mot att godkänna namnbytet.

PBR 2007-03-12, mål nr 06-352 Nordenstråle

Namnet Nordenstråle bars av en adlig ätt, som [e.u.] dog ut på mitten av 1700-talet. PRV anförde att namnet visserligen har en egen artikel i Nordisk familjebok men likväl inte kunde anses allmänt känt, då det var fråga om en kort artikel samt uppslagsverket var utgivet på 1950-talet. Hinder mot det sökta namnbytet förelåg därför inte. PBR ändrade inte beslutet.

PBR 2008-02-07, mål nr 07-37 Ahlehjelm

Namnet Ahlehjelm bars av en adlig ätt, som [e.u.] dog ut i mitten av 1700-talet. PRV och PBR fann, trots invändningar från Riddarhuset, att namnet inte kunde anses vara allmänt känt och att hinder mot det sökta namnbytet därför inte förelåg.

PBR 2008-05-30, mål nr 08-138 Adlerstam

Namnet Adlerstam bars i Sverige av en adlig ätt fram till 1966. Enligt vad Riddarhuset anförde fortlever släkten numera i Förenata Staterna. PRV och PBR fann likväl att namnet inte kunde anses vara allmänt känt och att hinder mot det begärda namnbytet därför inte förelåg.

PBR 2008-09-23, mål nr 07-377 Lagersparre

Namnet Lagersparre bars av en adlig ätt, som [e.u.] gick förlustig adelskapet i mitten av 1700-talet. PRV och PBR fann, trots invändningar från Riddarhuset, att namnet inte kunde anses vara allmänt känt och att hinder mot det sökta namnbytet därför inte förelåg.

PBR 2009-05-20, mål nr 08-227 Gripensvärd

Hos PRV anförde Riddarhuset oemotsagt att namnet Gripensvärd /Gripensvärd burits av en adlig ätt som dog ut 1942 på manssidan och 1974 på kvinnosidan. PRV konstaterade bland annat att den på Nationalmuseum representerade konstnären Fredrik Otto Gripensvärd, f. 1847, omnämns i Svenskt Konstnärslexikon som utkom senast 1967. PRV fann emellertid att namnet inte kunde anses vara allmänt känt och godkände därför ansökan. PBR återförvisade på formell grund målet till PRV för förnyad prövning, varefter sökanden ändrade sin ansökan till att avse annat efternamn. Namnet Gripensvärd godkändes sedermera av PRV för annan sökande.

PBR 2009-12-07, mål nr 07-084 Gyllenheim

Namnet Gyllenheim bars av en adlig ätt, som [e.u.] dog ut under förra delen av 1800-talet. PRV och PBR fann, trots invändningar från Riddarhuset, att namnet inte kunde anses vara allmänt känt och att hinder mot det sökta namnbytet därför inte förelåg. Hinder mot att godkänna namnet förelåg därför inte enligt 13 § första stycket 2 namnlagen.

PBR 2010-08-31, mål nr 09-036 Lillie af Aspenäs, m.fl. namn; PBR 2011-12-30, mål nr 10-286 Lillie af Aspenäs

Namnet Lillie af Aspenäs bars av en adlig ätt som [e.u.] dog ut i mitten av 1800-talet. PRV fann att namnet var allmänt känt och avslog ansökan. PBR ansåg däremot att namnet Lillie af Aspenäs inte kunde anses vara allmänt känt och återförvisade målet till PRV som därefter biföll ansökan. Riddarhuset överklagade och anförde bland annat:

Riddarhuset bestrider att ätten inte kan anses vara allmänt känd, åtminstone i samma mening som tidigare gällde då exempelvis artiklar i Svensk uppslagsbok ansågs utgöra hinder. På Internet förekommer nämligen ymnigt med nyskrivna artiklar om olika medlemmar av ätten Lillie af Aspenäs; mer än 15 sidor med referenser. På Wikipedia har lagts upp en plats för en artikel om ätten. Detta visar att det än i dag förekommer en väl spridd kunskap om ätten, och mängden information på Internet bör rimligen väga lika tungt som om ätten omnämns i något nyare tryckt standardverk om personer. Det kan även nämnas att ätten också nämns i den under 2010 av Östergötlands länsmuseum utgivna boken om Löfstad slott, vilket ursprungligen uppfördes för en medlem av ätten. Där nämns också ättens gravkor i Kimstad kyrka (med illustrationer).

PBR ändrade inte överklagade beslutet samt uttalade bland annat:

Utöver omnämmandet i Svenskt biografiskt lexikon finns det för IG godkända efternamnet inte, enligt vad utredningen visar, upptaget i andra, mer allmänt använda referensverk, såsom t.ex. Nationalencyklopedin. -- enbart de omnämningen på Internet som Riddarhuset anför [ger] inte stöd för att släktnamnet blivit allmänt känt. Inte heller vad Riddarhuset i övrigt anför innebär att namnet Lillie af Aspenäs är allmänt känt i den mening som avses i 13 § första stycket 2 namnlagen.

PBR 2012-12-21, mål nr 12-113 Gyldenstjärna

Namnet Gyllenstierna bärs av 39 personer i Sverige. Denna släkt och den befryndade danska adelsätten Gyldenstjerne är båda kända sedan medeltiden. Vad gällde den *språkliga* förväxlingsrisken fann PRV att det sökta namnet Gyldenstjärna inte var lätt förväxlingsbart med det befintliga Gyllenstierna. Vad gällde den *konkreta* förväxlingsrisken konstaterade PRV att det befintliga namnet visserligen förekom i Nationalencyklopedien, men att det där var fråga om personer som levde mellan 1300- och 1700-talen och som inte kunde antas vara kända för en bredare allmänhet i Sverige i dag.

Gyllenstierna tillhörde därmed inte kategorin allmänt kända existerande efternamn, varför den konkreta förväxlingsrisken var begränsad. PRV biföll därför ansökan om namnändring till efternamnet Gyldenstjärna. PBR var av motsatt mening och anförde:

De i målet motstående namnen har en likartad språklig uppbyggnad och form. Namnet Gyldenstjärna uppvisar vissa visuella skillnader jämfört med det befintliga namnet Gyllenstierna i fråga om stavningen i förledet, Gylden- respektive Gyllen-, samt i efterledet, -stjärna respektive -stierna. Det kan dock hållas för visst att båda namnen regelmässigt uttalas som Gyllenstjärna. Mot bakgrund av denna fonetiska överensstämmelse är de skillnader som finns mellan namnen inte tillräckligt framträdande för att någon förväxlingsrisk från språklig synpunkt inte ska föreligga. - Vid en sammantagen bedömning är namnet Gyldenstjärna så likt det befintliga släktnamnet Gyllenstierna att det är att anse som lätt förväxlingsbart med detta. Överklagandet ska därför bifallas.

PBR:s avgörande, i vilket som ordförande deltog domstolens nytillträdde chef, synes avvika från den för sökandena mycket förmanliga rättstillämpning som tills nu har präglat PBR. Huruvida avgörandet utgör inledningen till en mer återhållsam praxis avseende 13 § namnlagen är naturligtvis ännu inte möjligt att bedöma.

Regeringsrätten

RA 1996 ref. 29 Leijoncrona

PRV godkände ansökan trots invändning från Riddarhuset. PBR ändrade inte på beslutet. Sedan Riddarhuset överklagat och prövningstillstånd meddelats gjorde Regeringsrätten följande bedömning i frågan om efternamnet Leijoncrona kunde anses vara allmänt känt.

Enligt vad som anförts i Patentbesvärsträttens dom finns både Johan Leijoncrona, generalkommissarie över livgedinget och hans son Christoffer Leijoncrona, född omkring 1662 och död 1710, resident och envoye extraordinaire vid engelska hovet samt känd som skald, upptagna i både äldre och nyare uppslagsböcker, bland dem Nordisk Familjebok, Svenskt bibliografiskt lexikon och Svenska män och kvinnor. Såväl Johan Leijoncrona som Christoffer Leijoncrona finns också upptagna i bl.a. Nationalencyklopedien. Mot bakgrund härav finner Regeringsrätten att namnet Leijoncrona bör betecknas som ett allmänt känt efternamn i den mening som avses i 13 § första stycket 2.

namnlag. Hinder för att godkänna det som efternamn för Martin T. föreligger således.

Regeringsrätten ändrade på grund härav underinstansernas avgöranden och förklarade att ansökningen om antagande av efternamnet Leijoncrona inte kunde bifallas.

Ytterligare exempel på efternamn som har godkänts av PRV utan hinder av 13 § första stycket 2 (och som inte heller ansetts ”vilsledda allmänheten” enligt 12 § 4). Namn utmärkta med asterisk har med säkerhet burits av en utdöd släkt.

1983–1989: Silfvergrip, Stiernhuvud, Ehrenfriis, Hammarcrona, Gyllensporre, Tigerbrant, Sidensköld, Gyllenklo, Ekrona, Reuterklö, Clewehjem, Ehrenpries* (*Ehrenpreus har burits av en utdöd släkt*), Ståhlsparre.

1990–1999: Lagersvärd*, Cederstierna*, Sabelsköld*, Nordenhierta, Rosenheimer* (*Rosenheim har burits av en utdöd släkt*), Krusenhielm, Hjälmkrona, Stiernenskiöld, Silverspåre*, Gyllenhjärta*, Rosenbielke*, Riddersköld*, Silfverspetz, Ehrensparre*, Rosenstierna*, Wallencrona*, Rosenhielm*, Gyllenbreid, Borgencrantz, Sparrenström, Odenskiöld, Odenhjälm, Trollencrona, Nordstierna, Sparrsköld*, Ankarstierna*, Leijonstierna*, Gripenstierna*, Stjärnstråle*, Silverklo*, Essenkrantz, Ehrenhorn, Rosencreutz, , Edenstjärna, Gyllengrip*, Gyllencrona*, Cronstierna*, Drakeschiöld, Lowenfalk, Riddarcrona, Riddarstjärna, Riddersvärd, Roxenstierna, Ulfvensköld, Gripencroona, Leijonstråhle*, Reuterstam*, Silverstråle*, Segercrona*, Gyllenstråle*, Rosensporre* (*Rosensparre har burits av en utdöd släkt*), Ulvbielke, Gripencreutz, Löfvenstråle, Riddarsparre, Nobenskiöld, Gyllenhorn*, Ridderstam, Adalcrona, Edelstråle, Riddarhufvud, Rosenhjärta, Rosenkrona, Krusencrona, Svärdkrona, Silfwerarm*, Nordhenstråhle*, Gripenclou*, Gyllenstråle*, Ulfvenstierna, Klinckesporre, Krusenskiöld, Tigercrona, Trolow, Adencreutz, Leijonadler*, Ehrenstierna*, Edelhjelm, Cronenskiöld, Klingerfeldt, Leijonsporre* (*Leijonsparre har burits av en utdöd släkt*), Ulvcrona, Björncrona, Löwencreutz, Falkenadler.

2000–2010: Riddarhielm, Ulwencreutz, Lefvenhjem, Grapencrona, Ankarhielm, Geijerkrona, Oldenstierna, Grefvenskiöld, Borgenskiöld, Winkelstierna, Falkenhielm*, Stiernbielke, Lejonheim, Gyllenlejon, Malmstjärna, Gyllenblad, **Tawastenhielm**, Trollstierna, Swärdrantz, Gyllendrake, Silverdrake, Stiernegrip, Sparrenbom, Greipenhielm, Grapenhielm, Ehrenstjärna*, Leijonswärd*, Falkenskjold, Oxenhielm, Gripenhufvud, Klingenskiöld, Gripenfalk, Ekenkrona, Löwenhöök, Strähleskiöld, Sabelcrona, Daalenstierna, Edenflycht, Gyllenhök*, Ridderstam*, Noordenstral, Gripenrantz, Silversparf, Cederhjerta, Gripenhjärta, Tigerblad, Silvesparr, Lejonbrand, Bergenklinga, Nordencrona, Lövensvärd, Silfverhöök, Vandeberger, Drakenhierta, Gyllenrapp, Gripensporre, Ankirstjärna, Lewenstierna, Nordsköld*, Lovenhjem, Leonhaupt, Gyllenpanzar, Lövensparre, Silfverhandske, Nordenstjerna*, Lejonblad, Krusensträhle, Drakenhufvud, Gripenklinga, Skiöldsparr, Jaegerstierna, Lifvenhjem, Rosenklinga*, Sabelstierna*, Creutzhammar*, Leijoncreutz*, Liljeklinga, Stjärnhjärta, Tigerhufvud, Stiernelov, Freijdensvärd, Lifvenskiöld, Ekenlilja, Garpenhielm, Swedhjem, Silfwerflycht, Silfverleijon, Adlerskiöld*, Stiernflycht*, Mannercrantz*, Gyllenhorn*, Blixenstierna*, Ankargrip*, Lejonhammar, Drakhufvud, Silverkors, Stenstierna, Rosenhorn, Gyllenoxe, Stålhjärta, Lindenhierta, Gripenståhl, Nordengrip, Lovestjärna, Oxenswärdh, Gyllenelg, Lejongrip, Rosenströmer, Hjärtenskiöld, Ankarsvaan, Lagerstierna*, Ankarhielm, Munkeskiöld, Sköldenström, Cederlilja, Falkenstråle.

13 § första stycket 3 (allmänt känt utländskt efternamn)

Patentbesvärsträtten

PBR 1991-01-22, mål nr N 90-011 von Ribbentrop

PRV avslog ansökan på den grunden att namnet lätt kunde förväxlas med ett redan befintligt efternamn och att hinder enligt 13 § första stycket 1 därmed förelåg. PBR konstaterade att det sökta namnet, enligt vad som framkommit i PBR, inte förekom i Sverige. Namnet var emellertid att anse som ett allmänt känt utländskt efternamn. Hinder förelåg därför enligt 13 § första stycket 3.

13 § första stycket 4 (annans konstnärsnamn eller ett likartat namn som är allmänt känt)

Patentbesvärsträtten

PBR 2005-12-30, mål nr 05-152 Gossart

PRV avslog ansökan med hänvisning till att namnet lätt kunde förväxlas med efternamnet på en känd holländsk konstnär, Jan Gossaert, som levde på 1500-talet. PBR anmärkte beträffande begreppet konstnärsnamn att det med ett sådant förstås ett särskilt artistnamn eller ett likartat namn som är allmänt känt samt att bestämmelsen syftar till att skydda det ekonomiska värde som kan vara kopplat till allmänt kända konstnärsnamn och liknande namn. Härefter konstaterade PBR att det av Patentverket motanförda efternamnet Gossart varken var ett konstnärsnamn eller ett likartat namn enligt 13 § första stycket 4 namnlagen. Hinder mot att godkänna det ansökta namnet förelåg därför inte på de skäl som PRV anförde.

13 § första stycket 5 (beteckning för en stiftelse, en ideell förening eller någon liknande sammanslutning)

(Avgöranden saknas)

13 § första stycket 6 (någon annans här i riket skyddade firma eller varumärke eller ett annat kännetecken som har inarbetats för någon annan i en näringsverksamhet här i riket)

Patentbesvärsträtten

PBR 1992-02-06, mål nr 91-452 Studebaker

PRV avslog ansökan. PBR ändrade inte på beslutet utan konstaterade att ordet Studebakers ingick i ett registrerat varumärke vilket utgjorde hinder för godkännande av ansökan enligt 13 § första stycket 6 namnlagen.

PBR 2000-02-03, mål nr 99-345 Wean

PRV avslog ansökan. PBR fann liksom PRV att namnet Wean lätt kunde förväxlas med den registrerade firman Vean import och export. Emellertid ansåg PBR att det vid en samlad bedömning förelåg synnerliga skäl för godkännande av ansökningen enligt 14 § andra stycket namnlagen. PBR beaktade härvid bland annat att sökanden tidigare – innan hon adopterades – burit namnet Sai-Wean, att den motanförda firman inte hade gått att spåra trots stora ansträngningar och att det mellan Wean och firmadominanten Vean förelåg viss skillnad i stavning.

PBR 2001-08-30, mål nr 01-131 Lysing

PRV avslog ansökan. PBR, som inte ändrade på beslutet, konstaterade att det av utredningen i målet framgick att Lysin eller Lysings ingick som firmadominant i sju aktiebolags registrerade firmor bland andra Hotell Lysing AB, Lysing Energi AB och Lysings Bilaktiebolag. Hinder mot att godkänna ansökan förelåg därför enligt 13 § första stycket 6 namnlagen.

PBR 2004-04-21, mål nr 04-056 Molké

PRV avslog ansökan. PBR, som inte ändrade på beslutet, fann att likheten mellan det sökta namnet Molké och Molke som ”dominant” i den motanförda firman Molke Aktiebolag var så påtaglig att efternamnet måste anses som lätt förväxlingsbart med firman. Hinder mot att godkänna ansökan förelåg därför enligt 13 § första stycket 6 namnlagen.

PBR 2004-11-23, mål nr 04-252 Swire

PRV avslog ansökan. PBR fann vid en helhetsbedömning efternamnet Swire inte vara lätt förväxlingsbart med den motanförda enskilda firman SWIHRE Swiss International Hotel Restaurant Education. Hinder mot att godkänna ansökan förelåg därför inte enligt 13 § första stycket 6 namnlagen.

PBR 2005-11-10, mål nr 05-121 Kosmos

PRV avslog ansökan. PBR fann i likhet med PRV att det begärda efternamnet lätt kunde förväxlas med de registrerade firmorna Kosmos International AB och Kosmos Trading m.fl. Hinder mot att godkänna ansökan förelåg därför enligt 13 § första stycket 6 namnlagen.

PBR 2007-03-05, mål nr 05-325 Winjett

PRV avslog ansökan. PBR fann att det sökta namnet och firman Handelsbolaget Vinjett Music Production inte var lätt förväxlingsbara med varandra. PBR framhöll att även små skillnader i stavningen kan medföra att risken för att ett efternamn förväxlas med ett varumärke eller ett företags firma minskar. I bedömningen vägdes även in den omständigheten att ordet vinjett bland annat betyder utsmyckning i början eller slutet av ett ljudavsnitt, t.ex. en musikvinjett, vilket ytterligare ansågs distansera det sökta efternamnet från firmanamnet. Hinder mot att godkänna ansökan ansågs därför inte föreligga enligt 13 § första stycket 6 namnlagen.

PBR 2007-12-04, mål nr 05-202 Wram

PRV avslog ansökan. PBR fann att det sökta namnet och det motanförda varumärket VRAM DIODE inte var lätt förväxlingsbara med varandra, särskilt med hänsyn till den skillnad i stavning som förelåg. Hinder mot att godkänna ansökan enligt 13 § första stycket 6 namnlagen förelåg därför inte.

PBR 2008-02-06, mål nr 07-372 Wingo

PRV avslog ansökan då verket ansåg att det sökta namnet lätt kunde förväxlas med de befintliga efternamnen Vingås och Vingå, med de enskilda firmorna Wingås Consulting och Wingo-MED samt med det registrerade EG-varumärket Wingo. PBR, som inte ändrade på PRV:s beslut, fann dock att det sökta namnet skiljde sig tillräckligt i fonetiskt och visuellt hänseende från de befintliga namnen Vingås och Vingå för att inte vara lätt förväxlingsbart med dessa. Inte heller ansågs förväxlingsrisk föreligga med den mot-

anförda enskilda firman Wingås Consultant. Däremot delade PBR PRV:s bedömning att namnet Wingo lätt kunde förväxlas med EG-varumärket Wingo samt med den enskilda firman Wingo-MED. Hinder mot att godkänna ansökan förelåg därför enligt 13 § första stycket 6 namnlagen.

PBR 2008-05-22, mål nr 08-022 Änged

PRV avslog ansökan på bland annat den grunden att namnet var förväxlingsbart med inregistrerade firmorna Enghed's Marketing, Engheds Markservice, Engheds Textil Aktiebolag och Åke Engheds Textilfabrik. PBR ändrade inte på beslutet utan konstaterade att den första stavelsen, såväl i det sökta namnet Änged som i namnet Enghed i de motanförda firmorna, är trycksvag och att vokalerna ä och e är svåra att skilja åt även vid ett vårdat uttal. Vidare föll enligt PBR bokstaven h lätt bort i uttalet efter en konsonant. PBR fann därför, i likhet med PRV, att det sökta namnet var lätt att förväxla med de motanförda firmorna. Hinder mot att godkänna ansökan förelåg således enligt 13 § första stycket 6 namnlagen.

13 § första stycket 7 (en titel på någon annans skyddade litterära eller konstnärliga verk, om titeln är egenartad, eller ett särskilt skapat namn som förekommer i ett sådant verk och vars utnyttjande skulle innebära en kränkning av någon annans upphovsrätt till verket)

(Avgöranden saknas)

8.3.2 Problembeskrivning

Bedömningen av om ett namn lätt kan förväxlas med ett annat kan vara ett svårt moment vid handläggningen av ansökningar om namnbyte. Det kan bli fråga om intrikata överväganden där utrymme ges för skilda uppfattningar. Svårigheterna framträder med störst tydlighet vid bedömningen huruvida förväxlingsrisk föreligger i förhållande till befintliga svenska efternamn. Tonvikten i den fortsatta framställningen och analysen av praxisgenomgången är lagd vid just dessa situationer, som uppkommer vid tillämpningen av 13 § första stycket 1 namnlagen. När det gäller tillämpningen av 13 § första stycket 2–4 står ofta ett annat moment i förgrunden,

nämligen bedömningen av om det motstående namnet är allmänt känt eller inte. Även denna bedömning kan vara problematisk men den är av ett annorlunda slag.

Som i ett föregående avsnitt visats har det påfallande ofta förekommit att PBR gjort en annan och mer tillåtande bedömning än PRV när det gäller frågan om ett nybildat efternamn är lämpligt från *språklig* synpunkt enligt 12 § namnlagen. Den nu företagna praxisgenomgången visar att ändringsbenägenheten har varit stor även när det gällt att bedöma *förväxlingsrisken*, särskilt när det motstående intresset utgjorts av ett efternamn som någon annan levande person bär (13 § första stycket 1). Att över- och underinstanser emellanåt tolkar lagstiftningen på olika sätt är i sig inget anmärkningsvärt, utan en normal företeelse i ett rättssamhälle. Däremot är det inte tillfredsställande om, såsom här visat sig vara fallet, ansökningsmyndigheten och överinstansen uppseendeväckande ofta kommer till olika slutsatser trots ett likartat faktaunderlag. En sådan divergerande praxis är ett problem först och främst för sökandena och andra berörda parter men står också i strid med det allmänna intresset av förutsebarhet i rättstillämpningen och en väl fungerande förvaltning. Mot denna bakgrund finns skäl att försöka fastställa orsakerna till att PRV, PBR och även Regeringsrätten (numera HFD) så ofta har dragit olika slutsatser om lagstiftningens rätta innebörd.

PRV har, bland annat i den förenämnda skrivelsen till regeringen 2005, framhållit att verket i stor utsträckning följer de regler och grunder för bedömningen av förväxlingsrisken som finns i Svensk namnbok från 1964 (SOU 1964:14). Namnboken har, åtminstone tidigare, ansetts ha en auktoritativ prägel också med avseende på tillämpningen av 1982 års namnlag. I skrivelsen gjorde PRV som sin uppfattning helt klart att orsaken till att en oenhetlig rättstillämpning uppkommit är att PBR frångått namnbokens bedömningsregler, ”vilket har lett till att PRV inte längre med säkerhet kan bedöma vilken betydelse som skall tillmätas det regelsystem för förväxlingsbedömning som tillämpas av myndigheten”.

Även Skatteverket förklarade vid ungefär samma tid (vid Justitiedepartementets hearing 2005) den alltmer divergerande rättstillämpningen med att PBR ”under senare år frångått de bedömningar som utarbetades i samband med att den gamla namnlagen infördes på 1960-talet”, under det att PRV hållit fast vid 1964 års principer. På motsvarande vis menade Institutet för språk och folkminnen (i bilaga till skrivelsen till regeringen 2004) att PRV fortlöpande fäst

stor vikt vid Svensk namnboks kriterier för när ett namn ska anses alltför mycket likna ett annat, ”även om man på senare tid kan märka en viss mildring i bedömningen. [PBR] hade länge en liknande inställning till likhetsgranskningens betydelse. På senare tid kan man dock från överinstansens sida se en klart förändrad inställning.”

Denna beskrivning av hur PRV haft Svensk namnbok som rättsnöre och bedömt förväxlingsrisken från i huvudsak fonetiska synpunkter medan PBR efterhand gått över till en friare bedömning där den konkreta risken för namnförväxling tillmätts en större betydelse, stämmer väl överens med det intryck man får av den företagna praxisgenomgången. Avgörandena från PBR ger en bild av att domstolen, i ökande utsträckning och i långt större omfattning än PRV, har fäst avseende vid andra än språkliga omständigheter, och då inte bara vid den konkreta förväxlingsrisken utan även vid visuella och associativa skillnader mellan det begärda namnet och det eller de redan befintliga. Därmed är naturligtvis inte sagt att PBR gjort i någon mening ”fel”; man skulle lika väl kunna hävda att PRV bär skulden för divergensen, eftersom myndigheten har underlåtit att anpassa sig till överinstansen förändrade regeltolkning.

En grundläggande förklaring till att PBR kunnat frångå sin ursprungliga praxis torde vara att förarbetena till lagstiftningen inte lika otvetydigt som Svensk namnbok rekommenderar en fonetisk bedömning av förväxlingsrisken. I propositionen till 1963 års namnlag angavs att avgörande bör vara huruvida en förväxling kan befaras ”i det praktiska livet”, även om det betonades att ”en rent språklig bedömning av likhet och förväxlingsrisk [bör] bli ett centralt moment”. Förarbetena vidlås emellertid av en viss otydlighet i denna fråga. 1960 års namnrättskommitté hade som mycket klar utgångspunkt att innebörden av ”att förväxling lätt kan ske” i första hand avsåg den språkliga förväxlingsrisken. Den språkvetenskapliga värderingen av de båda namnen skulle härvid vara av största betydelse. Detta ställningstagande utvecklades djupgående i utredningen och det gavs en mängd exempel på språkligt förväxlingsbara namn. Under remissförfarandet framfördes kritik mot att bedömningen av förväxlingsrisken helt skulle utgå från en språkvetenskaplig synvinkel. Departementschefen tog som framgått i viss mån fasta på kritiken när han underströk att den konkreta förväxlingsrisken måste vara avgörandet. I propositionen utvecklades inte närmare hur bedömningen av ”om förväxling i det praktiska

livet kan befaras” skulle ske, men som exempel angavs att det kan inträffa att ett sökt efternamn inte bör godkännas på grund av förväxlingsrisken även om de båda namnen från språkvetenskaplig synpunkt är klart skilda kännetecken. Det framhölls också att Namnrättskommitténs ”normer med nu antydda jämkningar torde komma att medföra en strängare bedömning av förväxlingsriskfrågan än den som hittills varit rådande”. Frågan är emellertid om inte departementschefen, genom att i förhållande till Namnrättskommittén tona ner den språkliga sidan av riskbedömningen samtidigt som han i propositionen behöll det av kommittén föreslagna kriteriet att hinder skulle föreligga bara om namnen ”lätt” kunde förväxlas, i själva verket skapade förutsättningar för en utveckling i motsatt riktning.

I varje fall har dessa knapphändiga och inte särskilt upplysande anvisningar om hur en mer allsidig bedömning av förväxlingsrisken ska gå till, i kombination med en så gott som total avsaknad av prejudikat från Regeringsrätten, säkert bidragit till den normbildande roll som Svensk namnbok 1964 länge kom att spela och som kan sägas ha blivit bekräftad i förarbetena till 1982 års namnlag. Häri ges också en förklaring av verksamhetskaraktär till varför PRV, som varje år handlägger ett mycket stort antal namnären den där förväxlingsrisken aktualiseras, i hög grad har förlitat sig på den utförliga vägledning som finns i Svensk namnbok. Det rättsligt sett något oklara läget har samtidigt erbjudit ett ganska vitt utrymme för PBR att forma sin egen praxis, något som dessutom i hög grad underlättats av att PRV enligt gällande ordning saknar besvärsmätt. Men någon förklaring till varför domstolen just under senare decennier gått över till en friare och mer tillåtande bedömning ger det inte. I det avseendet måste andra faktorer ha varit utslagsgivande, kanske främst den allmänna samhällsutvecklingen som ansetts ställa större krav än tidigare på att den enskilde själv ska få bestämma vilket namn han eller hon ska bära. Man bör nog heller inte bortse från att de personliga tycken och preferenser som de enskilda domarna råkar ha kan få avsevärd betydelse för praxisutvecklingen vid en så liten domstol som PBR, där personnamnsärendena är förbehållna ett högst begränsat antal domare.

PBR:s för sökandena under senare decennier allt mer generösa praxis kan visserligen förefalla ha stött på motstånd från Regeringsrättens sida i de ovan refererade fallen RÅ 2003 ref 97 I (Berneckow för likt Barneckow) och II (Hemilton för likt Hamilton), där såväl PRV som PBR hade ansett att namnen inte var lätt förväxlingsbara,

vare sig fonetiskt eller visuellt. Regeringsrättens avgöranden i dessa fall kan dock sägas ligga helt i linje med förarbetsuttalanden enligt vilka det är uppenbart att den konkreta förväxlingsrisken ökar om det sökta namnet liknar ett allmänt känt existerande namn (SOU 1960:5 s. 166) och behöver därför inte uppfattas – och synes heller inte av PBR ha uppfattats – som ett mer allmänt avståndstagande från PBR:s rättstillämpning i fråga om förväxlingsrisk.

En faktor som på ett generellt plan har bidragit till utvecklingen är att PRV och PBR så gott som helt har upphört att inhämta språkvetenskapliga yttranden rörande förväxlingsrisken mellan två eller flera namn. PRV har själv som förklaring framfört att man bedömt omgången med språkliga expertutlåtanden som ett slöseri med tid och resurser, eftersom PBR ändå inte beaktar dem utan fortsätter längs den väg som domstolen själv har utstakat.

En annan iakttagelse – som inte i egentlig mening berör problematiken vid bedömningen av förväxlingsrisken men som föranleds av praxisgenomgången – rör det så kallade *latent namnskyddet* i 13 § namnlagen. I avgöranden som ligger något längre bak i tiden synes det ofta ha berott på rena tillfälligheter om PRV eller PBR har fått kännedom om att det finns personer som inte bär men enligt lag har rätt att bära ett namn som kunnat lätt förväxlas med det sökta namnet. Förhållandet har typiskt sett varit svårt att utreda; namnen har inte funnits upptagna i några befolkningsregister eller liknande och har normalt kommit till myndighetens eller domstolens kännedom bara om en rättighetshavare gett sig tillkänna. Att tillfälligheter härvidlag har spelat en stor roll bekräftas av att det anmärkningsvärt ofta är först i PBR som en latent namnrätt uppmärksammas. Gemensamt för PRV och PBR i dessa tidigare fall då en fråga om latent namnrätt över huvud taget aktualiserats, synes ha varit att avgörandena som regel har grundats på ganska lösa antaganden rörande befintligheten av en latent namnrätt. En viss ändring härvidlag har dock kunnat iakttas på senare tid. PRV har också upplyst att det i dag sker en betydligt noggrannare granskning av om det finns en latent namnrätt, en granskning som har underlättats av en allt högre grad av datorisering. Trots denna större noggrannhet finns det naturligtvis inga garantier för att alla förekommande latent namnrätter uppmärksammas i ärendehantering. Frågan kvarstår således om det längre finns anledning att i namnlagen upprätthålla ett särskilt skydd för latent namnrätter.

Namn som har burits av en utdöd släkt

Som nyss beskrivits är praxis oenhetlig när det gäller att bedöma om ett begärt namn lätt kan förväxlas med ett efternamn som någon bär eller har rätt att bära (13 § första stycket 1 namnlagen). Tolkningssvårigheter uppkommer emellertid också när det gäller tillämpningen av 13 § första stycket 2, som avser byte till efternamn som har burits av en utdöd släkt. I det fallet består problemet inte i första hand av att förväxlingsrisken skulle vara svårbedömd – vanligen är det sökta namnet identiskt eller så gott som identiskt med det motstående, i följd varav förväxlingsrisken är uppenbar – utan har att göra med frågan om det sistnämnda namnet är ”allmänt känt” eller inte.

De ansökningar som vållat problem i rättstillämpningen har i de flesta fall avsett efternamn som har tillhört en på svärdssidan utslocknad adelssläkt. Antalet ansökningar om förvärv av sådana efternamn var tidigare ringa men har det senaste decenniet ökat kraftigt. Många av de från sökandenas synpunkt mest attraktiva adelsnamnen har härigenom fått nya bärare. Under åren 2005–2009 godkändes exempelvis byten till namnen Liljesvärd, Cederflycht, Gyllenpistol, Silfwercreutz, Nordenstråle, Lagersparre, Rosenklinga och Gyllenheim, vilka alla tillhört utdöda adelsätter som alltså inte bedömts ha varit i namnlagens mening allmänt kända. I vissa fall, såsom beträffande namnen Adlerstam, Gripensvärd och Nordenstjerna, har ansökningar beviljats trots att den aktuella släkten fortlevde under det sökta namnet långt in på 1900-talet. Den helt avgörande faktorn vid bedömningen av om namnet är ”allmänt känt” har i själva verket varit om namnet funnits upptaget under eget uppslagsord i Nationalencyklopedin, som utgavs 1989–1996 av förlaget Bra Böcker AB. Däremot har namnens eventuella förekomst i äldre verk som Svenskt biografiskt lexikon, Svenska män och kvinnor samt Svenska adelns ättartavlor ansetts sakna betydelse. Mer anmärkningsvärt är att inte heller ett efternamns förekomst i något av de stora uppslagsverk som utkom på 1950-talet eller i Svenskt konstnärslexikon som utkom på 1960-talet, ansetts ha någon inverkan på namnets karaktär av att vara allmänt känt eller inte. Inte ens det förhållandet att en utslocknad adelssläkt givit namn åt ännu verksamma hospital och stiftelser, såsom fallet var beträffande det år 2006 av PBR godkända efternamnet Gyllenbielke, har ansetts böra beaktas vid denna prövning. Som framgått av redovisningen av det nyligen avgjorda fallet *Lillie af Aspenäs* har inte heller en

omfattande förekomst av namnet på Internet tillmätts någon avgörande betydelse i sammanhanget; finns namnet inte upptaget i Nationalencyklopedien är frågan i praktiken redan avgjord.

Denna till synes egendomliga praxis avviker mycket tydligt från vad som var avsikten enligt förarbetena till 1963 års namnlag. Tanken var då att ett byte till ett namn som tillhört en utdöd släkt inte skulle accepteras om namnet hade varit av viss betydelse i den svenska politiska eller kulturella historien eller i övrigt var så känt att det måste anses olämpligt att någon som inte är släkt med den tidigare namnbäraren får rätt att bära efternamnet. Man poängterade att det avsedda skyddet avsåg ett samhällsintresse som kanske väl så mycket avsåg allmänna kulturella frågor som namnrätt (SOU 1960:5 s. 167).

Enligt uppgift finns cirka 2 300 utdöda adelssläkter, varav endast ett fåtal finns beskrivna i Nationalencyklopedin. Med nuvarande praxis, som alltså har tillkommit närmast i strid med lagstiftarens överväganden vid bestämmelsernas tillkomst, innebär det att det stora flertalet av dessa namn ännu är tillgängliga för obesläktade sökande. Härtill kommer ett okänt antal icke adliga efternamn, som har burits av historiskt kända personer men som inte har några nu levande bärare. Frågan är om det är en lycklig utveckling att dessa namn av många gånger stort historiskt, kulturellt, vetenskapligt eller liknande intresse i allt större omfattning monopoliseras av personer som för egen del inte har den ringaste anknytning till den utdöda slakten. Vad man bör överväga är därför att i någon mån stärka skyddet för historiskt kända namn, och då naturligtvis utan avseende till om den utdöda slakten varit adlig eller inte.

8.3.3 Bedömning och förslag

Namnskyddet bör stärkas för den som bär ett unikt efternamn och för historiskt kända namn som tillhört utdöda släkter. De allra vanligast förekommande efternamnen behöver däremot inget skydd alls. Namnlagen bör också bättre anpassas till upphovsrätten i övrigt. Kommittén föreslår i huvudsak följande ändringar i förhållande till nuvarande 13 § namnlagen.

- Ett nybildat efternamn får inte godkännas om det kan förväxlas med ett namn som redan finns.

- Byte till ett historiskt känt namn som har burits av en utdöd släkt ska få ske bara om det finns särskilda skäl.
- Ett efternamn ska kunna godkännas även om någon annan har en så kallad latent rätt till namnet.
- Det upphovsrättsliga titelskyddet som hinder mot godkännande av efternamn slopas.
- Namnskyddet upphör för efternamn som bärs av minst 2 000 personer. Vem som helst får därmed i princip rätt att byta till ett så vanligt efternamn.

Historiskt sett har namnets förhärskande uppgift varit att verka individualiserande. Regleringen av namnskyddet tillkom ursprungligen för att tillgodose det offentlighetsrättsliga intresset av att kunna skilja den ena individen från den andra med hjälp av namnet. Parallellt härmed har de enskilda individerna haft ett intresse av att genom framför allt efternamnet kunna ge uttryck för sin personlighet och markera samhörighet med familjen och släkten.

I de lagstiftningsärenden som ledde fram till 1963 och 1982 års namnlagar konstaterades att utvecklingen av folkbokföring och det ökade bruket av personnummer innebar att namnets funktion som offentlighetsrättsligt identifieringsmedel hade minskat i betydelse. Denna utveckling har fortgått och avancerat så långt att också folkbokföringen och personnumren förlorat åtskilligt av sin betydelse som identifieringsmedel. En mycket stor del av den verksamhet som förekommer i det nutida samhället, också vad gäller relationen mellan myndigheter och medborgare, bygger på system för elektronisk identifiering, varvid namnen samt i viss mån även personnumren spelar en mer underordnad roll än för bara något tiotal år sedan.

Mot den bakgrunden kan det hävdas att det inte längre finns något stort allmänt intresse av att med hjälp av just namnet kunna identifiera en person och att detta intresse därför inte bör hindra att den enskilde får ett större utrymme att själv kunna välja sitt namn; tanken är i princip densamma som kommittén utvecklat närmare i föregående kapitel rörande förvärv av namn i familjerättslig ordning. Däremot finns det naturligtvis alltså andra, framför allt enskilda intressen av ett fungerande administrativt namnskydd. Redan i propositionen till 1963 års namnlag framhöll departementschefen att namnets värde för den enskilde var i

stigande betydelse. Utvecklingen sedan dess, med ökande antal ansökningar om namnbyte, ofta med önskan om att förvärva och få skydd för ett unikt efternamn, bekräftar att det egna namnet betraktas som en värdefull tillgång av många enskilda.

Det nu sagda kan också uttryckas så, att intresset av ett administrativt namnskydd består men nuförtiden bärs upp främst av hänsynen till enskildas krav att andra inte ska tillåtas förvärva namn som överensstämmer med eller är alltför lika de egna namnen och som därför kan förväxlas med dessa. Det gäller alltså att finna en balans mellan i huvudsak två enskilda intressen, nämligen intresset av att så fritt som möjligt kunna förvärva ett nytt namn och intresset av ett effektivt skydd för det egna namnet. Frågan är då hur väl denna förändrade motivbild för det administrativa namnskyddet, där statens intressen inte längre är lika framträdande, låter sig förenas med dagens lagstiftning och inte minst tillämpningen av denna.

Byte till efternamn som någon annan enligt lag bär eller har rätt att bära

Vad som först kan konstateras är att det successiva avståndstagande som har skett i praxis från en i huvudsak enbart språklig bedömning av förväxlingsrisken har försvagat namnskyddet i förhållande till hur lagstiftaren föreställde sig att 13 § första stycket 1 skulle komma att tillämpas. Det är uppenbart att många av de efternamn som enligt vad som framgår av praxisgenomgången har godkänts *inte* skulle ha godkänts om bedömningen av den språkliga likheten mellan namnen alltså fått utgöra vad departementschefen i 1963 års lagstiftningsärende kallade "ett centralt moment". Som klara exempel kan anges Milmark (motanförda namn Millmark och Milemark), Nomell (motanfört namn Numell), Hölje (motanfört namn Höljö) och Anderhed (motanfört namn Andered). Dessa namnkonstellationer ligger så nära varandra både visuellt och fonetiskt att det inte råder något tvivel om att förväxlingsrisk föreligger från språklig synpunkt. Ändå har PBR i dessa och liknande fall frångått PRV:s bedömning och medgivit de begärda namnbytena. Det får betraktas som ganska betänkligt att namnlagsstiftningen, som den alltså tillämpas i dag, i så hög grad tillgodoser sökandenas intressen på namnrättshavarnas bekostnad.

Man kan kritisera denna utveckling och beklaga de många enskilda personer och familjer som upplevt sig bli i praktiken bestulna på ensamrätten till sitt unika namn. Om man, för att ta ett av de nyss anförda exemplen, menar att den som äger rätten till namnet Millmark inte ska behöva tåla att någon annan får anta det nybildade namnet Milmark, måste man också mena att det är något fel med namnrätten som den fungerar i dag. Samtidigt är det svårt att angripa själva den princip i rättstillämpningen som innebär att myndigheter och domstolar ser mer till helheten än till ett enskilt, om än viktigt kriterium.

Det tycks emellertid finnas ett relativt enkelt sätt att komma till rätta med det beskrivna problemet rörande tillämpningen av 13 § första stycket 1 namnlagen. Det är nämligen ganska tydligt att lagtextens ordalydelse att bara lätt förväxlingsbara namn ska vägras godkännande utgör grundorsaken till framväxten av den för de befintliga namnrättsinnehavarna ogynnsamma praxisen. Om man tar bort kvalifikationen att det nybildade namnet inte får vara lätt förväxlingsbart med ett namn som redan finns, kommer hinder i princip att föreligga så snart förväxling objektivt sett kan ske. Nybildade namn skulle då behöva skilja sig i högre grad från befintliga efternamn än vad som anses nödvändigt i dag, då redan mycket subtila skillnader mellan namnen kan vara tillräckliga för att det nya namnet ska kunna godkännas.

Ett slopande av kravet att namnet inte får vara *lätt* att förväxla med ett befintligt namn innebär naturligtvis i förhållande till dagens praxis en viss inskränkning av möjligheten att göra ett fritt namnval. Denna begränsning skulle ju också vara själva avsikten med en sådan ändring. Faran för att namnbyten skulle komma nekas också i fall då det inte föreligger någon konkret förväxlingsrisk torde emellertid inte vara särskilt stor. Det saknas anledning befara att namnmyndigheten och domstolarna plötsligt upphör att bedöma förväxlingsrisken i ett helhetsperspektiv endast för att det kvalificerande ordet ”lätt” försvinner från lagtexten.

Genom den skisserade lagändringen banas väg för en mindre komplicerad och mer enhetlig rättstillämpning, såväl inom som mellan de beslutande instanserna. För allmänheten är det en given fördel att det skapas större förutsebarhet och klarhet om vad som egentligen gäller i fråga möjligheten att byta till ett efternamn som liknar ett annat. Genom att slopa kvalifikationen ”lätt” återförs rättsläget till ett tillstånd där den språkliga likheten står i centrum för bedömningen av förväxlingsrisken, men där det vid sidan härav

också är möjligt att beakta andra faktorer, såsom hur namnen uppfattas visuellt, hur vanligt och hur välkänt det motanförda namnet är i landet (jfr RÅ 2003 ref 97 I och II samt SOU 1960:5 s. 166) eller att namnen trots språklig likhet ger helt olika associationer eller tvärtom, dvs. att namnet trots avsevärd språklig olikhet ger ensartade associationer.

Den huvudsakliga invändning som kan riktas mot den angivna omformningen av kriterierna för det administrativa namnskyddet är, som nämnts, att det skulle bli något svårare att byta till ett namn som påminner om ett annat och att den personliga friheten att välja sitt eget namn därmed skulle beskåras alltför mycket. Mot detta står först och främst att också rätten att slippa intrång i sin egen namnrätt är ett beaktansvärt intresse, som inte utan starka skäl ska behöva vika för någon annans intresse av att få ett nytt namn. Det kan heller inte göras gällande att det med den föreslagna begränsningen skulle bli alltför svårt att bilda nya efternamn som kan vinna godkännande. Antalet möjliga nya kombinationer av för-, mellan- och efterleder kommer alltid att vara oöverskådligt stort; det räcker att kasta en blick på PRV:s e-tjänst ”Efternamnsförslag” för att få bekräftat att så är fallet, särskilt om man samtidigt betänker att denna e-tjänst omfattar blott en ringa del av sådana nya namnkonstruktioner som kan godkännas.

En annan tänkbar invändning är att den förordade skärpningen av kriterierna för bedömningen av förväxlingsrisken i praktiken kommer att göra det svårare att byta namn för sökande som kan åberopa anknytning till ett visst namn eller ömmande skäl av annat slag. Invändningen kan emellertid bemötas med att det i sådana fall kan finnas möjlighet till dispens på grund av särskilda skäl.

Ett administrativt skydd för efternamn som någon har en *latent namnrätt* till enligt 13 § första stycket 1 namnlagen – det gäller alltså personer som inte bär namnet men som skulle ha rätt att byta till det med stöd av de familjerättsliga bestämmelserna om namnförvärv – infördes genom 1963 års namnlag. 1960 års namnrättskommitté ansåg att endast de namn som verkligen var i bruk skulle ges ett administrativt skydd, men efter att motsatta synpunkter framförts från ett par remissinstanser föreslog regeringen i propositionen att skyddet även skulle omfatta namn till vilka en latent namnrätt förelåg.

Som framgått har förekomsten eller den förmodade förekomsten av latent namnrätter särskilt tidigare ställt till åtskilliga problem i rättstillämpningen, som härigenom också är svår att förutse för

sökandena och andra berörda parter. Visserligen har den allt mer omfattande datoriseringen gjort det möjligt att bättre kontrollera förekomsten av latent namnrätter, men full visshet om att det inte finns en latent namnrätt som utgör hinder för någon att bilda ett nytt efternamn kan man aldrig räkna med att få i de enskilda ärendena.

Vad som händer om den latent namnrätten upphör som hindergrund för godkännande av i första hand nybildade efternamn är att innehavaren av namnrätten kan tvingas tåla att någon annan bär ett namn som är identiskt eller förväxlingsbart med ett namn som rättighetshavaren i en framtid kan tänkas vilja byta till med stöd av de familjerättsliga reglerna. Rätten att ta det namn som den latent namnrätten avser upphör inte utan endast rätten att hindra att någon annan byter till namnet i administrativ ordning. Det sistnämnda kan förstås i ett begränsat antal fall upplevas som en försämring för en innehavare av en inte utnyttjad namnrätt. Mot detta ska ställas den större klarhet om vad som gäller och de tidigare nämnda hanteringsmässiga fördelar som blir följden om den latent namnrätten slopas som särskild hindergrund vid prövning av om ett efternamn, nybildat eller inte, ska godkännas. Enligt kommitténs uppfattning väger dessa senare skäl tyngre än de först nämnda.

Kommittén föreslår därför, i linje med vad redan 1960 års namnrättskommitté förordade, att den latent namnrätten i 13 § första stycket 1 namnlagen utgår ur lagstiftningen. Det kan noteras att man i den nya danska namnlagstiftningen inte har funnit det nödvändigt att bevara ett särskilt skydd för latent namnrätter och att någon sådant skydd inte heller återfinns i den nya norska namnlagstiftningen. Det bör ånyo understrykas att den föreslagna ändringen på intet sätt begränsar möjligheten till framtida namnbyten för de personer som har en latent rätt till ett familjeanknutet efternamn.

Byte till efternamn som har burits av en utdöd släkt

På samma sätt som gäller beträffande befintliga efternamn, eller namn som det finns en latent namnrätt till, ska förväxlingsrisken bedömas också när någon enligt 13 § första stycket 2 ansöker om att få byta till ett namn som lätt kan förväxlas med ett allmänt känt efternamn som har burits av en utdöd släkt. Bedömningen av själva

förväxlingsrisken är i detta fall sällan förenad med några svårigheter, eftersom det sökta namnet som regel är identiskt eller praktiskt taget identiskt med det motstående. Anledningen till att namnen i dessa fall kan förväxlas är just att sökanden önskar byta till ett historiskt belagt namn, ofta ett namn som har tillhört en utslöknad adelsätt.

Problemet i dessa fall är i stället att, som tidigare beskrivits, rättstillämpningen dels präglas av oenhetlighet, dels har kommit att bli anmärkningsvärt liberal. Det sistnämnda är i sin tur en konsekvens av en ganska egendomlig, av PBR etablerad praxis som innebär att det sökta namnets förekomst under eget uppslagsord i Nationalencyklopedin är ensamt utslagsgivande för bedömningen av om namnet är allmänt känt eller inte. Denna praxis har inneburit att sedan 1996 blott tre ansökningar beträffande tidigare burna adelsnamn har avslagits (Leijoncrona, Sprengtport och Meyerfeldt) medan ett stort antal andra, som alltså inte förekommer i Nationalencyklopedien, har godkänts. Sedan år 1990 har ett 80-tal sådana ansökningar godkänts. Bland dessa märks även namn på relativt nyligen utdöda släkter (såsom Adlerstam, Gripensvärd och Nordenstjerna) och släkter som spelat en betydelsefull roll i landets historia (såsom slakten Stiernkors; att en företrädare för slakten varit biskop och en annan chef över flera vapenslag i Finland innebär enligt PBR – vid det förhållandet att Stiernkors saknade egen rubrik i Nationalencyklopedin – inte att namnet var att anse som allmänt känt, i följd varav det stod fritt för en ny bärare att få det registrerat för sig).

Även utdöda borgerliga namn har godkänts för nya sökande, såsom framgår av exemplet Gravallius i praxisgenomgången.

Utvecklingen i praxis står i strid med de intentioner som ligger till grund för lagstiftningen och förefaller inte heller från ett nutida betraktelsesätt att vara tillfredsställande. Inte så att Ridderhuset och adeln som institution skulle ha något befogat anspråk på ensamrätt till utslöknade ätters namn. Däremot framstår det från allmän synpunkt och av hänsyn till nationens gemensamma historiska, kulturella och forskningsmässiga intresse som betänkligt att namn på personer som bott och verkat i riket och här spelat en framträdande roll, utan vidare kan övertas med ensamrätt av personer som inte har den ringaste egen anknytning till namnet. Särskilt stötande är denna mycket tillåtande praxis när det gäller namn som har burits av personer som intill relativt nyligen varit väl kända och som är omtalade i relativt moderna uppslagsböcker och

biografiska verk – eller på Internetbaserade uppslagsverk – men som av någon anledning inte fått ett eget uppslag i Nationalencyklopedien.

En förändring i riktning mot en något stramare rättstillämpning vad gäller byte till namn som har burits av utdöda släkter är alltså önskvärd, trots att det givetvis innebär en viss begränsning av möjligheten att fritt välja sitt eget efternamn. Emellertid finns det knappast ett befogat intresse för envar medborgare att få anta ett namn som någon annan tidigare har burit om den sökande inte har någon personlig anknytning till namnet. För den som önskar byta till exempelvis ett namn med adlig klang finns praktiskt taget obegränsade möjligheter att skapa ett nytt sådant genom att kombinera olika heraldiska begrepp, så som det givits rikliga exempel på i praxisgenomgången (Rosencrutz, Krusenstråhle, Silverkors osv.) utan att fördenskull inkräkta på landets historiska namnskatt.

Den lagändring som behövs för att åstadkomma en sådan uppstramad och mindre schablonmässig praxis behöver inte bli särskilt omfattande. Det är tillräckligt att kriteriet ”allmänt känt” ersätts med ”historiskt känt”. Villkoret för att ett namn ska befinnas vara historiskt känt måste inte alltid vara att det har tillhört en för länge sedan utdöd släkt. Även namn som intill relativt nyligen har burits av personer som tillhört en numera utdöd släkt kan givetvis i bokstavlig mening anses vara *historiskt* kända och därmed skyddade från att övertas av obefryndade bärare.

De allra vanligaste efternamnen behöver inget administrativt skydd

En fråga rörande det administrativa namnskyddet är om det alljämt finns skäl att låta detta omfatta även mycket vanliga efternamn, såsom Johansson, Lindgren och Bergström. Det kan hävdas att de personer som redan bär sådana all dagliga efternamn knappast har något befogat intresse av att förhindra att andra får byta till det namnet. Det skulle å andra sidan kunna påstås att det saknas behov av möjligheten att kunna byta sitt efternamn till ett annat och mycket vanligt efternamn. Det påståendet är emellertid inte sant, eftersom det finns åtskilliga fullt rimliga motiv för den typen av efternamnsbyten. I fall då de vanliga familjerättsliga reglerna inte räcker till kan den angivna möjligheten vara ett smidigt sätt att uppnå namngemenskap i en familj eller i ett samboförhållande.

Trakasserade personer kan vilja byta till ett annat och alldagligt namn för att i någon mån göra det svårare för sina förföljare att spåra upp dem. Och om alla som så önskar ges rätt att byta till ett i Sverige väletablerat efternamn, utan att behöva åberopa några särskilda skäl för sin begäran, kan det få en positiv integrationspolitisk betydelse.

En viktig faktor i detta sammanhang är att staten inte har tillnärmelsevis samma intresse som tidigare av att med hjälp av särskiljande namn kunna identifiera medborgarna; redan när systemet med personnummer infördes minskades drastiskt namnets betydelse som individualiseringsinstrument, och i 1982 års namnlag ansågs det inte längre behövligt att uppställa särskilda hinder mot namnbyten för personer som redan hade särskiljande namn. Om det inte är förenat med några betydande andra olägenheter synes det därför finnas goda skäl att låta medborgarna i princip fritt få välja ett vanligt förekommande efternamn åt sig själva och sina barn, för att på detta enkla sätt ytterligare öka inslagen av frihet i namnlagstiftningen.

I Norge och Danmark har lagstiftaren redan anammat detta synsätt och undantagit allmänt brukade efternamn från det administrativa skydd som tillkommer de mer ovanliga namnen. Norge har gått längst i detta avseende; där skyddas endast efternamn som har färre än 200 bärare. Danmark har valt en mer återhållsam linje och satt gränsen vid 2 000 bärare. I båda fallen betonas i lagens förarbeten att den enskilde har rätt att bestämma sitt namn och att det krävs starka skäl för att inskränka denna rätt. Det framhålls visserligen att man ska ha respekt för den känsla av släktsamhörighet som ett efternamn kan ge. Men, understryks det i förarbetena, när alltför många bär samma efternamn finns det inte längre någon förväntan om att efternamnet ska utvisa tillhörighet till en viss släkt, och skälen att skydda ett sådant namn är då inte lika tungt vägande. Dessa tankar i förening med värdet av enkelhet i det administrativa förfarandet ledde i båda länderna till att namnskyddet slopades för de mest vanliga efternamnen.

Mycket talar för att också Sverige nu är moget för en liberalisering av möjligheterna att byta till något av de efternamn som är mest vanliga i landet. Var gränsen så fall ska gå kan naturligtvis diskuteras. Att som i Norge sätta namnet på en fri lista så snart antalet bärare överstiger 200 skulle föra alltför långt; det skulle exempelvis innebära att namnskyddet upphör för åtskilliga släkter som trots ett relativt stort antal bärare har en stark sammanhållning

och i flera fall också bedriver verksamhet i form av släktföreningar, såsom släkterna Geijer, Helsing, Huss och Ugglå. En mer lämplig avvägning synes vara att såsom i Danmark sätta gränsen vid 2 000 bärare. Då skulle det administrativa namnskyddet upphöra för de cirka 470 vanligaste efternamnen, vilket med tillräckligt betryggande marginal skulle undanta släkter inom vilka det trots ett avsevärt antal bärare kan finnas en mer påtaglig känsla av samhörighet mellan dem som bär namnet. För säkerhets skull och inte minst för att garantera en enkel och invändningsfri tillämpning av regeln bör varje stavningsvariant av ett efternamn räknas för sig. Det blir således fritt att byta till Jansson men inte till Janson, Jansohn, Janzon, Jahnzon, Jahnson eller Jahnsson eftersom de sistnämnda stavningsvarianterna bärs av långt färre än 2 000 personer. Av samma skäl blir det fritt att byta till Bergkvist eller Bergqvist men inte till Bergquist eller Bergkuist.

Vad en sådan nyordning skulle innebära är naturligtvis i främsta rummet en väsentlig frihetsreform för medborgarna, men också avsevärda administrativa fördelar. Denna nya möjlighet skulle som nämnts dessutom kunna användas i åtskilliga fall när de familjerättsliga namnreglerna inte medger ett önskat byte eller då ett namnbyte i övrigt bara kan ske om det finns särskilda skäl. En många gånger vansklighet och tidsödande dispensprövning skulle därmed kunna ersättas av en enkel ansökan om att få byta till ett namn som redan bärs av 2 000 personer eller fler.

Exakt vilka namn som vid en viss tidpunkt omfattas bör fastställas av Skatteverket, som enligt kommitténs förslag övertar rollen som namnmyndighet och som självfallet också kommer att informera härom på sin hemsida.

Övriga frågor

I det föregående har konstaterats att föreskriften, att ett befintligt eller historiskt namn åtnjuter skydd mot en ny namnansökan bara om de aktuella namnen lätt kan förväxlas, har lett till en oenhetlig och oönskad utveckling i praxis. Kommittén har därför ansett att detta kvalifikationskrav bör utgå ur 13 § första stycket 1–2 namnlagen. Samma överväganden gör sig gällande beträffande de övriga namn och kännetecken som anges i 13 § första stycket. Någon anledning att i övrigt ändra det sakliga innehållet i punkterna 3–6 finns däremot inte.

I 13 § första stycket 7 namnlagen ges skydd mot att någon tar ett efternamn som lätt kan förväxlas med titeln på ett skyddat litterärt eller konstnärligt verk, om titeln är egenartad. Skyddet omfattar också ett särskilt skapat namn som förekommer i ett sådant verk och vars utnyttjande skulle innebära en kränkning av annans upphovsrätt till verket. Genom den nya varumärkeslagen (2010:1877) och nyligen genomförda ändringar i firmalagen (1974:156) har rättsläget ändrats i frågan huruvida en titel på ett upphovsrättsligt skyddat verk ska utgöra hinder mot registrering av ett varumärke eller en firma. Det förhållandet att ett varumärke eller en firma innehåller eller består av något som är ägnat att uppfattas som titel på annans skyddade litterära eller konstnärliga verk utgör inte längre ett hinder mot registrering. Alltjämt ska dock den omständigheten att ett varumärke eller en firma innehåller eller består av något som kränker annans upphovsrätt till ett litterärt eller konstnärligt verk eller annans rätt till en fotografisk bild eller mönster utgöra hinder för registrering, 2 kap. 10 § varumärkeslagen och 10 § firmalagen (se prop. 2009/10:225 s. 198–199).

Eftersom det är önskvärt med största möjliga enhetlighet inom immaterialrättens område är det lämpligt att bestämmelsen i 13 § första stycket 7 namnlagen ändras så att bättre överensstämmelse med varumärkeslagen och firmalagen uppnås. Titelskyddet bör därför utgå som hinder mot godkännande av efternamn. Däremot bör det befintliga skyddet för kränkning av annans upphovsrätt till litterärt eller konstnärligt verk bestå.

Sammantaget innebär vad kommittén anfört att det lagrum som i en ny namnlag motsvarar 13 § namnlagen bör ges följande innehåll och utformning.

13 § Som efternamn, vare sig det är nybildat eller ej, får inte godkännas namn som kan förväxlas med

- 1. ett efternamn som någon annan lagligen bär,*
- 2. ett historiskt känt efternamn som har burits av en utdöd släkt,*
- 3. ett allmänt känt utländskt efternamn,*
- 4. någon annans konstnärsnamn eller likartat namn, som är allmänt känt,*
- 5. en beteckning för en stiftelse, en ideell förening eller en liknande sammanslutning,*
- 6. någon annans här i riket skyddade firma, varumärke eller annat kännetecken som har inarbetats för någon annan i näringsverksamhet här i riket,*

7. en benämning eller ett särskilt skapat namn i någon annans skyddade litterära eller konstnärliga verk, om utnyttjandet av namnet skulle innebära en kränkning av någon annans upphovsrätt till verket.

Har någon efter ansökan förvärvat ett nybildat efternamn, utgör vad som sägs i första stycket 1 inte hinder för föräldrar, syskon eller syskonbarn att med förvärvarens samtycke erhålla det namnet efter ansökan hos Skatteverket. Har det förra förvärvet gjorts av flera, fordras samtycke av dem alla.

Utan hinder av vad som sägs i första stycket får ett efternamn som 2 000 personer eller fler lagligen bär här i riket förvärvas efter ansökan hos Skatteverket.

8.4 Dispensprövning

Byte av efternamn ska kunna göras utan dispensprövning i fler fall än tidigare. Kommittén föreslår bland annat följande ändringar i förhållande till nuvarande 14 § namnlagen.

- Begreppet synnerliga skäl utmönstras och ersätts av särskilda skäl som enhetlig dispensgrund.
- Det ska inte längre behövas dispens för att få byta till ett efternamn som är bildat på något av föräldrarnas förnamn.
- Den så kallade hundraårsregeln vid byte till efternamn som tidigare förekommit i släkten skrivs in i lagtexten.

Nuvarande 14 § namnlagen innehåller regler som i vissa fall medger namnbyte även i fall då 12 och 13 §§ utgör hinder häremot. För att namnmyndigheten ska kunna medge undantag från villkoren i de sist nämnda paragraferna fordras i några fall att särskilda skäl föreligger för byte av efternamn, medan det i andra krävs mera, nämligen synnerliga skäl.

De namnbyten som trots bestämmelserna i 12 och 13 §§ namnlagen kan komma till stånd redan vid särskilda skäl är i första hand byten till patro- eller metronymikon, eller som det uttrycks i 14 § första stycket, ”ett efternamn som är bildat av faders eller moders förnamn med tillägg av ändelsen son eller dotter”. På grunder som har utvecklats närmare i kapitlet om familjerättsliga namnförvärv har kommittén gjort bedömningen att det inte längre finns anledning för staten att genom lagstiftning motarbeta detta namnskick,

som ju har uråldriga anor och är fast rotat i Sverige och många andra länder. Bestämmelsen om att det krävs särskilda skäl för att anta ett efternamn som är bildat på något av föräldrarnas förnamn bör alltså utgå. Den som vill byta till ett patro- eller metronymikon kan därmed i fortsättningen göra detta – till skillnad mot nu avgiftsfritt – efter ansökan enligt 5 § i kommitténs förslag till ny lag om personnamn.

En andra kategori av byten som kan beviljas om särskilda skäl föreligger, är enligt 14 § första stycket namnlagen byte ”till ett efternamn som sökanden har burit tidigare utan att ha förlorat det enligt 16–19 §§”. Någon anledning att i detta fall slopa kvalifikationskravet föreligger inte. Dispensmöjligheten behöver emellertid inte anges i lagen särskilt för dessa fall, eftersom – enligt vad som kommer att framgå av det följande – kommittén föreslår ett enda generellt gällande krav på särskilda skäl för byten till efternamn som annars inte hade varit möjliga att göra enligt 12 och 13 §§. Fallen av begäran om dispens i de aktuella situationerna torde fortsättningsvis över huvud taget bli rätt sällsynta, i och med att kommittén också lägger fram förslag som väsentligt ökar möjligheterna att i familjerättslig ordning återta namn som en sökande har burit tidigare.

Den generella möjligheten till undantag från bestämmelserna i 12 eller 13 § namnlagen återfinns i 14 § andra stycket. Där anges att det fordras synnerliga skäl för sådana namnbyten som inte kan komma till stånd enligt reglerna om lämplighetsprövning i 12 § och om förväxlingsrisk i 13 §. Som juridisk term utgör synnerliga skäl traditionellt ett mycket högt ställt kvalifikationskrav, betydligt högre än det krav som innefattas i den i författningstext långt vanligare termen särskilda skäl. Vid tillkomsten av 1963 års namnlag förutsattes också att regeln om dispens vid synnerliga skäl skulle tillämpas mycket restriktivt (prop. 1963:37 s. 99). Utvecklingen inom personnamnsrätten har emellertid gått i annan riktning. Höglund observerade redan några år efter antagandet av 1982 års namnlag att bestämmelsen om dispens vid synnerliga skäl ”i praktiken fått ett vidare tillämpningsområde än som förutsatts” men fann inte anledning att beskärma sig över rättstillämpningen, särskilt inte om det gällde förvärv av efternamn som tidigare funnits i sökandens släkt: ”Det torde därför inte behöva innebära ett avsteg från eljest tillämpade principer, om synnerliga skäl mången gång anses föreligga i fortsättningen liksom i namnmyndighetens tidigare praxis” (Höglund, s. 130–131).

Som exempel på hur föga strikt det strängare kvalifikationskravet har upprätthållits i högsta instans kan nämnas, att Regeringsrätten har ansett synnerliga skäl enligt 14 § andra stycket namnlagen föreligga för byte av efternamn från Buse till Bose och från Stepan till Stephan, trots att de befintliga bärarna av namnen Bose och Stephan motsatte sig ansökningarna (RÅ 1986 ref. 14 och ref 131). I ett senare mål ansåg Regeringsrätten att synnerliga skäl förelåg för en person att byta till det redan förekommande namnet Toster, trots att personen i fråga inte hade annan grund för sin ansökan än att namnet hade anknytning till den ort där han var uppväxt och dit han avsåg att flytta (RÅ 1997 ref. 37).

Utvecklingen i praxis kan i själva verket sägas ha gått dithän, att begreppet synnerliga skäl i dagens rättstillämpning närmast motsvarar vad som tidigare inrymdes i begreppet särskilda skäl. I det avseendet kan namnlagen i dag sägas vilseleda medborgarna om vad som faktiskt gäller, eftersom kravet på synnerliga skäl här inte tillämpas lika strängt som där samma begrepp förekommer i annan lagstiftning. Glidningen i domstolarnas syn på dispensvillkoren i namnlagen utgör ett av många exempel på den allmänna liberalisering som under lång tid fortgått i rättstillämpningen. Även regeringens kommittédirektiv och de önskemål som ledde fram till dessa ger uttryck för en sådan mer liberal uppfattning i fråga om namnlagstiftningen. Det är tydligt att namnlagens krav på synnerliga skäl för namnbyte speglar en äldre tids värderingar, där hänsynen till namnstabilitet, behovet av att med namnets hjälp säkert kunna identifiera en människa samt namnets betydelse för familje- och släktsammanhållningen spelade en större roll än i dag.

De här belysta omständigheterna pekar alla i samma riktning, nämligen mot en ordning där begreppet synnerliga skäl utmönstras ur 14 § namnlagen och ersätts av ett för alla dispensfall enhetligt krav på särskilda skäl. Någon saklig förändring i förhållande till det nuvarande rättsläget bör inte uppkomma härigenom, och självfallet bör i förväxlingsfallen enskildas rättmätiga krav på skydd för sina unika efternamn beaktas med minst samma noggrannhet som hittills. Den egentliga förändringen består i stället av en förbättrad överensstämmelse mellan lagtexten och tillämpningen av densamma samt – inte minst viktigt – en enklare och tydligare systematik i namnlagstiftningen. Det har på många sätt varit olyckligt att namnlagen under lång tid har laborerat med två olika kvalifikationskrav, som varit svåra att skilja på och som gjort lagstiftningen mer invecklad än vad som objektivt sett varit motiverat.

En särskild nackdel med den nuvarande regeln i 14 § andra stycket namnlagen har varit att man av den inte kunnat utläsa att dispens regelmässigt beviljas när kraven enligt den så kallade hundraårsregeln är uppfyllda. Denna praxis innebär, som närmare har beskrivits i översikten över gällande rätt, att i fall då förväxlingsrisk enligt 13 § första stycket 1 namnlagen föreligger i förhållande till ett befintligt efternamn och medgivande inte har lämnats av samtliga bärare av det befintliga namnet, ska det sökta namnbytet ändå godkännas *om* efternamnet har burits i sökandens släkt i rakt uppstigande led i minst två generationer och *om* namnet har förekommit i sökandens släkt i rakt uppstigande led någon gång under de senaste 100 åren eller inom den fjärde generationen från sökanden räknat. På PRV:s hemsida beskrivs regeln på följande sätt: ”För att få byta till ett gammalt släktnamn ska det ha burits i rakt nedstigande led under minst två generationer. Dessutom får det inte vara längre sedan någon bar det än fyra generationer tillbaka, räknat från och med dina föräldrar.”

I Norge finns en lagfäst motsvarande generationsregel som gäller ”navn som er eller har vært en av tippoldeforeldrenes, oldeforeldrenes, besteforeldrenes eller foreldrenes etternavn eller mellomnavn”. Regeln gäller dock inte namn som har förvärvats genom äktenskap eller samboskap. I Danmark finns också en motsvarande lagfäst regel som gäller i fall då ”[n]avnet bæres eller har været båret af en af ansøgerens forældre, bedsteforældre, oldeforældre eller tipoldeforældre”. Regeln gäller i det fallet inte namn som tillkommit som patro- eller metronymikon.

Med hänsyn till att den nyss beskrivna dispensmöjligheten utgör fast praxis och är väl motiverad i sak är det ändamålsenligt att den – i likhet med vad som är fallet i Norge och Danmark – kodifieras, så att medborgarna direkt av lagen får en korrekt och mer fullständig uppfattning om vilka utsikter de har att få byta till ett efternamn som tidigare har funnits i släkten.

Det lagrum som i en ny namnlag motsvarar 14 § namnlagen bör, mot bakgrund av det anförda, ges följande innehåll och utformning.

14 § Utan hinder av 13 § kan byte ske till ett efternamn som funnits i sökandens släkt i rakt uppstigande led i minst två generationer och inom den fjärde generationen räknat från och med sökandens föräldrar eller inom de senaste 100 åren.

I övrigt kan byte till ett efternamn ske utan hinder av 12 eller 13 § om det finns särskilda skäl.

8.5 Ändring av efternamns genusform

Enligt 15 § i nu gällande namnlag ska en ändring av ett utländskt efternamns genusform inte anses som byte till ett nybildat efternamn utan kan ske genom anmälan till Skatteverket.

I många av de slaviska språken och i bland annat grekiskan har efternamnen olika ändelser beroende på om namnet bärs av en man eller en kvinna. Önskemål om att införa bestämmelsen som nu återfinns i 15 § framställdes sedan Regeringsrätten i en dom 1979 (RÅ 1979 2:19) slagit fast att regleringen i 1963 år namnlag förutsatte att ett och samma efternamn ska ha samma form för alla som bär namnet oavsett kön eller annan orsak. I enlighet med detta synsätt kom alltså en ändring av ett efternamns genusform att betraktas som byte till ett nybildat efternamn för vilket det krävdes tillstånd av PRV. För att efterleva ”principen att invandrare så långt som möjligt bör kunna behålla sitt ursprungslands kultur, vanor och språk” ansåg regeringen i 1982 års lagstiftningsärendet att det borde införas en uttrycklig bestämmelse om att ändring av utländska efternamns genusform inte ska betraktas som byte av efternamn, utan att en sådan ändring, när den görs i enlighet med namnskicket i ursprungslandet, ska kunna ske kostnadsfritt genom en enkel anmälan (prop. 1981/82:156 s. 41). Därmed främjades enligt regeringen ett intresse som kan finnas hos många invandrare.

Även om det i en ny lag om personnamn inte kommer att göras skillnad mellan anmälnings- och ansökningsärenden finns det alltså ett behov av en bestämmelse som uttryckligen gör klart att en ändring av ett efternamns genusform inte är att anse som byte till ett nytt efternamn. En sådan bestämmelse behöver emellertid inte som i dag tas upp i en egen paragraf och än mindre under egen rubrik, utan kan lämpligen inordnas i 11 § om allmänna villkor för förvärv av efternamn i annan än familjerättslig ordning.

9 Förlust av efternamn

9.1 Inledning

Rätten att bära ett efternamn kan gå förlorad i de fall som anges i 16–19 §§ namnlagen. Med förlust av efternamn avses här att rätten att bära ett visst efternamn går förlorad, däremot inte den förlust av efternamn som uppstår i och med att någon byter efternamn. Bestämmelserna har till stora delar sitt ursprung i 1963 års namnlag.

I 16 § namnlagen regleras de namnförlustsfall då det fastställs att en man inte är far till ett barn, som på grund av det tidigare förmodade faderskapet har förvärvat mannens efternamn eller ett efternamn som mannen tidigare burit. Barnet förlorar i dessa fall per automatik sitt efternamn och förvärvar i stället det efternamn som modern bär vid tiden för födelsen. Det nya efternamnet anses barnet då ha förvärvat enligt 1 §. Bestämmelsen gällde från början endast barn i äktenskap men utvidgades genom 1982 års lag till att omfatta samtliga barn.

Enligt bestämmelsens andra stycke får domstol, om synnerliga skäl föreligger, tillåta barnet att behålla sitt efternamn. I motiven anges som exempel på när sådana skäl kan föreligga att barnet har hunnit etablera sig under sitt namn i arbetslivet eller skaffat familj med egna barn som bär efternamnet samt den risk för identitetskris hos barnet som kan uppstå vid namnförlust. (Prop. 1963:37 s. 109–110 och prop. 1981/82:156 s. 63).

Frågan om vad som ligger i begreppet synnerliga skäl enligt 16 § andra stycket namnlagen kom under HD:s prövning i rättsfallet NJA 1987 s. 634. Ett underårigt barn åberopade där som skäl för att få behålla sin styvfaders efternamn sin starka bindning till denne, vikten av att få behålla namngemenskap med sin syster, de svårigheter barnet själv säkerligen skulle få vid ett namnbyte samt det förhållandet att alla inblandade – styvfadern, modern och den

biologiske fadern – var helt överens i frågan om vad som var bäst för barnet. Till skillnad från underinstanserna, vilka lade vikt vid att barnet vid ett namnbyte inte skulle få namngemenskap med någon av sina föräldrar, fann en majoritet i HD att de åberopade omständigheterna räckte för att synnerliga skäl skulle anses föreligga i lagrummets mening. (När målet avgjordes i HD hade modern gift sig med styvfadern och bytt till dennes namn, men endast ett av de dömande justitieråden ansåg denna nya omständighet vara avgörande för målets utgång). – HD-domen ger uttryck för ett lågt ställt krav på synnerliga skäl för att få behålla ett namn som förvärvats på oriktiga grunder; kravet synes närmast motsvara vad man i andra juridiska sammanhang brukar mena med uttrycket ”särskilda skäl”.

I de fall då frågan om faderskapet prövas av domstol avgörs även namnfrågan i samband med domen. I annat fall prövas frågan av domstol efter särskild ansökan, som ska ha kommit in inom en månad efter fastställelsen i faderskapsfrågan.

Det är att märka att 16 § namnlagen långt ifrån alltid innebär att barnet förlorar sin förmodade fars namn sedan det fastställts att någon annan är far till barnet. Många gånger är ju situationen den att modern vid tiden för barnets födelse bar samma namn som den förmodade fadern. Effekten blir då bara att barnet i stället anses ha förvärvat sin mors namn enligt 1 §.

Förlust av efternamn i andra fall än de som har med fastställande av faderskap att göra, behandlas i 17 § namnlagen. Där sägs att om någon genom anmälan till Skatteverket har förvärvat ett efternamn som han eller hon inte har rätt till, ska domstol på talan av den vars namn sålunda har förvärvats besluta att namnet går förlorat. Också i detta fall kan namnet få behållas om synnerliga skäl talar för detta. Sådana skäl anses kunna föreligga exempelvis om namnet har burits under lång tid eller om det begångna felet är av mindre allvarligt slag (Höglund s. 140). Den som förlorar sitt namn enligt denna paragraf återfår det namn som han eller hon hade före anmälingen.

En motsvarande bestämmelse om återfående av namnet finns i 18 § namnlagen, som reglerar vad som ska inträffa i ”kollisionsfall”. Om någon efter ansökan hos PRV har erhållit ett efternamn som han eller hon inte tidigare har burit och det uppstår olägenhet för någon annan till följd av sådan förväxlingsrisk som anges i 13 §, ska domstol på talan av den som drabbats av olägenheten besluta att namnet förloras, om inte synnerliga skäl talar häremot. Avgörande

för domstolens prövning är inte riktigheten i PRV:s beslut, utan den olägenhet som har uppstått på grund av namnförvärvet. Talan om förlust av efternamn i kollisionsfallen får inte föras sedan fem år förflutit efter det att PRV:s beslut vunnit laga kraft (47 § andra stycket).

En förlust av efternamn enligt 16–18 §§ namnlagen kan medföra att även anhöriga förlorar sitt efternamn, nämligen om de har förvärvat namnet genom så kallat anslutningsförvärv. Förlusten sker dock inte automatiskt utan bara i fall då talan härom förs. Situationen regleras i 19 § som är tillämplig även när någon som borde ha förlorat sitt efternamn enligt de föregående paragraferna, har avlidit. På samma sätt som gäller enligt 16–18 §§ får i anslutningsfallen namnet behållas om det finns synnerliga skäl. Det är inte bara efternamn som åsyftas i 19 §. Också mellannamn kan förloras, eftersom det anses vara innebörden av den i bestämmelsen intagna lokutionen ”eller i övrigt har rätt att bära namnet”.

Vilket efternamn som en anhörig förvärvar som ersättning för det som förloras anges inte direkt i lagen. I stället sägs att om någon förlorar sitt efternamn enligt 19 § ska domstolen, med tillämpning av 1–10 §§, fastställa det efternamn som ska ersätta det förlorade namnet. Om det är fråga om ett efternamn som i det första ledet har förvärvats genom en ansökan hos PRV gäller samma preskriptionstid om fem år som vid talan om namnförlust enligt 18 § (47 § andra stycket).

Genom 23 a § namnlagen och den hänvisning till föräldrabalken som där görs, likställs barn, som har kommit till genom assisterad befruktning i äktenskap, registrerat partnerskap eller samboförhållande mellan två kvinnor, med andra barn vid tillämpning av 16 §. Det innebär i sin tur bland annat att om ett barn har förvärvat sitt efternamn på grund av att en kvinna har ansetts vara barnets förälder enligt 1 kap. 9 § FB, förlorar barnet automatiskt det namnet om det senare fastställs att kvinnan inte ska anses som förälder till barnet. Barnet får då i stället moderns efternamn vid tiden för barnets födelse. Finns det synnerliga skäl, får domstolen dock tillåta att barnet behåller sitt efternamn.

Tillkomsten av bestämmelserna om förlust av efternamn

Före 1963 års namnlag fanns spridda bestämmelser i den familjerättsliga lagstiftningen som reglerade vissa fall av namnförluster till följd av ändrad familjerättslig status, såsom hävande av adoptivförhållande och återgång av äktenskap. Även en förklaring om att ett barn saknade en tidigare presumerad äktenskaplig börd kunde leda till att barnet förlorade rätten till sitt efternamn. Utöver de nu nämnda fallen var förlust av efternamn (släktnamn) inte reglerad i lagstiftningen. I rättspraxis hade dock domstolar i vissa fall prövat talan om enskilda personers förlust av efternamn (se NJA 1936 s. 221 och NJA 1958 s. 617).

1956 års namnrättskommitté ansåg att en samlande namnlag borde innehålla regler om förlust av efternamn. Förlustfallen delades upp i två huvudgrupper; namnförlust på grund av att förändringar skett i den familjerättsliga statusen och kollisionsfall, dvs. fall där två personer anser sig ha rätt till ett visst efternamn eller annat kännetecken, och där den ene för talan härom mot den andre.

Eftersom de familjerättsliga namnförvärven skedde huvudsakligen automatiskt genom statusförändringen, ansåg kommittén att även *förlusten* av dessa namn måste ske automatiskt (SOU 1960:5 s. 194). Kommittén föreslog sålunda att det, utöver de fall där barn förklarades sakna äktenskaplig börd, skulle införas regler om automatisk namnförlust även vid förklaring att ett barn inte var trollovningsbarn, vid hävande av adoptionsförhållande samt vid återgång av äktenskap. Kommittén föreslog även att hustru skulle kunna förlora sitt genom äktenskapet förvärvade efternamn om mannen i målet om äktenskapsskillnad visade att han på grund av hustruns förfarande under äktenskapet skulle lida synnerligt men om hon fick behålla efternamnet.

Kommittén ansåg att det även borde införas bestämmelser om förlust av efternamn vid kollisionsfall. De fall som avsågs var sådana då kollision sker mellan ett efter ansökan erhållet efternamn och annat namn eller beteckning. Även om ett beslut i en namnfråga helst inte bör kunna angripas sedan det vunnit laga kraft, var det viktigt att inte låta ett misstag eller missbedömning från namnmyndighetens sida menligt inverka på annans intresse. En namnhavare eller innehavare av annat kännetecken som lider men av att någon annan fått namnet felaktigt godkänt för sig, föreslogs därför kunna väcka talan om att namnförvärvaren skulle förklaras efternamnet förlustig.

Kommittén föreslog slutligen även en konsekvensbestämmelse för de personer (bipersoner) som har förvärvat sina namn genom anslutningsförvärv. Efter att ha övervägt och förkastat möjligheten att skapa en automatiskt verkande konsekvensbestämmelse kom kommittén fram till att en särskild regel för dessa fall var nödvändig. I de flesta fall ansågs dock huvudpersonens (den från vilken bipersonen förvärvat namnet) förlust av efternamnet böra leda till att även den som gjort ett anslutningsförvärv förlorar namnet; annorlunda bara om denne har ett självständigt intresse av att behålla detsamma.

I lagstiftningsärendet skedde vissa förändringar i förslagen. Departementschefen anslöt sig dock i huvudsak till de överväganden som låg till grund för införandet av en uttrycklig reglering om förlust av efternamn. Vissa remissinstanser hade ifrågasatt behovet av just en uttrycklig reglering, främst vad gällde förlust på grund av statusförändring. Departementschefen ansåg emellertid att det, i klarhetens intresse, även i dessa fall var lämpligt att uttryckliga bestämmelser togs in i en namnlag (prop. 1963:37 s. 109). Genom 1963 års namnlag infördes sålunda bestämmelser om förlust av efternamn på grund av förklaring att ett barn inte har äkten-skaplig börd, hävande av adoptivförhållande samt återgång av äktenskap. Däremot ville departementschefen inte införa en regel som möjliggjorde att hustrun frändömdes mannens efternamn vid äktenskapsskillnad. Ett flertal remissinstanser hade påtalat att namnförlust borde kunna aktualiseras i de fall då det på grund av misstag eller andra formella fel vid anmälan av efternamn hos pastor hade antecknats fel namn. För att täcka upp även dessa fall infördes en allmän regel om namnförlust då någon genom anmälan förvärvat ett efternamn som han inte hade rätt till. Bestämmelsens räckvidd begränsades genom att talerätt endast tillföll den som den påstådda namnrätten blivit härledd från. I kollisionfallen begränsades bestämmelsen till att gälla endast administrativa förvärv av efternamn som sökanden inte tidigare hade burit. En uttrycklig bestämmelse om vilket efternamn den som förlorade sitt efternamn skulle återförvärva, intogs även i regleringen. Viss jämkning av kommittéförslaget skedde även i bestämmelsen om bipersoners namnförlust. Bland annat tillades att talan mot en biperson får föras även om den som efternamnet är förvärvat från är avliden och denne borde ha förlorat efternamnet.

Som framgått överfördes bestämmelserna om namnförlust från 1963 års namnlag till den nuvarande namnlagen utan några större

förändringar. Vissa bestämmelser hade dock redan tidigare utmönstrats ur lagen. Detta gällde framför allt de regler om automatisk förlust av efternamn som styrdes av statusavgöranden, något som hörde samman med att de bakomliggande bestämmelserna om bland annat hävande av adoptivförhållanden och återgång av äktenskap upphävdes under 1970-talet. Den enda automatiska namnförlusten som således fanns kvar i namnlagen var den som berodde på att ett faderskap blev hävt. De ändringarna som likväl företogs i 1982 års lag, gjordes huvudsakligen för att anpassa bestämmelserna till den principiella utgångspunkten att så liten skillnad som möjligt ska göras mellan barn vars föräldrar är gifta med varandra och barn vars föräldrar inte är det. Regeln i nuvarande 16 § ändrades därför till att bli tillämplig även på barn vars föräldrar inte är gifta med varandra. För att anpassa bestämmelsen också till de allmänna principerna för ett barns rätt till ett efternamn, stadgades att barnet efter förlusten av den tidigare presumerade faderns efternamn förvärvar det namn som modern bar vid barnets födelse. Tidigare hade gällt att barnet förvärvar det namn som modern bar vid tidpunkten för upphävande av faderskapet (prop. 1981/82:156 s. 63).

9.2 Överväganden och förslag

- Ett barn ska inte längre automatiskt förlora sitt efternamn när det fastställs att den man vars namn barnet har, inte är far till barnet.
- Enhetliga och mer restriktiva regler än i dag ska gälla för talan om förlust av efternamn.
- Förlust av efternamn ska kunna ske bara när någon har olägenhet av att någon annan bär ett namn som har förvärvats på oriktiga grunder. Om det finns särskilda skäl ska namnet ändå få behållas.
- Om någon förlorar sitt efternamn efter beslut av domstol ska domstolen fastställa vilket namn som förvärvas i stället.
- Sammantaget innebär kommitténs förslag att de fyra paragrafer som i dag reglerar förlust av efternamn ersätts av en enda paragraf.

Kommitténs direktiv pekar inte på några specifika problem eller reformbehov när det gäller regleringen av förlust av efternamn. Det ingår emellertid i kommitténs allmänna uppdrag att se över och modernisera lagstiftningen samt att anpassa bestämmelserna till kommitténs förslag i övrigt så att lagstiftningen blir så konsekvent och enhetlig som möjligt.

Även om några stora problem inte har framkommit i samband med de aktuella bestämmelserna – se dock det tidigare nämnda rättsfallet NJA 1987 s. 634, där de rättsliga instanserna stötte på avsevärda tolkningsproblem – kan rent allmänt konstateras att bestämmelser som innebär att någon med automatik, utan hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet, tvingas att byta efternamn framstår som ganska otidsenliga. När regeln en gång infördes om att ett barn automatiskt förlorar sitt efternamn om dess far visar sig vara någon annan än den som förmodats vara det, var det bärande argumentet att barnet från början hade *förvärvat* namnet automatiskt från den förmodade fadern. Argumentet kan förefalla logiskt, men det hade inte ens vid den tiden behövt uppfattas som tvingande; man kunde ha bedömt barnets intresse av att få behålla det namn som det en gång fått som ett tillräckligt starkt motskäl för att barnet inte *med automatik* skulle förlora det.

När kommittén nu i fråga om de familjerättsliga namnförvärven (kapitel 7) föreslår att de automatiska namnförvärven i allt väsentligt utmönstras ur namnlagen och att i stället alla namnförvärv ska ske genom ansökan, förlorar även det ursprungliga argumentet för automatiska namnförluster sin giltighet. Frågan är då om det finns övervägande andra skäl som talar för att likväl behålla den nuvarande regleringen i 16 § namnlagen.

Det förhållande att faderskapet har hävts innebär givetvis att barnet egentligen inte har haft rätt att förvärva mannens efternamn och inte heller ett efternamn som mannen tidigare har burit. Mot detta står att efternamnets betydelse som släktmarkör generellt har minskat i samhället och att individens eget intresse av att få bära ett visst namn värderas högre än tidigare. I många, förmodligen de flesta fall där barnet bär det efternamn som härrör från den man som tidigare ansågs vara barnets far, har barnet någon form av positiv relation till mannen. Barnet har ju själv eller genom sin vårdnadshavare valt att bära detta efternamn och avstått från möjligheten att i stället förvärva ett namn på moderns sida. Särskilt betänkliga följder kan regeln om automatisk namnförlust få om det gäller ett vuxet barn, som under kanske lång tid identifierat sig med

namnet och där mannen i fråga inte har något att invända mot att barnet fortsätter att bära det. Förhållandet noterades redan av Namnrättskommittén, som emellertid menade att det i sådana fall var tillräckligt att barnet under återopande av synnerliga skäl kunde väcka talan vid domstol om rätten att få behålla namnet (SOU 1960:5 s. 196).

Mot den angivna bakgrunden anser kommittén att den statusförändring som ett hävande av faderskap innebär, inte längre bör föranleda att barnet automatiskt förlorar sitt namn. Den förändrade statusen bör i stället enbart utgöra en grund för en eventuell rättslig talan om namnförlust, i linje med vad som gäller i andra fall där ett efternamn på felaktiga premisser har förvärvats med stöd av de familjerättsliga bestämmelserna. Kommittén föreslår sålunda att bestämmelsen i nuvarande 16 § namnlagen slopas och att frågan om namnförlust i dessa fall, i den mån frågan alls aktualiseras, i vanlig ordning får prövas efter det att en eventuell talan härom väckts. Endast i fråga om preskription behövs en särskild bestämmelse för dessa fall av namnförlust. Det är nämligen inte rimligt att ett barn efter ett negativt faderskapsfastställande ska behöva riskera att för all framtid leva i ovisshet huruvida det får behålla sitt efternamn eller inte.

Som tidigare berörts likställs enligt 23 a § namnlagen barn, som har kommit till genom assisterad befruktning i äktenskap, registrerat partnerskap eller samboförhållande mellan två kvinnor, med andra barn. Vad som sägs om faderskap i 16 § ska tillämpas även i dessa fall. Det innebär att ett barn som har förvärvat sitt efternamn på grund av att en kvinna har ansetts vara barnets förälder enligt 1 kap. 9 § FB, automatiskt förlorar namnet om det senare fastställs att kvinnan inte ska anses som förälder till barnet. I parallellitet med vad som nu föreslås i fråga om faderskap bör inte heller i dessa fall namnförlust ske automatiskt, utan den berörda kvinnan bör vara hänvisad till att vid domstol väcka talan för det fall att hon inte vill att barnet ska få behålla hennes namn.

Namnlagen innehåller en reglering (17 §) av förlust av namn som är tillämplig vid anmälningsförvärv, dvs. familjerättsliga namnförvärv, och i 18 § en annan som är tillämplig vid vissa ansökningsförvärv. I ansökningsfallen måste det vara fråga om namn som någon ”inte har rätt till” medan ansökningsfallen avser namn som någon ”inte har burit tidigare” och som orsakar ”olägenhet för någon annan till följd av sådan risk för förväxling som anges i 13 § första stycket”. I och med att kommittén föreslår en enhetlig ord-

ning, där skillnad inte görs mellan namn beroende på hur de har förvärvats, finns förutsättningar för att också införa enhetliga regler för talan om namnförlust. Dessa möjligheter bör tas tillvara. En ny, enhetlig regel bör utformas så att den inte uppmuntrar till onödigt processande. Å andra sidan saknas anledning att formellt begränsa talerätten till vissa fall, så som nu görs i 18 §. En ändamålsenlig ordning kan uppnås genom att föreskriva två enkla villkor, som ska vara uppfyllda i samtliga fall: Namnförvärvet ska ha skett på oriktiga grunder och innebära olägenhet för den som för talan om namnets förlust. Vad som avses med att namnet har förvärvats på oriktiga grunder beskrivs närmare i författningskommentaren.

I samtliga fall av förlust av efternamn gäller för närvarande att namnet kan få behållas om det finns synnerliga skäl för detta. En motsvarande regel gäller enligt 14 § andra stycket namnlagen för byte till efternamn när detta annars inte skulle ha varit möjligt, exempelvis på grund av risken för kollision med andra efternamn eller kännetecken. Kommittén har beträffande det lagrummet föreslagit att "synnerliga skäl" ersätts av "särskilda skäl", som är det lägre satta krav för dispens som finns på andra ställen i namnlagen. Kommitténs förslag i den delen har förklarats med dels en allmänt högre värdering av medborgarnas intresse av att få bära de namn som de själva önskar, dels förhållandet att begreppet synnerliga skäl under lång tid urvattnats i rättspraxis så att det numera närmast motsvarar vad man i lagspråk brukar avse med särskilda skäl. Gränsen mellan särskilda och synnerliga skäl har på så sätt suddats ut eller i varje fall blivit oklar och svårbegriplig. Dessa motiv gör sig lika gällande i det nu aktuella sammanhanget. Härtill kommer önskvärldheten att av systematiska skäl i namnlagstiftningen ha ett enhetligt villkor – särskilda skäl – för samtliga de situationer där domstol har möjlighet att bevilja dispens från vad som annars gäller.

9.3 Lagförslag med kommentar

15 § Har någon förvärvat ett efternamn på oriktiga grunder eller genom någon som har förvärvat ett efternamn på oriktiga grunder, och uppstår på grund härav olägenhet för någon annan, ska domstol på talan av den sist nämnde besluta att namnet förloras, om inte särskilda skäl talar för att namnet får behållas.

Om någon förlorar sitt efternamn enligt första stycket ska domstolen fastställa vilket namn som förvärvats i stället för det som förloras.

Talan enligt första stycket som grundar sig på att ett föräldraskap har hävts får inte väckas senare än ett år efter hävandet.

Paragrafen motsvarar bestämmelserna om förlust av efternamn i 16–19 §§ namnlagen men innebär i förhållande till dessa avsevärda liberaliseringar och förenklingar.

Bestämmelsen om automatisk namnförlust för barn vars efternamn förvärvats på grund av ett sedermera hävt faderskap har inte överförs till den nya namnlagen. Vill den tidigare som fader ansedde mannen att barnet inte längre ska bära hans efternamn får han väcka talan mot barnet enligt villkoren i den generella regel som upptagits i *första stycket*.

En första förutsättning för att en talan om förlust av efternamn ska vara framgångsrik är enligt första stycket att namnet förvärvats på oriktiga grunder. Härmed avses såväl beslut om namnförvärv som blivit fel därför att beslutet fattats på ett materiellt oriktigt eller ofullständigt underlag, som sådana beslut som blivit felaktiga på grund av förbiseende eller annan oriktig handläggning vid den beslutande myndigheten. En andra förutsättning är att den som för talan kan visa att han eller hon har olägenhet av att den mot vilken talan förs har förvärvat namnet. Det införs alltså ett generellt skaderekvisit av det slag som hitintills gällt endast i fall där förväxlingsrisk föreligger (18 § jämförd med 13 § första stycket namnlagen). En avsedd konsekvens härav är att det inte lönar sig att driva en rättsprocess för den som inte har något beaktansvärt intresse av att en annan person förlorar sitt efternamn.

Om särskilda skäl föreligger ska namnet få behållas även om det har förvärvats på oriktiga grunder och olägenhetsrekvisitet är uppfyllt. Detta kan synas som en stor förändring i förhållande till det nuvarande kravet på ”synnerliga” skäl. I praktiken är emellertid ändringen närmast en anpassning till en sedan länge etablerad praxis, som därmed bör vara helt överförbar till den nya lagstiftningen. Domstolen ska alltså precis som tidigare göra en proportionalitetsbedömning och ta hänsyn till sådana omständigheter som att det begångna felet framstår som mindre allvarligt eller att det omstämda namnet har burits under lång tid.

Uttrycket ”genom någon som har förvärvat ett efternamn på oriktiga grunder” syftar på så kallade bipersoners konsekvens-

förvärv av efternamn, en fråga som nu regleras i 19 § första stycket namnlagen. Begreppen ”i övrigt har rätt att bära” och ”rätten att bära det” har utmönstrats eftersom de syftar på rätten att bära mellannamn. Inte heller har till den nya lagen överförts den i samma lagrum upptagna bestämmelsen om att regleringen av bipersoners namnförlust gäller också då huvudpersonen är avliden. Denna särskilda bestämmelse, som synes ha haft ringa praktisk betydelse, behövs inte med den utformning som första stycket har fått i kommitténs förslag.

Andra stycket anger att det är domstolen som ska fastställa vilket efternamn som ska ersätta det som går förlorat, vilket motsvarar den ordning som i dag gäller beträffande bipersoner enligt 19 § andra stycket namnlagen. I alla övriga fall gäller i dag att det namn återfås som bars före anmälningen respektive ansökningen (17 resp. 18 §). Genom att domstolen i fortsättningen ska besluta om ersättningsnamnet, försvinner dessa onödigt stelbenta regler och det uppnås en anpassning till den större valfrihet och bytesrätt som kommittén föreslår ska gälla enligt de familjerättsliga bestämmelserna i 1–10 §§. Önskemålen hos den som råkar ut för att förlora sitt namn i en rättsprocess kan härigenom smidigt och obyråkratiskt tillgodoses på ett så generöst sätt som namnlagen i övrigt medger. Att domstolen ska fastställa namnet inom namnlagens ramar är så självklart att det inte uttryckligen behöver anges i lagtexten.

Någon särskild preskriptionsregel om när talan om namnförlust inte längre får väckas har inte ansetts nödvändig, med hänsyn till det starkt avhållande moment som ligger redan i svårigheten att lång tid efter förvärvet påvisa olägenhet och de motsvande större möjligheterna att påvisa särskilda skäl för att få behålla ett namn som har burits länge. För barns förlust av namn som grundas på ett upphävt faderskap har emellertid i *tredje stycket* intagits en bestämmelse om att talan inte får väckas senare än ett år efter upphävandet. Det är nämligen inte önskvärt att ett barn under lång tid efter ett negativt fastställande av faderskapet tvingas leva i ovisshet om huruvida det får behålla sitt efternamn eller inte.

Tredje stycket är så formulerat att det även täcker in den situation som numera kan uppkomma då ett föräldraskap har hävts för en kvinna som tidigare ansetts vara barnets förälder enligt 1 kap. 9 § FB.